

T.C
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İZMİT SANCAĞI'NDA ASAYİŞ
SORUNLARI VE ÇETE FAALİYETLERİ

Seda Aysu KÖSEOĞLU

Danışman
Prof. Dr. Tülay Alim BARAN

Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ABSTRACT.....	II
ÖZET.....	III
GİRİŞ	1

1) MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞINDAN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINA KADAR OLAN SÜREÇ.....	1
a) Mondros Mütarekesi'nin İmzalanmasından Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışına Kadar Geçen Dönem.....	1
b) Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı Ve Milli Mücadele'yi Başlatması.....	5
c) Amasya Genelgesi.....	8
d) Erzurum Kongresi.....	11
e) Sivas Kongresi.....	13
f) Amasya Görüşmeleri Ve Protokolleri.....	14
g) Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Toplanması, Misak-ı Milli ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

2) MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ İZMİT	18
a) İzmit Sancağı'na Genel Bir Bakış	18
b) İzmit Sancağı'nda Nüfus.....	19
c) Bölgenin İdari Yapısı.....	22
d) İzmit Mutasarrıfları.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

3) MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE İZMİT	26
a) İzmit'in Milli Mücadele'de Önemi.....	26
b) İşgal Kuvvetleri Açısından Bölgenin Önemi.....	32
b-1) İngiliz İşgali.....	34
b-2) Yunan İşgali.....	38
c) İstanbul Hükümetleri'nin Bölgedeki Faaliyetleri.....	42
c-1) Kuva-i İnzibatiye'nin Kurulması Ve Faaliyetleri.....	42
c-2) Ahmet Anzavur'un Bölgede Asayişsizlik Oluşturan Faaliyetleri... 48	
d) I.Dünya Savaşı Yıllarında Ve Milli Mücadele Dönemi'nde İzmit Mutasarrıfları Ve Faaliyetleri.....	50
d-1) Mazhar Müfit Bey.....	50
d-2) İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey.....	50
d-3) Mahmut Mahir Bey.....	51
d-4)Ahmet Aznavur.....	52
d-5) Ali Suat Bey.....	55
d-6) İbrahim Hakkı (Çerkez İbrahim).....	59
d-7) Abdülvehab Bey	63
d-8) Saadettin Bey.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4) İZMİT SANCAĞI'NDA ÇETECİLİK FAALİYETLERİ	67
a) İzmit Sancağı'nda Asayiş Sorunu ve Çetelerin Faaliyetlerine Genel Bir Bakış.....	67
b) I.Dünya Savaşı Yıllarında ve Sonrasında Çete Faaliyetleri.....	70

b-1) İzmit Sancağı'nda Ermeni Nüfus Ve Tehcir, Tehcirden Dönerlerin Yarattığı Asayiş Sorunları.....	74
b-2) Ermeni Çeteleri Ve Faaliyetleri.....	77
b-3) Rum Çeteleri Ve Faaliyetleri.....	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

5) KUVA-İ MİLLİYE'NİN DOĞUŞU VE İZMİT'TE TEŞKİLATLANMASI	91
a) Karakol Cemiyeti Ve Kocaeli Mıntıkası.....	98
b) Milis Kuvvetlerin Azınlık Çeteleri Karşısındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış.....	100
b-1) Yahya Kaptan'ın İzmit'teki Milli Teşkilatlanmaya Katkıları.....	100
b-2) İpsiz Recep'in Bölgedeki Rolü.....	104
b-3) Fatma Seher Hanım'ın (Kara Fatma) İzmit'teki Mücadelesi	107

BEŞİNCİ BÖLÜM

6) MİLLİ MÜCADELE'DE KANDIRA'NIN ROLÜ VE ÖNEMİ	113
a) Kandıra'da Teşkilatlanan Milis Kuvvetler	114
a-1) Aziz Molla.....	116
a-2) Halit Molla	117
a-3) Halit Pehlivan.....	118
a-4) Rifat Molla.....	118
a-5) Süleyman Kaptan.....	118
b) Kandıra'nın İşgali Ve Çetelerin Faaliyetleri.....	119

ALTINCI BÖLÜM

7) İZMİT'İN KURTULUŞU	128
a) İzmit'in Kurtuluşunun Önemi.....	137
b) Kurtuluş Sonrası İzmit	139
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA.....	150
EKLER.....	158
ÖZGEÇMİŞ.....	186

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Milli Mücadele Dönemi'nde İzmit Sancağı ve bu sancağın önemli kazalarından biri olan; Kandıra'daki asayiş olaylarını konu edinmektedir. Daha önce İzmit Sancağı'nın Milli Mücadele dönemindeki tarihine değinen, çok önemli eserler ortaya konulmuştur. Özellikle çalışmamda da faydalandığım bu eserlerin büyük bir kısmı konuyu askeri açıdan ele almıştır. Sabahattin Özel ise "Milli Mücadele'de İzmit, Adapazarı Ve Atatürk" adlı eserinde bölgedeki çete faaliyetlerine büyük ölçüde yer vermiş, özellikle İzmit ile beraber Adapazarı'na da değinmiştir. Ele alınan dönemde İzmit Sancağı'nın en kalabalık kazalarından biri Adapazarı, diğeri de Kandıra'dır. Bu kazanın asayiş açısından daha önce ele alınmamış olması, azınlık çetelerinin yoğun faaliyetlerine maruz kalan Kandıra'ya da bir bölüm olarak yer vermemde etkili olmuştur.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, İzmit Sancağı genelinde ortaya çıkan asayişsizliğin temel sebepleri, asayiş bozan çeteler ve yürüttükleri eşkıyalık faaliyetleri çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Bu genel çerçevede, asayişin sağlanması için alınan tedbirler ve halkın özellikle Yunan işgal sürecinde çektiği sıkıntılar, uğradığı mezalimler üzerinde de durulmuştur.

Asayiş sorunlarının mütareke sonrası dikkat çekmeye başlaması sebebiyle, Giriş bölümünde; Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkarak Kurtuluş Savaşı'nı başlatmasından TBMM'nin açılışına kadar olan sürece de değinilmiştir. Birinci bölümde; Milli Mücadele öncesi İzmit Sancağı'na genel bir bakışla yapılan değerlendirmede; bölgenin nüfus ve idari yapısı, sancağın mülki idarecileri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde İzmit'in Milli Mücadele döneminde önemi, İngiliz ve Yunan işgal dönemlerinde, bölgede yaşanan asayiş sorunlarına yer verilmiştir. Ayrıca, İstanbul Hükümetleri'nin bölgedeki faaliyetleri açısından, Ahmet Anzavur'un faaliyetlerine ve Kuva-i İnzibatiye'nin milli kuvvetlere karşı takındığı tutuma değinilmiştir. Bu bölümde, mütareke sonrası İzmit Mutasarrıfları'na değinilerek, dönemlerindeki asayiş sorunları yansıtılmaya çalışılmıştır. Özellikle Mutasarrıf İbrahim'in işgal devletlerine yakın duruşu, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nden ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin ettiğimiz ve daha önce diğer kaynaklarda yer almayan bazı belgelerle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; İzmit Sancağı'nda, asayişsizlik yaratan Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetleri, yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bölgedeki asayiş sorunları ve çete faaliyetleri karşısında, milis teşkilatlanmanın nasıl oluştuğu, milis kuvvetlerin faaliyetleri de dördüncü bölümde yer almaktadır. Beşinci Bölümde; İzmit Sancağı'na bağlı Kandıra kazasının Milli Mücadele'deki rolü ve önemi, İngiliz ve Yunan işgal dönemlerinde kazanın genel asayiş durumu ele alınmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne ait olan belgeler de Kandıra'da gerçekleşen mezalimleri ve halkın çektiği acıları göstermesi açısından önemlidir. Son olarak, İzmit'in Yunan işgalinden kurtulma sürecinde yaşanan olaylar da Tevhid-i Efkâr gazetesinin o dönemdeki yazıları ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ekler kısmın da asayiş olayları ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nden temin ettiğimiz, asayiş konusu ile

doğrudan ilgili olmasa da, dönemi yansıması sebebiyle önemli gördüğümüz fotoğraflar konulmuştur. Ayrıca, İzmit'in kurtuluşu ile ilgili olarak, İleri ve Tevhid-i Efkâr gazetelerinin bazı resim ve yazıları da eklenmiştir.

Tez konusunun belirlenme sürecinde, özellikle asayiş konusunu araştırmam hususunda beni yönlendiren, çalışmamın her aşamasında destek vererek, çalışma azmimi arttıran değerli hocam Prof. Dr. Tülay Alim Baran'a, kıymetli vaktini ve yardımlarını benden esirgemediği için teşekkür ediyorum. Ayrıca, desteklerini daima hissettiğim güzel yürekli arkadaşlarım Fulya Kurtar ve Ümran Gökyer'e, kuzenim Banu Açıkdeniz'e, bu çalışmayı yaparken tüm sıkıntılı anlarımda yanımda sevgileriyle var olan anneme, kızım Ecem'e ve eşime müteşekkirim.

29 Mayıs 2010, İstanbul
Seda Aysu Köseoğlu

ABSTRACT

This study concentrates on security conditions experienced in İzmit Sanjak and Kandıra, during the years of National Struggle in Turkey. During the period of National Struggle, İzmit was one of the important sanjaks, since it was connecting İstanbul to Anatolia in terms of transportation and communication. Due to this very special location in this period İzmit Sanjak turned into an area which both the Entente Powers and Government of İstanbul were trying to seize. The aim of this study is to depict in what way the security problems get aggravated through the activities of Greek and Armenian gangs, which started just after the occupation by English and Greek armies.

During National Struggle not only gangs of minority groups were responsible for the rise in security problem in İzmit, but also Abkhasian, Laz and Circassian gangs were actively participating in it. Malfunctioning in central authority and social, political, economic conditions ended up with incidents such as holdups, raids on villages and houses, kidnapping and seizure. In order to find a solution to these security problems Government applied some methods such as: reinforcement of gendarm forces around the areas where gangs are active; and giving money awards to people who helped in arrestment of bandits. Besides, during the period of Damat Ferit Governments, Tenants of İzmit, adjusting their political actions, acted in a cautious way not to “annoy the occupiers”.

After the opening of the Grand National Assembly of Turkey, Damat Ferit’s pro-English policy struck the security efforts of *Kuva-i Milliye*’s (National Forces) around the region. *Kuva-i İnzibatiye*’s (Disciplinary Forces) and Ahmed Anzavur’s negative attitudes towards national forces was one of the reasons that prevented policing the area. İstanbul Government was arguing to have a “moderate” attitude towards Occupiers. And this general attitude effected the behaviours of public authorities in İzmit Sanjak. Especially during the period of İbrahim Hakkı authorities even acted in collaboration with the gangs. This aggravated the burden of the people, and the cruelty they suffer from. During this period center of sanjak had been moved to Geyve, since İzmit was under occupation and it was governed by Tenant İbrahim Hakkı who was appointed by the İstanbul Government. Saadettin Bey the first tenant appointed to İzmit Sanjak by the Grand National Assembly had started his duty in Geyve and made effort for *Kuva-i Milliye* to get organized in İzmit. Kandıra had also experienced all kinds of security problems like the ones that rised in İzmit Sanjak during Armenian and Greek gang attacks and English and Greek occupation. Until 21 June 1921, the moment that the county had been rescued from Greek occupation, looting, burglary and assasiantion by the Greeks and by the gangs which are attached to them had continued.

After it was rescued from Greek occupation in 28 June 1921, İzmit Sancağı had become an important location especially in terms of transition to Anatolia. After the liberation of İzmit when Greek and Armenian gangs left the region along with the occupation forces, security problems had been solved to a large extent. The liberation of İzmit from the occupation forces during the most critical days of the War of Independence did helped national forces a lot in providing guns and supplies from İstanbul to Anatolia.

Key Words: National Struggle, İzmit, Kandıra, Security.

ÖZET

Bu tez çalışmasında, Milli Mücadele döneminde İzmit Sancağı ve Kandıra'da asayiş konusu ele alınmıştır. Milli Mücadele yıllarında İzmit, ulaşım ve haberleşme açısından İstanbul'dan Anadolu'ya uzanan bir köprü vazifesi görmesi sebebiyle, önem taşıyan bir sancak olmuştur. Bu özel konumu itibarıyla da ele alınan dönemde; hem İtilaf Devletleri'nin, hem İstanbul Hükümeti'nin, hem de milli kuvvetlerin elde tutmak için çabaladığı bir bölgedir. Çalışmamızın amacı; İzmit Sancağı'nda mütarekeden hemen sonra başlayan asayiş sorunlarının, İngiliz ve Yunan işgali döneminde, Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetleriyle nasıl bir hal aldığını gözler önüne sermektir.

Milli Mücadele döneminde, İzmit Sancağı'nda asayişin bozulmasında, azınlık çeteleri dışında Abaza, Laz ve Çerkez çeteleri de rol oynamıştır. Merkezi otoritenin bozulması, dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik koşulları; bölgede yol kesme, köy ve ev baskınları, adam kaçırmaya, kıymetli eşya ve para gasp etme gibi olayların da yaşanmasına sebep olmuştur. Hükümet, asayiş olaylarına çözüm olarak çetelerin faaliyet sahalarında, jandarma kuvvetlerinin takviye edilmesi ve şakilerin (eşkıyanın) yakalanmasına yardımcı olanların, parayla ödüllendirilmesi gibi yöntemler takip etmiştir. Bununla beraber Damat Ferit Hükümetleri döneminde, İzmit Mutasarrıfları da politikalarını İstanbul'a göre ayarlayarak "işgalcileri kızdırmamak" hususunda dikkatli davranmışlardır.

Damat Ferit'in İngiliz yanlısı siyaseti, TBMM'nin açılmasından sonra, bölgede Kuva-i Milliye'nin asayiş sağlama çabalarına darbe indirmiştir. Kuva-i İnzibatiye'nin ve Ahmet Anzavur'un, milli kuvvetler karşısındaki olumsuz tutumları da, bölgede asayişin sağlanmasını engelleyen unsurlar olmuştur. İşgalcilere karşı "ılımlı" politika takip edilmesi gerekliliğini savunan İstanbul Hükümeti'nin bu genel tavrı, İzmit Sancağı'nda mülki idarecilerin tutumlarına da yansımıştır. Özellikle İbrahim Hakkı'nın mutasarrıflığı döneminde, işin çetelerle işbirliğine kadar götürülmesi, halkın çektiği sıkıntıların, yaşadığı mezalimin boyutunun artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte, İzmit'in işgal altında olması ve İstanbul Hükümeti'nin atadığı Mutasarrıf İbrahim Hakkı tarafından yönetilmesi sebebiyle, sancak merkezi Geyve'ye taşınmıştır. TBMM tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na atanan ilk mutasarrıf olan Saadettin Bey, görevine Geyve'de başlayarak Kuva-i Milliye'nin İzmit'te örgütlenmesi için çaba sarf etmiştir.

İzmit Sancağı'nda yaşanan İngiliz ve Yunan işgali, Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetleri, bu süreçte ortaya çıkan her türlü asayişsizlik, sancağın nüfusça en yoğun kazası olan Kandıra'da da görülmüştür. Kazanın Yunan işgalinden kurtulduğu, 21 Haziran 1921 tarihine kadar da Yunanlıların ve onlara bağlı çetelerin yağma, soygun, adam öldürme faaliyetleri devam etmiştir.

İzmit Sancağı, Yunan işgalinden kurtulduğu 28 Haziran 1921 tarihinden sonra, Anadolu'ya geçişlerde çok önemli bir merkez haline gelmiştir. İzmit'in kurtuluşuyla, işgalcilerle birlikte Rum ve Ermeni çeteleri de bölgeden ayrılınca, sancak genelinde asayiş büyük ölçüde sağlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın bu en kritik günlerinde, İzmit'in ele geçirilmiş olması, İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve iaişe sağlanmasında milli kuvvetlere büyük fayda sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: Milli Mücadele, İzmit, Kandıra, Asayiş.

GİRİŞ

1) MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞINDAN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINA KADAR OLAN SÜREÇ

a) Mondros Mütarekesi'nin İmzalanmasından Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışına Kadar Geçen Dönem

I. Dünya Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti, Ekim 1918'de mütareke isteyince, mütarekeyi imzalamak görevi, o tarihte Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nin on günlük Bahriye Nazırı olan Rauf Bey'e (Orbay) verilmiştir. İtilaf Devletleri adına mütarekeyi imzalamak için de İngiliz Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Arthur Calthorpe seçilmiştir. 27 Ekim sabahı başlayan görüşmeler, beş oturumda tamamlanmış ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Bu mütareke, ileride Osmanlı Devleti'ne dikte edilecek olan Sevr Antlaşması'nın ilk adımı olmuştur. Mondros Mütarekesi, Türk kamuoyuna bir "başarı" olarak tanıtılmış ve Osmanlı Parlamentosu, mütareke antlaşmasını oybirliğiyle onaylamıştır. Osmanlı PTT'si de mutlu bir olayı kutlarcasına mütareke için anma pulları çıkartmıştır! Oysa Rauf Bey'in demecinden on gün sonra da 13 Kasım 1918 günü, 55 parçalık düşman donanması, Dolmabahçe önünde demirlemiştir.¹

13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, kendisini karşılamaya gelen Dr. Rasim Ferit (Talay) ve yaveri Cevat Abbas'la (Gürer) birlikte bu kötü manzarayı izlerken üzüntüsünü şöyle dile getirmiştir: "Hata ettim. İstanbul'a gelmemeliydim. Bir an önce Anadolu'ya dönmenin çaresine bakmalı!"²

Mustafa Kemal'in Kasım 1918 tarihinden, Samsun'a çıkışına kadar İstanbul'da geçirdiği devir, büyük bir mücadele devri olmuştur. Bu dönemde Mustafa Kemal,

¹ Bilal N. Şimşir, *Atatürk ve Cumhuriyet*, İstanbul, 2006, s.56-57.

² Metin Aydoğan, *Mustafa Kemal Ve Kurtuluş Savaşı*, İzmir, 2005, s.92.

Mütareke ile İtilaf devletlerinin her gün artan taşkınlıklarına karşı, neler yapılması gerektiği konusunda çareler aramakla meşgul olmuştur.³

İstanbul'da olduğu günlerde, Ahmet İzzet Paşa'yı istifasını geri alması için ikna etmeye çalışan Mustafa Kemal, onun hükümetinde Harbiye Nazırı olmak ve hazırlandığı silahlı mücadele için bu makamdan silah ve insan temini için faydalanmak istemiştir. Ancak düşündüklerini gerçekleştirebilmesi için, Tevfik Paşa Kabinesi'nin, mecliste güvenoyu almaması gerekmektedir. Milletvekillerinin büyük bir bölümü, Tevfik Paşa'ya güvensizlik oyu vereceklerine dair söz verdilerse de hemen hiçbir sözünde durmamıştır.

Mustafa Kemal İstanbul'da geçen bu dönemde, Şişli'de kiraladığı evde pek çok insanla görüşmüştür. Ali Fuat (Cebesoy), Kazım (Karabekir), İsmet (İnönü), Rauf (Orbay), Refet (Bele), Kazım (Dirik) ileride birlikte hareket edeceği, güvendiği komutanlar olmuşlardır.⁴ Mustafa Kemal bu süreçte, Ali Fuat Paşa aracılığıyla tanıdığı Dâhiliye Nazırı Ali Bey ve Şakir Paşa'nın damadı olan Bahriye Nazırı Avni Paşa ile de defalarca görüşmüş ve bu iki nazır aracılığıyla, diğer hükümet üyeleri de Mustafa Kemal hakkında fikir sahibi olmuşlardır. Bu temaslar sayesinde kendisine duyulan güven, Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordu Müfettişi" olarak Anadolu'ya gönderilmesini sağlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur.⁵

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçme düşüncelerinin yoğunlaştığı dönemde, İstanbul Hükümeti ise, sadece İstanbul'u kurtarma düşüncesindeydi. Mütareke döneminde Samsun'da, çoğu Rumlar tarafından kurulan, elli kadar çete bölgede asayiş bozmaktaydı. 9 Mart 1919'da İngilizler, Samsun ve Merzifon'a askeri birlik gönderdiler. İngiliz askerlerinin Samsun'a gelmesi üzerine, 17/18 Mart gecesi oradaki Türk birliklerinden makineli tüfek bölüğüne bağlı "Hamdi" adlı teğmen, askerlerini alarak dağa çıkmış ve bu durum İngilizleri rahatsız etmiştir.

Bölgedeki asayişsizlik ve Türk halkın Rumlara karşı silahlandırıldığı hakkında İngiliz Yüksek Komiserliği'nin ve Karadeniz Ordu Başkumandanlığı'nın şikâyetlerini önlemek için olağanüstü yetkilerle donatılmış güvenilir bir kumandanı Samsun'a

³ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Ankara, 2006, s. 62.

⁴ Aydoğan, a.g.e. , s.100.

⁵ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C.1. , İstanbul, 2004, s. 195.

göndermek gerekliliği doğmuştur. Bu dönemde Genel Kurmay, kaldırılan ordu kumandanlıklarının yerini doldurmak, dağınık haldeki silah ve cephaneleri depolarda toplamak, işgal bölgelerinde asayiş sağlamak için ordu müfettişliklerinin kurulmasını gündeme getirmiştir. Bu sebeple, Samsun'a gönderilecek olan kumandanın da, bir ordu müfettişi olabileceği düşünülmüştür. O günkü şartlara göre, bir generalin böyle önemli bir göreve tayininin Genel Kurmay, Harbiye Nezareti, Sadrazam ve Padişah, İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı onayından geçmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal, harp işinde başarı kazanmış ve şöhret yapmış olmakla beraber, Enver Paşa'ya ve Almanlara aleyhtarlığı sebebiyle de, istenilen güveni sağlamıştır.⁶

Yunanistan'ın da Anadolu'dan pay almak için hazırlıklarını tamamladığı bu dönemde, Üçler Konseyi'nin 5 Mayıs'taki toplantısında Lloyd George, Yunanlılara İzmir'i işgal izninin verilmesi gerektiğini söylemiş, Wilson ve Clemenceau da buna razı olmuşlardır. Bu sırada Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne atanan Mustafa Kemal de, kendisine geniş yetkiler veren talimatı, 6 Mayıs'ta almıştır.⁷

Mustafa Kemal'e verilen görev, onu Anadolu'ya göndermek için özellikle icat edilmemiştir. Ancak Anadolu'ya geçmek isteyen Mustafa Kemal için önemli bir fırsat olmuştur. Mustafa Kemal, Anadolu'ya gönderilme meselesi ve müfettişlik görevinin geniş yetkileri konusuna, Nutuk'ta şu ifadelerle açıklık getirmektedir:

“ ...Bu geniş yetkinin beni İstanbul'dan sürmek ve uzaklaştırmak maksadıyla Anadolu'ya gönderenler tarafından, bana nasıl verilmiş olduğu garibinize gidebilir. Hemen ifade etmeliyim ki, onlar bu yetkiyi bana bilerek ve anlayarak vermediler. Ne pahasına olursa olsun benim İstanbul'dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe Samsun ve dolaylarındaki güvensizlik olaylarını yerinde görüp tedbir almak üzere Samsun'a kadar gitmek idi. Ben bu görevin yerine getirilmesinin bir makam ve yetki sahibi olmaya bağlı bulunduğunu ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O tarihte Genelkurmay'da bulunan ve maksadımı bir dereceye kadar sezmiş olan kimselerle görüştim. Müfettişlik görevini buldular. Yetki konusu ile ilgili talimatı da ben kendim yazdırdım. Hatta Harbiye Nazırı Şakir Paşa, bu talimatı okuduktan sonra imzalamaya çekinmiş, anlaşılır anlaşılmaz bir biçimde mührünü basmıştır.”⁸

⁶ Selek, a.g.e. , s.215–218.

⁷ Selek, a.g.e. , s.234–236.

⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (Yay. Haz: Zeynep Korkmaz)*, İstanbul, 2006, s.7.

İsmet İnönü de hatıralarında bu durumu şöyle dile getirmiştir:

“...Böyle mühim bir vazifeyle Anadolu’ya göndermek için Atatürk’e nasıl güvendiler? Hükümet Damat Ferit Paşa Hükümeti. Mehmet Ali Bey de Damat Ferit gibi intikamcı ve İngilizci politika adamı. Ali Fuat Paşa Ailesi, Atatürk’ü kendisine düşman bildikleri insanlardan başka bir insan, sabit fikri olmayan, kimseye fenalık etmemiş, tüm vasıfları daimi olan bir insan olarak tanıtmışlardır. Bir ordu kumandanı olarak Mehmet Ali Bey’e takdim edilen Atatürk, bunu büyük bir nimet ve fırsat addetti ve bundan behemehâl istifade etmek istedi. Kendisine teklif yapıldığı andan itibaren gidinceye kadar, Erkan-ı Harbiye’de büyük ölçüde uğraşarak salâhiyetlerini genişletmeye, yapabildiği yerde açık olarak yapılamadığı yerde dolayısıyla mana çıkarılarak genişleyecek bir salâhiyet ifadesi bulmaya çalıştı. Erkan-ı Harbiye’de Cevat Paşa’nın, sonra ikinci reis Kazım Paşa’nın vasıtasıyla, yazılan talimatın ifadelerini maksadına uygun şekilde nasıl düzeltirmeye çalıştığını, Harbiye Nazırı Şakir Paşa’nın talimatı nasıl istemeyerek imza ettiğini ve mühür bastığını bana anlatırdı.”⁹

Mustafa Kemal, kendisine böyle bir görev verilmese de Anadolu’ya geçip milli kurtuluşu sağlamak için çalışacaktı. Bu konuda İstanbul’da Ali Fuat (Cebesoy) ile yaptığı konuşmalar, İsmet Paşa’ya (İnönü) yaptığı açıklamalar, kurtuluş hareketinin çok önceden düşünüldüğü ve kararlaştırıldığını göstermektedir.¹⁰ İsmet Paşa’ya göre, Mustafa Kemal’in bu konudaki düşünceleri şöyledir:

“ Bir an evvel vazife alarak Anadolu’ya gitmenin imkân ve çarelerini arıyordu. İyice hatırlarım bir gün Anadolu’ya nasıl çıkabiliriz, nereden çıkabiliriz, yol nedir sorularına cevap arıyor, bir harita başında konuşuyorduk. Bana, nasıl gideriz diye sorunca şu cevabı verdim: ”Canım her taraftan gideriz. Yol da çoktur tedbir de çoktur. Mesele çalışmak için istikameti tayin etmektir” dedim.¹¹

Anadolu’ya geçmek için çareler düşünen Mustafa Kemal, eline geçen fırsatları iyi değerlendirmiş ve gerekli makamlardan da onay almıştır. Mustafa Kemal ve beraberindekiler için gerekli vize bir hafta önceden, Harbiye Nezareti’nde irtibat subayı olan, ”Bennett” adlı genç bir İngiliz yüzbaşısı eliyle İngilizlerden istenmişti. Yüzbaşı, listeyi okurken askerlik yeteneği yüksek kişilerden kurulu olduğunu fark ederek, talimat istemek için Genel Karargâh’a götürmüştür. Oradaki nöbetçi kurmay subaya bunun bir

⁹ İnönü, a.g.e. , s. 168.

¹⁰ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara, 1990, s.110.

¹¹ İnönü, a.g.e. , s.168.

barış değil, savaş komitesine benzediğini belirterek, durumu Müttefik Yüksek Komisyonu'na sormuştur. Bir saat sonra kendisine, “vizeleri verebilirsiniz” denilmesi üzerine Mustafa Kemal, İngiliz yüksek makamlarından imzalı vizeyi almıştır.¹²

Bennett'in bir savaş komitesi olarak düşündüğü ve şüphelendiği müfettişlik karargâhı şu isimlerden oluşmaktaydı: Kurmay Albay Kazım (Dirik), Üsteğmen Hayati, Kurmay Yarbay Mehmet Arif, Kurmay Binbaşı Hüsrev (Gerede), Binbaşı Kemal (Doğan), Dr. Albay İbrahim Tali, Dr. Binbaşı Refik (Saydam), Yüzbaşı Cevat (Abbas), Yüzbaşı Mümtaz ve İsmail Hakkı, Yüzbaşı Ali Şevket, Yüzbaşı Mustafa, Üsteğmen Abdullah, Kâtip Faik, Kâtip Memduh, Üsteğmen Hikmet, Teğmen Muzaffer (Kılıç).¹³

b) Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı Ve Milli Mücadele'yi Başlatması

15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edilmiş ve ertesi gün Mustafa Kemal, Galata Rıhtımı'na gelerek, Samsun'a hareket için Bandırma Vapuru'na binmiştir. Vapurun hareketinden önce Rauf Bey (Orbay), kendisine İngilizlerin vapuru batırma ihtimallerinden söz edince, Mustafa Kemal de Rauf Bey'e ; “ İstanbul'da tutuklanmaktansa, batıp boğulmayı tercih ederim.” cevabını vermiştir.¹⁴ Bandırma Vapuru, Kızkulesi açıklarında düşman zırhlıları arasından geçip Karadeniz'e yöneldiğinde, Mustafa Kemal arkadaşlarına işgalcileri kastederek:

” Bunlar işte böyle. Dayandıkları şey yalnız demir, çelik ve silah kuvveti. Bildikleri tek şey yalnız madde! Bunlar, hürriyet uğruna ölmeye karar verenlerin gücünü anlamazlar. Biz Anadolu'ya ne silah ne cephane götürüyoruz; biz ideal ve iman götürüyoruz.”¹⁵ demiştir.

Mustafa Kemal, boğazdan çıktıktan sonra kaptanın yanına giderek, normal rotayı takip etmemesini, karaya çarpmamak şartıyla mümkün olduğu kadar kıyıdan gitmesini ve hatta gerekirse gemiyi tereddütsüz karaya oturtması emrini vermiştir.¹⁶

¹² Lord Kinros, *Atatürk*, İstanbul, 2006, s. 195.

¹³ Selek, a.g.e. , s. 224.

¹⁴ Falih Rıfki Atay, *Babanız Atatürk*, İstanbul, 2006, s. 66; Nutuk, s.23.

¹⁵ Aydoğan, a.g.e. , s. 111; Atay, a.g.e. , s. 66.

¹⁶ Atay, a.g.e. , s. 67.

Samsun'da aldığı bir haber, kaptana rotayı değiştirmekle isabetli bir karar verdiğini göstermiştir. İngilizler, rotayı takip etmişler ancak normal yol üzerinde rastlayamamışlardır. Bu arada İngilizler, Mustafa Kemal'in bu yakın zamanda yola çıkışının ardından neler gelebileceğini tahmin etmişler ve Yüksek Komisyonda ateşemiliter olan Wyndham Deedes gece yarısı sadrazamı uyarmaya koşmuş ve Damat Ferit'ten , “Çok geç kaldınız ekselans kuş uçtu bile.”¹⁷ Cevabını almıştır.

19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün Samsun'a çıkması ile Kurtuluş Savaşı'nın başladığı kabul edilmektedir. Ancak, yurdun içinde bulunduğu durumu yansıtan şartlar, bir yıl öncesinde ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını takip eden günlerde Türkiye'nin her yerinde ve aynı zamanda kurulmaya başlayan milli örgütlenmeyi kabul etmektedir.¹⁸

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı tarihte ülkenin genel durum ve görünüşünü Nutuk'ta şöyle anlatmıştır:

”1919 yılının Mayısının 19. günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu, görünüşü şöyledir: Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu grup I.Dünya Savaşında yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmış. Büyük savaşın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi savaşa sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve hilafet makamında oturan Vahdeddin soysuzlaşmış, şahsını ve tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet aciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razı. Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilaf devletleri, ateşkes antlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar. Birer bahane ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor.”¹⁹

Mustafa Kemal bu koşullar altında düşünülen kurtuluş çarelerini de şöyle özetliyor:

¹⁷ Kınros, a.g.e. , s.197.

¹⁸ Ahmet Köklügiller, *Nutuk Nedir Ne Değildir?* İstanbul, 2005, s.77.

¹⁹ Nutuk, s.1.

“Açıkladığım hususlara ve yaptığım gözlemlere göre üç türlü karar ortaya atılmıştır. İngiliz himayesi istemek, Amerikan mandası istemek ve bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmak. Bu kararların dayandığı tüm deliller ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Efendiler bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da milli hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak. İşte, daha İstanbul’dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar bu karar olmuştur.”²⁰

Mustafa Kemal Samsun’a çıktıktan sonra, ordunun ve ulusun savaşa hazırlanması üzerinde durmuştur. Yoksulluk içinde olan halkın, devleti yönetenlere karşı güvenin azaldığı, askerinin cepheden cepheye koştuktan yorgun düştüğü, bölgesel direniş örgütlerin de milli birlikten uzak ve dağınık halde olduğu bu dönemde, ordunun ve halkın savaşa hazırlanması gerekmektedir. Mustafa Kemal bölgesel direniş güçlerini birleştirmek, Anadolu’da işgallerden uzak bir yerde kongre toplamak amacındaydı. Bu sebeple, 18 Haziranda Trakya’daki I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar’a Sivas’ta milli bir kongre toplanmasıyla ilgili şu buyruğunu iletmiştir:²¹

“Milli istiklalimizi boğan ve vatanımızın parçalanması tehlikelerini hazırlayan İtilaf Devletlerinin yaptıkları, İstanbul Hükümetinin esir ve güçsüz durumu sizce de bilinmektedir. Milletinin kaderini böyle bir hükümetin eline teslim etmek yıkılmaya mahkûm olmaktır. Trakya ve Anadolu’daki milli teşkilatların birleştirilmesi ve milletin sesini b ütün gürlüğü ile dünyaya duyurabilmesi için güvenli bir yer olan Sivas’ta ortak ve güçlü bir heyet kurulması kararlaştırılmıştır(...)”²²

Mustafa Kemal’in Samsun’a gelir gelmez, vazifesini gerçekleştirmek amacıyla hazırladığı 22 Mayıs 1919 tarihli rapor, ülkenin kaderiyle ciddi bir şekilde uğraştığını göstermektedir. Bu raporda; Samsun bölgesi Rumlarının, siyasi emellerinden vazgeçmeleri halinde asayişin kendiliğinden düzeleceği, Türklüğün yabancı mandasına tahammülü olmadığı, Yunanlıların İzmir’de haklarının bulunmadığı ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca, Türk halkının milli hâkimiyet anlayışını benimseyerek bunu gerçekleştirmek için çalışacağı belirtilmiştir. Mustafa Kemal, Samsun’da güvenliğin korunmasını sağlayacak tedbirler alarak, orduyla ilk teması kurduktan sonra, buranın İngiliz işgalinde olması ve Rum çetelerinin faaliyetleri sebebiyle davasını yürütmek için Havza’ya geçmiştir.²³

²⁰ Nutuk, s.9.

²¹ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul, 2007, s.26.

²² Nutuk, s.14.

²³ Eroğlu, a.g.e., s.115.

30 Mayıs Cuma günü, Havza'da ilk protesto mitingi gerçekleşmiş ve 12 Haziran günü yapılan mitingde de, Sıtkı Hoca coşkulu bir konuşma yapmıştır:

“Yangın saçaklığı sardı, yanıyoruz! Tek çaremiz silaha sarılmaktır. Derhal silahlarınızı temizleyiniz. Silahı olmayan baltasını, baltası olmayan sağlam bir odunu eline alsın, derhal saldıracağız! Önce içimizdeki ekme bilmez hainleri, sonra da yurdumuzu işgal eden düşmanları temizleyeceğiz.”

Mustafa Kemal'in önderliğindeki Anadolu hareketinin, İstanbul Hükümeti'ni ve müttefiklerin İstanbul'daki temsilcilerini huzursuz etmesi üzerine, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 8 Haziran 1919 günü çektiği telgraf ile Mustafa Kemal'in acilen İstanbul'a dönmesini istemiştir.²⁴

c) Amasya Genelgesi

Mustafa Kemal, 11 Haziran'da XV. Kolordu Komutanı Kazım Paşa'ya (Karabekir) gönderdiği yazı ile “milletin hukuk ve istiklalini tayin uğrunda milletle beraber çalışmak istediğini” bildirmiş, Kazım Paşa da verdiği cevap ile bu kararı desteklediğini belirtmiştir.²⁵ 12 Haziran 1919 günü Havza'dan Amasya'ya gelen Mustafa Kemal, belediye binasının balkonundan, halka şöyle seslenmiştir:

“Amasyalılar!

Padişah ve hükümet İtilaf Devletlerinin elinde esirdir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmaya geldim. Amasyalılar! Düşmanlarımızın Samsun'dan yapacakları herhangi bir çıkartma hareketine karşı, ayaklarımıza çarıklarımızı çekecek, dağlara çekilecek, vatanımızı en son kalesine kadar müdafaa edeceğiz... Amasyalılar! Hep birlikte yemin edelim ki ...”²⁶

Amasya Müftüsü Abdurrahman Kamil Efendi, Mustafa Kemal'e ; “Hoşgeldiniz, hep beraber aziz vatanımızı ve bağımsızlığımızı kurtarmak için tüm gücümüzle çalışacağız.” sözleriyle destek vermiştir. Ayrıca, Abdurrahman Kamil Efendi, Milli Mücadele'ye ilk maddi katkıyı yapmış, kırmızı bir çıkın içine koyduğu beş sarı altın

²⁴ Sami Eriş Ülger, *Zafere Giden Yol*, İstanbul, 2007, s. 28–30.

²⁵ Süleyman Beyoğlu, “ Milli Mücadele'nin Örgütlenmesi Ve Kuva-i Milliye “, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, (Ed: Cemil Öztürk), Ankara, 2005, s.116.

²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.II., İstanbul, 2006, s.41.

lirasını, Müdafai Hukuk Cemiyeti'ne vermiştir. Amasya Müftüsü, Sultan Beyazıt Camii'nde verdiği vaazda; ulusun bağımsızlığının tehlikede olduğuna, artık padişahın hiçbir hükmünün kalmadığına değinmiştir. Kurtuluşun tek çaresinin, halkın hâkimiyeti doğrudan ele alması olduğunu ve Mustafa Kemal'in etrafında toplanarak vatanın kurtulabileceğini belirtmiştir. Din adamlarının halk üzerinde büyük etkisini çok iyi bilen Mustafa Kemal, dürüst ve etkili vatansever din adamlarından, gerçek düşmanın kim olduğu konusunda halkı uyandırmalarını istemiştir. Bu konuda Amasyalı din adamlarından büyük destek görmüştür.

Mustafa Kemal, 21–22 Haziran gecesini, yaveri Cevat Abbas'a (Gürer) dikte ettirdiği Amasya Genelgesi'ni, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya, Rauf (Orbay) Bey'e ve Refet (Bele) Bey'e imzalatarak, Anadolu'daki resmi ve askeri makamlara göndermiştir.²⁷ Amasya Tamimi olarak bilinen bu genelgede; ulusun bağımsızlığının tehlikede olduğu, İstanbul Hükümeti'nin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediği, ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararının kurtaracağı belirtilmiştir. Ayrıca genelgeyle, ulusun haklılığını tüm dünyaya duyuracak her türlü etki ve denetimden uzak milli bir kurulun oluşturulması gerektiği vurgulanarak, Sivas'ta ulusal bir kongrenin toplanacağı belirtilmiştir.²⁸ Bir ihtilal bildirisi olarak adlandırılan bu genelgeyle, artık İstanbul Hükümeti ile tüm köprüler atılmıştır.²⁹ Bu arada Mustafa Kemal, İstanbul'da bazı kişilere de telgraf çekerek Anadolu'daki milli harekete katılmaya çağırmıştır. Halide Edip (Adivar), Kara Vasıf (Çınar), Ahmet Rıza, Abdurrahman Şeref, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa'nın da aralarında bulunduğu kimselere şu telgrafi çekmiştir:

“Artık İstanbul, Anadolu'ya hâkim değil, tabi olmak mecburiyetindedir. Size düşen fedakârlık pek büyüktür. Milli gaye elde edilinceye kadar acizleri Anadolu'dan ve milletin sinesinden ayrılmayacağımı ve bu noktada sonuna kadar bir millet ferdi gibi çalışacağımı millete karşı mukaddesatım namına söz verdim ve hiçbir kuvvet bu milli azme mani olamayacaktır.”³⁰

²⁷ Ülger, a.g.e. , s.30–31.

²⁸ Nutuk, s.21–22.

²⁹ Kili, a.g.e. , s.30.

³⁰ Nutuk, s.24.

Amasya kararlarının İstanbul Hükümeti tarafından öğrenilmesiyle, Mustafa Kemal'in niyeti anlaşılmış ve İstanbul Hükümeti, bundan sonra Mustafa Kemal'i, ordu müfettişi olarak tutmak istememiştir.³¹

İstanbul Hükümeti, İngilizlerin de etkisiyle halkı hükümete karşı kışkırttığı için Mustafa Kemal'i azletmiş ve aynı zamanda resmi bir sıfatının kalmadığının da Dâhiliye Nezareti tarafından gerekli illere bildirmesini kararlaştırmıştır. Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, 23 Haziran 1919 da vali ve mutasarrıflıklara yolladığı gizli bir tamimle, Mustafa Kemal'in azledildiğini, kendisinin resmi bir sıfatı kalmadığı için emirlerinin de dinlenmemesi gerektiğini bildirmiştir. Mustafa Kemal'in, Erzurum'a giderken Mabeyn Başkâtibi'nden aldığı telgrafta, padişah adına Mustafa Kemal'in İstanbul'a çağrıldığı, gelmesi mümkün olmadığı takdirde, iki ay için hava değişimi alması ve barış kararlaştırılincaya kadar da istediği yerde istirahati tavsiye edilmiştir. Harbiye Nezareti'nden de, aynı ricayı tekrarlayan telgraf gelince Mustafa Kemal, her iki telgrafa da Anadolu'dan ayrılmayarak görevine devam edeceği cevabını yazmıştır. Mustafa Kemal, 3 Temmuz Pazar günü öğleden sonra, halkın ve ordunun içten tezahüratıyla Erzurum'da karşılanmıştır.³²

Mustafa Kemal, 8 Temmuz 1919 gece saat 22.50 de, millete ve orduya şu bildiriği yayınladıktan sonra artık sivil bir hayata da adım atmıştır:

“Mübarek vatan ve millete parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Ermeni alemine kurban etmemek için açılan mücahede-i milliye uğrunda milletle beraber serbest surette çalışmaya, resmi ve askeri sıfatım artık mani olmaya başladı. Bu gaye-i mukaddese için milletle beraber, nihayete kadar çalışmaya mukaddesatım namına söz vermiş olduğum cihetle, pek aşıkı bulunduğum silk-i celil-i askeriyeden (yüce askerlik mesleğinden) bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra, gaye-i mukaddese-i milliyemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere sine-i millette bir ferd-i mücahit suretiyle(milletin sinesinde savaşacak bir ferd olarak) bulunmakta olduğumu, tamimen arz ve ilan eylerim”.³³

Mustafa Kemal'in askerlikten istifası, İstanbul'da olduğu gibi Anadolu'da da büyük yankı uyandırmış ve Erzurum'da yayınlanan 14 Temmuz 1919 tarihli “Albayrak Gazetesi” onun askerlikten istifası ile ilgili olarak şunları yazmıştır:

³¹ Selek, a.g.e. , s.270.

³² Eroğlu, a.g.e. , s.124.

³³ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl. 30, S.79. , Ankara, 1981, s.24.

“Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yukarıya aldığımız istifanamesi, bir azim ve iman vesikasıdır. Millette henüz eski kanın sönmemiş olduğunu gösteren muazzam hüccettir(kanıttır).Anafartalar’da, şeref-i milliyeyi tarihin nesli hazırdan beklemekte (tarihin uzun zamandan beri beklemekte olduğu bu şerefli vazifeyi)olduğu mukaddes vazifeyi ala ve ilan eden bu muhterem kumandanı bugün de mücahede-i milliyenin başında görmek mesut bir temaşadır(mutlu bir seyirdir).Kemali azim ve imanla müdafaa-i hukuku vatana hasr-ı vücut eden Mustafa Kemal Paşanın etrafında millet pak, nezih, parlak bir hale teşkil etmektedir. Böyle temiz, fedakar ruhların ittihadından ,milletin hürriyet ve istiklal gibi iki mukaddes nurun doğacağı şüphesizdir.Azim ve iman her müşkülü iktihama (göğüslemeye)kafidir.”³⁴

d) Erzurum Kongresi

10 Temmuz’da açılacak olan kongre, delegelerin ulaşım sorunu sebebiyle gecikmelerinden dolayı, 23 Temmuz tarihine ertelenmiştir. Kongrenin ertelendiğinden haberi olmayan İngiliz Yarbay A.Rawlinson, Mustafa Kemal’i ziyaret ederek, kongrenin toplanmamasının daha uygun olacağını söylemiş, Mustafa Kemal’den aldığı, “ne pahasına olursa olsun kongrenin toplanacağı, buna milletin karar verdiği” şeklindeki cevap üzerine de oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Rawlinson, seneler sonra yazdığı anılarında bu buluşmadan şöyle bahsedecektir:

“O olanaksızlıklar içinde bana söylediklerini hayretler içinde dinlemiştim. Mustafa Kemal Paşa, bundan evvel karşılaştığım hiçbir Osmanlı Paşasına benzemiyordu. Bakışlarındaki kararlılık sözlerine yansıyor. Az ve öz konuşuyordu ama ne istediğini biliyordu.”³⁵

13 günlük bir gecikmeyle toplanan kongre öncesinde, tartışma yaratan en önemli meselelerden biri “Heyeti Temsiliye” başkanlığı konusudur. Mustafa Kemal, Temsil Heyeti’ne seçilip kurulun başkanı olmak istiyordu.³⁶ Tartışmalara sebep olan bu durum, Mustafa Kemal’in başkan seçilmesiyle çözümlenmiştir. Bu arada, 30 Temmuz tarihinde İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal’in tutuklanıp geri gönderilmesini istemektedir. Milli hareketi engellemeye yönelik bu kararın sonucu hükümetin umduğu gibi olmamıştır. 15.

³⁴ Ülger, a.g.e. , s.66.

³⁵ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, C.1. , Ankara 1966, s. 44.

³⁶ Kili, a.g.e. , s. 33.

Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'in, bu emre uymayarak, Mustafa Kemal'i desteklemesi, Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından biri olmuştur.³⁷

Kongrede, milli sınırlar içinde vatanın bölünmez bir bütün olduğu, her türlü yabancı işgale karşı Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde, milletin kendisini topyekûn savunacağı belirtilmiştir. İstanbul Hükümeti'nin vatani koruma ve bağımsızlık konusunda başarısız olması halinde, milli kongre tarafından seçilecek olan geçici bir hükümet kurulacağı belirtilmiştir. Ayrıca Hıristiyan azınlıklara, sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemeyeceği, manda ve himayenin kabul edilemeyeceğine de değinilmiştir.³⁸

Bu kongreyle Doğu Anadolu'daki tüm Müdafai Hukuk Cemiyetleri birleştirilerek, Temsil Heyeti'nin tüm Doğu Anadolu'yu temsil ettiği belirtilmiştir. Doğu Anadolu'nun kaderini görüşmek için toplanan kongre, memleketin tamamını ilgilendiren kararlar almıştır.

Kongrede, rütbesiz ve yetkisiz kalan Mustafa Kemal'in başkan seçilmesi, ona halkın önderi olma yetki ve hakkını vermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Tam bağımsızlık ve milli egemenlik fikirlerinin vurgulandığı Erzurum Kongresi, Misak-ı Milli'ye de temel olmuştur. İstanbul Hükümeti ise Anadolu'ya hâkim olamadığı gerçeğini kabullenmek zorunda kalmıştır. 9 Ağustos 1919 'da çıkartılan bir irade ile Mustafa Kemal, askerlik mesleğinden çıkartılmış, sahip olduğu nişan ve fahri yaverlik rütbesi de geri alınmıştır. Bu durum karşısında, aynı gün beyanname yayınlayan Mustafa Kemal, bundan sonra mukaddes milli gaye için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere milletin sinesinde bir "ferd-i mücahid" suretiyle bulunacağını belirtmiştir. Bundan sonra, Heyet-i Temsiliye Reisi olarak ele aldığı sivil yetkiyle, Sivas Kongresi'ne katılmak için Erzurum'dan ayrılmıştır.³⁹

³⁷ Kili, a.g.e. , s.38–39.

³⁸ Nutuk, s.39–40.

³⁹ Beyoğlu, a.g.m. , s.119–120.

e) Sivas Kongresi

4 Eylül 1919 da toplanan Sivas Kongresi, Temsil Heyeti üyeleri olmak üzere on bir ilden gelen delegelerin katılımıyla gerçekleşmiştir.⁴⁰ Saat 14.00’de, Sivas Lisesi’nin salonunda başlayan kongreye, Mustafa Kemal başkan seçilmiştir⁴¹ Ancak başkanlık konusu sorun haline gelmişse de, gizli oyla yapılan başkan seçimi sonunda, Mustafa Kemal üç olumsuz oya karşı başkan seçilmiştir.⁴²

Kongre öncesi kongreyi dağıtmak için her çareye başvuran Damat Ferit, Elazığ Valisi Ali Galip’in ve İngiliz binbaşı Noel’in de desteğiyle, bazı aşiret reislerini de kandırarak Mustafa Kemal’i öldürtmek için devreye sokmuştur. Sonuçsuz kalan bu girişimden sonra Ali Galip Halep’e kaçmış, Mustafa Kemal de kongre sonrası Damat Ferit Hükümeti’ni düşürmek için başlattığı mücadeleyi kazanmıştır.⁴³ Mustafa Kemal, bu dönemde sultana karşı doğrudan harekete geçmekten kaçınmanın uygun olduğunu düşünerek, Ferit Paşa Kabinesi’nin, padişaha gerçekleri yansıtmadığı tezini savunmuştur.⁴⁴ Kongrede Mustafa Kemal, tüm ülkeyi kapsayacak milli bir örgütün kurulması gerektiğini, kurulacak bu milli derneğin adının Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti olabileceğini belirtmiştir. Sivas Kongresi’nde, Erzurum’da görüşülen kararlar bir bildiriyle hükümete, sivil ve asker tüm yetkili kişi ve kurumlara, dünya kamuoyuna duyurularak, bir bölge halkının kararları olmaktan çıkartılmış ve tüm ulusa mal edilmiştir. Bu kongreden sonra Temsil Heyeti’nin alacağı kararların, girişeceği uygulamaların doğu illeri halkı adına değil, tüm ulus adına yapıldığı vurgulanarak Temsil Heyeti, Türk Milleti’ni temsil eden bir organ haline gelmiştir. Kongrenin temel sorunlarından olan “manda sorunu” da, bu fikrin kesin olarak reddedilmesi ile sonuçlandırılmıştır.

Yirmi iki günlük mücadele, 2 Ekim 1919 da Damat Ferit Paşa başkanlığındaki hükümetin çökmesiyle son bulmuştur. Sivas Kongresi’nin bitişinden Damat Ferit’in istifasına kadar (2 Ekim 1919) geçen süre, Mustafa Kemal’in İstanbul Hükümeti

⁴⁰ Kili, a.g.e. , s.44- 45.

⁴¹ Eroğlu, a.g.e. , s. 128.

⁴² Nutuk, s. 61.

⁴³ Kili, a.g.e. , s.52.

⁴⁴ Kinros, a.g.e. , s.234.

karşısındaki etkisini gösteren ilk başarı sınavı olmuştur.⁴⁵ Bu kongre, Anadolu hareketine milli bir boyut kazandırmış, milli bir merkez ve milli bir merci ortaya çıkartmıştır. Mustafa Kemal de bu milli hareketin, öncüsü olarak belirlenmiştir.⁴⁶

f) Amasya Görüşmeleri ve Protokolleri

Damat Ferit Hükümeti'nin istifasının ardından, Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuş, İstanbul Hükümeti ile Temsil Heyeti arasında uzun konuşma ve yazışmaların ardından da ilk resmi görüşme için antlaşmaya varılmıştır. 20–22 Ekim tarihleri arasında gerçekleşen Amasya Görüşmeleri'nde, İstanbul Hükümeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa, Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Bu görüşmeler, Anadolu hareketinin ve bu hareketi yöneten Temsil Heyeti'nin tanınması açısından önem taşımaktadır. Yapılan görüşmelerde üçü açık, ikisi gizli beş protokol imzalanmıştır. “Amasya Protokolleri” olarak tarihe geçen bu kararlara göre; hükümet ile Temsil Heyeti arasında bir anlaşmazlık konusu kalmadığı, gayrimüslimlere imtiyazlar verilmeyeceği, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul Hükümeti tarafından hukuki bir teşekkül olarak tanınacağı, Paris Barış Konferansı'na gönderilecek delegelerin, Temsil Heyeti'nin uygun göreceği kişiler arasından seçileceği ve Meclis-i Mebusan'ın derhal toplanması gibi konular karara bağlanmıştır.

Bu görüşmelerin en önemli sonuçlarından biri de Sivas Kongresi kararları ile meclisin toplanması ve seçimlerin yapılmasının kabul edilmiş olmasıdır. Ayrıca hükümetin Kuva-yi Milliye temsilcileri ile anlaşmış gören birçok kararsız kimsenin de milli davanın yanında yer almasını sağlamıştır. Böylece Milli Mücadele'ye katılanların sayısı artmıştır.⁴⁷ 27 Aralık 1919 tarihinde Temsil Heyeti'nin Ankara'ya gelmesi ile Ankara, Milli Mücadele'nin yönetildiği merkez haline gelmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin Ankara'da açılması ile yeni Türk Devleti'nin temelleri de Ankara'da atılmıştır.⁴⁸

⁴⁵ Kili, a.g.e. , s. 48–54.

⁴⁶ Aydemir, a.g.e. , s.124.

⁴⁷ Beyoğlu, a.g.m. , s.121–124.

⁴⁸ Kili, a.g.e. , s.57.

g) Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Toplanması, Misak-ı Milli Ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması

21 Aralık 1918 de Meclis-i Mebusan fesh edilmiş, Sivas Kongresi'nde tekrar açılması kararlaştırılmıştır. Amasya görüşmelerinde, bu yönde yeniden karar alınması üzerine 1919 Kasımında seçimler yapılmış ve seçimlerde Mustafa Kemal, Erzurum mebusu seçilmiştir. Mustafa Kemal, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışında toplanmasını istemiş ancak Ali Rıza Paşa Hükümeti, bu durumu Kanun-i Esasi'ye ve gelenekler aykırı olduğu gerekçesiyle kabul etmemiştir. İstanbul'a gitmeyen Mustafa Kemal, mebus arkadaşlarıyla yaptığı temaslarda Meclis-i Mebusan'da bir Müdafaa-i Hukuk grubu oluşturulmasını, kendisinin de meclis başkanı seçilmesini ve daha sonra " Misak-ı Milli" adı verilecek programın kabul edilmesini istemiştir. 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan mecliste, başkanlığa Celalettin Arif Bey seçilmiştir. "Müdafaa-i Hukuk Grubu" yerine ise Rauf Bey'in başkanlığında , "Felah-ı Vatan Grubu" kurulmuştur. 28 Ocak 1920 tarihinde 121 mebusun imzasıyla, "Misak-ı Milli"nin kabul edilmesiyle Türk Milletinin, tam bağımsızlık ve asgari barış şartlarını içeren program kabul edilmiştir.⁴⁹

Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarına dayanan Misak-ı Milli kararlarına göre; Osmanlı Devletinin yalnızca Arap çoğunluğu bulunan ve 30 Ekim 1918 tarihli ateşkesin imzası sırasında, düşman ordularının elinde kalan bölgelerinin geleceğini halkın vereceği oya göre belirlemek gerekir. Sözü geçen ateşkesin çizdiği sınır içinde dince, soyca ve asılca birlik, birbirlerine karşı saygı ve özveri duygularıyla dolu, gelenekleriyle toplumsal çevrelerine tamamen bağlı, Osmanlı İslam çoğunluğunca oturlan bölgelerin tamamı ayrılmaz bir bütündür. Anayurda kendi istekleriyle katılmış olan Kars, Ardahan ve Batum için gerekirse tekrar halkoyuna başvurulabileceği gibi, Batı Trakya'nın hukuksal durumu da yapılacak halkoyu sonucuna uygun biçimde ortaya konulmalıdır. İstanbul ve Marmara denizinin güvenliği sağlandığı takdirde boğazlar dünya ticaretine açılabilir. Azınlık hakları çevre ülkelerdeki Müslüman halka tanınan haklar oranında güvence altına alınabilir.

⁴⁹ Beyoğlu, a.g.m. , s.125.

Yabancı devletlere siyasi, hukuki, ekonomik gelişmemizi önleyecek ayrıcalıklar tanınmaz.⁵⁰

Misak-ı Milli ile milli ve bölünmez bir Türk ülkesinin sınırları çizilmiş, Türkler tam bağımsızlık şuuruna erişmişlerdir. İtilaf devletlerinin, Yunan cephesindeki milli kuvvetleri geri çekirmek için yaptıkları teşebbüsün imkânsızlığı hakkında aldıkları cevap ile Yunanlıları yeniden taarruza başlatmaları, Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin istifasına ve Salih Paşa Kabinesi'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.⁵¹

Misak-ı Milli'nin kabul edilmesine tepki olarak 16 Mart 1920 de gerçekleşen işgal, yağma ve soygunla başlamış, Şehzadebaşı'nda bulunan bir Türk karakolu basılarak, buradaki on beş er şehit edilmiştir. Milli Mücadele taraftarı olarak bilinen mebuslar ve bazı aydınlar Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Mustafa Kemal, İstanbul'un işgali üzerine Temsil Heyeti adına İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Avrupa başkentlerine çektiği telgraflarla işgali protesto etmiştir. Ayrıca Anadolu'nun İstanbul ile irtibatının kesilmesini emrederek her türlü yazışmayı ve hatta toplanan vergilerin, İstanbul'a gönderilmesini yasaklamıştır.⁵² 11 Nisan 1920 de Son Osmanlı Mebusan Meclisi kapatılmış, aynı gün Damat Ferit, Mustafa Kemal'i asi ilan etmiştir. Hatta Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi, Anadolu'daki saltanat ve hilafet yanlısı çevreleri ayaklandırmak amacıyla ünlü fetvasını yayınlamıştır.⁵³ Bu fetvaya göre; Mustafa Kemal Paşa hain ve eşkıya olup, ona destek verenlerin öldürülmesi dinen gerekliydi. Bu öldürülen asiler cehenneme, asileri öldürenler cennete gidecekti. Şayet padişahın askerleri bu eşkıyalarla çarpışmaktan kaçınırlarsa hem bu hem öteki dünyada büyük ceza çekeceklerdi. İstanbul'un bu tür fetvalarına karşılık, Ankara Müftüsü Rıfat Efendi'nin (Börekçi) hazırladığı ve 153 müftününün imzaladığı fetva ile de İstanbul Hükümeti'ne ve Şeyhülislam Dürrizade'ye gereken cevap verilmiştir.⁵⁴ İstanbul Meclisi'nin dağıtılıp kapatılması, Ankara'daki Temsil Heyeti'ne ve Mustafa Kemal'e yeni bir imkân sağlamıştır. Artık milletin gerçek

⁵⁰ Eroğlu, a.g.e. , s.138–139; Kili, a.g.e. , s. 58–59; Beyoğlu, a.g.m. , s. 125–126.

⁵¹ Eroğlu, s.139.

⁵² Beyoğlu, a.g.m. , s.126–127.

⁵³ Kili, a.g.e. , s.60.

⁵⁴ Ülger, a.g.e. , s.38.

temsilcilerinden oluşan bir meclisin Ankara’da toplanması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması için gereken şartlar oluşmuştur.⁵⁵

Mustafa Kemal 19 Mart 1920 de, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Anadolu’nun her bakımdan en güvenli yeri olan Ankara’da toplanacağını belirtmiştir. Bunun için her sancaktan beş üyenin seçilmesini, seçimlerin on beş gün içerisinde yapılmasını, seçimde her parti ve cemiyetin aday gösterebileceğini, Meclis-i Mebusan üyesi olup Ankara’ya gelebilen mebusların da meclisin üyesi sayılacaklarını duyurmuştur. Daha önceden meclisin Ankara’da toplanmasının doğru olacağını ileri süren Mustafa Kemal, İstanbul’un işgali edilmesi ile bir kez daha haklı çıkmıştır. 5 Nisan 1920 de dördüncü kez kurulan Damat Ferit Hükümeti’ne rağmen seçimler yapılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 Cuma günü 13.45’de en yaşlı üye olan Sinop mebusu Şerif Bey’in başkanlığında toplanmıştır.⁵⁶ Şerif Bey, meclis açış konuşmasında; “Milletimizin dâhili ve harici tam bağımsızlık içinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilan ederek Büyük Millet Meclisi’ni açıyorum.“ ifadesini kullanmıştır. 24 Nisan günü yapılan ikinci oturumda 110 oy ile Mustafa Kemal, Meclis Başkanlığı’na seçilmiştir.⁵⁷ 25 Nisan 1920’de sekiz vekilden oluşan geçici bir hükümet kurulmuş ve hazırlanan hükümet programı meclis onayına sunulmuştur. İlk hükümetin kurulmasını sağlayacak yasa tasarısının 2 Mayıs tarihinde kabul edilmesi ile “Meclis Hükümeti Sistemi “ kabul edilmiştir.⁵⁸

⁵⁵ Kili, a.g.e. , s. 60.

⁵⁶ Beyoğlu, a.g.m. , s. 127–128.

⁵⁷ Selek, a.g.e. , C.I. , s.353.

⁵⁸ Heyet (Esmâ Torun, Sıdıka Cebeci, Emin Çaycı, Vasfi Korkmaz), *İzmit Milletvekilleri (1920–1927)*, Kocaeli, 2006, s.58.

BİRİNCİ BÖLÜM

2) MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ İZMİT

a) İzmit Sancağı'na Genel Bir Bakış

İzmit Sancağı'nın bulunduğu coğrafi bölgede ilk şehir, M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarında Megaralılar tarafından kurulmuştur. Kurucusu Astakos'un adıyla anılan şehir, M.Ö. III. yüzyılda tahrip edilmiştir. Milattan 262 yıl önce de Bithynya Kralı I. Nikomed, kendi adıyla anılacak olan, "Nikomedia" şehrini kurarak devletinin başkenti yapmıştır. Bölge, M.Ö.74 yılında Roma İmparatorluğu'nun eyaleti haline getirilmiştir. VII. yüzyılın ortalarından itibaren, İslam akınları bölgeye kadar ulaşmaya başlamıştır. XI. yüzyıl sonlarına doğru Selçuklular tarafından fethedilen bölge, 1097'de I.Haçlı Seferi sırasında yeniden Bizans'ın eline geçmiştir.⁵⁹

İzmit, Roma ve erken Bizans dönemlerinde, imparatorluğun dört büyük şehri arasında sayılan ve güçlü kalesi ile zapt edilmesi zor olan bir şehirdi. 1333 yılında Bizans İmparatoru, Osmanlı'nın teslim almaya çalıştığı şehre erzak yetiştirmek için donanma ile İzmit'e gelince, Osmanlı abluka kuvvetleri, çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak aynı yılın Ağustos ayında Orhan Gazi, 36 gemi ile İzmit üzerine yürümüştür. Bundan sonra, Bizans İmparatoru ile Orhan Bey arasında bir anlaşma imzalanmış ve buna göre; İzmit ve diğer şehirlere yapılan saldırıların durdurulması şartıyla, Bizans İmparatoru yılda 2.000 altın haraç ödemeyi kabul etmiştir. Bu anlaşma, Bizans ile Osmanlı arasındaki ilk anlaşmadır. 1337 yılında Bizans İmparatoru Andranikos sefere çıktığından İzmit, imparator ailesinden bir prens tarafından idare edilmekteydi. Bu durumdan faydalanan Orhan Bey'in 1337'de gerçekleştirdiği İzmit kuşatmasında, uclarda bulunan gaziler de onun ordusuna katılarak, şehrin ele geçirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Böylece, beyliğin sınırları Gebze ve İzmit'i de içine alarak Karadeniz'e kadar uzanmıştır.⁶⁰

⁵⁹ Yusuf Çam, *Milli Mücadele'de İzmit Sancağı*, İzmit, 1993, s.18.

⁶⁰ Halil İnalçık, *Devleti Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar –I, Klasik Dönem (1302–1606): Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul, 2009, s.44–46.

Akçakoca, bölgenin fethinde büyük rol oynayarak, Orhan Gazi'nin büyük takdirini ve sevgisini kazanmıştır. 94 yaşında Kandıra'da vefat eden Akçakoca'nın mezarı, bugün hala Babatepesi'nde bulunmaktadır. Fetihlerde bulunduğu İzmit ve çevresi de bu sebeple, Koca-ili olarak adlandırılmıştır.⁶¹ Akçakoca'nın silah arkadaşlarından Karamürsel Bey, İzmit Körfezi'nin güneyini ele geçirmiştir. Bu bölge, fethedilen yerlerin korunması için, küçük harp gemileri hazır bulundurulması şartıyla; malikâne olarak kendisine verilmiştir. Hatta bu sebeple, sahillerin korunması işini üstlenen gemilere; "Karamürsel" denilmiştir.⁶²

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un askerleri de İzmit'e girmişler, bu sırada taht kavgalarından faydalanan Bizans, şehri yeniden ele geçirmiştir. 1419'da Gazi Timurtaşoğlu Umur Bey; Hereke, Gebze, Pendik, Kartal ile birlikte İzmit'i de geri almıştır.⁶³

b) İzmit Sancağı'nda Nüfus

1831'de yapılan ilk nüfus sayımında, 11.567'si İzmit'te oturan 26.871 erkek nüfusu tespit edilmiştir.⁶⁴ Bununla beraber, Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlı İzmit Sancağı'nın tamamında tespit edilen toplam nüfus; 77.571'dir.⁶⁵ 1844–1845 yıllarında, nüfusun %67,3'ü köylerde, %41,4'ü mahallelerde, %1,3'ü de çiftliklerde yaşamaktaydı. Bu tarihte İzmit'in toplam nüfusu, 13.085 olarak tespit edilmiştir. 1870'de ise İzmit'in erkek nüfusu; 5.091 Müslüman, 8.747 gayrimüslim olmak üzere toplam 13.838'dir.⁶⁶

Kırım Savaşı'ndan sonra, Kocaeli'ne çok sayıda göçmen gelmiş, 1851–1855 arasında Tatarlar; 1855–1864 arasında da Çerkez ve Abazalar buraya yerleşmişlerdir. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sürerken Rumeli'den, Kars yaylasından, Kafkasya'dan

⁶¹ Atilla Çetin, "Osmanlı Dönemi'nde Kandıra Tarihine Toplu Bir Bakış", *Kandıra Sempozyumu Ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı*, (25–26 Aralık 2004), Kocaeli, 2005, s.45.

⁶² Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, b.y.y., s.93.

⁶³ *Kocaeli İl Yıllığı*, İstanbul, 1962, s.76.

⁶⁴ Çam, a.g.e., s.17.

⁶⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830–1914)*, İstanbul, 2010.

⁶⁶ Tuğba Okuyan, *İzmit Temettuat Defterleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2004, s.22–25.

göçler yaşanmıştır. Bu yeni muhacir kitlesine 93 Muhacirleri denilmiştir. Bu göç dalgasından, doğal yapı çeşitliliği ve ulaşım kolaylığı sebebiyle Kocaeli de etkilenmiştir.⁶⁷

1881/82–1893 yılları genel sayımında, İzmit merkez kazanın genel nüfusu 39.789'dur. 20.505 gayr-i Müslim nüfusa karşı, 19.284 Müslüman nüfus bulunmaktadır.⁶⁸ 1912 Balkan Harbi sonrası Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Girit ile diğer adalardan göç eden Müslüman halkın büyük bir bölümü de, Kocaeli Mutasarrıflığı'na yerleştirilmişlerdir.⁶⁹ 1893- 1914 yılları arasında sancağın toplam nüfusu şöyledir⁷⁰:

YIL	NÜFUS
1893	195.669
1894	195.659
1895	203.375
1896	206.694
1897	228.443
1906	290.517
1914	325.153

Burada, 1897–98 Osmanlı Rus Savaşı yıllarındaki artış dikkat çekmektedir. Ayrıca 1906–1914 arasındaki artış da 1912 Balkan Harbi sonrası bölgeye yapılan göçlerden kaynaklanabilir. 1914 yılına gelindiğinde ise İzmit Sancağı'nda şu değerlere ulaşılmıştır:

Merkez Kaza: 71.349 (40.403 İslam, 5.226 Rum, 23.873 Ermeni, 307 Musevi)

Adapazarı: 102.051

Karamürsel: 23.547

Kandıra: 42.944

Geyve: 48.187

Yalova: 21.532

İznik: 15.543

⁶⁷ Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler)*, “XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Türkiye Ve Kafkaslar” (24 – 26 Ekim 2001- İstanbul), Ankara, 2003, s.40.

⁶⁸ Okuyan, a.g.t. , s.22–25.

⁶⁹ Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Ankara, 2006, s.12, 13.

⁷⁰ Karpat, a.g.e. , s.400.

Sancağın tamamına bakıldığında, nüfusun 227 bini İslam, 40 bini Rum, 55 bin kadarı ise Ermeni'dir.⁷¹ 1916 yılına ait bir vesikada İzmit nüfusu 9590 olarak görülmektedir. Bu dönemde, muhtemelen tehcir sebebiyle, Ermeni Mahallesi'ne ve nüfusuna ait kayıt bulunmamaktadır.⁷² 1920 yılında yapılan nüfus tahminine göre de, İzmit şehir merkezinin toplam nüfusu 12500, bu nüfusun 11500'ü Müslüman, geri kalanın da gayr-i müslim olduğu tahmin edilmektedir.⁷³

İzmit Sancağı'nda yaşayan yerli halk, eski Türk boylarına bağlı Türk göçebeler olup, yerleşik hayata geçince "manav" adını almışlardır. Bölgeye Mora Türkleri, Kafkasya Türkleri, Ahıska Türkleri, Karadeniz kıyılarından göç edenlerin de yerleştiği bilinmektedir. Bölgede, Müslüman halkın dışında, Ermeni ve Rum azınlık da bulunmaktaydı. Ermenilerin bölgedeki en önemli yerleşim merkezleri Akmeşe (Armeşe) ve Bahçecik (Bardızap) olmuştur. İzmit ve Karamürsel'de Ermeni mahalleleri, Arslanbey ve Yuvacık'ta, Ermeni köyleri bulunmaktaydı.

İzmit ve çevresinde, Bizans döneminden beri varlık sürdüren Rumlar, kent merkezi ve kasabalarda yaşamakta olup daha çok Mihaliç, Ortaköy, Yeniköy, Fındıklı gibi köylerde yerleşmişlerdir. 1490'da İspanya'dan getirilen Yahudilerin (1490'da İspanya'dan getirilenler) bir kısmının da İzmit'e yerleştirildiği bilinmektedir. Ancak diğer azınlıklar ile kıyaslandığında bölgedeki Yahudi nüfusu az sayıdaydı.⁷⁴

⁷¹ Çam, 1914 yılında sancağın toplam nüfusunu 325.123 olarak belirtmiştir. Bkz. Çam, a.g.e. , s.17; Karpat'a göre ise 1914 yılında İzmit Sancağı'nın nüfus durumu şöyledir: 226.859 Müslüman, 40.048 Rum, 55.403 Ermeni, 428 Yahudi, 449 Katolik Ermeni, 1.937 Protestan, 10 Latin ve 3 Süryani olmak üzere toplam nüfus 325.137'dir.Bkz. Karpat, a.g.e. , s.386.

⁷² Okuyan, a.g.t. , s.25–26.

⁷³ Avni Öztüre, *İzmit Tarihi*, İstanbul, b.y.y. , s.162.

⁷⁴ *İzmit Milletvekilleri (1920–1927)*, s.18–19; Çam, a.g.e. , s.24; Öztüre, a.g.e. , s.133,135; Sayıları diğer azınlıklara oranla az olan Yahudi nüfus İzmit merkez, Karamürsel ve Yalova'ya yerleşmişti. Bkz: Sofuoğlu , a.g.e. , s.13.

c) Bölgenin İdari Yapısı

İzmit Sancağı, Marmara Bölgesi'nin doğusunda, İzmit Körfezi'nin kuzeyi ve güneyi ile Sakarya Nehri'nin aşağı bölümünde yer alan 10.550 km²'lik bir alana yayılmıştır.⁷⁵

Klasik dönemde Cezair-i Bahr-i Sefit Eyaleti'ne (Kaptan Paşa Eyaleti)⁷⁶ bağlı olup, 1846'da Kastamonu Eyaleti'nin, 1867 Vilayet Nizamnamesi ile de Hüdavendigâr Vilayeti'nin sancağı olmuştur. II. Abdülhamit döneminde, 1888'de yapılan yeni idari düzenleme ile Müstakil İzmit Mutasarrıflığı kurulmuş ve devrin ilk mutasarrıfı da Selim Sırrı Paşa olmuştur.⁷⁷ 1888'de yapılan bu düzenleme ile Adapazarı, Kandıra, Geyve, Karamürsel, Yalova ve Gebze İzmitBağımsız Sancağı'na bağlanmıştır.⁷⁸ 1918 yılına kadar, idari yapıda gerçekleşen en önemli değişiklik, İznik kazasının İzmit Mutasarrıflığı'na bağlanması olmuştur.⁷⁹

1920 yılında, İzmit Sancak merkezi Geyve'ye taşınmıştır. Mustafa Kemal'in, 7 Haziran 1920 tarihinde yazdığı kararnameye göre; İzmit livasının merkezinin Geyve'ye taşınma gerekçesi şöyle ifade edilmiştir: " Eskiden İngilizler tarafından işgal edilmiş olan İzmit Livası'na bağlı Adapazarı, Geyve, İznik, Kandıra, Karamürsel kazaları, mülki merciden mahrum kalmış ve bu hal ile idareleri, hükümet muamelelerinin karışıklığını doğurmuş olduğundan, İzmit Livası'nın Geyve'ye nakli ve Adapazarı, İznik, Karamürsel, Kandıra kazalarının belirtilen merkeze bağlanması kararlaştırılmıştır."⁸⁰

11 Şubat 1922 tarihli İzmit Sancağı Genel Meclis Toplantısı'nda, Hendek üyesi, Akyazılı İbrahim Bey'in teklifi üzerine, sancağın adının Kocaeli'ne çevrilmesi kararlaştırılmıştır.⁸¹ 21 Ekim 1922'de İzmit Sancağı'nın merkezinin adının, eskiden olduğu

⁷⁵ Çam, a.g.e. , s15.

⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988, s.420; Devletin sınırlarının genişlemesi ile beraber 17. yüzyılda haslı ve salyaneli olarak ikiye ayrılan Kaptan Paşa Eyaleti'nde Gelibolu, Ağrıboz, İnebahtı, Midilli, Sığacık, Karlıeli, Rodos, Biga, Mezistre (Mora'nın güneyinde) ve Kocaeli Sancakları haslı, Sakız, Nakşe (Naksos), Mehdiye ise Salyaneli (Yıllıklı) sancaklardı.

⁷⁷ Işıl Altun, *Kandıra Türkmenleri'nde Doğum, Evlenme Ve Ölüm*, İzmit , 2004, s.38; İzmit Milletvekilleri (1920-1927), Kocaeli , 2006 , s.5-6.; Öztüre, a.g.e. , s.122,125; Çam , a.g.e. , s.19.

⁷⁸ *Kocaeli İl Yıllığı*, s.76. ; Kemal Karpat'a göre 1900 yılında, İzmit Sancağı'na bağlı 4 kaza, 10 nahiye ve 938 köy bulunmaktaydı. Bkz: Karpat, a.g.e. ,s.428.

⁷⁹ Çam, a.g.e., s.19.

⁸⁰ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, İstanbul, 2002, C.8, s.291.

⁸¹ Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih Ve Rehberi*, İstanbul, 1945, s.123; *Kocaeli İl Yıllığı*, s.71.

gibi “İzmit” kalmak üzere, sancağın eski ve resmi adı olan “Koca-ili” olarak adlandırılması kabul edilmiştir. Gerekçe olarak, buranın Akçakoca tarafından fethedilmesi sebebiyle, Koca-ili olarak adlandırıldığı, ancak daha sonra bu adın unutulup sancak merkezi olan İzmit adının, tüm sancağı ifade etmek için kullanıldığı belirtilmiştir.⁸²

29 Ekim 1923’de Cumhuriyetin ilanı ile Bağımsız İzmit Sancağı, yeni iller kanunuyla il haline getirilmiş ve Cumhuriyet hükümetinin mutasarrıfı olan Vehbi Bey de vali olmuştur.⁸³

20 Nisan 1924’de “Kocaeli” ili kurularak, İzmit merkez yapılmıştır. Adapazarı, Akyazı, Gebze, Geyve, Hendek, Karamürsel, Karasu, Kandıra ilçe olarak Kocaeli’ne bağlanmıştır. 14 Haziran 1954’de, “Sakarya” ilinin kurulmasıyla, Kocaeli’nden ayrılan Adapazarı, Akyazı, Geyve, Karasu ve Hendek Sakarya’ya bağlanmıştır.⁸⁴ Kocaeli ise, İzmit merkez olmak üzere Gebze, Gölcük, Karamürsel, Kandıra, Körfez, Derince ilçelerinden oluşmuştur.⁸⁵

İzmit’in merkez olduğu Kocaeli ili, Cumhuriyetin başlarında 8436 km² genişliğindeyken, 1954 yılında, doğu kesiminin ayrılıp Sakarya adıyla kurulan yeni ile bağlanmasıyla, 3612 km² genişliğinde bir il haline gelmiştir.⁸⁶

d) İzmit Mutasarrıfları

I. Meşrutiyet döneminde yapılan idari düzenleme ile Müstakil İzmit Mutasarrıflığı oluşturulmuş ve Selim Sırrı Paşa ilk mutasarrıf olmuştur. Selim Sırrı Paşa döneminde, İzmit- Kandıra şosesi yapılmış ve İzmit-Geyve–Taraklı yolunun da yapımına başlanmıştır. İzmit bataklığının kurutulması, İzmit’i Bahçecik’e bağlayacak olan yolun yapımına başlanması da bu dönemin faaliyetlerindedir.⁸⁷

Selim Sırrı Paşa’dan sonra Müstakil İzmit Mutasarrıflığı görevine, 1895’de Musa Kazım Bey atanmış ve 1908 yılına kadar on üç yıl görevde kalmıştır. Bu dönemde,

⁸² Sabahattin Özel, *Milli Mücadele’de İzmit- Adapazarı Ve Atatürk*, İstanbul, 2005, a.g.e. , s.50.

⁸³ Öztüre, a.g.e. , s.144.

⁸⁴ Altun, a.g.e. , s.38.

⁸⁵ *İzmit Milletvekilleri*, s.34

⁸⁶ Metin Tuncel, “İzmit” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.23. , İstanbul, 2000, s.542.

⁸⁷ Öztüre, a.g.e. , s.122–124.

İstanbul ve bazı bölgelerde Rumlar ve Ermeniler ayaklanmışlarsa da, İzmit'te herhangi bir kıyama rastlanmamış ve bölgede asayiş sağlanmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Musa Kazım Bey'in görevi sona ermiştir. 31 Temmuz 1908 tarihinde İttihat Terakki Partisi'nin İzmit şubesi açılmıştır. İttihat-Terakki mensupları, Musa Kazım'ın İstanbul'a gelmesinden sonra göreve gelen Ali Seydi Bey'i, etkileri altına almak istemişlerdir. Bu sebeple, yeni mutasarrıfı tebrik merasimi bile isyan haline dönüşmüştür. İttihatçılar yeni mutasarrıfa, görevden alınmasını istedikleri 19 kişilik liste vermişler ve istekleri yapıldığı halde kargaşa bitmemiştir. Bu olaylar, 28 Eylül'de İttihat- Terakki'nin İzmit şubesinin kapatılmasına sebep olmuşsa da, 10 Ekim tarihinde şube yeniden açılmıştır. Portakal Hafız Rüştü Bey, Hacı Ali Bey, Hacı Salih Efendi, Hasan Fehmi, Cemal Efendi (Akçam), Eczacı Hasan Behçet ve Anastas Efendi gibi aydınlardan oluşan kadrodaki adaylar, 17 Aralık 1908 tarihli milletvekili seçiminde İzmit Sancağı'nın ilk temsilcileri olmuşlardır.

Meşrutiyet karşıtları, İzmit'te Ali Seydi Bey'in desteğiyle örgütlenmişlerdir. Volkan Gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti'nin çabalarıyla Sapanca, Pamukova, Derbent ve Gebze'de İttihad-ı Muhammed-i Derneği'nin şubeleri açılarak, 31 Mart Olayı'na zemin hazırlanmıştır. Bu ayaklanma başladığında, İzmit Sancağı'nda da ayaklanmalar olması sebebiyle, İstanbul sınırları içinde ilan edilen sıkıyönetim, İzmit'te de uygulanmıştır. 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra, II. Abdülhamit'in yerine V. Mehmet Reşat tahta geçmiş, Ali Seydi Bey'in yerine, Haziran 1909'da Bilecik Mutasarrıfı Osman Paşa atanmıştır. Osman Paşa'nın emekli olması sebebiyle de yerine, 1910'da Kayseri Mutasarrıfı Cemal Bey atanmıştır. 1911'de Kösemihaloğulları'ndan Nüzhet Paşa, 1912 yılında; Hürriyet ve İtilafçılardan Muhittin Paşa, 1913 yılında da; Mazhar Müfit Bey İzmit Mutasarrıflığı'na atanan isimler olmuşlardır.⁸⁸

Milli Mücadele döneminde, bağımsız bir mutasarrıflık statüsünde olan İzmit, T.B.M.M açılıncaya kadar, İstanbul Hükümeti'nin atadığı mutasarrıflarca yönetilmiştir. T.B.M.M.'nin 7 Haziran 1920 yılında aldığı karar ile sancak merkezi Geyve'ye nakledilmiştir. Ancak bir taraftan, İstanbul'un atadığı mutasarrıflar bölgede görev yapmışlardır. Bu dönemde sancak, İzmit'in Yunan işgalinden kurtuluşuna (28 Haziran 1921) kadar, çifte mutasarrıflar eliyle yönetilen bir sancak haline gelmiştir. 28 Haziran

⁸⁸ Öztüre, a.g.e. , s.136-140.

1921 sonrası ise İstanbul Hükümeti'nin bölgede bir nüfuzu kalmaması sebebiyle İzmit Sancağı, Ankara'nın atadığı mutasarrıflar tarafından yönetilmiştir. T.B.M.M'nin atadığı ilk mutasarrıf olan Saadeddin Bey, İzmit'in işgal altında olması ve İstanbul Hükümeti'nin atadığı memurlar tarafından yönetilmesi sebebiyle, görevine Geyve 'de başlamıştır. Çifte mutasarrıflığın olduğu bu dönemde sancağın bir bölümü de İbrahim Hakkı (Çerkez İbrahim) tarafından yönetilmekteydi.⁸⁹

⁸⁹ Özel, a.g.e. , s.49.

İKİNCİ BÖLÜM

3) MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE İZMİT

a) İzmit'in Milli Mücadele'de Önemi

İzmit Mutasarrıflığı, Ankara'nın İstanbul ile bağlantısını sağlayan önemli kara ve deniz yolları üzerinde bulunuyordu. Anadolu'dan gelen Kastamonu, Bolu, Ankara, Adana Afyon, Kütahya ve Eskişehir kara ve demir yolu da bu bölgeden geçmekteydi.⁹⁰ Nitekim Tevhid-i Efkâr gazetesinde, İzmit Sancağı'nın çok verimli bir araziye sahip olduğu, küçük bir iskelesi olmasına rağmen, önemli bir ticaret merkezi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Anadolu şimendiferinin İzmit'ten geçtiği ve bölgedeki şose yollar arasında en iyilerinin İzmit- Geyve-Ankara ve İzmit-Kandıra yolları olduğu ifade edilmiştir.⁹¹

Milli Mücadele açısından İzmit ve çevresinin önemini bilen Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği günlerde, Adana'dan trenle İstanbul'a giderken, İzmit Mutasarrıfı İbrahim Süreyya Bey'e telgraf çekerek, kendisi ile görüşmek istediğini bildirmiştir. Mustafa Kemal, İbrahim Süreyya Bey'den İzmit'i Anadolu'nun giriş kapısı olabilecek şekilde örgütlemesini istemiştir. İbrahim Süreyya Bey, bu görüşmeden sonra, İzmit'teki çevre köy ve kasabalarla ilişki kurarak örgütlenmeye başlamıştır. Ayrıca İzmit'in doğusunda, Düzce-Hendek arasındaki boğazı tutup, bölgeyi İstanbul-Anadolu arasındaki kapı konumuna getirmeyi başarmıştır.⁹² Mustafa Kemal, İzmit'i kazanarak, burayı Kuva-i Milliye'nin hareket üssü haline getirmeyi ve milli hareketi, İzmit'ten Üsküdar'a hatta Kadıköy'e kadar sokmayı planlamıştır.⁹³

19 Mayıs 1919'da Samsun'a giderek, Kurtuluş Mücadelesi için ilk önemli adımı atan Mustafa Kemal, aylar öncesinden Anadolu'ya gizlice geçmek için İzmit üzerinden geçiş planı hazırlamıştır. Samsun yolu ile geçiş mümkün olmasaydı Mustafa Kemal, bu ikinci planı harekete geçirecekti. Atacağı her adımı çok önceden planlayan Mustafa

⁹⁰ Enver Konukçu , “Heyet-i Temsiliye İzmit İlişkileri” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V. , S.13, Ankara, 1988, s.223.

⁹¹ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921.

⁹² *İzmit Milletvekilleri*, s.20.

⁹³ Özel, a.g.e. , 18–19; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.II. , Ankara, 1994, s.140.

Kemal'in Anadolu'ya geçiş için bu yedek planı, Cevat Abbas Bey'in açıkladığı, “ Kocaeli üzerinden geçiş planı ” idi.⁹⁴ Mustafa Kemal, bu plan doğrultusunda Cevat Abbas Bey'e İzmit bölgesinde, küçük silahlı müfrezeler oluşturulmasını emretmiştir. Aldığı emir üzerine harekete geçen Cevat Abbas Bey, Kocaeli'de görevlendirilmek üzere bir Kuva-i Milliye örgütü kurmuştur. Kocaeli'de kurulan ve Yahya Kaptan'ın lideri olduğu bu milis kuvvetlerin görevi; Ermeni ve Rum çetelerinin cinayet ve soygunlarına engel olarak, bölgede asayişi sağlamak olmuştur.⁹⁵

İzmit, Eylül 1919 sonlarında Heyet-i Temsiliye tarafından kazanılması gereken bir mutasarrıflık haline gelmiştir. 27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti'nin Ankara'ya gelmesinden sonra, İzmit'in stratejik önemi daha da artmış ve Geyve haberleşme merkezi olmuştur. Mustafa Kemal'in Heyet-i Temsiliye Reisi olarak, telgraf görüşmeleri yaptığı ve gerekli tamimleri gönderdiği önemli merkezlerden biri de, İzmit Mutasarrıflığı olmuştur.⁹⁶ 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali ve Mebusan Meclisi'nin İngilizler tarafından dağıtılması ile İzmit'in önemini arttığundan, TBMM tarafından bölgede Ertuğrul Grubu Komutanlığı'nın kurulması kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 1920 tarihinde, Ertuğrul Grubu Komutanlığı'na Kazım (Özalp) Paşa getirilmiştir.⁹⁷

İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Heyet-i Temsiliye, İstanbul'daki hükümet ile her türlü irtibatın bir süre için kesilmesini istemiş ve Milli Mücadele taraftarları da Ankara'ya davet edilmiştir. İstanbul'un işgali sonrası milli hareket yanlılarını tutuklamaya başlaması ile Anadolu'ya geçişler hızlanmış ve bu geçişlerde Kocaeli Menzil Hattı, önemli rol oynamıştır. Anadolu'ya geçiş için ilk hareket noktası, İtalyan kontrolünde olan Özbekler Tekkesi olmuştur. Buranın Anadolu'ya geçişlerde hareket noktası olduğunu öğrenen İngilizler, Özbekler Tekkesi'ne baskın düzenlemişlerdir. Ancak, baskını önceden haber alan tekke şeyhi Ata Efendi ve tekkedekilerin tamamı önceden Anadolu'ya geçmeyi başarmışlardır.⁹⁸

⁹⁴ Turgut Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, İstanbul, 2007, s.220.

⁹⁵ Gürer, a.g.e. , s.221.

⁹⁶ Konukçu, a.g.m. , s.223.

⁹⁷ Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, C.I. , Ankara, 1988, s.149.

⁹⁸ Sofuoğlu, a.g.e. , s.78.

Kocaeli Menzil Hattı, Karakol Cemiyeti tarafından, bölgede milli teşkilatlanma sağlandıktan sonra, İstanbul'dan Anadolu'ya silah, cephane, hatta bazı şahısları geçirmek amacıyla, Yenibahçeli Şükrü Bey başkanlığında oluşturulmuştur. Menzil işleri ile uğraşanlar arasında, Piyade Yüzbaşı Dayı Mesut Bey, Dr. Fahri Bey (Can), Üsteğmen Beykozlu Murat Bey (Korsan lakaplı) bulunmaktaydı. Anadolu ile iletişim sağlamak için Kuşçalı mevkiinde Süleyman Ağa'nın evinde gizli bir telgraf merkezi kurulmuş, İzmit ve Kandıra'ya kadar olan hatları kontrol etmek amacıyla da, bir telgraf hat memuru görevlendirilmiştir. Ayrıca bölgede, İzmit ile İstanbul arasındaki postayı istenilen yere gizlice ulaştırmak üzere, yaya olarak faaliyet gösteren bir postacı görevlendirilmiştir.⁹⁹

Üsküdar Sultantepeci'nde bulunan Şeyh Ata'nın Özbekler Dergâhı'ndan başlayan Menzil Hattı, Geyve'ye kadar devam etmekteydi. Üsküdar Jandarma Kumandanı Remzi Bey, kabilelerle Maltepe Endaht Mektebi'ne kadar refakat ederek, onları burada Şükrü Bey'in teşkilatına teslim etmekteydi. Bundan sonra ise Tepeviran'a (Tepeören) kadar Fahri Bey (Can) refakatinde gelen kabile, Köşeler'e kadar da Yenibahçeli Şükrü Bey'in refakatinde yola devam ederlerdi. Buradan Dayı Mesut ve Aslan Kaptan'ın gözetiminde, Adapazarı'na kadar gelmekteydi. İşgal sonrası ise güzergâh şöyle düzenlenmiştir: Yalnızselvi, Dudullu, Samandıra, Köşeler, Tepeviran, Çal Köyü, Ermişe, İkizce-i Osmaniye, Adapazarı, Doğançay ve Geyve. Diğer yol ise Kartal, Agren (Akviran), Köşeler, Tepeköy, Keltepe, Adapazarı ve Geyve'dir.¹⁰⁰

İzmit üzerinden Anadolu'ya geçecek olanların incelenmesi görevini, İzmit Hat Komiserliği yerine getirmekteydi. İzmit Mevki Kumandanı Kaymakam Hüseyin Hüsnü Bey'in talimatıyla, bölgede görevlerin titizlikle yapılmasını sağlamıştır. Yayınlanan emirlere göre; tren ve vapur yolculuğu yaparak İzmit'e gelenlerin tetkik işlemleri, inzibat ve polis tarafından ortaklaşa yapılmıştır. Tren ile gelenlerin Yarımca'dan itibaren İzmit'e kadar tetkik ve arama işlemlerinin tamamlanacağı da kayda bağlanmıştır. Vapurla

⁹⁹ Sofuoğlu, a.g.e. , s.70–71.

¹⁰⁰ Mesut Aydın, *Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul, 1992, s.138–139; Mesut Çapa , “ Bir Harbiyelinin Milli Mücadele Anıları “ , *Atatürk Yolu*, C.4. , S.14, Ankara, 1994, s.143.

gelenlerin işlemlerinin ise iskelelerde gerçekleştirileceği belirtilmiştir.¹⁰¹ Bu dönemde, Kazım Paşa (Karabekir), İsmet Paşa'ya (İnönü), Anadolu'ya gelecekler için güvenli bir yol olup olmadığını sormuş, İsmet Paşa'dan şu cevabı almıştır:” İstanbul'dan geleceklerin emniyetle getirilmesi için Kuşçalı ve Kandıra'da müfrezelerimiz ve teşkilatımız vardır. Ancak İzmit, Adapazarı ve Sapanca havalisi, halen isyan bölgesi içinde olduğundan şimdilik Kandıra'dan emniyetle Geyve Boğazı'na gelmek kabil değildir. Adapazarı ele geçerse bu imkân hâsıl olacaktır...”¹⁰²

17 Mart'tan itibaren, Kocaeli Menzil Teşkilatı vasıtasıyla menzil hattından başlayan geçişlerde şu isimler Anadolu'ya geçmişlerdir:

İlk olarak Meclis-i Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey, İsmail Fazıl Paşa (Ali Fuat Paşa'nın babası), İbrahim Süreyya Bey (Yiğit), Halide Edip (Adıvar), Dr. Adnan (Adıvar), Reşit Bey (Çerkez Ethem'in ağabeyi), Nuri Bey, Keskinli Rıza Bey, Cami Bey (Baykurt), Manavoğlu Nevres Bey, Binbaşı Saffet Bey, İsmet (İnönü), Yunus Nadi Bey, Sırrı Bey (Bellioğlu- İzmit Mebusu), Hüsrev Bey (Gerede), Naim Cevat, Albay Kazım Bey (Orbay-Enver Paşa'nın eniştesi), Binbaşı Besalet (Hüsrev Bey'in kardeşi), Kurmay Yarbay Seyfi Bey Ankara'ya geçmişlerdir. Ayrıca Hacim Muhittin Bey (Çarıklı), Bekir Sami Bey (Amasya Mebusu), Veli Bey (Eskişehir Mebusu), Mahmut Celal Bey (Bayar) da Ankara'ya geçmişlerdir.

Ankara'da açılacak olan yeni meclise katılmak için Anadolu'ya hareket edenlerin Ankara'ya ulaştırılması için Mustafa Kemal'in verdiği direktifler, komutanlar tarafından yerine getirilmekteydi. I. Fırka komutanı Rüştü Bey, 20. Kolordu komutanına 23/24 Mart tarihinde çektiği telgrafta; İsmail Fazıl Paşa'nın, Süreyya, Reşit, Celalettin Arif, Safvet ve İsmet Beylerin ve beş arkadaştan oluşan iki kafilenin geceyi İzmit'in Tekkenişin köyünde geçireceklerini bildirmiştir. Ayrıca, aynı telgraf ile Rüştü Bey, İngilizlerin İzmit'in kuzeyindeki yolları tutmak için iki yüz mevcutlu bir bölük gönderdiklerini, bu bölüğün geceyi kaçaklardan 12 km uzaklıkta geçirdiklerini de belirtmiştir. 23 Mart gecesini, Gebze'de tehlike içinde geçirenler arasında Halide Edip de bulunmaktaydı. Kartal Müdafaa-i Hukuk üyelerinden Zafer Bey, 25 Mart'ta Mustafa Kemal'e çektiği telgraf ile

¹⁰¹ Mesut Aydın, “ Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu'da Giriş Ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *Atatürk Yolu, C.II ., S.5, Y.3*, Ankara, 1990, s.32.

¹⁰² Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz, C.3. , İstanbul, 1995, s.1441.*

Erzurum milletvekillerinin, İzmit Milletvekili Sırı Bey'in, Yunus Nadi Bey'in 25 Martta Gebze'de olduklarını bildirmiştir. 26 Mart günü, Trabzon Milletvekili Hüsrev Bey de Gebze'den hareketle Ankara'ya ulaşmıştır. Bu sırada İstanbul-Gebze yolu düzenlenmiştir. Mustafa Kemal, 26 Mart 1920'de 15. Kolordu'ya çektiği telgrafta bu konudan söz etmiştir. İstanbul'dan ayrılanlar, bu sayede yollarına daha güvenli bir şekilde devam etme imkânı bulmuşlardır.¹⁰³ Ayrıca 17 Nisan'da da Beykoz'dan hareket eden Fevzi Bey (Çakmak), Kuşçalı telgraf merkezinden Ankara ile irtibat kurduktan sonra, Kandıra üzerinden Geyve'ye hareket ederek 28 Nisan'da Ankara'ya ulaşmıştır.

Bu dönemde, bölgeden Anadolu'ya geçiş için, denizyolu da kullanılmıştır. Denizyolu ile Karamürsel'e gelenler, İznik üzerinden veya Derbent üzerinden Keltepe'yi aşarak Geyve'ye ulaştıktan sonra Anadolu'ya geçmişlerdir. Geçiş bölgelerinde istihbarat işlerini kontrol etmek için, Askeri Polis Teşkilatı kurulmuştur. Teşkilat üyeleri, İzmit-Karamürsel-Kandıra-Kefken-Karasu ve Akçakoca gibi Anadolu'ya giriş yapılabilecek sahil yerleşim bölgelerinde görevlendirilmişlerdir.¹⁰⁴

İstanbul'dan Ankara'ya gitmek isteyenler için, İzmit –Adapazarı karayolu ve İnebolu İskeleyi'ne uzanan deniz yolu olmak üzere iki yol bulunmaktaydı. İstanbul'dan Anadolu'ya uzanan demiryolu da aynı güzergâhtaydı. Bu açıdan İzmit-Adapazarı hattı, Milli Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya uzanan köprü vazifesi görmüştür. Kuva-i Milliye için gereken silah ve cephanenin Anadolu'ya ulaştırılmasında da Kocaeli Yarımada'sı geçiş noktası olmuştur. Denizden geçişler için, yarımadanın kıyılarından faydalanılmış ve bu bakımdan Karamürsel iskeleyi önem taşımıştır.¹⁰⁵

Milli Mücadelenin ilk yıllarında, Haliç'de bulunan depolardan kaçırılan silah ve cephaneler, küçük motor ve takalar ile gizlice Karamürsel'de karaya çıkartılarak, buradan da karayolu ile Bursa üzerinden Anadolu'daki en yakın demiryoluna ulaştırılıyordu. Ancak bu yol, düzenli ordunun kurulmasından önce tıkanmıştı. T.B.M.M.'nin açılışından iki ay sonra taarruza geçen Yunanlıların, Bursa dâhil Marmara kıyılarını işgal etmeleri üzerine, Karamürsel üzerinden ulaşım imkânı da ortadan kalkmıştır. Karamürsel'in Yunanlılar

¹⁰³ *Milli Mücadele Tarihi*, (Yay. Haz: Berna Türkoğlan), C.I. , Ankara, 2005, s.263–267.

¹⁰⁴ Sofuoğlu, a.g.e. , s.79–81.

¹⁰⁵ Özel, a.g.e. , s.17.

tarafından işgali ile İnebolu üzerinden Ankara'ya insan ve malzeme ulaştırılması önem kazanmıştır.¹⁰⁶

Karakol Cemiyeti'nin çalışmaları sayesinde, 1920 Mart'ına kadar İstanbul Hükümeti'nin ve İngilizlerin kontrolündeki depolardan 56.000 mekanizma, 320 makineli tüfek, 1500 tüfek, bir batarya top, 3000 sandık cephane, 10.000 takım elbise, 100.000 nal ve mih, 15.000 matara, 1000 ton kadar muhtelif malzemeyi, geceleri gizlice Anadolu'ya sevk etmiştir. Ayrıca, 1920 yılında 1500, 1921'de de 500 olmak üzere toplam 2000 kişinin Anadolu'ya geçmesini sağlamıştır.¹⁰⁷

İstanbul'dan Anadolu'ya geçişler için bazı tali yollar da kullanılmıştır. Kartal-Gebze-Kocaeli Bölgesi'nden, gündüz dinlenip gece yürümek suretiyle geçen Anadolu yolcuları, kayıkla Yalova'ya geçmişlerdir. Buradan, yürüyerek İznik üzerinden Bursa'ya geçmişlerdir.¹⁰⁸ Anadolu'ya geçişleri engellemek isteyen İngilizler, 200 kişilik bir İngiliz bölüğünü, İzmit'in Kuzeydoğusu'ndaki yolları tutmakla görevlendirilmişlerdir. İngilizler, aynı amaçla Gebze ve Derince üzerine, takip müfrezeleri sevk etmişlerdir.¹⁰⁹

Bu dönemde, Milli Mücadele'ye destek vermek için Anadolu'ya gidenlerin yanı sıra; isyan çıkartmak, propaganda yapmak, işgal kuvvetleri adına casusluk yapmak için gidenler de olmuştur.¹¹⁰ Milli Mücadele'ye karşı oluşturulan casusluk şebekesinin başında, Sait Molla bulunmaktaydı. Sait Molla'nın birlikte hareket ettiği Rahip Frew, İngiliz istihbarat servisinin İstanbul şefiydi. Frew, servisin İstanbul sorumlusu Yüzbaşı Bennett ile de temas halindeydi.¹¹¹ Anadolu'daki mücadeleyi sarsmak için çok sayıda Ermeni ve Rum da İngilizlere casusluk yapmıştır.¹¹²

27 / 28 Haziran 1921 gecesi İzmit, Yunan işgalinden kurtularak tahliye edilmiştir. Bu döneme kadar İstanbul ile Anadolu arasında tek yol İnebolu yoluyken, bu tarihten sonra İzmit-Adapazarı- Nallıhan üzerinden ikinci bir irtibat yolu açılmış ve muharebeler

¹⁰⁶ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara, 1981, s.368-369.

¹⁰⁷ Okur, a.g.e. , s.206.

¹⁰⁸ Aydın, a.g.e. , s.149.

¹⁰⁹ Aydın, a.g.e. , s.143-144.

¹¹⁰ Aydın, a.g.m. , s.21.

¹¹¹ Mehmet Okur, *Milli Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri*, Ankara, 2006, s.233.

¹¹² Aydın, a.g.m. , s.22.

sirasında bunun büyük faydası olmuştur.¹¹³ Bu dönemde, Ankara'dan Müdafai Milliye'ye (M.M) ve İstanbul'dan Ankara'ya telgraf ile verilemeyen çok gizli haberler, kurye aracılığıyla iki yoldan gönderilmiştir. Bu yollardan biri İnebolu, ikincisi ise 1922 yılı başlarından itibaren İzmit yolu olmuştur. Bölgedeki bu haberleşme ağını sağlamak amacıyla da İzmit'te M.M.'in bir kuryesi bulundurulmuştur.¹¹⁴

Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra, 5 Ekim 1923'den itibaren M.M. ve Felah grupları ile birlikte, İzmit Hat Komiserliği kaldırılmıştır. Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi imzasıyla, Fevzi Bey (Çakmak) her iki grubun Milli Mücadele'de gösterdikleri gayret ve faaliyetleri takdir ederek, kendilerine ordu namına teşekkür etmiştir. Her iki grubun da tüm dosyalarını, Erkan-ı Harbiye'ye teslim etmeleri istenmiş, gruptakilerin yeni görevlerinin peyderpey bildirileceği belirtilmiştir.¹¹⁵

b) İşgal Kuvvetleri Açısından Bölgenin Önemi

İzmit ve civarı, Anadolu'ya geçişlerde oynadığı önemli rol sebebiyle, İngilizler açısından, İstanbul'dan sonra kontrol altında tutulması gereken en önemli bölgedir. Bu sebeple de mütarekenin imzalanmasının üzerinden iki hafta geçmeden, İngiliz subayları tarafından İzmit Limanı ve bölgeden geçen demiryolları, denetim altına alınmaya başlanmıştır.¹¹⁶ İngilizler, güvenlik açısından boğazları uzun süre denetim altına almak, Anadolu demiryolunu ve haberleşme hatlarını da kontrol altında bulundurmaya amaçlamışlardır. Bu amaçla, İzmit-Adapazarı demiryolunun işlenmesi, İstanbul'un işesi açısından önem taşıdığından, askeri güçlerini bölgede yoğunlaştırıp iç ayaklanmalarda rol oynayarak, Kuva-i Milliye'yi zayıflatmak istemişlerdir.¹¹⁷ Ayrıca, Boğazları herhangi bir müdahaleye karşı kapatmak amacıyla, tampon bölgeler oluşturmak isteyen İngilizler için, İstanbul Boğazı'nı doğuya doğru güven altına alacak tampon bölge, Kocaeli-Hendek-

¹¹³ Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklal Harbi* (Haz: Muhammed Safi), İstanbul, 2007, s.87.

¹¹⁴ Sevcan Başboğa, *Anadolu Ajansı (1920-1922)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

¹¹⁵ *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Sıra No: 224, Kutu No: 70, Belge No: 23.

¹¹⁶ Mehmet Okur – Murat Küçükkuşurlu, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele (1918-1920)*, Trabzon, 2006, s.214.

¹¹⁷ Özel, a.g.e. , s.16.

Düzce bölgeleri olduğundan, İzmit ve çevresi, Milli Mücadele’de bir iç cephe özelliği taşımıştır.¹¹⁸

Anadolu’da karışıklık çıkartmak isteyen İngilizler, Ermeni ve Rumları casusluk faaliyetlerinde kullanarak, Karadeniz kıyılarından Anadolu’ya çıkartmışlardır. Ermeni kadınları, Müslüman köylü kadın kıyafetiyle Anadolu’ya göndermişlerdir. Fener Rum Patrikhanesi de, İngilizlere istihbarat desteği vermek için bazı Hıristiyan kadınları, Müslüman kılığına sokarak, İzmit başta olmak üzere Karadeniz sahillerinde casuslukla görevlendirmiştir.¹¹⁹ Bu casuslardan biri de; aslen Herekeli olan ve İngiliz yardımıyla, Üsküdar’da bir terzi dükkânı açarak casusluk faaliyetlerini sürdüren Terzi Mehmet’tir. Terzi Mehmet, Kocaeli Mıntıka Kumandanı ile tanışarak, Anadolu’da görev alabilecek kadar güven kazanmıştır. Anadolu’nun her köşesini dolaşarak, Karadeniz’deki milis kuvvetlerin içine kadar sızmayı başarmış, milis kuvvetlerin durumları ve faaliyetleri hakkında, İngiliz Gizli Servisi’ne bilgi taşıyarak, Anadolu’ya kaçırılan silahlara, İngilizlerin el koymasını sağlamıştır.¹²⁰

Bu dönemde İngilizler, Çerkez çetelerden de faydalanmışlardır. Çerkez çetelerinden 10 kişiye, Anadolu hareketinin önde gelen isimlerine suikast düzenlemek için 20.000 lira verdikleri tespit edilmiştir.¹²¹

İngilizlerin, milli kuvvetlerimizin bölgede etkili olmasından duydukları rahatsızlık ve düşündükleri tedbirler, kendi aralarındaki yazışmalara da yansımıştır. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir J.de Robeck, 10 Haziran 1920’de Lord Curzon’a gönderdiği raporda, İzmit’te hükümete sadık Türk birliklerinin, geri çekilmek niyetinde olduklarını haber vermiştir. Bu durum, İzmit’teki İngiliz kuvvetlerinin Boğazlara ilerlemeyi düşünen milli kuvvetlerimizle, karşı karşıya gelmesine sebep olacaktı. Robeck’e göre İngiliz kuvvetlerinin bölgeden geri çekilmesi ve İzmit Yarımadası’nın milli kuvvetlerin denetimine geçmesi, İngilizler açısından İstanbul ve Boğazların savunmasını zorlaştıracaktı. Bu sebeplerle Robeck, milli kuvvetlerin İzmit’e geçişini engellemek için

¹¹⁸ Sofuoğlu, a.g.e. , s.16–17.

¹¹⁹ Okur, a.g.e. , s.234.

¹²⁰ Serdar Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri* (1919–1922) , Ankara, 2008, s.181.

¹²¹ Okur, a.g.e. , s.235.

her türlü tedbirin alınmasını istemiştir. Ayrıca, Şile'ye doğru İzmit Körfezi'nin kuzeyini ve İzmit sularının kontrolünü sağlamak için donanmanın, karadaki kuvvetleri destekleyecek şekilde yerleştirilmesini istemiştir. Robeck, 15 Haziran 1920 tarihli yazısında, milli kuvvetlerin bölgede etkinliğinin arttığını, Boğazlara doğru daha fazla çekilirlerse, İstanbul'un denetiminin zorlaşacağını, barış anlaşmasının Türklere kabul ettirilmesi için, askeri kuvvetlerin arttırılması gerektiğini belirtmiştir.¹²²

Her bakımdan bölgeyi kontrol altına almaya çalışan İngilizler, Anadolu'ya yapılacak silah sevkiyatını engellemek adına da İzmit ve çevresinde sürekli denetim yapmışlardır. Bu denetimlerden birinde, 15 Ağustos 1921'de silah sevkiyatı için İzmit'e gönderilen bir motor, görevini tamamlayıp İstanbul'a dönerken İngilizler tarafından yakalanmış, sevk makbuzları da İngilizlerin eline geçmiştir.¹²³

b-1) İngiliz işgali

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra, İstanbul Boğazı'na 13 Kasım 1918'de demir atan İtilaf donanması, ertesi gün 17 parça gemiden oluşan filosunu, İzmit önlerine göndermiştir. Donanmanın büyük bir kısmı Derince, kalanı da İzmit önlerinde demirlemiştir. 19 Kasım 1918'de Fransız Justis gemisine mensup 50 asker, bir binbaşının komutasında iki büyük sandalla İzmit limanına çıkmıştır. Bu Fransız birliği, önceleri Fransız müesseselerinden olup daha sonra, Darülmüallimin haline getirilen binaya gelerek, on beş dakika içinde buranın boşaltılmasını istemişlerdir. Ayrıca birkaç gün öncesinden boşaltılarak, Numune Mektebi'ne nakledilen Darülmüallimin binasına, Fransız bayrağını çekirmişlerdir. Bundan sonra Katolik kilisesi olarak inşasına başlanıp, askeri ambar haline getirilen binaya gelen Fransız birliği, yirmi dört saat içinde bu binanın da boşaltılmasını istemişlerdir.¹²⁴ İşgalden önce, İzmit'te Sultani ve Numune Mektepleri'nde 1000'den fazla öğrenci bulunmaktayken işgal, eğitim ve öğretimi de olumsuz etkilemiştir. 1919'da Mekteb-i Sultani faaliyetlerini güçlkle sürdürürken, Darülmüallimin ise faaliyetlerine ara vermiştir.¹²⁵

¹²² Küçükkuşurlu -Okur, a.g.e. , s.214-216.

¹²³ Okur, a.g.e. , s.215-216.

¹²⁴ Özel, a.g.e. , s.13, 14.

¹²⁵ Özel, a.g.e. , s.31.

Mondros Mütarekesi'nin 15.maddesine dayanarak, demiryolları boyunca, önemli merkezlere askerlerini yerleştiren İngilizler için İzmit, en önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu sebeple de bir İngiliz donanması, 19 Mayıs 1919'da İzmit Limanına demir atmıştır.¹²⁶ İngilizler bundan sonra karaya asker çıkartarak, telgrafhaneyi ve istasyonu denetim altına almışlardır. Ayrıca, karaya çıkartılan kontrol mümessili de, kendi izni olmadan herhangi bir tarafa telgraf çekilmesini engellemiştir. İngiliz donanmasının İzmit'e gelmesi, bölgedeki Ermenileri de faaliyete geçirmiştir. Tehcirden dönen Ermeniler, türlü bahaneler öne sürerek alacak iddiasında bulunmuşlardır.¹²⁷

İzmit'in işgali sırasında, İngiliz kumandanının yayınladığı beyanname ile asker ve sivillerin yirmi dört saat içinde istedikleri yere gidebilecekleri belirtilmiştir. Müftülük dairesindeki İşkodra fırkası; komutan, subay ve erleriyle, kalem reisi Hamdi Bey ve subayları İzmit'ten ayrılmışlardır. Bu subayların bir kısmı Kuva-i Milliye'ye katılmak için Geyve yönüne, diğerleri de İstanbul'a gitmişlerdir. İngilizler, donanmadan istedikleri yerlere top atarak, şehir içinde uygun gördükleri yerlere çeşitli büyüklükte toplar yerleştirmişlerdir. Saray bahçesi ile saat kulesi çevresini de denetim altına alarak, Saray Bahçesi'ni kendilerine karargâh yapmışlardır.¹²⁸

16 Mart 1920'de, İstanbul'un resmen işgal edilmesi ile birlikte İzmit'teki işgal de genişletilmiş, işgalci askerlerin İzmit sokaklarındaki bandolu yürüyüşleri artmıştır.¹²⁹ Körfezde demirleyen düşman donanmaları, toplarını şehre doğru çevirmiş ve bir İngiliz subayı karaya çıkararak, İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey ile görüşmüştür. Bu dönemde, İzmit'i kazanma çabası içinde Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Reisi olarak, mutasarrıfa telgraf çekmiştir. Ali Suat Bey'in cevabı şöyledir: "Heyet-i Temsiliye tarafından bu sabah yazılan tamimi aldım. Esasen memlekette asayiş temini başlıca vazifemdir. Binaenaleyh, bu sabah İzmit'teki harp sefinesi kumandanı tarafından şifahi tebligatta da, memlekette ittihaz edilecek muharrerat, herhalde iyi olacağı bildirilmesi üzerine, bir kat daha asayişe çalışılmakta olduğunu arz ve müsterih olunması" şeklinde cevap vermiştir.¹³⁰

¹²⁶ Okur, a.g.e. , s.220.

¹²⁷ Yüce, a.g.e. , s.66-67.

¹²⁸ Yüce, a.g.e. , s.72,73.

¹²⁹ Çam, a.g.e. , s.35.

¹³⁰ Konukçu, a.g.m. , s.233-234.

İstanbul'un resmen işgalinden sonra Anadolu'ya geçişlerin artması, İngilizleri endişelendirmiştir. Milli Mücadele hareketinin güçlenmesini istemeyen İngilizler, Anadolu'ya geçişleri engellemek için sıkı tedbirler almışlardır. Hıristiyan köylülerden oluşan silahlı çeteler, geceleri projektör aydınlığında ormanlara giderek, Anadolu'ya geçenleri yakalayıp öldürmeye başlamışlardır. İzmit'in işgalinin ardından İngilizler, 200 kişiden oluşan bir kuvveti, İzmit'in Kuzeydoğusundan geçen yolları tutmakla görevlendirmişlerdir. Bu da İzmit üzerinden Anadolu'ya geçişleri neredeyse imkânsız hale getirmiştir.¹³¹ Türk halkının Anadolu ile irtibatını kesmeye çalışan İngilizler, İzmit'e 7 km. mesafede "Eşek Meydanı" denilen yerde, topluca köylerine giden insanları öldürdükleri gibi, milli kuvvetlere katılanlardan yakaladıklarını da hapsedmişlerdir. Özellikle Tabakhane Mahallesi halkını, Kuva-i Milliye'ye yardımcı olmaları sebebiyle İzmit'ten uzaklaştırmışlardır.¹³² Anadolu'ya geçenlerin yakalanması konusunda, bölgedeki çetelerden de faydalanan İngilizler, istedikleri sonucu elde edemeyince, Türk direnişini kırıp çetelere güç kazandırmak için, 4 Nisan 1920 tarihinde İzmit ve Kandıra arasını tamamen kapatmak üzere harekete geçmişlerdir.¹³³

İngiliz işgali döneminde, Anadolu'ya silah kaçırma faaliyetlerinin engellenmesi için Damat Ferit de İngilizlere yardımcı olmuştur.7 Haziran 1920'de Maltepe'de başarısız bir uçak kaçırma olayı yaşanmış, Damat Ferit, bu konuda İstanbul'daki İngiliz temsilcisi General Shutle Worth'a beş maddelik bir rapor göndermiştir. Raporun dikkat çeken beşinci maddesi şöyledir:

“ —Hava Kuvvetleri Müfettişliğince olay yerinde soruşturma yaptırılmaktadır. İzmit Bölge Kumandanlığı'na, Kandıra ve İzmit arasındaki hattın derhal tutularak, bölgenin aranması ve firarilerin yakalanması için emir verilmiştir. Gebze Kaymakamlığı'na da telgraf çekilmiştir. Durum, deniz kuvvetlerimize de bildirilmiş olduğundan, İzmit mıntıkasında bu amaçla karakol görevi verilecek harp gemilerimizin harekâtına müsaade edilmesini ve ayrıca İngiliz deniz kuvvetlerince de İzmit Körfezi'nde Haydar Paşa'dan İzmit'e ve Karadeniz'de İstanbul Boğazı çıkışından Kandıra'ya kadar ki alanda dikkatli olunmasını rica ve bu vesile ile saygılarımı sunarım efendim.” Sadrazam

¹³¹ Okur, a.g.e. , s.219- 221.

¹³² Yüce, a.g.e. , s.73.

¹³³ Yüce, a.g.e. , s.222; Çam, a.g.e. , s.36.

Damat Ferit'in bu raporu üzerine, Maltepe'de bulunan tüm uçaklarımız İngilizler tarafından tahrip edilmiştir.¹³⁴

İngilizler, bu dönemde Fener-Rum Patrikhanesi'nden istihbarat desteği almışlar ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti de, casusluk faaliyetlerinin yürütülmesi için cemiyete bağlı kişilerden yardım almıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın teşkilatlandığı her yerde şube açan cemiyet, İzmit'te de şube açmış, casusluk faaliyetlerinde özellikle Kandıra'da Eczacı Emin'den destek almıştır.¹³⁵ Bu cemiyetlerin desteği dışında, azınlık çetelerinin sağladığı destek de İngilizler için önem taşımaktaydı. İngiliz kuvvetlerinin, İzmit'ten çıkarak milli kuvvetleri, Derbent ve Ketenciler'e kadar çekilmeye zorladığı sırada, Ermeni ve Rum çeteler de köyleri basmaya başlamışlardır. Aslanbey'de yuvalanan Onnik çetesi, sayısını 60 kişiden 100'e yükseltmiş ve 22 Temmuzda Sarımeşe köyünü basıp, köylülerin parasını alarak zulümler yapmıştır. Çepni köyünde de soygunlara devam eden bu çeteyi ortadan kaldırmak için milli müfrezeler mücadele vermişlerdir.¹³⁶

Bu dönemde İngilizleri en çok tedirgin eden olay, Kuva-i Milliye'nin Kocaeli Yarımadası'nın önlerine kadar gelerek kendileriyle çarpışmaları düşüncesi olmuştur. Bölgede kendilerini askeri açıdan zayıf gören İngilizler, bu sebeple Yunan ordusundan faydalanmayı düşünmüşlerdir.¹³⁷ 10 Haziran 1920'de Robeck tarafından Lord Curzon'a verilen bilgi de, İngilizlerin bu konudaki endişelerini ortaya koymaktadır: "İzmit'te hükümete sadık askerler, milliyetçilerle İngilizleri yüz yüze bırakıp çekildiler. İzmit'i terk edersek, İstanbul milliyetçilerin eline geçer." Aynı endişe ve tedirginlik, 16 Haziran 1920'de yine Robeck tarafından Lord Curzon'a verilen bilgide de görülmekteydi: "...Biz Türklerle savaşa başladık. Bu savaşa devam edecek miyiz? Yunanlıları derhal harekete geçirmek gerekir. Bu şekilde milliyetçileri İzmit'ten uzaklaştırırız."¹³⁸

Özellikle, İzmit'teki Anzavur kuvvetlerinin yenilgiye uğratılması, milli kuvvetlerle, müttefik kuvvetleri karşı karşıya getirmiştir. Bu durum İngilizleri telaşlandırdığı için de

¹³⁴ Okur, a.g.e. , s.222–223.

¹³⁵ Cengiz Dönmez, *Milli Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, Ankara, 2008, s.99, 100, 163, 164.

¹³⁶ Çam, a.g.e. , s.91–92.

¹³⁷ Özel, a.g.e. , s.177.

¹³⁸ Erol Ulubelen, *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, İstanbul, 2006, s.251–252.

kuvvetlerini takviye etme ihtiyacı hissetmişlerdir.¹³⁹ 20 Haziran 1920’de Lympne’de yapılan toplantıda, Llyod George tarafından kullanılan ifadeler de dikkat çekicidir: ”Yunanlılara harekete geçmeleri için izin verelim. Amacımız Mustafa Kemal’e bir darbe indirmek ve Mustafa Kemal’e Adana’dan Fransızların, İzmit’ten İngilizlerin çıkmayacağını hatırlatmaktır... Yunanlıların derhal ilerlemesi için telgraf çekildi.”¹⁴⁰

İzmit’in İngilizler tarafından resmen işgali, 6 Temmuz 1920’de gerçekleşmiştir.¹⁴¹ İzmit’in işgali sırasında Ermeniler kadar, Rumlar da kendi amaçları doğrultusunda harekete geçmişlerdir. Ancak ilk zamanlarda bu faaliyetler, mutasarrıf İbrahim Süreyya Bey ve Adapazarı Kaymakamı Fuat Bey tarafından engellenmiştir. Damat Ferit Hükümeti’nin işbaşına gelmesi ile beraber, azınlıklara karşı gösterilen tutum da değişmiş, İzmit Mutasarrıfı ve Adapazarı kaymakamları değiştirilmiştir.¹⁴² İngilizler işgal sırasında, halkı korkutmak için türlü bahaneler uydurarak idama mahkûm ettikleri insanları, tersane bahçesine getirip herkesin gözü önünde kurşuna dizmişlerdir. Ancak tüm bu zorbalıklarına rağmen İzmit halkının her Kuva-i Milliye’ye bağlılığını engelleyememişlerdir.¹⁴³

İngilizlerin, İstanbul Boğazı’nın doğusunda tampon bölge oluşturma çabaları, Adapazarı ve çevresindeki ayaklanmaların 1920 yazı sonunda tamamen bastırılmasıyla sonuçsuz kalmıştır.¹⁴⁴ İngilizler, yaptıkları tazyiklerin sonuç vermemesi üzerine 26 Ekim 1920’de,¹⁴⁵ kendilerini güvende hissetmedikleri için, Gebze’ye çekilerek İzmit’in askeri komutasını Yunanlılara teslim ederek gitmişlerdir.¹⁴⁶

b-2) Yunan İşgali

İzmit’te ilk fiili Yunan işgali, 27 Ekim 1920, resmi işgal ise İngilizlerin bölgeyi Yunanlılara terk ettiği 28 Nisan 1920 tarihidir.¹⁴⁷

¹³⁹ Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1970, s.101.

¹⁴⁰ Ulubelen, a.g.e. , s.223.

¹⁴¹ Okur, a.g.e. , s.221; İdris Bostan, “İzmit Maddesi” , *İslam Ansiklopedisi*, C.23. , İstanbul, 2001, s.538.

¹⁴² Çam, a.g.e. , s.33–34.

¹⁴³ Sofuoğlu, a.g.e. , s.412.

¹⁴⁴ Özel, a.g.e. , s.177.

¹⁴⁵ Yüce, a.g.e. , s.73–74; Öztüre, a.g.e. , s.161.

¹⁴⁶ Sofuoğlu, a.g.e. , s.412.

¹⁴⁷ Özel, a.g.e. , s.178; Yüce, a.g.e. , s.74. ; Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.513.

İzmit'i İngilizlerden devralan Yunanlılar, işgali pekiştirmek için Manisa Tümeni'ni (XI. Tümen) İzmit'e çıkartmışlardır. Daha sonra, Akmeşe-Hereke, Gebze-Şile ve Kandıra yönünde ilerleyen Yunanlılar, önemli mevkileri ele geçirmişlerdir. İngilizlerin bölgeyi tamamen boşaltmaları da bundan sonra olmuştur.¹⁴⁸

İngilizler tarafından Eylül 1920 tarihinde bölgeye getirilen Yunan Tümeni'nin karargâhı İzmit'te olup, XVI. Alayı ve iki topçu bataryası, çuha fabrikasına yerleşmiştir. Akmeşe, İzmit, Kandıra ve Derince'de birlikleri bulunan bir alayın karargâhı da Akmeşe olmuştur.¹⁴⁹ Yunanlılar, Kocaeli'deki kuvvetleri takviye amacıyla, İstanbul'dan yeni birlikler sevk etmişlerdir. Bu yeni kuvvetler, Derince'ye çıkartılarak General Ayrın Seyd komutasındaki İngiliz tümenine bağlanmıştır. Bundan sonra da bu kuvvetler, Şile-Hereke hattı ile İzmit-Kandıra arasındaki bölgeyi milli kuvvetlerden temizlemek için 5-10 Ağustos tarihleri arasında üç kol halinde harekete geçmişlerdir. Bursa'dan gelen bir Yunan birliği, 7 Ağustos'ta Yalova'yı işgal etmiş, 15 Ağustos'ta da çuha fabrikasına gelen XVI. Alay, milli kuvvetlerle mücadeleye başlamıştır.¹⁵⁰

Anadolu'nun İstanbul'a en yakın bölgesi olan İzmit Yarımadası'nın, Yunan işgaline terk edilmesiyle, bölgede asayiş tamamen bozulmuştur. Yalova, Gemlik, İzmit ve çevresinde önce Türklerin elindeki silahlar aranmış, jandarma silahsızlandırılmış, ardından da soygun, yağma ve cinayetler gerçekleştirilmiştir. Türkler, sığınmacı olmak ya da ölmek seçenekleri ile baş başa bırakılmışlardır. Türk köylüleri yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın öldürülmüş ve İngiliz gözlemciler bile bu vahşet eylemlerini kabullenmek zorunda kalmışlardır.¹⁵¹ Yunan harekâtı sırasında, yerli Rum ve Ermeniler de silahlı çete oluşturarak Yunanlılara yardım etmişlerdir. Özellikle, Türk birlikleri hakkında bilgi toplayarak, geçecekleri yollar konusunda onlara kılavuzluk yapmışlardır.¹⁵²

Yunan kuvvetlerinin İzmit'e gelişi sırasında dışarıdan birçok Rum'un da gelmesi ile şehrin nüfusunda ciddi artış olmuştur. Artan nüfus, alışverişi canlandırmışsa da, Yunanlılar değeri düşük drahmileri, yüksek fiyata kabul ettirmişlerdir. Bu da pek çok

¹⁴⁸ Sofuoğlu, a.g.e. , s.419.

¹⁴⁹ Özel, a.g.e. , s.178.

¹⁵⁰ Sofuoğlu, a.g.e. , s.414.

¹⁵¹ Justin McCarty, *Ölüm Ve Sürgün* (Çev: Bilge Umar), İstanbul, 1998, s.316.

¹⁵² Sofuoğlu, a.g.e. , s.426.

köylünün büyük zarara uğramasına sebep olmuştur. Dışarıdan gelen Rumlar, Türk evlerine ve camilere yerleştirilmişlerdir. XI. Tümeninin İzmit'te bulunduğu dönemde, ortaokul binası hastaneye çevrilmiş, bazı büyük binalar da Yunan askeri birliklerine tahsis edilmiştir.¹⁵³

Bu dönemde bölgede milli kuvvet olarak, Recep Reis'in oluşturduğu bir tabur, Yüzbaşı Ethem Şevki Bey komutasındaki, Adapazarı milis taburu ve Zoboğlu Hüseyin komutasındaki iki tabur bulunmaktaydı. Piyade taburlarının çoğu teşkilatlanmamıştı. Subayları eksik, mevcutları az, silahları değişik çaplarda ve cephaneleri de yetersizdi. Taburların nakliye araçları bulunmadığı gibi, erlerin üzerinde askeri elbise de yoktu. Kocaeli bölgesinde, asker olarak faydalanılabilecek halk olmasına rağmen; subay, silah, cephane eksikliği yeni kıtalar kurulması için yeterli olmadığı için bu halktan da faydalanılamıyordu. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen, Kocaeli'deki kuvvetler olduğundan fazla gösterilmiş, hatta bu konuda İstanbul'daki gazetelerde, Kocaeli'de önemli kuvvetlerin bulunduğu yazılmıştır.¹⁵⁴

Bu dönemde, İzmit'te erkek nüfusunun giderek azaldığını fark eden Yunanlılar, Müftü Arif Efendi'yi tutuklayarak, bu durumun sebebini sormuşlar ve Türk mahallelerinde aramalar yapmışlardır. İzmit'teki Kuva-i Miliyeci'lerin, telefon hattıyla, en yakın Kuva-i Milliye karargâhı ile haberleştiklerini anlayan Yunanlılar, 200 kişiyi Kuva-i Miliyeci oldukları gerekçesi ile tutuklamışlar, 40 tanesini de Atina'ya götürmüşlerdir. 1921 yılının Nisan ayı içerisinde, Sapanca'da bir kişinin çıkarttığı yangın sonucu; hükümet konağı, Posta ve Telgraf, Reji idareleri dâhil 160 bina yanmış, İzmit'teki askeri hastane, Amerikalılar tarafından işgal edilmiştir.¹⁵⁵

Yunanlıların verdikleri zararlar İzmit'in 28 Haziran 1921 tarihindeki kurtuluşu ile de bitmemiş, körfezin güney kıyılarındaki çekiliş sırasında da yakma ve öldürme faaliyetleri devam etmiştir. İzmit Sancağı'ndaki Yunan mezaliminin, resmi makamlarca tespit edilebilen istatistik bilgileri şöyledir:¹⁵⁶

¹⁵³ Yüce, a.g.e. , s.76.

¹⁵⁴ Özalp, a.g.e. , 1988, s.177; Özel, a.g.e. , s.202-203.

¹⁵⁵ Özel, a.g.e. , s.91.

¹⁵⁶ Özel, a.g.e. , s.237.

Kazalar	Öldürülen	Yaralanan	Esir ve Kayıplar	Tecavüze uğrayan kızlar	Tecavüze uğrayan kadınlar
İzmit	83	41	72	31	61
Adapazarı	1	47	180	86	330
Karamürsel	77	15	27	3	17
Kandıra	88	42	1	20	8
Yalova	913	5	-	-	-
İzmit	32	1	34	51	114
Toplam	1.194	151	314	192	530

10 Temmuz 1921’de, Yunanlıların katliama hazırlandıkları haberi üzerine, müttefiklerce hazırlanan bir kurul, İstanbul’dan Gülnihal Vapuru ile İzmit’e gelmiştir. Kızıllaç temsilcisi M. Gehri’nin raporuna göre ise; İzmit’te 7.400 Türk öldürülmüş, 3000 Türk de Fransız okuluna sığınarak kurtulmuştur.¹⁵⁷

Türkiye’nin 20 Kasım 1923’de Lozan Konferansı’na sunduğu muhtırada, Yunan ordusunun ülke genelinde yol açtığı yıkımın toplam maliyeti; 1.341.639.505 Türk Lirası olarak belirtilmiştir. Buna göre İzmit’te, 17.728 bina tahrip edilmiş ve 27.476.597 liralık zarar ortaya çıkmıştır. Menkul değer olarak 98.234.805 liralık kayıp mevcuttur. Karamürsel’deki toplam 847 binanın, 830’u tahrip edilmiş ve 9.106.500 liralık yıkıma sebep olunmuştur.¹⁵⁸

Milli Mücadele döneminde, işgalin şiddeti konusunda mecliste de son derece hararetli konuşmaların yapıldığı bilinmektedir. Bu konudaki hatiplerden biri olan Mustafa Necati, Mecliste yaptığı konuşmalardan birisinde, şu ifadelerle bölgedeki Yunan katliamından söz etmiştir:

“Efendiler, gazetelerde okumuştunuz. Rica ederim. İngiltere Avam Kamarasında Hariciye müsteşarına sual soruluyor. Deniyor ki İzmit’te kıtal olmuş mudur? Hariciye müsteşarı resmi bir

¹⁵⁷ Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.601.

¹⁵⁸ Özel, a.g.e. , s.22; Bu tabloya ek olarak İzmit Sancağı genelinde (İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Yalova, İzmit) taşınmaz mal kaybı toplamda 63.603.250 olup taşınır mal kaybı ise 92.350.840’dır.Bkz: İzmit Milletvekilleri, s.84.

kürsüde cevap veriyor, hayır diyor. Kıtal yoktur. Çünkü efendiler, Müslümanlar kesiliyor. Onların nazarında bunlar kıtal değildir. Hâlbuki oralar mahvolmuştur.

Efendiler, bir hariciye müsteşarı resmi bir kürsüden bütün varlığı ile Avam kamarasında İzmit'te kıtal olmadığını söylemiştir. Çünkü İzmit'te Müslüman kesilmiştir ve kesildiği için kıtal yoktur. Bu itibarla Hıristiyanlık ve İngiltere, katiyen Müslümanların kesilmesini ister ve buna karar vermiştir. Binaenaleyh biz ne bedbaht insanlarız ki, bizi öldürmeye karar veren ve bizi öldürmek isteyen milletler nazarında protesto çekmekle iktifa ediyoruz. Ne protestosu! Yunan'a verilen bir plan var, bu plan dâhilinde çalışıyor.¹⁵⁹

c) İstanbul Hükümetleri'nin Bölgedeki Faaliyetleri

c-1) Kuva-i İnzibatiye'nin Kurulması ve Faaliyetleri

İstanbul'un resmen işgali sonrası, T.B.M.M.'nin açılması karşısında, İngilizlerin direktifleriyle Damat Ferit Paşa, Kuva-i Milliye'ye karşı bazı tedbirler almaya başlamıştır. Milli Mücadele'yi engellemek için, Damat Ferit'in hazırlattığı Hükümet Beyannamesi ve padişahın 5 Nisan'da Damat Ferit Paşa'ya verdiği ferman ile Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın 10 Nisan tarihli fetvası yayınlanmıştır. Türk milliyetçilerini hain ilan edip, cezalandırılmalarını içeren bu üç metin bir arada basılarak, İtilaf kuvvetlerine ait uçaklarla, Anadolu'ya dağıtılmış ve halkın dini duyguları istismar edilmiştir. Bunun da etkisiyle, Anadolu'da Kuva-i Milliye'ye karşı bir hareket oluşmaya başlamıştır.

Anadolu'daki milli hareketi bastırmak için Amiral J. De Robeck'i ziyaret ederek yardım isteyen Damat Ferit, Robeck'ten kurulacak teşkilata yardım sözü almıştır. İngiliz Muhipleri Cemiyeti de, kurulacak olan orduya gereken maddi desteği sağlamıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Nıgehbançılar, Kızılhançerliler de İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin çalışmalarına destek olmuşlardır.¹⁶⁰ Kuva-i İnzibatiye'nin kurulmasında en büyük gayreti, Damat Ferit Paşa, Süleyman Şefik Paşa, Nemrut Mustafa Paşa ve Kiraz Hamdi Paşalar göstermişlerdir.¹⁶¹

¹⁵⁹ Tülay Alim Baran, *Mustafa Necati'nin Söyledikleri*, Ankara, 2008, s.199.

¹⁶⁰ Günay Çağlar, "Kuva-i İnzibatiye", *Atatürk Yolu*, C.4. , S.15, Ankara, 1995, s.343-344.

¹⁶¹ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılandırılması (1918-1920)*, Ankara, 2001, a.g.e. , s.262 ; İncedayı, a.g.e., s.85.

Kuva-i Milliye'ye karşı Balıkesir-Bursa-Adapazarı-Düzce-Bolu çevresinde oluşturulan muhalif hareket dışında Damat Ferit, Anadolu'da denetimi ele almak amacıyla düzenli bir birlik oluşturmak yoluna gitmiştir. Bu amaçla Mustafa Natuk Paşa, 12-13 Nisan'da Selimiye Kışlası'na giderek esirlikten dönen askerlere; "Halifenin fermanıya geldim. İttihatçılar ve Kuva-i Milliyeciler, Halife'ye isyan ettiler. Köyünüzü ve hanenizi yakıp evlatlarımızı öldürüyorlar. Bunları vurmak için otuz lira maaş ile asker yazılız." sözleriyle onları Kuva-i İnzibatiye'ye katılmaya çağırmıştır.¹⁶²

Milli hareketi ortadan kaldırmak için oluşturulan Kuva-i İnzibatiye Kararnamesi, 18 Nisan 1920'de çıkartılmıştır. Kararnamede, kurulacak olan askeri birliğin amacının, Kuva-i Milliye'nin asi hareketlerine son vererek, asayişini sağlamak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu teşkilatın, Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri'ne bağlı olacağı, Kuva-i İnzibatiye bölüklerinin 250'er kişiden oluşacağı, dört taburun bir alay sayılacağı, taburlarda 856 askerin bulunacağı belirtilmiştir. Anadolu'da bir yüzbaşı 40 lira maaş alırken, Kuva-i İnzibatiye alay komutanının 150, tabur komutanının 100, yüzbaşının 90, başçavuşun 40, erlerin 30 lira maaş alması kararlaştırılmıştır.¹⁶³

Kuva-i İnzibatiye teşkilatı başına, ordu komutanı yetkisi ile İzmit Ve Havalisi Fevkalade Komutanı olarak Süleyman Şefik Paşa atanmıştır.¹⁶⁴ Süleyman Şefik Paşa'ya 500 lira ek ödenek verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶⁵ Kuva-i İnzibatiye'ye 1.250.836 lira tahsisat ayrılarak,¹⁶⁶ ordunun Kurmay Başkanlığına Albay Tahir Bey, Mirlivalığa da Suphi Paşa¹⁶⁷ getirilmiştir.¹⁶⁸ Bu ordunun sevk ve idaresi için, Karargâh Erkan-ı Harbiyesi adlı teşkilat oluşturulup, tüm emirler buradan verilmeye başlanmıştır. Bu teşkilatın Kurmay Başkanlığı'na ise Albay Refik Bey atanmıştır.¹⁶⁹ Üç alay halinde göreve başlayan Kuva-i

¹⁶² Sofuoğlu, a.g.e. , s.342-343.

¹⁶³ Türkmen, a.g.e. , s.262; Kenan Esengin, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*, İstanbul, 1975, s.104-105. ; Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1990, a.g.e. , s.168.

¹⁶⁴ Esengin, a.g.e. , s.105; Özel, a.g.e. , s.142, Türkmen, a.g.e. , s.263; Sofuoğlu, a.g.e. , s.350.

¹⁶⁵ Esengin, a.g.e. , s.105; Sofuoğlu, a.g.e. , s.350.

¹⁶⁶ Türkmen, a.g.e. , s.263.Bu ödenek, Esengin tarafından, 1.250.000 lira olarak gösterilmiştir. Bkz: Esengin, a.g.e. , s.105.

¹⁶⁷ Suphi Paşa'yı Selanik'ten tanıdığını ve iyi arkadaş olduklarını belirten Mustafa Kemal, yıllar sonra Ankara'da karşılaştıklarında kendisine, Hilafet Ordusu Komutanlığı'nı neden kabul ettiğini sormuş ve "size yenilmek için paşam" cevabını aldığını belirtmiştir. Bkz. Nutuk, s.305-306.

¹⁶⁸ Özel, a.g.e. ,s.142; Türkmen, a.g.e. , s.264; Sofuoğlu, a.g.e. , s.350.

¹⁶⁹ Sofuoğlu, a.g.e. , s.351; Esengin, a.g.e. , s.105; Albay Refik Bağdat'ta Redif Tümeni Komutanlığı yapmış, Milli Mücadele sonrası yüz ellilikler listesine girmiş ve memleketten kaçmıştır.

İnzibatiye Tümeni'nin karargâhı, şehri çevreleyen tel örgü dışında, şehrin 2 km doğusundaki bataklık bir alan üzerindeydi. Komuta makamının karargâhı da İzmit açıklarında demirli olan Yavuz zırhlısındaydı.¹⁷⁰

İzmit Mutasarrıfı İbrahim de Kuva-i İnzibatiye'nin İzmit'e ulaşması için gayret sarfetmiştir. Kuva-i İnzibatiye, 1 alay, 2 batarya, 20 makineli tüfek ve 480 er ile¹⁷¹ 29 Nisan'da İzmit'e gönderilmek üzere vapura bindirilmiş, 4 Mayıs tarihinde İzmit'e ulaşmıştır. Ancak, Kuva-i İnzibatiye'nin bu I. Alayı, bazı düzensizlikler sebebiyle, 8 Mayıs'ta karaya çıkabilmiştir.¹⁷² II. Alay ise, Harbiye Nezareti Meydanı'nda (İstanbul Üniversitesi Meydanı) toplanmıştır. Büyük bir kısmının gönüllülerden oluştuğu bu alayın komutanı, Manyaslı Çerkez Bekir'di.¹⁷³ İkmal ve depo birliği görevi yapacak olan alay mensuplarının, hırsızlık ve çapulculuk yapmaları, alayın lağvedilmesine sebep olmuştur. Alayı lağvedilen Çerkez Bekir, isyan etmiş ve üzerine kuvvet gönderilince kaçmıştır.¹⁷⁴

Mustafa Kemal, 9 Mayıs 1920 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada, Süleyman Şefik Paşa'nın özel bir trenle İzmit'e gelerek, şehri çevreleyen tel örgü dışında ordusunu yerleştirdiğinden bahsetmiştir. Ayrıca, ordudaki askerlerin uygun bir zamanda Kuva-i Miliye'ye katılacakları haberini aldığını, bu askerlerden kuşkulanan İngilizlerin, tüfek ve topların kamalarını aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca, Tıbbiyeli ve Harbiyeli öğrencilerin de hocalarıyla beraber Kandıra'ya geçtiklerini dile getirmiştir.¹⁷⁵ Kuva-i İnzibatiye'ye katılıp da sonradan milli kuvvetlere dâhil olan çok sayıda insandan biri de İzmit'te Kuva-i Milliye'ye katılan Mehmet Ağa'dır. Mehmet Ağa, "Dertli Gazetesi" muhabirine, Kuva-i İnzibatiye'ye nasıl katıldığı ve daha sonra nasıl kaçtığı konusunda şu bilgileri vermiştir:

¹⁷⁰ Özel, a.g.e. , s.143–144.

¹⁷¹ Çam, a.g.e. , s.94.

¹⁷² Sofuoğlu, a.g.e. , s.352; Özel, a.g.e. , s.143; Kuva-i İnzibatiye'nin İzmit'e hareket tarihi Yusuf Çam tarafından, 30 Nisan olarak belirtilmiştir. Bkz. Çam, a.g.e. , s.94.

¹⁷³ Esengin, a.g.e. , s.106.

¹⁷⁴ Özel, a.g.e. , 143; Apak, a.g.e. , s.169.

¹⁷⁵ Kazım Öztürk, *Atatürk'ün Açık Ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, C.I. , Ankara, 1992, s.149; Ömer Dedeoğlu, *Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş Savaşımızın Zor Yıllarında Yaptığı Gizli Oturum Konuşmaları*, İstanbul, 2008, s.53.

“ Ben Harb-i Umumi’de silahlaltına alınmıştım. İngilizlere esir düştüm. Üç seneden beri Selanik’de bulunuyordum. İngilizler, esir Türk askerlerinden bin kişiyi suret-i mahsusada İstanbul’a getirdi. Anadolu’ya Bolşevikler gelmiş, çoluğunuzu çocuğunuz kesiyorlar, sizi silahlandırıp Anadolu’ya göndereceğiz dediler. İngilizler bize her türlü eziyeti yapıyorlar ve bizi hayvan gibi istihdam ediyorlardı. Bittabi bu heriflerin sözüne inanmadık. İstanbul’a geldiğimizde Hilafet Ordusu namı altında toplanan birtakım serserilerin, Bolu-Düzce ve Gerede’de birçok haneleri yağma ettiklerini ve 300’e yakın Anadolu yavrusunu boğazladıklarını duymuştum. İstanbul halkı, Bolu ve Düzcelilere lanetler yağıdırıyor ve teslim olan askeri, canavarcasına öldürenler nasıl mahlûktur diyorlardı. Türklerin iyi olmasını hiçbir zaman istemeyen İngilizlerin, bizi Anadolu halkı ile çarpışmak için alalecele Selanik’ten vapurla İstanbul’a getirmesinden ve İstanbul’da herkesin silahını topladığı halde, bizi silahlandırıp nezareti altında İzmit’e sevk etmesinden, bizi birbirimize kırdırmak ve el altından kendi çorabını örnek istediğini anladığımız esir arkadaşlarımızla İzmit’e geldiğimiz vakit, silah ve cephanelerimizle Kuva-i Milliye’ye iltihak için sözleştik. Kavl-ü karar ettik. İngilizler bizi, Beyazıt Meydanı’nda Harbiye Nezareti’nde alaydan yetişme birkaç zabitin nezaretine verdiler. Orada 500 mevcutlu Kuva-i İnzibatiye I. Alaylı namıyla bir tabur teşkil ettiler. İngilizler her birimize 30 lira verdi ve haziranın dördüncü günü(1920) Haydarpaşa’dan trene binerek, İzmit’e geldik.8 mitralyöz, 6 top, 200 sandık cephaneye 60 kadar ester vardı. İngilizler bizi tel örgü içine aldı. Akşam yemekten sonra, nöbetçi çavuş ve onbaşımızla sözleştik.

Gece zabitler uyuduktan sonra mitralyöz ve toplarla cephaneleri hayvanlara yükletip, olduğumuz yerden, kimseye sezdirmeksizin savuşmayı kararlaştırdık. Nöbetçi onbaşı, gece saat altıda, kulağı kırışte olan bizlere, hazırlanın diye haber verdi. Cephaneleri, top ve mitralyözleri, mekari (yük hayvanı) hayvanlarına yükledik.200’ü mütecevaz asker İngilizleri ve başımızdaki alaylı zabitleri şüphelendirmeyecek tertibat dâhilinde firara muvaffak olduk. İzbe yollardan yürümek ve gerimizi taht-ı teminde bulundurmak suretiyle, Sapanca taraflarına doğru yol aldık. Nihayet Kuva-i Milliye’ye tesadüf ederek maksadımızı bildirip, silah ve cephanelerimizi tamamen teslim ederek iltihak ettik...¹⁷⁶

Kuva-i İnzibatiye’nin İzmit’te yerleşmeye çalıştığı sırada ilk direniş, Karamürsel’de olmuştur.13 Mayıs 1920’de Bahçecikli Gürcü Aslan ve Değirmendereli Kazım komutasında, Arnavut Haydar ve arkadaşlarından oluşan bir inzibat kuvveti, İzmit’ten Karamürsel’e gelmiş ve sayıca az olan milli kuvvetler, Karamürsel’den geri çekilmek zorunda kalmışlardır.¹⁷⁷

Arnavut Haydar ve milli kuvvetlerin Karamürsel’deki üyelerinden, Arnavut Kazım arasında geçen konuşmalar sırasında Arnavut Kazım, “milli kuvvetlerden tek asker kalıncaya kadar mücadele edeceklerini” söylemiş, Arnavut Haydar ise “kasabayı terk

¹⁷⁶ Çağlar, a.g.m. , s.350–351.

¹⁷⁷ Sofuoğlu, a.g.e. , s.354; Apak, a.g.e. , s.170.

etmeyeceklerini” dile getirmiştir. Milli kuvvetlerin şehre girişinden birkaç gün sonra, Bursa valisi Hacim Bey ve Bursa mebusu Servet, Karamürsel’e gelerek milli bir teşkilat oluşturmuşlardır. İnzibatçı müfrezenin komutanı olan Arslan Bey’in oğlu, 500 kişilik inzibatçı müfrezesinin Karamürsel’e girmesi üzerine millicilere taraftar olduğunu hissettirmeyerek, bölgeye gelen milli kuvvetlerin komutanlarından Firuz Bey ile görüşmüştür. Bu görüşme sonunda, inzibatçıların milli kuvvetlere katılmasını sağlamıştır. Arslan Bey’in oğlu, milli kuvvetlerle beraber Bahçecik’in ele geçirilmesini ve burada Müdafa-i Hukuk Teşkilatı kurarak bir tabur oluşturulmasını sağlamıştır.¹⁷⁸

15 Mayıs 1920 tarihinden itibaren Kuva-i İnzibatiye birlikleri, milli kuvvetler karşısında zor duruma düşmüşlerdir. Milli kuvvetlerin faaliyetlerini arttırması ile İzmit’in kuzeyinde ve körfezin güneyinde, Kuva-i İnzibatiye birlikleri için durum kötüleşmiştir.¹⁷⁹ 17 Mayıs 1920’de Anzavur ile beraber Geyve’de bulunan 20.Kolordu’ya bağlı birliklere saldıran Kuva-i İnzibatiye, milli kuvvetler karşısında galip gelmiştir. Bu olay üzerine Damat Ferit, nazırları ile beraber Ertuğrul Yatı ile İstanbul’a gelerek, Kuva-i Milliye’ye karşı savaşı bu güçleri ödüllendirmiştir. Ancak, Kuva-i İnzibatiye bu başarısını sürdürememiş ve 20 Mayıs’ta aldığı yenilgi sonrası parasız kaldığını ileri süren Anzavur, İstanbul’a dönmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁰ Kuva-i İnzibatiye alayları bir süre İzmit’te konakladıktan sonra, Geyve Boğazı’na doğru yola çıkmıştır. Burada Ali Fuat Paşa ile yapılan muharebeleri kaybettikten sonra bir kısmı geri çekilip dağılmış, bir kısmı da Kuva-i Milliye kuvvetlerine katılmışlardır.¹⁸¹

21 Mayıs’ta Süleyman Şefik Bey’in yerine Suphi Paşa atanmış ve bu sırada Kuva-i İnzibatiye birliklerinin takviyesi için de silahsız 400 asker Bandırma Vapuru ile İzmit’e gönderilmiştir.¹⁸² 23 Mayıs 1920’de Kuva-i İnzibatiye’den ve asilerden 200 kişi yakalanarak, Hıyanet-i Vataniye Kanunu’na göre harp divanları tarafından yargılanmışlardır. Kuva-i Tedbiye Kumandanlığı’nın onayı ile de on üç kişi idam edilmiştir. Ayrıca, Düzce ayaklanmasına katılan altı kişi de aynı şekilde idam edilmiştir.¹⁸³

¹⁷⁸ Apak, a.g.e. , s.171–172.Bkz. Bahçecik, 27 Mayıs 1920 tarihinde milli kuvvetler tarafından ele geçirildi.

¹⁷⁹ Çam, a.g.e. , s.98.

¹⁸⁰ F.Yavuz Ulugün, *Kocaeli Tarihi (Osmanlı Ve Ulusal Kurtuluş Döneminde)*, Kocaeli, 2002, s.64.

¹⁸¹ Türkmen, a.g.e. , s.264–265.

¹⁸² Sofuoğlu , a.g.e. , s.366-367.

¹⁸³ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir, 2006, s.42.

5 Haziran'da Kuva-i Milliye üzerine yapılacak olan taarruza hazırlanan Kuva-i İnzibatiye'ye destek için, 4 Haziranda Gülnihal Vapuru ile 600 kişilik bir alay daha İzmit'e gönderilmiştir. Fakat inzibatçılar içindeki bazı subay ve erlerin firar etmesi, yapılacak taarruzu engellemiştir.¹⁸⁴ 4 / 5 Haziran gecesi, 2.Alay'dan otuz dokuz kişi firar etmiştir.6 Haziran'da da Fuat ve Sadık Beyler, büyük bir firar olayı planlamışlardır.103 er, yanlarına 18 hayvan, 4 makineli tüfek ve 16 sandık cephaneyi de alarak, Solaklar 'a doğru ilerleyerek milli kuvvetlere katılmışlardır. Bu firar olayından dört gün sonra da, II. Alayın ileri hattından 12 erin daha firar etmesi üzerine, İngilizler İzmit'e Kuva-i İnzibatiye eri göndermeyeceklerini bildirmişlerdir. Hatta Kuva-i İnzibatiye için, topçu erlerinden bir süvari birliği kurulması teklifi de İngilizler tarafından reddedilmiştir.¹⁸⁵

6/7 Haziran gecesi, Kuva-i Milliye'ye katılmak için İstanbul'dan havalanan üç uçak Anadolu'ya geçememiş ve bazı subay, er ve makinistler, uçak istasyonunun kasasını alıp Kartal'a doğru kaçmışlardır. Bunun üzerine Damat Ferit, olayı İngiliz temsilcisi General Şatl Wort'a bildirerek, İzmit'te ve boğazda tedbir alınmasını istemiştir. Aynı gün Kuva-i İnzibatiye'den bir subay ve 91 er, İzmit kuzeyindeki Yüzbaşı Mesut Müfrezesi'ne katılmışlardır.¹⁸⁶ 14 Haziran 1920 tarihinde, İzmit'in doğusunda Kuva-i Milliye birlikleri tarafından kuşatılan Kuva-i İnzibatiye birlikleri, her yönden kuşatılarak iki saat içinde yenilmişlerdir. Kuva-i Milliye, İzmit'in içinde ve İngilizlerin tel örgüsü civarında üç yüzden fazla esir ele geçirmiştir.¹⁸⁷ İzmit'i ele geçirmeye çalışan Kuva-i Milliye birlikleri, Ermeni çetelerle desteklenen düşman savunması karşısında şehri ele geçirme başarısını gösterememişlerdir. Ancak, İngilizlerin 17 Haziran'da başlattıkları çarpışmalar, Kuva-i Milliye lehine sonuçlanmıştır. Milli kuvvetler İzmit'e girmeyi başarınca, savaş gemileri ve uçaklarla yapılan saldırıların, masum halka zarar vermesini önlemek için Kuva-i Milliye birlikleri İzmit'e girmekten vazgeçmişlerdir.¹⁸⁸

18 Haziran'da dağılmaya başlayan Kuva-i İnzibatiye birliklerinden İzmit'e doğru kaçanların silahları, İngilizler tarafından alınmış ve bu birlikler Gülnihal Vapuru ile

¹⁸⁴ Sofuoğlu, a.g.e. , s.368; Çam, a.g.e. , s.103.

¹⁸⁵ Çam, a.g.e. , s.103, 104.

¹⁸⁶ Sarıhan, a.g.e. , C.III, s.73.

¹⁸⁷ *TİTE*, S.N. 148, K.N. 31, B.N. 208.

¹⁸⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar*, İstanbul, 2005, s.384; Sofuoğlu, a.g.e. , s.370; Özel, a.g.e. , s.149.

Büyükçekmece'ye götürülmüşlerdir. Büyükçekmece'de, I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'in yirmi kadar askeri, bunların karaya çıkmalarını engellemişlerdir. Bu birlikleri taşıyan vapur, daha sonra Küçükçekmece önlerinde demirlemiş ve karaya çıkanlar güçlkle evlerine dönebilmişlerdir. Anadolu hareketini, İngiliz desteği ile bastırmaya çalışan Damat Ferit Hükümeti, Hilafet Ordusu adıyla halktan destek alacağını düşünmüşse de başarılı olamamıştır.¹⁸⁹ 25 Haziran 1920 'de, Kuva-i İnzibatiye birlikleri feshedilmiştir.¹⁹⁰

c-2) Ahmet Anzavur'un Faaliyetleri

I. Anzavur isyanı, 21 Eylül 1919'da Balıkesir'in kuzeyinde başlamış, 16 Şubat 1920'de aynı bölgede ikinci kez ortaya çıkmıştır.13 Nisan 1920'de Bolu- Düzce civarında başlayan isyan da, 19 Nisan'da Beypazarı'na kadar yayılmıştır.¹⁹¹ Bu ayaklanmada, 4000 civarındaki Çerkez ve Abaza da yer almış olup ayaklanmanın yayılması, Ankara için tehlike oluşturmuştur. Ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen Yarbay Mahmut Bey ve arkadaşları, (20. Kolordu Kumandan Vekili ve dört subay) bu mücadelede şehit olmuşlardır.¹⁹²

1920 Nisan ayının ilk haftasında, İstanbul ve Ankara arasındaki sınır, Geyve Boğazı haricindeki Doğançay idi. Buna rağmen İngilizler, İzmit yakınındaki tel örgülü bölgeden doğuya geçemediler. Padişahın fermanı, Damat Ferit'in emirleri ve şeyhülislamın fetvası, uçaklar ile Adapazarı ve Hendek üzerinde atılarak halk, Kuva-i Milliye aleyhinde kışkırtılmaya çalışılmıştır.¹⁹³

Kuva-i İnzibatiye'nin İzmit'e çıkmasından sonra, Anzavur da İzmit'e gelmiş ve ilk olarak Süleyman Şefik Paşa'nın yanına gitmiştir.¹⁹⁴ Süleyman Şefik'in gizli tahsisatından 15.000 lira ile 2000 tüfek ve 600 sandık cephane alan Anzavur, 8 Mayıs'ta Adapazarı'na hareket etmişse de, taarruza başlamadan Süleyman Şefik Paşa, görevini bırakarak İzmit'ten

¹⁸⁹ Türkmen, a.g.e. , s.264–265; Apak, a.g.e. , s.173; Sofuoğlu, a.g.e. , s.371.

¹⁹⁰ Özel, a.g.e. , s.151. ; Esengin, a.g.e. , s.127.

¹⁹¹ Nutuk, s.304.

¹⁹² Abadan, a.g.e. , s.73; Kazım Karabekir, a.g.e. , s.1442.

¹⁹³ Konukçu, a.g.m. , s.234.

¹⁹⁴ Sofuoğlu, a.g.e. , s.356.

ayrılmıştır. Anzavur, topladığı 500 kişilik kuvvetle Adapazarı'nda kontrolü ele geçirmiştir.¹⁹⁵ Adapazarı'ndaki kuvvetlerin başına geçen Anzavur, Geyve Boğazı'na taarruz etmeden önce, Kandıra üzerine yürüyerek Dayı Mesut kuvvetleriyle, dört saat süren çarpışma gerçekleştirmiştir. Dayı Mesut kuvvetleri, sayıca üstün olan Anzavur kuvvetleri karşısında geri çekilmek zorunda kalınca, 13 Mayıs 1920 tarihinde Anzavur, Kandıra'yı işgal etmiştir.¹⁹⁶ 14 Mayıs'ta Geyve Boğazı'na saldıran Anzavur, İstanbul'dan 3000 kişiyi yiyip içirecek ödenek istemiş ve 15 Mayıs'ta Doğançay'ı almışsa da Sakarya'nın batısına geçememiştir.¹⁹⁷ Anzavur, inzibat kuvvetlerine katılmadan, Geyve Boğazı'nı geçip Eskişehir yolunu kendi kuvvetleriyle açarak nüfuzunu arttırmayı amaçlamıştır.¹⁹⁸ 17 Mayıs'ta Geyve İstasyonu'na saldıran Anzavur, Ali Fuat Paşa komutasındaki kuvvetler karşısında, geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Damat Ferit Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Kiraz Hamdi Paşa, kazanılan zaferi yerinde görüp Kuva-i İnzibatiye'yi teftiş için 20 Mayıs 1920'de İzmit'e gelmişlerse de durumun Anzavur'un raporunda belirttiği gibi parlak olmadığını görerek hayal kırıklığı yaşamışlardır. İzmit halkı da onları karşılama törenine katılmamıştır.¹⁹⁹ 21 Mayıs 1920 Cuma günü, Anzavur'un emredici tavırları sebebiyle, Süleyman Şefik Paşa istifa etmiş ve İzmit ve Havalisi Fevkalade Kumandanlığı kaldırılarak, yerine İzmit ve Havalisi Kolordu Kumandanlığı kurulmuştur. Bu makama da eski iki numaralı Divan-ı Harp Başkanı Suphi Paşa atanmıştır.²⁰⁰

Milli kuvvetler karşısında aldığı yenilgi sonrası Anzavur, 22 Mayıs 1920'de Damat Ferit Paşa'ya telgraf çekmiştir: “Yüce emirlerinize uyarak İzmit'e geldim...” ifadeleriyle başlayan telgrafında, Yavuz'u ziyaret ettiğinden, Kandıra'da Kuva-i Milliye'ye bağlı Arnavut çeteleri ve Geyve'de de Ali Fuat Paşa kuvvetlerine karşı mücadele ettiğinden bahsederek, muharebeler esnasında ayağının ezilmiş olması sebebiyle, tedavi için

¹⁹⁵ Sofuoğlu, a.g.e. , s.357; Anzavur, 11 Mayıs'ta 500 kişilik kuvvetiyle, üçüncü defa Adapazarı ve Geyve civarında zayıf bir kuvvetle saldırıya geçmiş ancak 20 Mayıs'ta Geyve Boğazı yakınlarında milli kuvvetlere yenilerek kaçmak zorunda kalmıştır.

¹⁹⁶ Özel, a.g.e. , s.138; Sofuoğlu, a.g.e. , s.358.

¹⁹⁷ Sarıhan, a.g.e. ,C.III. , s.40–41.

¹⁹⁸ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983, s.203.

¹⁹⁹ Sofuoğlu, a.g.e. , s. 359–360; Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.48.

²⁰⁰ Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.50.

İstanbul'a hareket ettiğini bildirmiştir.²⁰¹ 23 Mayıs'ta harekete geçen Ali Fuat Paşa komutasındaki kuvvetler, Sapanca ve Adapazarı'nı geri almışlardır.²⁰² 27 Mayıs'ta Harbiye Nezareti'ne rapor gönderen Suphi Paşa ise Kuva-i İnzibatiye'nin perişanlığından yakılarak asker, yiyecek ve donanım gönderilmesini istemiştir.²⁰³ Anzavur'un kaçıışı sırasında, Sapanca ve Derbent bölgesindeki Ermeni ve Rumlar da İzmit yönünde göç etmişlerdir.²⁰⁴ Kocaeli'de, Kuva-i Milliye'ye karşı halife kuvvetlerinin arasında bulunan ve Yunan işgal mntıkasında Türklere zulümler yapan Anzavur, Sakarya Muharebesi'nden sonra şehit Köprülülü Hamdi Bey'in adamları tarafından Biga civarında yakalanarak öldürülmüştür.²⁰⁵

d) I. Dünya Savaşı Yılları Ve Milli Mücadele Dönemi'nde İzmit Mutasarrıfları Ve Faaliyetleri

d-1) Mazhar Müfit Bey

1913 yılında İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Mazhar Müfit, I. Dünya Savaşı sırasında, Ermeni tehciri olaylarının büyümesine engel olmuş, Trakya civarından İzmit'e getirilen Rumların, bölgeye yerleştirilmesini sağlamıştır. Sultan Reşat'ın son günlerinde İzmit Sancağı'nda büyük hizmetleri olan Mazhar Müfit ile Balıkesir Mutasarrıfı İbrahim Süreyya Bey, görev değişikliği yapmışlardır.²⁰⁶

d-2) İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey

1917'de İzmit Mutasarrıflığı'na atanan İbrahim Süreyya Bey, Trablusgarp ve Çanakkale'de, Mustafa Kemal ve Enver Paşalar ile beraber bulunmuş bir mülkiye mensubuydu.²⁰⁷ I. Dünya Savaşı sırasında, asker kaçakları ile Rum ve Ermeni çetelerinin yarattığı asayişsizlikle uğraşan İbrahim Süreyya Bey, savaş yıllarında yoksul halka, ekmeçlik buğday sağlanması konusunda da gayret göstermiştir. İzmit'te asayişi sağlamaya çalışan İbrahim Süreyya Bey'in mutasarrıflığı döneminde, sadece iki tren soygunu

²⁰¹ Esengin, a.g.e. , s.113-114.

²⁰² Çapa, a.g.m. , s.143.

²⁰³ Sarıhan, a.g.e. ,C.III. , s.59.

²⁰⁴ Esengin, a.g.e. , s.113.

²⁰⁵ Özalp, a.g.e. , s.116.

²⁰⁶ Öztüre, a.g.e. , s.136-142.

²⁰⁷ Çam, a.g.e. , s.28.

gerçekleşmiştir.²⁰⁸ 4 Mart 1919 tarihinde kurulan I. Damat Ferit Hükümeti, 8 Mart'ta İbrahim Süreyya Bey'in görevine son vermiştir.²⁰⁹ İbrahim Süreyya Bey, daha sonra Rauf Bey(Orbay) ile Anadolu'ya geçmiş, Erzurum ve Sivas Kongreleri'ne katılarak Milli Mücadele'nin destekçisi olmuştur.²¹⁰

d-3) Mahmut Mahir Bey

Kocaeli bölgesinde Kuvai Milliye'nin teşkilatlanması sürerken, İbrahim Süreyya Bey'in yerine, Mersin Mutasarrıfı Arnavut Mahmut Mahir Bey atanmıştır.²¹¹ 9 Mart 1919 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Mahir Bey, görevdeyken özellikle ittihatçı olarak tanınmış kişilerin, tutuklanarak İstanbul'a sevk edilmeleri ile uğraşmıştır. Bu dönemde İzmit'ten Kaymakam Mümtaz, Rifat (Yüce), Hacı Ali, Abidin ve Eşref, Adapazarı'ndan Sipahizade Hamit Beyler, İstanbul'a sevk edilen kişilerdi.²¹² Bu dönemde azınlıklar, çete faaliyetlerini arttırmışlar hatta Rum ve Ermeni okulları, törenlerde kendi bayraklarını çekecek kadar da cesaretlenmişlerdir. Sancakta asayiş bozulmuş, Bahçecik ve köylerinde dolaşan silahlı Ermeniler, Müslüman halkı tehdit etmeye başlamışlardır.

6 Nisan 1919'da Hendek Hızır Fabrikası Müdürü Yüzbaşı Mustafa Efendi, Adapazarı'na gelirken soyulmuştur. Bahçecik Yeniköy Rumlarının, Müslümanlara sataşmaya başlamaları üzerine Büyük ve Küçük Kazım çeteleri 15/16 Nisan gecesi bölgeye gelmişlerdir. Bu durum Rumların, "Köyümüz, eşkıya tarafından sarıldı" şeklindeki şikâyetlerine sebep olmuştur. Ayrıca, bir Ermeni çetesinin de Kandıra'da Onbeşoğul Çiftliği'ni basarak Akhisar'a doğru yol aldığı haberi üzerine, Geyve Jandarması tarafından takibat başlatılmıştır.²¹³

Mahmut Mahir Bey, Mutasarrıflığı süresince İzmit ve çevresinde hiçbir olumlu faaliyette bulunmadığı gibi, işgal kuvvetleri komutanının emirleri doğrultusunda davranmıştır. Kendisinden memnun olmayan İzmit halkının ayaklanmasından korkarak, saraydan naklini

²⁰⁸ Özel, a.g.e. , s.51-52.

²⁰⁹ Çam, a.g.e. , s.28-29.

²¹⁰ Özel, a.g.e. , s.52.

²¹¹ Adnan Sofuoğlu, *Kuva-i Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Ankara, 1994, s.72.

²¹² Sofuoğlu, a.g.e. , s.52.

²¹³ Çam, a.g.e. , s.29.

istemiş ve bu sebeple, Gelibolu Mutasarrıflığı'na atanmıştır.²¹⁴ Kısa süren görevinde başarılı olamayan Mahmut Mahir Bey, 150'liklerin 53. sırasında yer almış ve kendisinden sonra İzmit Mutasarrıflığı'na Ahmet Anzavur atanmıştır.

d-4) Ahmet Anzavur

Emekli jandarma binbaşısı olan Ahmet Anzavur, 23 Nisan 1919'da İzmit Mutasarrıflığı'na atanmıştır. Bu önemli göreve atanması, İstanbul basını ve kendisini yakından tanıyanlar tarafından şaşkınlıkla karşılanmışsa da, Damat Ferit ve Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, bütün eleştirilere kulak tıkamışlardır.²¹⁵ Hatta bu konuda şu beyanatı vermişlerdir: “İzmit eşkiyasından mamül-ül esami eşrafın istihsal ve derdestleri hakkında şehrimizden bu gün mahal-i memuriyete azimet edecek olan İzmit Mutasarrıfı'na evamir-i lazime ita edilmiştir.”²¹⁶

Anzavur, geçmişte eşkiya takibinde başarılı olması, Çakırcalı Mehmet Efe'nin ortadan kaldırılmasındaki hizmeti sebebiyle; V. Mehmet Reşat tarafından kılıçla taltif edilmiş olması gibi sebeplerle, bölgede bozuk olan asayiş düzeltmek için uygun bir aday olarak görülmüştür. Çerkes kökenli olan Anzavur'un, Kafkas göçmenlerinin yoğun olduğu bölgede görevlendirilmesi ile İstanbul'un, İzmit Sancağı'ndaki otoritesini güçlendirmek amaçlanmıştır.²¹⁷ Bölgedeki teşkilatlanmayı, ittihatçı teşkilatlanma olarak gören İstanbul Hükümeti, bu durumu engellemek istemiş, Anzavur'un da teşkilatçıları ittihatçılıkla suçlaması, bölgede Müdafai Hukuk teşkilatının oluşmasını geciktirmiştir. Bu dönemin tek olumlu faaliyeti, İzmir'in işgali için protesto mitingi düzenlenmesi olmuştur.²¹⁸

Damat Ferit, buraya Anzavur'u atayarak ve bölgeye Çerkez unsurlardan bazı kişiler göndererek, Kuva-i Milliye aleyhine bir teşkilat oluşturmaya çalışmıştır. Çünkü bölgede yaşayan ve sayıca önemli miktarda olan Çerkez unsuru, saraya kız verme yoluyla bağ kurarak, bazı menfaatler elde etmişlerdi. Ancak 1908'de ilan edilen meşrutiyet sonrası bu imtiyazları

²¹⁴ Öztüre, a.g.e. , s.142.

²¹⁵ Özel, a.g.e. , s.53-54.

²¹⁶ Konukçu, a.g.m. , s.224; Sofuoğlu, a.g.e. , s.73; Özel, a.g.e. , s.54.

²¹⁷ Özel, a.g.e. , s.54.

²¹⁸ Sofuoğlu, a.g.e. , s.73.

kaybetmeleri, onları ittihatçı düşmanı yapmıştır. Onlar için ittihatçı düşmanı olmak, milli harekete de düşman olmak demektir.²¹⁹

Anzavur'un İzmit Mutasarrıflığı'na atanması ile bölgedeki Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetlerinde artış olmuştur.²²⁰ Adapazarı yöresindeki asayiş konusundaki şikâyetler, Anzavur'un göreve başlamasından sonra da bitmemiştir. Adapazarı'na bağlı birçok köyün ihtiyar heyetleri, Dâhiliye Nezareti'ne başvurarak Kuru İbrahim, Lagor Kazım, Besim, Tahir Efendi mahdumları Mehdi, Laz Memiş ve Çolak Mustafa'nın çetelerinden korunmayı istemişlerdir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, İzmit Mutasarrıflığı'ndan çetelerin takib edilerek halkın can ve mal güvenliğinin sağlanmasını istemiştir. Adapazarı yöresindeki eşkıyanın durumu ve kendisinin, bu konudaki tutumu hakkında bilgi vermiştir. Anzavur da, Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta, asayişi sağlamak için Adapazarı'na giderek, eşkıyanın faaliyet alanlarını dolaştığını, Abaza Kazım, Kuru İbrahim, Laz Memiş, Çolak Mustafa ve İsmail, Değirmendere tarafında da Yetimoğulları ve Arnavut eşkıya, Ermiş'e de (Akmeşe) Ermeni Minas çetelerini dize getirdiğini belirtmiştir. Hatta Abaza, Gürcü ve Lazların ileri gelenleri Anzavur'a, bundan sonra eşkıyalık yapmayacaklarını ve hükümetin emirlerine uyacaklarını belirtmişlerdir.

Anzavur, 24 Mayıs'ta Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği raporda da, Değirmendere yöresindeki eşkıya takibi sırasında, daha önce Hereke'yi basan çetenin ileri gelenlerinden oldukları anlaşılan, iki Arnavut eşkıyanın ölü olarak ele geçirildiğini bildirmiştir. Ayrıca rapora göre, Talat Paşa'nın akrabasından Nurettin Bey, eski mutasarrıf Süreyya Bey (Yiğit) ile beraber Değirmendere'deki çiftliğinde siyasi amaçlı bir çete kurmuştu. Çete mensupları, çiftlikte saklanıyorlardı.²²¹ Anzavur, çiftliği basmışsa da eşkıyaya rastlayamamıştır.

Bu dönemde Rumlar ve Ermenilerin taşkınlıkları sürerken 5 Haziran'da Şile Yeniköylü 30 kişilik bir Rum çetesi, Kandıra'da bir jandarma erini şehit etmiş ve Baba

²¹⁹ Sofuoğlu, a.g.e. , s.334.

²²⁰ Mehmet Sarioğlu-Esma Torun-Şener Aksu-Kazım Çelik, *Atatürk'ün Kocaeli Ziyaretleri (Kent Ve Konuşu)* , İstanbul, 2003, s.15.

²²¹ Özel, a.g.e. , s.54-60.

köy'ü nü basmıştır. Ayrıca Bahçecikte de Uzun Ali'nin oğlu, kızı ve iki hizmetçisi eşkıya tarafından öldürülmüştür.²²²

Değirmendere ve çevresinde de asayişin sağlanması meselesi bu dönemde önemli bir yer tutmuştur. Bu yörede asayiş, özellikle Mondros Mütarekesinden sonra Arnavutların ve Lazların silahlanıp dağa çıkması ile bozulmuştur. Çerkezlerden oluşan 200 kişilik maiyeti ile beraber Değirmendere'ye giden Ahmet Anzavur, Arnavut ve Lazları barıştırmış ancak İzmit yolculuğunu tamamlayamadan üç kişinin vurulduğu haberini almıştır. Değirmendere ve yöresinde asayişin sağlanması sadece İzmit Mutasarrıflığı için değil, hükümet için de önemli bir sorun olmuştur. Değirmendere, Karamürsel, Gebze civarında uzun süredir eşkıyalık yapan Arnavutların, memleketlerine gönderilmelerine ve onları koruyan Nurettin Bey hakkında da gereken işlemin yapılmasına karar verilmiştir.

Anzavur'un İzmit Mutasarrıflığı, Ağustos 1919'a kadar devam etmiştir. 11 Temmuz 1919'da Adapazarı'ndan padişaha telgraf çekilerek, mutasarrıflık görevine Ali Faik Bey'in atanması istenmiştir. Telgrafta, İzmit Sancağı'ndaki asayişin bölgedeki görevlilerin iktidarsızlığı sebebiyle bozulduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türk halkın acınacak halde olduğu, insanların her gün vahşice öldürüldüğü, evlerinin basıldığı belirtilmiştir. Bu sebeple de Adapazarı ve Bolu Sancağı'nda sekiz yıl jandarma komutanlığı ve kaymakamlık ve mutasarrıf vekilliği yapan Ali Faik Bey'in mutasarrıf olarak atanması istenmişse de sonuç alınamamıştır.²²³

Ahmet Anzavur kısa süren mutasarrıflığı döneminde, Kuva-i Milliye'ye karşı hareket ederek, Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını engellemiş ve bu kuruluşları "ittihatçı" olmakla suçlamıştır. Abaza ve Çerkezler üzerindeki nüfuzunu kullanarak; Adapazarı, Akyazı, Hendek ve Sapanca çevresindeki eşkıyayı sindirmiş, bununla beraber İttihat-Terakki düşmanlığından da vazgeçmemiştir.²²⁴ Özellikle, etrafına topladığı insanları, Kuva-i Milliye aleyhine kışkırtmak için "koynumda Kur'an, kalbimde iman" sloganını kullanarak dini siyasete alet etmiştir.²²⁵ Ahmet Anzavur, üçüncü Damat Ferit

²²² Çam, a.g.e. , s.30.

²²³ Özel, a.g.e. , s.58, 59.

²²⁴ Enver Konukçu, "Heyet-i Temsiliye İzmit İlişkileri" , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V. , S.13. , Ankara, 1988, s.225.

²²⁵ Yüce, a.g.e. , s.232.

Paşa Hükümeti'nin işbaşına geçmesinden hemen sonra, İzmit Mutasarrıflığı görevinden alınarak para ve talimat ile Balıkesir havalisine gönderilmiştir.²²⁶

d-5) Ali Suat Bey

Anzavur'un ayrılmasından sonra bir süre, kendisinin vekil olarak bıraktığı Çerkez İbrahim Hakkı Bey bu görevi yürütmüştür.²²⁷ Bundan sonra, 9 Ağustos 1919'da İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Ali Suat Bey, mülkiye mezunu olup, Bitlis Vali Vekilliği görevinde de bulunmuş ve Damat Ferit'in önerisi ile bu göreve atanmıştır.²²⁸ Ali Suat Bey'in İzmit Sancağı'na mutasarrıf olarak atanması, halk tarafından da memnuniyet ile karşılanmıştır. Onun mutasarrıflığı döneminde İzmit'te, Hacı Ali Bey başkanlığında ilk Müdafa-i Hukuk Cemiyeti oluşturulmuştur.²²⁹

Ali Suat Bey, Türkiye'nin haklarının, A.B.D. Başkanı Woodrow Wilson'un ilkeleri ile savunulacağına inanmış, Türkiye'nin mevcut durumunu ve isteklerini de mektup olarak kaleme almıştır.²³⁰ Ali Suat Bey'in göreve gelmesinden kısa bir süre sonra toplanan Sivas Kongresi'nde, Heyet-i Temsiliye, İstanbul ile haberleşmenin kesilmesini istemiştir. Ancak Suat Bey, karalı bir tavır takınmak yerine, tereddütlü davranmıştır.²³¹ Bu tarihlerde, İzmit'in tüm kazaları 30 Eylül 1919 tarihine kadar İstanbul Hükümeti ile ilişkilerini kesmişlerdir. Hatta yöredeki Kuva-i Milliye önderleri, hükümetin direnmesi halinde İstanbul'a hareket etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir. İstanbul ile ilişkiyi kestiklerini bildiren ilk telgrafı da Kandıralılar çekmişlerdir. Ancak o sırada Adapazarı'nda bulunan Suat Bey, telgrafhaneye giderek, Kandıralıları milli harekete katılmayarak, hükümete bağlı kalacaklarına dair ikinci bir telgraf çekmeye ikna etmiştir.²³²

Mustafa Kemal, İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey'in olumsuz tutumuna, Nutuk'ta değinmiştir. Suat Bey, telgraf başına çağırılarak kendisine yapılan tebliğlerin, yerine

²²⁶ Konukçu, a.g.e. , s.225.

²²⁷ Sofuoğlu, a.g.e. , s.74.

²²⁸ Konukçu, a.g.m. , s.225; Ali Suat'ın göreve atanma tarihi Sofuoğlu tarafından 10 Ağustos olarak belirtilmiştir. Bkz. Sofuoğlu , a.g.e. , s.74.

²²⁹ Yüce, a.g.e. , s.70; Kocaeli *İl Yılığ*, s.78.

²³⁰ Konukçu, a.g.m. , s.225.

²³¹ Çam, a.g.e. , s.30.

²³² Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1990, s.156; Özel, a.g.e. , s.62; Sofuoğlu, a.g.e. , s.182.

getirilip getirilmediği sorulmuştur. Mustafa Kemal'e verdiği cevapta, tebliğleri aldığını, ancak bir karışıklık olmaması için halkı serbest bırakarak dinlemeyi uygun bulduğunu belirtmiştir. Ayrıca görevinin, tarafsız kalarak huzur ve güvenliği sağlamak olduğunu, her kim ve ne için olursa olsun sonu bilinmez bir maceraya sürüklenmek istemediğini, tedbirli davranmak amacıyla olduğunu belirtmiştir.

Mustafa Kemal de cevap olarak; milli teşkilat ve mücadelenin meşru amacının ve niteliğinin Suat Bey'e, hatta tüm dünyaya karşı yazılan bildiri ve açıklamalarla anlatıldığından emin olduğunu belirterek, açıklanmasını istediği noktalar var ise, bunların neden kendilerine sorulup çözülmediğini sorarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Milletin meşru mücadelesine karşı tarafsızlık iddiasında bulunduğunuz halde, haince davranışları ile aslında kanun dışı olan Ferit Paşa Kabinesi'nin memurluğunu yapmaktasınız. Şayet, Ferit Paşa'ya güvenmiyorsanız bunu Dâhiliye Nezareti'ne bildirmelisiniz. Eğer milletin karar ve isteklerine aykırı olarak, Ferit Paşa Kabinesi'ne güveniyorsanız, İzmit halkını meşru mücadelesinde serbest bırakıp, yerinizi terk ederek derhal İstanbul'a dönmelisiniz.“

Bunun üzerine Suat Bey ise ; “Maksadınızın yüceliğinden ve meşruluğundan zaten söz edilemez.” ifadeleriyle başlayan cevabında, “bizi yarınki Cuma namazına kadar kendi halimize bırakınız.” diyerek zaman istemiştir.²³³ Suat Bey, İstanbul'un işgali sonrası, itilaf devletlerinin tüm yurda telgrafla yaptıkları tebliği alarak cevap veren iki yöneticiden biri olmuştur.²³⁴ (diğeri de Konya Valisi Suphi Bey)

Bu dönemde Adapazarı'nda da asayiş konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmaktaydı. Sapanca'nın Avşar köyünden Beslan adlı tahsildar, Adapazarı ve Akyazı civarından Talustan Bey ve Bekir adlı şahıslar topladıkları kuvvetlerle Adapazarı'nı basmaya karar vermişlerdir. Olayı haber alan Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey, topladığı kuvvetlerle baskıncılara karşı harekete geçmiştir. Bekir ve adamları, padişahın hayatta ve hilafet makamında olup olmadığını öğrenmek için Adapazarı'nda makine başına geçmek istemişlerdir. Tahir Bey'in İzmit Mutasarrıflığı'na verdiği bilgide, bu kişilerin İstanbul'da bazı önemli kişilerle ilişkide olduğunu ve padişahın da durumdan haberdar olduğu bildirilmiştir. İstanbul'dan bölgeye giden ve olay yerinde takviye edilen milli ve askeri müfreze asayiş sağlamış, Beslan ve kardeşi Hasan Çavuş yakalanmış, Bekir ise kaçmıştır.

²³³ Nutuk, s.132.

²³⁴ Nutuk, s.283; M. Müfit Kansu, a.g.e. , C.II. , s.554.

Ayrıca, İzmit'te tertipçi ve kışkırtıcı rol oynayan İngiliz İbrahim hakkında da kovuşturma başlatılmıştır. 27 Ekim 1919 tarihinde, Bolu Mutasarrıflığı'ndan gelen telgrafta; Bekir'in evinde iki subay, kırk silahlı adamla beraber, Abaza köylerinde halkı hükümet adına, Milli Mücadele aleyhinde kışkırttığı ve bunun için çok para harcadığı belirtilmiştir.²³⁵

Bekir Hadisesi, Adapazarı ve çevresinde Kuva-i Milliye'ye karşı isyan başlangıcı sayılarak bu durumdan nasıl faydalanılacağı konusunda Vahdeddin, Damat Ferit, Adil Bey, Ali Kemal ve Sait Molla'dan oluşan bir heyet görüşmelerde bulunmuşlardır.²³⁶

Bekir Hadisesi dışında bölgede asayişsizliğe yol açan bir diğer olay da Hikmet adlı bir şahsın İstanbul'dan aldığı direktifle Adapazarı ve Değirmendere çevresinde bazı kişileri silahlandırarak para ile adam toplamasıdır. Çete halinde toplananlar Geyve hükümet binasını basmaya karar vermişlerdir.²³⁷ Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya çektiği telgrafta İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, Nigehbancılarının, Hıristiyan azınlıklarla işbirliği yaptıkları, Anadolu'ya bozguncular göndererek milli teşkilata zarar vermeye çalıştıklarını belirterek, son günlerde Adapazarı'nda görülen olayların endişe yarattığına değinmiştir.²³⁸

Ali Suat Bey'in mutasarrıflığı döneminde, özellikle Değirmendere ve yöresindeki asayişsizlik olayları temel sorun olmaya devam etmiştir. İzmit Sancağı'nda bu dönemde ortaya çıkan asayiş olaylarından bazıları şunlardır: Jandarma, Adapazarı'nın Akyazı Nahiyesi'nde Zeyur ve Çepenoğlu Ahmet çetelerinin reisi Ahmet'i ölü, Beldibi köyünden eşkıya Fethulloğlu Ömer'i ise sağ olarak ele geçirmiştir. Akyazı'da eşkıyalık yapanlar daha çok Mudurnu Kazası'na sınır olan Keremali Dağı eteklerindeki köyler halkındandır. Buradaki sorun, vergi ve tapu kayıtlarına girmemiş olan bu köylerde, tarla açmak için her gün ormanların yakılmasıydı.²³⁹

Asayiş sorunlarının arttığı bu dönemde, Dâhiliye Nezareti, Kandıra kazası dâhilinde ahalinin uğradığı tecavüzler hakkında tahkikat yapılmasını istemiş ve bunun üzerine İzmit Mutasarrıfı Ali Suat imzasıyla, Dâhiliye Nezareti'ne cevap yazılmıştır. Buna göre; Kandıra

²³⁵ Nutuk, s.176–178.

²³⁶ Nutuk, s.181.

²³⁷ Nutuk, s.178.

²³⁸ Nutuk, s.180.

²³⁹ Özel, a.g.e. , s.73.

kazasında asayişin sağlanması için jandarmanın teftiş edildiği ve sürekli şikâyetlere sebep olan Adliye Heyeti için de Adliye Nezareti tarafından müfettiş gönderildiği belirtilmiştir.²⁴⁰

Bu dönemde, Kandıra Kazası'nda Goncalar ve Sepetçioğlu köyleri arasındaki, Değirmen Meşeliği'nde barınan bir çetenin tüm mensupları ölü ele geçirilmiştir. Bunlar, Kandıra Jandarma Bölüğü'nden firar eden Kaymas Nahiyesi Keremler Köyü'nden Mustafa oğlu Arif, Goncalar Köyü'nden İbrahim oğlu İsmail, Cabbarlar Köyü'nden Abdullah, Armeşe Nahiyesi'nin Güvercinlik Köyü'nden Bayram'dı. Müsademe esnasında jandarma komutanı Sami Efendi sağ el parmağından, Halit adlı jandarma da ayağından yaralanmışlardı. Kandıra'nın Taşoluk Köyü'nden Mehmet Ağa'yı dağa kaldıran Taşgeçit Köyü'nden Mustafa ile Akkumluk Köyü'nden Yörük Demirali yakalanmışlar, Mehmet Ağa da sağ olarak kurtarılmıştır.

İzmit Sancağı'ndaki asayiş konusunda hükümete bilgi vermek ve alınacak tedbirleri görüşmek üzere İstanbul'a giden Ali Suat Bey, Akşam Gazetesi muhabirine verdiği beyanatta eşkıyalığa özellikle Değirmendere ve Karamürsel taraflarında rastlanıldığını, bu yörelerde Lazlar, Arnavutlar, Abazalar ve Çerkezler ile uğraşılması gerektiğini belirtmiştir. Anzavur döneminde yörede faaliyet gösteren Yetimoğuları çetesinin ortadan kaldırılması ile Arnavut ve Lazlar arasındaki anlaşmazlığın arttığına dikkat çekmiştir. Aynı günlerde İzmit'ten İstanbul'a dönen Umum Jandarma Kumandanı Muavini Albay Hilmi Bey de İkdam Gazetesi muhabirine verdiği beyanatta, Değirmendere ve çevresinde asayişin bozulmasında bazı Arnavutlar ile Lazların etkili olduğunu söylemiştir. Gereken bölgelere kuvvet gönderilmesiyle asayişin sağlandığını ve halkın endişesinin giderildiğini belirtmiştir.²⁴¹

Suat Bey'in sekiz aydan fazla kaldığı görevi sırasında, mutasarrıflıkta önemli olaylar yaşanmıştır. Bunlar; Ali Suat anlaşmazlığı, I. Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Asım ile yazışmalar, Bekir hadisesi, Hikmet'in Kuva-i Milliye aleyhindeki faaliyetleri,

²⁴⁰ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH. KMS.), Dosya No (D.N), Evrak No(E.N) , 57 /1, 10.*

²⁴¹ Özel, a.g.e. , s.74, 75.

Yahya Kaptan'ın öldürülmesi, Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi için seçimler ve Ankara'ya gizli yollardan giden milletvekillerinin İzmit, Adapazarı ve Geyve'den geçmeleridir. Sivas ve Ankara'daki Heyet-i Temsiliye, bu yüzden İzmit ile sürekli telgraf görüşmelerinde bulunmak zorunda kalmıştır. Nisan 1920'ye kadar gelişen olaylar, Mustafa Kemal'in haklılığını bir kez daha ortaya koymuştur. Adapazarı ve Düzce isyanlarının olduğu sırada, Damat Ferit tarafından görevden alınan Ali Suat Bey yerine, Damat Ferit taraftarı İbrahim Bey atanmıştır. İzmit halkı ise, 18 Mayıs 1920'de şehre gelen Damat Ferit'i karşılamamış ve dükkânlarını açmayarak tepkilerini göstermişlerdir.²⁴²

d-6) İbrahim Hakkı (Çerkez İbrahim)

14 Nisan 1920'de göreve başlayan İbrahim Hakkı Bey, İzmit Genel Meclisi ve Daimi Encümeni üyeliklerinde bulunmuştur. Damat Ferit'in güvenini kazanan İbrahim Hakkı Bey, İngilizler ve Yunanlılar ile de tam bir işbirliğinde bulunmuştur.²⁴³ Yunan İstihbaratının Anadolu ve İstanbul arasındaki konumu sebebiyle, İzmit şubesine önem verdiği bu dönemde, İzmit şubesinin başında da Mutasarrıf İbrahim Bey bulunuyordu.²⁴⁴

23 Nisan 1920 tarihinde Adapazarı'na giderek, halka padişahın selamını bildiren İbrahim Hakkı, 150 lira maaşla gönüllü kaydına başlamıştır. Toplanan asi kuvvetler, tüm yöreye hâkim olarak Geyve Boğazı'ndaki kuvvetlerimize taarruza başlamışlardır.²⁴⁵ Ali Fuat Paşa komutasındaki kuvvetler, gerilla savaşı ile ayaklanmayı bastırabilmişlerdir.²⁴⁶ 28 Nisan'da girdiği Adapazarı'nda, davullarla karşılanan İbrahim Hakkı Bey, aynı gün Dâhiliye Nezareti'ne genel durum hakkında bilgi vermiş, İzmit ile Adapazarı arasında ve çevresinde Kuva-i Milliye'den hiçbir eser kalmadığını belirtmiştir. Bu durumdan memnun olan Damat Ferit de İzmit Mutasarrıflığı'na çektiği telgrafta, Adapazarı'nın işgalinde hizmeti geçen subayların birer derece terfi ettirileceğini, bu sebeple de isimlerinin bildirilmesini istemiştir.

²⁴² Konukçu, a.g.m. , s. 225, 228.

²⁴³ Özel, a.g.e. , s.81.

²⁴⁴ Okur, a.g.e. , s.239.

²⁴⁵ Nutuk, s.304; Yavuz Abadan, *Mustafa Kemal Ve Çetecilik*, İstanbul, 1964, s.73.

²⁴⁶ Abadan, a.g.e. , s.74.

Mutasarrıf İbrahim,12 Ekim 1920 de Yunanlılar ile beraber Sapanca' ya giderek halka, Kuva-i Milliye'yi kabul etmeleri halinde kasabayı yakacağını söylemiştir.²⁴⁷ Çerkez İbrahim'in bu tutumu azınlıkların da, köylerden şehre inerek çeteler kurmasına sebep olmuştur.²⁴⁸ Ayrıca Rum, Ermeni ve Abazalardan oluşan çetelerle, Kuva-i Miliye'ye mensup olmaları sebebiyle, Adapazarı halkını cezalandırmak için harekete geçmiştir. Dâhiliye Nezareti'nin 20 Kasım 1920 tarihli telgrafında, çete saldırılarından bıkan Adapazarı halkının can ve mallarını koruyarak, şehrin tahribini önlemek için tedbirler alındığı ve düzensiz bir kuvvetle bölgeye gitmesinin uygun olmadığı bildirilmiştir. İzmit Mutasarrıflık Vekâleti ile Adapazarı Kaymakamlık Vekâleti'ne de İbrahim Hakkı Bey'in görevden alındığı, hiçbir yetkisinin kalmadığı bildirilerek emirlerine uyulmaması istenmiştir. 25 Kasımda, İzmit Mutasarrıf Vekili tarafından verilen cevapta ise, İbrahim Hakkı Bey'in bir hafta önce, teftiş için Ermişe'ye gittiği, iki gün önce gönderdiği mektuba göre de orada düzen dağladıktan sonra, Kandıra'ya hareket ettiği bildirilmiştir.

Maanzade Mithat tarafından, Dâhiliye Nezareti'ne 22 Kasım 1920 tarihinde gönderilen yazıda da, İzmit-Adapazarı-Kandıra çevresindeki asayişsizlikten ve meydana getirilen feci olaylardan mutasarrıflık makamını işgal eden, Akçaylı İbrahim Hakkı Bey sorumlu tutulmuştur. İbrahim Hakkı, defalarca görevden alınmasına rağmen makamın terk etmeyerek, faaliyetlerine devam etmiştir. Üç yüzlü bir siyaset uygulayan İbrahim Hakkı Bey, merkezi hükümetin ve halifenin emriyle hareket ettiğine, Çerkezleri de inandırmıştır. İngilizler de Kuva-i Milliye'ye karşı Çerkezlerden oluşan bir çetenin onun emrinde olduğuna inandıklarından dolayı kendisini himaye etmişlerdir. Bu sebeple, merkezi hükümet de İngiliz himayesinde gördüğü İbrahim Hakkı Bey karşısında bir şey yapamamaktadır. Merkezi hükümetin, Çerkes beylerinden dört beş tanesini celp ederek, devletin çıkarlarına aykırı hareket ettikleri konusunda uyarması halinde, İbrahim Hakkı'nın emrindeki Çerkezler, silah bırakacak ve Adapazarı, İzmit, Kandıra çevresinde hükümetin otoritesini yeniden kuvvetlenecektir. Böylece, İbrahim Bey'in emir ve istekleri etkili olamayacaktır. Ayrıca, İngilizler de bu durumda onu himaye etmekten vazgeçeceklerdir. Maanzade Mithat, aynı soydan geldiği Çerkezlerin cahilce hareketlerine katılmayarak İstanbul'da kaldığını, çıkar sahiplerinin kışkırtmalarının Çerkezler ile Türkler arasında

²⁴⁷ Kazım Aras, *İstiklal Savaşı'nda Kocaeli Bölgesi'nde Harekât*, İstanbul, 1936, s.48; Aynı gün, Yunan kuvvetleri Sapanca'dan çekilmiştir.

²⁴⁸ Öztüre, a.g.e. , s.143.

soğukluk yarattığını, bunun İbrahim Hakkı'nın son faaliyetleriyle daha çirkin ve feci bir hal alması ihtimalinden duyduğu üzüntüyle başvurduğunu belirtmiştir.²⁴⁹

Mutasarrıf İbrahim, İngiliz temsilci Lister ile beraber, köy muhtarlarına “ Bizim, İngiliz ve Yunan işgal güçlerinden bir şikâyetimiz yoktur. Halk huzur içinde, işiyle meşguldür.” Yazılı bir mazbatayı imzalatmıştır. Oysa bu dönemde İzmit halkı, faaliyetlerini arttıran Rum, Ermeni, Çerkez ve Abaza çetelerinin korkusuyla dışarıya çıkamaz hale gelmiştir. Yunan işgal ordusu kumandanı Gargalidis ise İzmit'i işgal ettiklerinde, herkesin işinin başına geçerek çalışmaya devam etmesini söylemiş ancak birkaç gün sonra halka zulmetmeye başlamıştır.²⁵⁰ Yunan ordusunun Anadolu'da taarruza geçtiği sırada, Çerkez İbrahim'in kötü propagandası, milli kuvvetlerin dağılıp geri kalanların da Geyve Boğazı'na kadar çekilmesine sebep olmuştur.²⁵¹

Mutasarrıf İbrahim, bölgede bir casus komitesi de kurmuştur. Mutasarıfın başında bulunduğu casusluk komitesinin üyeleri ve faaliyetleri hakkında Hemşinli Mehmet imzasıyla yazılan mektupta şu ifadeler yer verilmiştir:

“Zabita tarafından yapılan takip ve araştırma sonucu, Değirmendereli Monla Mustafa'nın, 26 Mayıs 1921 tarihinde İzmit'te Yunan Kumandanlığı ve İzmit Mutasarıfı İbrahim Bey başkanlığında oluşturulan bir casus komitesinin emriyle, Değirmendere'ye giderek Kuva-i Milliye'nin harekâtını müteakip, durumu anlamak ve casus komitesini haberdar etmek üzere faaliyette bulunduğu anlaşılmıştır. Monla Mustafa yakalanarak, Geyve Fırka Kumandanlığı tarafından, hakkında kanuni takibat yapılmıştır. Bu casus komitesi, İzmit'te Yunan Kumandanlığı emriyle oluşturulmuş ve iki şubeye ayrılmıştır. Biri İzmit'te, ikincisi de İstanbul'da Sirkeci Oteli'nde gizlice faaliyet göstermektedir. Komite üyelerinin, Değirmendere'nin Saraylı köyünden Arap Hafız Hasan, Değirmendereli Kazım Bey, İzmit'te oturan Hafız Ahmet ve Kahramanzade İhsan Bey'lerden oluştuğu, yapılan tahkikat sonucu anlaşılmıştır. İstanbul'daki şubeye mensup komite üyeleri ise; Arap Hafız Hasan, Değirmendereli Hüseyin Bey, Ali Bey, Ahmet Bey ve Kadıköy'den Bekir Sıtkı'dır. Değirmendere'deki askeri harekâtı, orada bulunan Arap Hafız Hasan'ın kardeşi Hüsnü,

²⁴⁹ *DH. KMS*, 60/1, 19.

²⁵⁰ Yüce, a.g.e. , s.79; Rifat Yüce'ye göre, İbrahim Hakkı'nın İzmit Mutasarıfı olduğu dönemde ülkeye verdiği en büyük zarar bölgede Ermeni, Rum, Çerkes, Boşnak, Arnavut, Kürt konfederasyonu kurmak olmuştur. Bkz. Yüce, a.g.e. , s.78.

²⁵¹ Apak, a.g.e. , s.172.

İstanbul'daki komiteye bildirmektedir. Ayrıca, bu komiteye dâhil olan Hafız Melek de komitenin faaliyetlerini bize bildirmeyi namus gereği saymıştır. Monla Mustafa'nın Değirmendere'de yakalanması üzerine; İzmit'teki casus komitesinin, Arap Hafız ile Hafız Melek'i İstanbul'a gönderdiği, Değirmendere ile İstanbul'a seyrüsefer etmek üzere Ahmet Bey tarafından, beynelminel bir çatanaya ile her gün mahsul nakletmek için gittikleri ve beraberlerinde bulunan komiteye mensup birkaç kişinin, böylece casusluklarına devam ettikleri anlaşılmıştır. Değirmendere'de Kuva-i Milliye müfreze kumandanlarından Mülazım-ı Evvel Naim Efendi, evvelce İstanbul'da oluşturulan Kuva-i İnzibatiye kumandanlığında bulunmuş ve hala İzmit'teki casus komitesinde olup Değirmendere'ye gidip gelen çatanaya, Kuva-i Milliye'nin sırlarını bildirdiği, yapılan tahkikattan ve bizim güvenilir adamımız Melek Hafız'ın ifadesinden anlaşılmıştır. Değirmendere'den firar eden Arnavut Haydar ve avanesi de bu casusluk komitesine mensuptur. Komiteye mensup olup henüz kimlikleri belirlenmemiş bazı kişiler varsa da bildirileceklerdir.”²⁵²

İzmit Mutasarrıfı İbrahim, Yunan hesabına casusluk yapan bir cemaatin de başkanlığını yapmıştır. Bir şubesi İzmit'te olup, Arap Hafız, Değirmendereli Kazım, Hafız Ahmet, Kahramanzade İhsan adlı kişiler bu şubenin ileri gelenleridir. Bu casusluk komitesinin Sirkeci'de de şubesi bulunmaktadır. Değirmendere'deki askeri hareketi, orada Arap Hafız Hasan'ın kardeşi Sirkeci'deki şubeye bildirmektedir. Değirmendereli casus Monla Mustafa'nın, Geyve Kumandanlığı tarafından yakalanmasından sonra görevinde kalan İzmit casus komitesi, Arap Hafız ile Melek Hafız İstanbul'a göndererek, Değirmendere ile İstanbul arasında casusluk işini kolaylaştırmak için beynelminel bir çatanaya elde etmişlerdir. Değirmendere Kuva-i Milliye kumandanlarından olup vaktiyle hilafet ordusunda iş gören mülazım Naim Efendi'nin de İzmit komitesine dâhil olduğu yolundaki istihbarat son derece dikkat çekicidir. Arnavut Haydar'ın da bu komiteye dâhil olduğu bilinmektedir.²⁵³

30 Haziran 1921 tarihli Tevhidi Efkâr gazetesinde, ”Yakalanan Hainler” başlığı altında, İzmit'in Yunan işgalinde olduğu dönemde halka fenalık yapan ve Polis Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yakalanan on dokuz kişinin ismi verilmiştir. Bu isimler arasında Mutasarrıf İbrahim'in özel kâtibi olan Mustafa Ferit de bulunmaktadır. Mutasarrıf İbrahim

²⁵² *TİTE*, S.N: 924, K.N: 64, B.N:137.

²⁵³ *TİTE*, S.N: 924, K.N: 64, B.N: 134.

tarafından Balıkesir Maarif Müdürlüğü'ne atanan ancak, İzmit'e uzak olması sebebiyle bu görevi istemeyen Ferit'e, İzmit'teki görevinde kalması için Yunan Kumandanlığı tarafından bir kâğıt verilmiştir. Bu kâğıdı getiren Yunan tercüman Ferit'e ; “ Siz hiç merak etmeyiniz. Biz İzmit'te kaldığımız sürece size hiç kimse dokunamaz. “ demiştir. Ferit, sevmediği birçok kişiyi Kuva-i Milliye'ci oldukları gerekçesiyle tutuklatarak, paralarını almış ve bunların bir kısmını daha sonra serbest bırakmıştır. Tutuklattığı masumların sayısı beş yüzü bulmuş, bir kısmını Atina'ya sevk etmiş, bir kısmını da son günlere kadar hapsedirmiştir.²⁵⁴

Yunan işgali döneminde Adapazarı'na Kaymakam olarak atanan Mustafa da, kendisini bu göreve atayan İzmit Mutasarrıfı İbrahim'in yolundan gitmiştir. Adapazarı ve çevresindeki Müslüman halka eziyet çektirme konusunda, Yunanlılar kadar gayret göstermiştir. Abaza olan Mustafa, yüzlerce Müslüman'ın ölümüne sebep olmuş ve yüz binlerce para gasp etmiştir. 1921 yılı Haziran ayının son günlerinde polis tarafından yakalandığı sırada, üzerinde yüklü miktarda para bulunmuştur.²⁵⁵

İbrahim Hakkı, İzmit'in kurtuluşu sonrası bölgeden kaçarak hayatını kurtarmışsa da, yaptıklarını hazmedemeyen İzmit halkı, oturduğu evi yıkarak ondan öç almıştır.²⁵⁶ Kaçarken Patris adlı Yunan vapuruna binen İbrahim Hakkı'ya yardım eden Ermeni çeteci de tutuklanmıştır. İbrahim Hakkı, 150'liklerin 67. sırasında yer almıştır.²⁵⁷

d-7) Abdülvehab Bey

Abdülvehab Bey, Tevfik Paşa Hükümeti tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na atanmış ve 1 Aralık 1920'de İzmit'e gelmiştir.²⁵⁸ Ancak, mutasarrıf İbrahim'den memnun olmayan halk, yeni mutasarrıfı tebriğe geldiyse de zorbalıkla mutasarrıflığı elde eden İbrahim

²⁵⁴ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

²⁵⁵ *İleri*, 29 Haziran 1921; Kuva-i Milliye yanlısıyken, Ahmet Aznavur ile tanıştıktan sonra Kuva-i Milliye karşıtı olan Maan Mustafa, Milli Mücadele basınında Hain Mustafa adıyla tanınmıştır. Yunan işgaline son verilince, İzmit civarında İstanbul'a kaçmaya çalışırken deniz polisi tarafından yakalanarak Divan-ı Harbe sevk edilmiş, daha sonra yüz ellilikler arasında yer almıştır. Bkz: Özel, a.g.e. , s.107.

²⁵⁶ Yüce, a.g.e. , s.79.

²⁵⁷ Özel, a.g.e. , s.92.

²⁵⁸ Özel, a.g.e. , s.85.

Hakkı, halkın Abdülvehap Bey'i tebrik etmesine de engel olmuştur.²⁵⁹ Abdülvehap Bey, 4 Aralık 1920 tarihinde, Dâhiliye Nezareti'ne sunduğu raporda özetle şu bilgileri vermiştir. İzmit'teki Yunan işgal gücü komutanı General Gargalidis ile görüşme isteğinin reddedildiğini ve buna gerekçe olarak da İstanbul temsilciliğinden, İzmit Mutasarrıflığı'na atandığına dair Gargalidis'e tebligat yapılmadığını belirtmiştir.

Abdülvehap Bey'in İzmit'e gelmesi üzerine bazı Çerkez ve Abazalar, İbrahim Hakkı Bey başkanlığında toplanarak, merkez memuru Fuat Bey'i sözcü seçmişlerdir. Fuat Bey, Abdülvehap Bey'e, İzmit ve çevresinin itilaf devletleri tarafından işgal edildiğini, onların onayı olmadan bir şey yapamayacağını, Abaza ve Çerkezlerden oluşan çetelerin Yunanlılar ile birlikte hareket ettiğini, Armeşe, Kandıra, Salmanlı ve Bahçecik'in işgal altında olduğunu, merkezi hükümetin emirlerine uymayacaklarını ve İstanbul'a dönmesi gerektiğini bildirmiştir. Buna cevap olarak Abdülvehap Bey, bu göreve padişah tarafından atandığını, Yunan generalinin bu duruma kesinlikle karışamayacağını belirtmişse de Abdülvehap Bey'e İzmit'ten ayrılması söylenmiştir. Hatta Fuat Bey ve adamlarının gitmemekte ısrar ederse, Yunan askerleri tarafından zorla vapura bindirileceği tehdidi üzerine, Abdülvehap Bey, İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Dâhiliye Nezareti, Mutasarrıf İbrahim'in İstanbul'a dönmesi ve Abdülvehap Bey'in göreve başlaması için çaba harcamışsa da bu durum, Mutasarrıf İbrahim'in Çerkezlerden oluşturduğu bir kuvvetle, İzmit'te harekete geçmesine sebep olmuştur. Bu dönemde İzmit ve köylerinde asayiş tamamen bozulmuş, çeteler soygun ve cinayetleri arttırmıştır. Ancak, 1921 yılı başlarında kazanılan I. İnönü Zaferi (6–10 Ocak 1921) sonrasında, İzmit ve çevresinde faaliyet gösteren çetelerin bir kısmı, Kuva-i Milliye'ye katılmışlardır.

Mutasarrıf İbrahim'in İstanbul'a dönmesi için yapılan girişimler, 1921 yılı başlarında da devam etmiştir. Dâhiliye ve Hariciye Nezaretleri ile Sadaret arasındaki ve İngiliz Fevkalade Komiserliği ile yapılan tüm yazışmalar sonuçsuz kalmıştır. İbrahim Hakkı, görevini 28 Haziran 1921'de İzmit'in Yunan işgalinden kurtuluşuna kadar terk etmemiştir. Ancak, tüm bu girişimlere rağmen İzmit Mutasarrıfı olarak Dâhiliye Nezareti ile yazışmalarını sürdürmesi dikkate değer bir durumdur.²⁶⁰

²⁵⁹ Yüce, a.g.e. , s.233.

²⁶⁰ Özel, a.g.e. , s. 85–91.

d-8) Saadettin Bey

İzmit'in işgal altında olması ve İstanbul Hükümeti'nce atanan memurlarla yönetilmesi sebebiyle, görevine Geyve'de başlayan Saadeddin Bey'e, Kandıra Kaymakamı Şakir Bey zaman zaman vekâlet etmiştir. Saadettin Bey'in Geyve'deki mutasarrıflık görevi, Adapazarı ve İzmit'in Yunan işgalinden kurtarılmasına kadar devam etmiştir. Mutasarrıflık önce 21 Haziran 1921'de Adapazarı'na, İzmit'in kurtarılmasından sonra da 28 Haziran 1921'de İzmit'e nakledilmiştir.²⁶¹ Bu dönemde Kocaeli'nin batı bölümü; İstanbul Hükümeti'ne bağlı Çerkez İbrahim, doğu bölümü ise Büyük Millet Meclisi'nce atanan Saadeddin Bey tarafından yönetilmiştir. Saadeddin Bey özellikle, İzmit çevresinde Kuva-i Milliye'yi örgütlemekle meşgul olmuştur.²⁶²

9 Nisan 1921'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmit şubesinin Geyve'de açılmasına öncülük eden Saadettin Bey, 1922 yılı sonuna kadar 11787 lira yardım toplamıştır. Eğitim alanında da önemli hizmetlerde bulunmuş, maliyeden satın aldığı İttihat Terakki binasını, ilkokula çevirmiştir. Köylerde çocuk okutabilecek güçte olanların, okul açmalarına izin vererek, eğitimi en ücra köylere kadar taşımaya çalışmıştır.²⁶³ Ayrıca Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri'nin İzmit çevresinde yaygınlaştırılması için çalışarak, bölgede görevli tüm kumandanlar ile işbirliği yapmıştır. Askeri birliklerin her türlü ihtiyacını temin etmeye çalışan Saadettin Bey, asayişini sağlamak ve TBMM kanunlarını hakim kılmak için büyük gayret sarf etmiştir.²⁶⁴

Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, İzmit Sancağı'na atadığı ilk mutasarrıf olan Saadeddin Bey, şehrin ilk imar planı sayılan istikamet planlarını da Mösyö Merlö'ye yaptırmıştır. Buna göre, önceleri Yahudi mahallesi, daha sonra Hanlar içi olarak adlandırılan bölge düzenlenmiş ve İstiklal Caddesi açılarak Arnavut kaldırım yapılmıştır.²⁶⁵ Saadeddin Bey, kendi isteği ile Üsküdar Mutasarrıfı Halil Bey ile memuriyetlerini değiştirme konusunda anlaşdıktan sonra, İzmit Mutasarrıflığı görevinden

²⁶¹ Yüce, a.g.e. , s.233; Özel, a.g.e. , s.93.

²⁶² Öztüre, a.g.e. , s.143.

²⁶³ Yüce, a.g.e. , s.234–235.

²⁶⁴ Çam, a.g.e. , s.234.

²⁶⁵ Öztüre, a.g.e. , s.143–144.

ayrılmıştır.²⁶⁶ Halil Bey'den sonra göreve gelen Vehbi Bey (Demirel), İzmit Müstakil Sancağı'nın son mutasarrıfı, Kocaeli Vilayeti'nin ilk valisidir.²⁶⁷ İzmit Sancağı'nın "Kocaeli" adı ile il olmasıyla, Cumhuriyet hükümetinin mutasarrıfı olan Vehbi Bey'in de sıfatı valiliğe yükselmiştir.²⁶⁸

Vehbi Bey'in ilk icraatı da, asayişsizliği gidermek olmuştur. Onun döneminde yol bağı, ev basma, hayvan çalma gibi olaylar ortadan kalkmıştır. Yunan işgali döneminde yanan İzmit, Karamürsel, İznik, Yalova, Adapazarı, Kandıra kazaları ve buralara bağlı köylerin yeniden düzenlenmesine başlanmış ve bir yıl içerisinde halkın da desteği ile tamamlanmıştır.²⁶⁹

²⁶⁶ Yüce, a.g.e. , s.235.

²⁶⁷ *Kocaeli İl Yıllığı*, s.10.

²⁶⁸ Öztüre, a.g.e. , s.144.

²⁶⁹ Yüce, a.g.e. , s.236–237.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4) İZMİT SANCAĞI'NDA ÇETECİLİK FAALİYETLERİ

a) İzmit Sancağı'nda Asayiş Sorunu ve Çetelerin Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

Kocaeli Sancağı'nda özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, pek çok eşkıya ortaya çıkmıştır. Devlet düzeninin eskisi kadar iyi işlememiş olması, sosyal ve ekonomik şartların yanı sıra, bölgenin coğrafi yapısı, geniş ormanları, köylerin dağınık yerleşimi ve köylerde nüfusun az olması gibi sebepler de eşkıyalık faaliyetlerine zemin hazırlamıştır. Deveci Bayraktar, Beyaz Beşeoğlu Hacı Halil, Gökçeoğlu Mustafa, Kaşkaş Ahmet, Tekneoğlu Mehmet, Sarı Ahmet oğlu Mehmet, Yeğen Ağa, Mustafa'nın kethüdası Ahmet, Ali Fevzi, Müderrisoğlu, Odabaşı, Seyyid İsmail ve avaneleri, Çakaloğlu İbrahim Kandıra, Kaymas ve Genceli civarında faaliyet göstermişlerdir. Hasan adlı bir eşkıya da, Kefken civarında dört beş yıl boyunca halkı huzursuz etmiştir. Aynı yörede Fenercioğlu Mustafa, Sereşkıya Ayanoglu Mehmet, Genceli Bostani oğlu Hüseyin de faaliyet göstermişlerdir. III. Selim, başkente yakın olan bu bölgede, eşkıyanın faaliyetlerinden rahatsız olduğundan, bu sorunun çözümü için İzmit Sancağı'na Seyyid Mustafa Paşa'yı atamıştır.²⁷⁰

I.Dünya Savaşı yıllarında, bölgede asayişin bozulması ile beraber, Çerkez, Laz, Abaza çeteleri de eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Hendek ve Adapazarı civarında Abaza çeteleri, ev basarak soygun ve adam yaralama olaylarına karışmışlardır. Bu dönemde, Hendek'te Kuru İbrahim, Akyazı'da Abaza Kazım çeteleri, bölgede asayişin bozulmasında etkili olmuşlardır. 1916'da Hendek'in Yağbasan köyünde İsmail Efendi'nin evi, Abaza Kazım çetesi tarafından basılmıştır. İsmail Efendi'nin 3500 lirası, bir miktar altını ile çeşitli eşyalarını alan çete mensupları, onu da yaralamışlardır.²⁷¹

I.Dünya Savaşı'ndan sonra ise sancağın asayişinin bozulmasında çeşitli sebepler etkili olmuştur. Eskiden beri eşkıyalık yapanlar, asker kaçakları, otorite boşluğundan faydalanarak bu dönemde faaliyetlerini arttırmışlardır. Özellikle, İngiliz ve Yunanlılardan

²⁷⁰ Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit, 2000, s.13–14.

²⁷¹ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral) , s.259.

destek alan azınlık çetelerinin faaliyetleri de asayişin bozulmasında etkili olmuş, güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır.²⁷² I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Adapazarı, Hendek ve Bolu çevresinde; yol kesme ve gasp olayları artmıştır. İzmit-Kandıra arasındaki Çubuklu yolu da bu açıdan tehlikeli olmaya başlamıştır. İzmit Taşköprü yolunda, Eşekmeydanı denilen mevkide, soygunculuk faaliyetleri baş göstermiştir.²⁷³

Milli Mücadele döneminde, Adapazarı- Bolu ve Düzce çevresinde faaliyetlerini yoğunlaştıran Çerkez ve Abaza çetelerinin yarattığı asayiş sorunları, İzmit Sancağı'na bağlı olan Hendek'te de yaşanmıştır. Çerkez ve Abazalar, Adapazarı, Hendek, Akyazı'ya hâkim olarak Kuva-i Milliye'yi ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. 1 Haziran 1920 tarihinde bölgeye giden Çerkez Ethem, Hendek'te çıkan isyanı bastırmaya çalışarak Düzce'ye geçmiştir. Ağustos ayında, Çolak İbrahim'in bölgeye gelişi ile Abaza çetelerinin faaliyetleri azalmışsa da, onun bölgeden ayrılması ile Abaza çetelerinin burada yaptıkları mezalim, asayişin bozulmasına sebep olmuştur.²⁷⁴

Mütareke sonrası her anlamda kontrolü ele geçirmek isteyen İtilaf devletleri, bir yandan silahlandırdıkları çetelerle asayişin bozulmasında etkili olurken, bir yandan da hapishanelerin denetimine karışmışlardır. Özellikle hapishanelerin olumsuz şartlarını gerekçe göstererek, Hıristiyan mahkûmların serbest bırakılması asayişin sağlanmasını olumsuz etkilemiştir.

Mütareke hükümlerinde itilaf devletlerinin keyfi uygulama gerçekleştirmesi de ülkede kargaşa ve belirsizlik ortamı doğmuştur. Bu kargaşa ortamı, bilhassa İstanbul'un fiilen işgal edildiği dönemde daha da artmıştır. İtilaf devletleri, bu dönemde mütarekenin 4.maddesinde yer alan, harp esirlerinin teslimine ilişkin maddeden yola çıkarak, hapishaneler üzerinde denetim sağlamak istemiş ve kısa sürede 4.madde kapsamında uzaklaşmışlardır.

Çünkü hapishanelerde sadece 4.madde kapsamına giren kişilerin olup olmadığı araştırılmamıştır. Osmanlı vatandaşları, yeni kurulan devletlerin vatandaşları, Yunan uyruklu olanlar veya olduğu iddiasında bulunanlar, hapishanelerden çıkartılmaya

²⁷² *Kocaeli İl Yıllığı*, s.78; Çam, a.g.e. , s.34.

²⁷³ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral), s.251.

²⁷⁴ Yüce, a.g.e. , s.94–95.

başlanmıştır. Bu sebeple işgal, hapishaneler üzerindeki kontrol ve müdahale kapsamında da yaşanmıştır.²⁷⁵

İtilaf devletlerinin hapishaneler üzerindeki denetimi yetki ve otorite sorunu doğurmuştur. Mütarekenin 4.maddesi, itilaf devletlerine mensup savaş esirleri, Ermeni esirleri ve tutukluların İstanbul'da toplanarak, kayıtsız şartsız teslim edileceğini hükme bağlıyordu. Ancak uygulamanın böyle olmaması, usulsüz ve keyfi salıvermelerin başlaması İstanbul'da yetki karmaşası da yaratmıştır.²⁷⁶

Mütarekeden sonra “hapishaneler muamelatına bakmak fakat hiçbir hususa müdahale etmemek ve bir mahiyet-i idariyi haiz olmamak kaydıyla, “Mütareke Komisyonu” tarafından hapishaneleri teftiş etmek üzere, bir komisyon oluşturulmuştur. İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserleri, hapishanelerin teftiş edilmesi görevini, mütareke komisyonu üyelerine vermeyi kararlaştırarak, bu görevi yerine getirecek olanlara da her türlü kolaylığın sağlanması istemişlerdir. Hapishanelerin teftiş edileceği, çeşitli illere de duyurularak, sağlık koşullarına dikkat edilmesi, herhangi bir eleştiri ve itiraza meydan verilmemesi istenmiştir.²⁷⁷ İtilaf Devletleri'nden bir Fransız, bir İngiliz ve Bir İtalyan zabıtanın oluşturulacak teftiş heyetinin İstanbul, Hüdavendigar, Ankara, Bilecik, İzmit havalisiyle Konya'ya kadar olan hat üzerindeki hapishaneleri teftiş ve ıslah etmesi kararlaştırılmıştır.²⁷⁸ Hapishanelerin ıslahı ve mahkûmların durumlarını araştırmaya yönelik bu teftişlerin, insanlık adına yapılan bir yardım olduğu ileri sürülmüştür. Hapishane teftiş sonuçlarına göre; İzmit'te, bir hâkimin aynı anda üç değişik mahkemeye bakması sorun olarak gösterilmiştir. Adapazarı hapishanesi havadar ve kapasite açısından uygun görülmüş, İzmit Hapishanesi'nin ayrı binada tutulan kadın hapishanesinin durumu iyi bulunmuştur.²⁷⁹ Ancak, Hapishane Kontrol Komisyonu, İzmit Hapishanesi'nin kadınlara ayrılan bina dışındaki yerlerin feci durumu dolayısıyla, buradaki mahkûmların mutlaka başka bir yere nakledilmesini isteyerek, bu iş için ayrı bir bina seçilmesi ve

²⁷⁵ Tülay Alim Baran, “Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishaneler Üzerindeki Denetimi “, *Bellekten* (XXII, 263 Nisan 2008 ayrı basım), s.155.

²⁷⁶ Baran, a.g.m. , s.156–158.

²⁷⁷ Baran, a.g.m. , s.160–161.

²⁷⁸ *Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS.)* Dosya No (D.N):81, Vesika No (V.N): 65.

²⁷⁹ Baran, a.g.m. , s.162.

tutuklu mahkûmların oraya yerleştirilmesi istenmiştir. Bu sebeple de Hapishane Umum Müdürü'nün İzmit'e gelmesi gerektiğinden, bu konuda nezaretten izin istenmiştir.²⁸⁰

İtilaf devletleri yetkilileri, bu süreçte hırsızlık, cinayet gibi suçlar başta olmak üzere neredeyse tüm Hıristiyanları tahliye yönelik çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca tahliye için hapishanelerdeki olumsuz şartlar da gerekçe olarak gösterilmiştir.²⁸¹ Teftiş heyetleri koşulların kalabalık olması sebebiyle sorun yarattığından, Osmanlı imparatorluğu da zaman zaman bu rahatsızlığı ortadan kaldırmak için af çıkartmıştır. Hapishanelere silahlı olarak gelerek, mahkûmları rahatlıkla serbest bırakan İtilaf devletleri yetkilileri, istedikleri mahkûmların derhal tahliye edilmemesi durumunda, hükümeti sorumlu tutacaklarını bildiren yazılar da yazmışlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun silahlı gardiyan istihdamı konusundaki taleplerini ciddiye almamışlardır.²⁸²

b) I. Dünya Savaşı Yıllarında Ve Sonrasında Çete Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra, işgal güçlerinin ve onlardan cesaret alan çetelerin etkisi, bölgede hemen hissedilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, İngiliz desteği ile bölgede Rum nüfusu çoğaltma faaliyetleri başlamış ve bu faaliyetlerin sürdürülmesi için Patrikhane, Kordos Cemiyeti ve diğer Rum cemiyetleri çalışmalar yapmışlardır. Türkler üzerinde baskı kurarak göçe zorlamak, bölgede asayiş bozarak, bölgenin işgaline zemin hazırlamak için, Rum ve Ermeni çetelerinden faydalanılmıştır.²⁸³ Bu dönemde, İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri-Mira Heyeti, çeteler kurup propagandalar yaparken, Yunan Kızılhaçı ve Resmi Göçmenler Komisyonu'ndan da destek almıştır. Mavri-Mira tarafından yönetilen, Rum okullarının izci teşkilatları da 20 yaşından büyük gençleri alarak örgütlenmeye çalışmıştır. Ermeni Patriği Zaven Efendi de, Mavri-Mira Heyeti ile beraber çalışmıştır.²⁸⁴ Yunan Başbakanı E.Venizelos ise, "Megali İdea"yı gerçekleştirmek amacıyla, Fener Rum Patrikhanesi'nden aldığı destek ile Osmanlı Rumlarından silahlı çeteler oluşturulması için çalışmıştır.²⁸⁵

²⁸⁰ *DH. MB. HPS.* , 83 / 9.

²⁸¹ Baran, a.g.m. , s.164–165.

²⁸² Baran, a.g.m. , s.168.

²⁸³ Sofuoğlu, a.g.e. , s.69.

²⁸⁴ Nutuk, s.1–2.

²⁸⁵ Özel, a.g.e. , s.189.

23 Şubat 1919'da İzmit Sancağı'nda, asayişe dair dikkat çeken gelişmeler şöyledir: Büyükderbent-Sapanca arasında eşkıya tarafından bir trene taarruz edilmiş, Kandıra kazasında ve Bahçecik çevresinde silahlı dolaşarak, Müslüman halkı tehdit eden Ermeni çeteler görülmüştür. Hendek-Adapazarı arasında eşkıya türemekle birlikte, Geyve istasyonu ve çevresine de bazı çetelerin saldırıları olmuştur.²⁸⁶

Mütareke sonrası, İstanbul'un Anadolu yakasındaki banliyösünden Bolu'ya kadar olan bölgede; Ermeni ve Rum çeteleri, Osmanlı idaresi ve milli harekete karşı mücadele etmişlerdir. İngilizler, Anadolu'ya geçenlerin yakalanması, silah ve cephanenakliyatının engellenmesi için, çetelerden yardımcı kuvvet gibi yararlanmışlardır. Rum çetelerinin bazen ayrı ayrı, bazen birlikte çalışmaları, bunların bir merkezden yönetildiğini göstermiştir.²⁸⁷ İngilizler, Türk ordusuna ait silah ve cephanenin bir kısmını İstanbul, Gelibolu, Trabzon, Batum ve İzmit gibi önemli merkezlerde toplamışlar, bir bölümünü de işgal bölgelerinde oluşturdukları depolara yerleştirmişlerdir. İngilizler tarafından silah ve cephanenin bir kısmının da Ermeni ve Rum çetelere dağıtıldığı bilinmektedir.²⁸⁸ İngilizlerin bombalaması sonucu kapanan çuha fabrikasının müdürü Binbaşı Haydar Bey, fabrikanın 18 Haziran 1920'de bombalandığını ve çıkan yangın sonucu yandığını belirtmiştir. 21 Temmuz 1920 tarihinde fabrikada sekiz yüz elli civarında İngiliz kuvveti olduğuna dair gelen rapor üzerine, yapılan baskın neticesinde, fabrikada Rum ve Ermeni çetelere rastlanmıştır.²⁸⁹

Azınlık çeteleri, soygun ve gasp olayları ile halkı bıktırarak şikâyetlere sebep olmuşlardır. 28 Haziran 1921 tarihinde, Polis Müdde-i Umummiyesi tarafından Dâhiliye ve Hariciye Nezaretleri'ne bu konuda şu bilgi verilmiştir:

İzmit ve çevresinden İstanbul'a yolcu ve muhacirlerle hareket ederek, Pendik ve Darıca'ya uğrayan vapurlar Ermeni, Rum ve Abazalardan oluşan çetelerin saldırısına uğramışlardır. Çeteler tarafından yolcuların para ve eşyaları da gasp edilmiştir. Dersaadet'te, bu kabil kişiler hakkında takibat yapıldığını haber aldıklarından, gasp ettikleri eşyayı, Pendik'e

²⁸⁶ Aras, a.g.e. , s.7.

²⁸⁷ Çam, a.g.e. , s.34.

²⁸⁸ Mehmet Okur, *Milli Mücadelede Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri*, Ankara, 2006, s.203.

²⁸⁹ Hilal Karavar, *Osmanlı'dan Cumhuriyete İzmit Çuha Fabrikası (1844–1920)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2007, s.87, 89.

çıkartarak oradan da kaçırdıkları haber alınmıştır. Bu konuda tedbir alınarak bu gibi hallerin tekrarına meydan verilmeden, bunların yakalanarak cezalandırılmaları gerekmektedir.²⁹⁰

Milli Mücadele'nin her safhasında, çetelerden ve casuslardan faydalanan işgalciler, sadece Ermeni ve Rum çetelerinden destek almamışlardır. Bölgedeki işbirlikçilerden de yardım almışlardır. Yunanlılar adına casusluk faaliyetleri gösterenlerden biri de Hafız Mahmut olup, İzmit'in kurtuluşu sırasında yakalanmıştır. İzmit çevresinde, Yunanlılar ile işbirliği yaparak, Milli Mücadele aleyhinde faaliyet gösteren Hürriyet Ve İtilaf Fırkasına mensup Hafız Mahmut, Yunanlılar tarafından verilmiş vesikalar ve çeşitli tertibata dair planlarla yakalanmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından Hafız Mahmut'un idamına karar verilmiş, infazın gerçekleştirileceği İzmit civarına gönderildiği, Yenigün gazetesinde de yer almıştır.²⁹¹ Aşağıda yer alan 4 Ekim 1922 tarihli belgenin özetinden de anlaşılacağı gibi, Çerkes Ragıp öncülüğünde, İngilizler adına casusluk yapan işbirlikçiler, “Kuva-i Milliye'ye yardım” adı altında çeteler oluşturarak, casusluk ve eşkıyalık faaliyetleriyle, asayişin bozulmasında etkili olmuşlardır:

“Biçarelere gözyaşı döktürmekten ve masum halkın kanını içmekle doymayan İngiliz casuslarından Çerkez Ragıp; Değirmendereli Kazım, Tercüman Feyzi, Şileli Halim Ağa komutasında yeni bir çete oluşturmaya başlamıştır. Hapishaneden tahliye edilen Kör Rıfat da bu isimlerle beraber çalışmakta olup, Lazları Kuva-i Milliye namına gönüllü yazarak kendilerine 100 lira vaat etmektedirler. Bunların bir şubeleri de Kasımpaşa'da, Hacı Rıza'nın yeğeni Ahmet'in kumandasında çalışmaktadır. Bu çetecilerin ileri gelenlerinden bir kısmı, Tekfur Dağı'na (Tekirdağ) giderek, orada toplanmış olan kaçak Çerkezlerle görüştükten sonra oluşturdukları veya oluşturacakları çeteler ile eşkıyalık faaliyetlerinde bulunacaklardır. Bu faaliyetleri bilhassa Müslüman halka tatbik edeceklerinden, Müslüman halk üzerinde kötü tesir bırakacaklardır.” Hapishaneden tahliye olan Kör Rıfat, konu hakkında şu ifadelerde bulunmuştur: “Beni hapishaneden Kuva-i Milliye'ye yardım amacıyla çıkartarak, birçok çete teşkili için emir verdiler. Trakya'ya gideceğim, orada Rumlara karşı, Yunanlılara karşı mücadelede bulunacağım... Aptallar bana yemin

²⁹⁰ *DH. KMS*, 60 / 2, 34.

²⁹¹ *İleri*, 29 Haziran 1921.

ettirdiler. İşte ben adamı böyle kandırır ve hapishaneden çıkar, hem de sersemelerin kolayca silahlarını alırım.”²⁹²

Bu dönemde, Arnavutların bir kısmı, bölgede gasp amaçlı faaliyetlerde bulunan çeteler oluşturmuşlardır. Bunlar özellikle Değirmendere ve çevresinde çapacılık yapan Arnavutlar’dır. Arnavut çetecilerinin sayıları elliye bulmakla beraber, en meşhurları Kazım, Yunus ve Haydar’dı. Arnavut çeteleri içinde, Kuva-i Milliye adına çalışan Arnavut Kazım’ın, Adapazarı çevresinde önemli hizmetleri olmuştur.²⁹³ Arnavut Haydar ise, Yunanlılar adına casusluk yapan bir komitenin üyeliğini yapmıştır.²⁹⁴

Arnavut çeteleri, aşağıdaki belgelerden de anlaşılacağı üzere daha çok gasp olaylarına karışmışlardır: Dersaadete gelmek üzere Derince Feneri’nde demirli bulunan yağkapanı mavnacılarından, Salih Efendi ile Amasralı Mustafa Reis ve İsmail Kaptan’ın mavnaları, gece yarısı korsanlar tarafından basılmıştır. İsmail Kaptan’ın rivayetine göre, üzerlerindeki paralarını ve mallarını gasp ederek sandallarla kaçan korsanların, Arnavut Kazım ve maiyetini oluşturan çete oldukları tahmin edilmiştir. İsmail Kaptan’ın ifadesine göre; bu hırsızlar geceleyin gemilere inerek, kendilerine deniz devriyesi süsü verip sokulduktan sonra içeri girerek silah ile taifeyi kısıkvrak yakalamaktaydılar.²⁹⁵

Arnavut şakilerden Arslan çetesi, Hereke’yi basarak, Değirmendere taraflarında da halkı tazyik ile paralarını gasp etmiştir. Gebze kazası dâhilinde Kazım ve Mahmut çetelerinin, Karamürsel ve Değirmendere taraflarındaki çetelerin, kayıklarla bir sahilden diğerine geçerek, asayişin bozulmasına sebep olmuşlardır. Asayişin korunması, bunların gözetlenerek yakalanmaları amacıyla, bir kıta oluşturulmuşsa da bu işin adi kayıklarla yapılmasına imkân olmadığından, bir süre için Hariciye Nezareti’nde bulunan eşkıya takibine mahsus motorbotlardan birinin, liva zabıtasına tahsis edilerek, süratle sevki İzmit Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezareti’nden istenmiştir.²⁹⁶

²⁹² *TİTE*, S.N: 200, K.N: 65, B.N: 4.

²⁹³ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral), s.264.

²⁹⁴ *TİTE*, S.N: 924, K.N: 64, B.N: 134.

²⁹⁵ *Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Şubesi Analitik Envanteri (DH. EUM. AYŞ)*, 5 / 89.

²⁹⁶ *DH. EUM. AYŞ*, 10 / 29.

b-1) İzmit Sancağındaki Ermeni Nüfus ve Tehcir, Tehcirden Dönenlerin Yarattığı Asayiş Sorunları

XIV. yy'da Kilikya Ermeni Krallığı'nın yıkılmasından sonra bölgeye gelen Ermeniler, İzmit'in batı ve güneybatısında; Karamürsel, Defne, Tepeköy civarlarına yerleşmişlerdir. Timur'un saldırısından sonra, özellikle Bitlis ve Sivas çevresinden gelen Ermeniler, Bahçecik, Aslanbey, Armaş'a (Akmeşe) yerleşmişlerdir. XVII. yüzyılda, Celali İsyanları'nın Anadolu'da yarattığı kargaşa sebebiyle, yeni bir göç dalgası ortaya çıkmıştır. Bu göç dalgasıyla İzmit'e gelen Ermeniler, İzmit çevresindeki Ermenilerin, en önemli bölümüdür. XIX. yüzyılda da Karadeniz'den, özellikle Hemşin çevresinden de Ermeni göçü olmuştur.²⁹⁷

İzmit'te yerleşen Ermeniler, Akmeşe'yi kendilerine merkez yapmışlardır. Akmeşe'de, Rahip Tadeos başkanlığında, Çarhapan Meryem Ana Manastırı'nı kurarak, Akmeşe'yi (Ermişe, Armaş) kutsal saymışlardır.²⁹⁸

Ermeni Taşnak Sütyun Cemiyeti, II. Meşrutiyet döneminde örgütlenerek, özellikle Adapazarı çevresinde yoğun faaliyet göstermiştir.²⁹⁹ 1914'de Doğu Anadolu'daki Ermeni isyanları ile birlikte, İzmit ve Adapazarı'nda Ermenilerin çete faaliyetleri, İzmit'te de bir şubesi bulunan Taşnak Komitesi'nin de etkisiyle artmıştır. İzmit'in İstanbul ve Anadolu arasındaki stratejik konumu, Ermeni komitelerinin bu bölgeye büyük önem vermelerinde rol oynamıştır. Taşnak Komitesi'nin stratejik ve lojistik olarak, İstanbul'un doğusunda kullandığı hat; Bursa, Bahçecik (İzmit) ve Adapazarı olmuştur. Bu bölgelerdeki Ermeni kiliseleri ile Bahçecikte bulunan Amerikan Koleji, Bursa'daki Ermeni okulları, hattın hareket noktası olmuştur. Yürütülen faaliyetlerde papazlar, öğretmenler hatta Amerikan misyonerler önemli rol oynamışlardır.³⁰⁰ Savaşın ilk yıllarında İzmit Körfezi'nde yapılan silah kaçakçılığında Ermenilerin önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Arslanbey, Yuvacık, Bahçecik gibi Ermeni köylerinde ve Akmeşe'de, okul kilisesindeki başrahip odasında çeşitli silahlar ele geçirilmiş olması da bu durumu ispatlar niteliktedir.³⁰¹

²⁹⁷ Öztüre, a.g.e. , s.132–133.

²⁹⁸ Bekir Günay, *Ermeni Meselesi ve Tehcir (İzmit Ermenileri ve Tehcir)*, İzmit, 2006, s.33.

²⁹⁹ Özel, a.g.e. , s.4.

³⁰⁰ Günay, a.g.e. , s.30–32.

³⁰¹ Özel, a.g.e. , s.9.

1915 yılında alınan tehcir kararı, Adapazarı ve İzmit Ermenilerini de kapsamış ve İzmit Sancağı'nda bulunan 58.000 Ermeni'nin tamamına yakın bir kısmı tehcir edilmiştir.³⁰²

Bu arada tehcire tabi olan Rumlar da bulunmaktadır. Bunlar, özellikle Karadeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde bulunup, itilaf devletleri adına casusluk ve çetecilik yapan bir kısım Rumlardır.³⁰³ Tehcir sırasında, İzmit Sancağı'nın her tarafında çıkan büyük yangınların sorumlusunun da, tehcir edilen Ermeniler oldukları anlaşılmıştır. Ermeniler, kurdukları çeteler ile terör faaliyetlerinde bulunurken, özellikle erkeklerin cephede olmasından yararlanarak köylerdeki ihtiyaç, kadın ve çocukları katletmişlerdir.³⁰⁴

Tehcir sırasında, sevk edilen yerlerde Ermeni nüfusunun %10'u geçmemesine dikkat edilmiştir. İzmit'teki Ermenilerin büyük bir bölümünün sevk edildiği Zor Mutasarrıflığı'nda, bu orana ulaşılması üzerine, buraya yapılan sevkler durdurulmuş, Kütahya ve Konya'ya da yerleştirilenler olmuştur. Temmuz ayında başlayan sevk, Eylül ayı ortalarında son bulmuştur.³⁰⁵ İzmit Sancağı'nda istasyonlarda toplanan Ermenilerin, tamamının sevk edildiği, sevk edilenlerin sayısının 58.000 olduğu, dönemin İzmit Mutasarrıfı Mazhar Müfit Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne Eylül 1915 tarihinde bildirilmiştir. Şubat 1916'da Zor Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne gelen bilgilerden, İzmitli Ermenilerin Zor Mutasarrıflığı'na ulaştıkları anlaşılmaktadır. 7 Şubat 1916'da Ayıntab ve İzmitlilerden 2500 Ermeni'nin, 11 Şubat'ta ise Samsun ve İzmitli Ermenilerden 400 kişinin Zor Mutasarrıflığı'na ulaştığı bildirilmiştir.³⁰⁶ Tehcire tabi tutulan Ermeniler için Osmanlı devleti tarafından, her türlü tedbir alınmış, tehcir edilen bölgelere de Ermenilerin yerleşme ve yiyecek masrafları için yardımlarda bulunulmuştur. Bu yardımlardan İzmit Sancağı'na "Muhacirin Tahsisatı"ndan 150.000 kuruş, "Seferberlik Tahsisatı"ndan 500.000 kuruş ayrılmıştır.³⁰⁷

³⁰² Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri*, İstanbul, 2006, s.96. ; Özel, a.g.e. , s.10; Heyet (Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu) , *Ermeniler: Sürgün Ve Göç*, Ankara, 2005, s.91.

³⁰³ İbrahim Ethem Atnur , " Osmanlı Hükümetleri ve Tehcir Edilen Rum Ve Ermenilerin Yeniden İskânı Meselesi " , *Atatürk Yolu, C.4, S.14*, Ankara, 1994, s.121.

³⁰⁴ Özel, a.g.e. , s.10.

³⁰⁵ Ulugün, a.g.e. , s.52-53.

³⁰⁶ *Osmanlı Belgeleri'nde Ermeniler (1915-1920)* Haz: (Ahmet Altıntaş, Ali Kaya, Bülent Kulüp, Mehmet Canatar, Oğuz Çakıl, Recep Karacakaya), Ankara, 1994, s.93, 125,126.

³⁰⁷ Ulugün, a.g.e. , s.52-53.

İzmit dâhilinde tehcir uygulamasının dışında bırakılanlar, Protestan ve Katolik Ermeniler ile özellikle çuha fabrikasında çalışan Ermeniler olmuştur. İstanbul Ermeni Patrik Kaymakamlığı, göç ettirilmeyen İzmit şehir merkezi ve Bahçecikte bulunan Katolik rahip ve rahibelerin İstanbul'a gönderilmelerini isteyince, Dâhiliye Nezareti bunların orada kalmaları veya İstanbul'a gelme seçeneklerinden hangisi uygun ise ona göre davranılması gerektiğini İzmit Mutasarrıflığı'na bildirmiştir.³⁰⁸ Osmanlı ordusunda subay ve sıhhiye sınıflarında hizmet gören Ermenilerin ve ailelerinin de tehcire tabi tutulmadıkları bilinmektedir.³⁰⁹ İzmit'te tehcire tabi tutulan Ermeniler arasında, Ermeni mahkûmlar da vardır. İzmit'ten Konya'ya sevk edilen mahkûm Ermenilerin, Konya'daki idareciler tarafından kabul edilmemesi, iki vilayet arasında sorun olmuştur.

1918 yılının Kasım ayından itibaren, tehcire tabi tutulan Ermeniler geri dönmeye başlamışlardır. İzmit'te bulunan Ermenilerin çoğu Bahçecik nahiyesinde yaşamakta olup, tehcir ile buradan ayrılan Ermenilerin yerine, Servetiye Köyü'ndeki Karadeniz kökenli Türk halkı yerleştirilmiştir. Bu durum Ermenilerin geri dönmesi ile birlikte, önemli bir sorun haline gelmiştir. Ayrıca Ermeniler, evlerinin yakılıp yıkıldığını ileri sürerek, ev ve mülklerinin geri verilerek zararlarının karşılanmasını istemişlerdir.³¹⁰ İzmit'in Bahçecik Ermenilerinin tamamı geri dönmüş ve Ermiş Darül-eytam'ı da kendilerine teslim edilmiştir.³¹¹

Dâhiliye Nezareti, İzmit Mutasarrıflığı'na gönderdiği emirle, Ermenilerin durumlarının araştırılarak mağduriyetlerinin giderilmesini istemiştir. Ancak, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı ve ülkenin işgal altında olduğu bu süreçte hükümet, Bahçecik Ermenilerinin isteklerini tam olarak yerine getirememiştir. Bu durum, Ermenilerin büyük devletlerin destekleriyle, faaliyetlerini arttırmalarına sebep olmuştur.

Dâhiliye Nezareti, İzmit Mutasarrıflığı'ndan İzmit'te çeşitli sebeplerle yetim kalan Ermeni çocuklarının, öncelikle Ermeni cemaatine ait yerlerde korunmasını istemiştir. Yetim Ermeni çocukları ile kadın ve kızlarının korunmasına dikkat edilerek, bunların

³⁰⁸ Karavar, a.g.e. , s.83; Ulugün, a.g.e. , s.53.

³⁰⁹ Halaçoğlu, a.g.e. , s.83.

³¹⁰ Günay, a.g.e. , s.44, 54.

³¹¹ *Osmanlı Belgeleri'nde Ermeniler*, s.179.

öncelikle akraba ve cemaatlerine teslim edilmesi için gayret gösterilmiştir.³¹² Mütarekeden sonra, yerlerine geri dönen Ermeniler, alacak ve tazminat konusundaki taleplerini listeler halinde kendilerine yakın gördükleri Mahmut Mahir Bey'e iletmekten çekinmemişlerdir.³¹³

Geri dönen Ermeniler için A.B.D. de, Bahçecikte Amerikan misyonerlerin himayesinde, bir yetimhane açılmasını sağlamıştır. Amerikalılar, Rum ve Ermenileri silahlandırmak için Derince'de bulunan askeri depolardan da faydalanmışlardır. Bu depolarda amele kılığında çalışan Rum ve Ermenilerin, depolardan hatıra olarak silah ve cephaneye almalarına da göz yumulmuştur. 1919 yılının Haziran ayında bu faaliyetler artmış, Rum ve Ermenilerin tehditleri endişe vermeye başlamıştır.³¹⁴ Ermenilerin geri dönüşüyle adam öldürme, gasp, yaralama olayları çoğalmış, özellikle Bahçecik çevresindeki evlerde, hırsızlık olaylarında artış görülmüştür. Çevre köylerden çalınan hayvanların etleri, ucuz fiyata Ermeni kasaplar tarafından, Arslanbey ve Yuvacık köylerine satılmıştır.²⁴ Nisan 1919'da, Anzavur'un mutasarrıf olmasıyla bölgede asayiş sorunları daha da artmış ve bu dönemde, Türk-Ermeni-Rum çatışmaları içine Çerkezler de çekilmiştir.³¹⁵ Kuva-i Milliye'ye karşı İstanbul hükümetini destekleyen Çerkezlerin dışında kalan büyük çoğunluk, Yunanlılara karşı direniş göstererek, Kuva-i Milliye'nin yanında yer almışlardır.³¹⁶

b-2) Ermeni Çeteleri Ve Faaliyetleri

Ermeniler, İzmit ve çevresinde Rum Patrikhanesi ile işbirliği içinde olan Ermeni Patriği Zaven Efendi öncülüğünde faaliyet göstermişlerdir. Özellikle Mütareke sonrasında, Ermeni komiteleri bölgedeki faaliyetlerini arttırmışlardır.³¹⁷

1915 yılında tehcir sırasında, bir kısım Ermeni'nin bölgede kalmış olması, sancakta yeni asayiş sorunları yaratmıştır. Geyve Kaymakamlığı tarafından, İzmit Mutasarrıflığı'na gönderilen 21 Mayıs 1917 tarihli raporda, amelelik, taşçılık hizmetlerinde bulunmaları sebebiyle, tehcir edilmeyip Geyve'de kalan Ermenilerin, çetelere yataklık ettikleri

³¹² Günay, a.g.e. , s.55, 60.

³¹³ Günay, a.g.e, s.57.

³¹⁴ Çam, s.35.

³¹⁵ Günay, a.g.e. , s. 57.

³¹⁶ McCarty, a.g.e. , s.322.

³¹⁷ Sofuoğlu, a.g.e. , s.28.

bildirilmiştir. Geyve’de özellikle istasyonda ikamet eden bu Ermeniler, dağlarda çeteler kurarak pek çok Müslüman’ın mallarını yağmalamış ve masum halkı katletmişlerdir. Savaş sebebiyle, Müslüman köylerde eli silah tutan erkek kalmadığından, amele taburlarından kaçan Ermeniler, daha önce gömdükleri silahları yer altından çıkartarak, amaçlarını elde etmek için kadın, çocuk ve ihtiyar ayırmadan Müslümanları katletmeye devam etmişlerdir. Sancağın her tarafında meydana gelen yangınların sorumlularının, bölgedeki Ermeniler olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple, Geyve Kaymakamlığı, bölgedeki istasyonda sayıları 100’ü bulan Ermenilerin bölgeden uzaklaştırılmaması halinde, Geyve’de de yangınların ve katliamların artacağına dikkat çekmiştir.³¹⁸

1917’de Rusya’da yaşanan Bolşevik İhtilali, Rus-Ermeni ilişkilerine yansımış ve 1919’a gelindiğinde, İzmit’teki Taşnaklar, Bolşevik sempatzanı toplamaya çalışmışlardır. Rusya’dan gelen Otacıyan adlı Ermeni, Bolşevikliği yaymak için İzmit’te demirleyen bir Amerikan gemisini kullanmıştır. Otacıyan, Adapazarı’ndan 200 Ermeni’yi bu gemiye getirip yetiştirerek, Adapazarı’nda çete faaliyetlerinde bulunmaları için görevlendirmiştir. Bu Ermeniler, tehcir sonrası kendi arazilerine yerleşen Türklere karşı yaptıkları eylemlerle adlarını duyurarak, Türkleri bölgeden kaçırmaya çalışmışlardır.³¹⁹

Adapazarı ve İzmit’te hükümet tarafından başlatılan soruşturma sonucunda, mavzer ve gras tüfekleri, binlerce bomba, jandarma üniformaları, bomba yapımına yarayan makine ve araçlar ile ihtilal hareketlerine ait evraklar ele geçirilmiştir. Tutuklanan komite reisleri, soruşturma sırasında, Rus askerlerinin Sakarya’ya gelmesi durumunda, bölgede karışıklık çıkartarak, silahlı harekete girişeceklerini itiraf etmişlerdir. Bundan sonra, 60–70 kişilik yeni çeteler kurarak, Müslüman halka karşı girişilen bu saldırı ve terör olaylarını İzmit dışında Bursa’ya kadar yaymışlardır.³²⁰

I.Dünya Savaşı yıllarında İzmit yöresinde, en yoğun faaliyet gösteren Ermeni çetelerinden birisi, Vahan Zamkoçyan Çetesi’dir. İzmit’in Yuvacık köyünden olan ve I. Dünya Savaşı’nda askerlik yaptığı amele taburundan kaçan Vahan, çetesi ile Türk

³¹⁸ *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, s.172–174.

³¹⁹ Günay, a.g.e. , s.62.

³²⁰ Sofuoğlu, a.g.e. , s.29.

köylerini basarak masum halkı katletmiştir.³²¹ İzmit çevresinde, sekiz dokuz arkadaşıyla eşkıyalık yapan ve pek çok cinayet işleyen, Ermeni çetesi reisi Vahan ve adamlarının, her zaman İstanbul'a şimendiferle gelip gittikleri, hatta Kadıköy'de yatıp kalktığı bilindiği ve bu ihbar üzerine yakalanması için, gerekli bilgiyi içeren mektubun gönderildiği Polis Müdüriyeti'ne bildirilmiştir.³²²

Vahan Çetesi hakkında yapılacak olan tahkikata yardımcı olan memurlardan, Vehbi ve Yüzbaşı Ali Rıza Bey'lere on beş gün, yevmiye beş lira verileceği bildirilmiştir.³²³ Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından, İzmit Mutasarrıflığı'na çekilen telgrafla, Liva dâhilinde uzun zamandır şekavette bulunan ve yakalanarak liva adliye heyeti tarafından muhakeme edilen şaki Vahan çetesinin, işlediği cinayetlerin ve faaliyetlerinin ayrıntılı olarak bildirilmesi istenmiştir.³²⁴ Bu telgrafa cevabın gecikmesi üzerine, gecikmenin sebeplerinin bildirilmesi için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden İzmit Mutasarrıflığı'na yeniden telgraf çekilerek konu hakkında bilgi istenmiştir.³²⁵ Mondros Mütarekesi'nden sonra faaliyetlerini arttırarak, İzmit'teki Ermeni komiteciler ile görüşmelerini sıklaştıran, hatta İstanbul'a gidip gelmeye başladığı tespit edilen Vahan, bir ara İstanbul'da yakalanmasına rağmen serbest bırakılmıştır. Vahan'ın serbest bırakılmasında Ermeni komitecilerinin aracılığıyla, İtilaf devletlerinin duruma müdahale etmeleri etkili olmuştur.³²⁶

İzmit yöresinde faaliyet gösteren bir başka Ermeni çetesi de Donik Çetesi'di. Donik Kaptan, Yuvacık ve Arslanbey Ermenileri ile Karatepe (İzmit-Derbent arasında) Rumlarından oluşturduğu 150 kişilik çetesi ile faaliyet göstermiştir. Çete mensupları, bir Laz köyünden aldıkları 12-14 yaşlarındaki kızları türlü eziyetlerden sonra, İzmit'teki Yenicuma Camii'ne kapatmışlardır. Bu olaya, İngilizler ile birlikte İzmit Mutasarrıfı ve yerli işbirlikçiler de tanık olmuşlardır. 25 Temmuz 1920'de de Sarımeşe köyünde soygun yapan çeteciler, 15 kadar genç kızını da beraberlerinde götürmüşlerdir. Derbent'teki Kuva-i

³²¹ Sabahattin Özel, Milli Mücadele Döneminde Kuzey Marmara Havzası'nda Rum Ve Ermeni Çetelerinin Faaliyetleri “, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi Prof. Dr. Fikret İşıltan Hatıra Sayısı*, İstanbul, 2000, s.435; Özel, a.g.e. , s.11.

³²² *Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası Belgeleri (DH. EUM. VRK.)*, Dosya No: (D.N), Vesika No (V.N), 23 / 27.

³²³ *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2.Şube (DH. EUM. 2. ŞB.)*, 56/ 25.

³²⁴ *Şifre Kalemi Evrakı (DH. ŞFR.)*, 94/12.

³²⁵ *DH. ŞFR.*, 94/105.

³²⁶ Yüce, a.g.e. , s.66; Özel, a.g.e. , s.199.

Milliye Komutanı'nın girişimleri ile bu çetecilerden altı kişi öldürülmüş, üç tanesi de sağ olarak ele geçirilmiştir. Sağ olarak yakalananlardan ikisinin Karatepe Rumlarından, birisinin de Arslanbey'li bir Ermeni olduğu anlaşılmıştır. Büyük Derbent'teki Milli Alay Komutanı, bu olay sonrası Arslanbey Ermenilerine mektup göndererek, Kuva-i Milliye'nin kendileriyle iyi geçinmek istediğini ve düşmanlıktan vazgeçmelerini bildirmiştir. Ermeni Gönüllü Alay Kumandanı Donik imzasıyla, Alay Komutanı'na, şu cevap verilmiştir:

“Mektubunuzu aldım. Aynı vatanın kardeşleri gibi ellerinizi uzattığımızdan dolayı çok memnun oldum. Aziz dostum, fikrinizi reddetmem veya reddetmemem hakkında, İngiliz kumandanımızın emir ve müsaadesini haiz değilim. Eğer siz asude kalmaklığımızı ve Türk köyleri ile kardeş gibi yaşamaklığımızı arzu ediyorsanız, Derbent civarından uzaklaşınız. Aynı zamanda Karatepe'nin fakir köylüleri olan iki Rum'u da bana göndermenizi rica ederim.”

Donik çetesinin 28 Temmuz 1920'de Arslanbey'e geldiğini öğrenen Kuva-i Milliye, çeteyi ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Bu amaçla, 24. Tümen Komutanı Atıf Bey (Ateşdağlı), Yüzbaşı Fehmi Bey'i görevlendirmiştir. Fehmi Bey de sayıları elliye bulan Adapazar'lı genci, Çepni köyünden Müslüman Osman'ın komutasına vermiştir. Yaptığı baskınlarda esir aldığı on kişiyi sofrasında sarhoş ettikten sonra öldüren Donik ve adamları da İngiliz zabıtları şerefine verilen 50 kişilik bir ziyafet sırasında, sabaha karşı herkesin sarhoş olduğu bir anda, Arslanbey'in, dört taraftan kuşatılması sonucunda öldürülmüşlerdir.³²⁷

29 Temmuz sabahı, İngilizler bir taraftan çetelerin cesetlerini arabalarla İzmit'e taşımışlar, diğer taraftan da zırhlıların savurduğu mermilerle 250 haneli Çepni köyünü yakmışlardır.³²⁸

Donnik Çetesini imha eden Müslüman Osman, takdirname ile ödüllendirilmiş ve onun bu başarısı, diğer çetelerin köylere girmesini de önlemiştir.³²⁹

İzmit çevresinde, Vahan ve Donik çeteleri dışında, Artin ve Karamürselli Antranik çeteleri de faaliyet göstermekte olup Artin çetesi, camilere dahi saldırmaktan kaçınmamıştır. Ermeni çeteleri Gebze, Bahçecik, Kandıra ve Geyve çevresinde de faaliyet göstermişlerdir. Geyve jandarması, Kandıra'da Onbeşoğul Çiftliği'ni basarak, Akhisar

³²⁷ Özel, a.g.e. , s.201; Yüce, a.g.e. , s.82.

³²⁸ Özel, a.g.m. , s.437.

³²⁹ Yüce, a.g.e. , s.82.

yönüne giden Ermeni çetesini takibe başlamıştır. 40 kişiden oluşan Haris çetesi de ünlü Ermeni çetelerindedir. Pamukova yöresindeki Ermeni çeteleri, “ Gökbayrak Müfrezesi “ tarafından sindirilmiştir. Adapazarı çevresindeki Firuzlu, Ermeni Cedit, Damlık Ermeni köylerinde de çete faaliyetleri görülmüştür.³³⁰

Ermeni ve Rumlardan oluşan Topal Vahan çetesi ise Orhangazi yöresinde tutunamayarak, Yalova civarında faaliyette bulunmuştur.³³¹ Topal Vahan çetesini yok etmek amacıyla, 4 Mayıs 1920’de 500 kişilik Gökbayrak Müfrezesi, Bursa’dan Gemlik ve İzmit üzerine gönderilmiş ve on gün içerisinde görevini tamamlamıştır.³³²

Ermenilerin Yunan işgal döneminde, Yunanlılara büyük destek verdikleri bilinmektedir. Buna rağmen bazı Ermeni gazeteleri, Yunan istilasına uğrayan bölgelerde, Ermenilerin Türklere hiçbir zararının olmadığını, hiçbir Ermeni’nin gönüllü olarak Yunan ordusunda hizmet etmediğini iddia etmişlerdir. Ermeni gazeteleri, sonradan İzmit cephesinde çetecilik yapan bazı Ermenilerin yakalanmasından duydukları rahatsızlığı ve bu konudaki şikâyetleri dile getirmişlerdir. Ermeni Perkır (veya Berkır) gazetesi, 27 Haziran 1921 tarihli nüshasında Bahçecikli Ohannes çavuş adındaki bir çete başının, birçok Ermeni’yi başına toplayarak, Yunan askeriyle birlikte Kuva-i Milliye’ye karşı harp etmekte olduğunu yazmıştır. Verçunlor gazetesinde, bahriye binbaşı sabık ateşemiliter Hazeryan namında bir Ermeni, Yunan ordusunda hiçbir Ermeni teşkilatı ve gönüllüsü bulunmadığını iddia etmiştir. Hâlbuki Atina’daki Ermeni mümessili Dikran Çayan’ın Yunan hükümeti nezdinde (göre, nazarında) Ermenilerin Yunan ordusuna muaveneti (yardımı) için girişimlerde bulunduğu inkâr edilmez bir hakikattir. Diğer taraftan, İzmit’ten İstanbul’a gelen bir yolcunun Tevhid-i Efkâr muhabirine verdiği bilgilerden de Anadolu Ajansı’nın, “Ermenilerin Yunan ordusunda gönüllü hizmette bulunduğu” hakkındaki tebliğinin doğruluğu anlaşılmaktadır.³³³

Milli Mücadele döneminde, İtilaf devletleri ve Yunanistan’ın Osmanlı Ermenilerini kıskırtmaları sonucunda, Türkiye’nin birçok bölgesi Ermeni çetelerinin yarattığı terör

³³⁰ Özel, a.g.e. , s.202.

³³¹ Özel, a.g.m. , s.437.

³³² Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.24.

³³³ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921.

hareketlerine sahne olmuştur.³³⁴ Türkleri sindirmek isteyen İtilaf Devletleri ve Yunanistan, Ermeni çetelerinin terör faaliyetlerine ortak olmuşlardır.³³⁵

b-3) Rum Çeteleri Ve Faaliyetleri

Yunan Başbakanı E. Venizelos, Megali İdea'yı gerçekleştirmek amacıyla, Paris Barış Konferansı'nda Türkiye üzerindeki emellerini kabul ettirmek için Fener Rum Patrikhanesi'nden destek almaya çalışmıştır. Bu dönemde bir taraftan, Osmanlı Rumlarından silahlı çeteler oluşturulurken, Venizelos'un İstanbul'a gönderdiği Girit mebusu Papadaki, silahlı komitelerin sevkiyle görevlendirilmiştir.³³⁶ Yunan isteklerinin ortaya çıkması ile beraber faaliyete geçen Rum çetelerinin amacı; İstanbul Boğaziçi'nin Anadolu kıyılarından itibaren Şile, İzmit, Mudanya yöresine kadar uzanan bölgede yaşayan Türk halkını, göçe zorlamak olmuştur.³³⁷ İşgalci devletlerden aldıkları cesaretle taşkınlıklar yapan Rumların, Türk halkını inciten davranışları, kamuoyundan gizlenmeye çalışılmıştır.³³⁸

Kocaeli Yarımadası'nda en çok faaliyet gösteren Rum çeteleri, Todori, Bakkalköy'lü Yirmiler Çetesi, Milti Kaptan, Karabacak, İstelyanus, Yeniköy'lü Deli Yani, Barbar Yani, Kocabaş Hristo, Deli Hristo, Mihaliç Köylü Konstantin, Paşaköy Rumları, Deli Petro, Köse Dimitri, Pandalis çeteleri olmuştur.³³⁹

1916'da Taşköprü'nün Osmanlı Divanı'nın Dürbeyler köyüne gelen 60-70 kişilik bir Rum çetesi, askerden izinli gelen Halil'i döverek yaralamışlardır. Halil'i yanlarına alarak, diğer köyü basan Rum çeteciler, burada da erkekleri bağladıktan sonra İsmail Ağa'nın evini basmışlardır. İsmail Ağa ve eşini öldüren Rum çetecilere, Herekeli Kel Mehmet ile Göksulu Rıfat da destek vermiştir. Durbeyler köyünden, kendi köyüne (Osmanlı) dönerken eşkıya tarafından takip edilen Raşit, kaçmayı başarmıştır. Ancak, eşkıya tarafından yakılan evi içinde karısı, kayınvalidesi, beşikteki çocuğu, hizmetçileri ve

³³⁴ Özel, a.g.m. , s.427.

³³⁵ Özel, a.g.e. , s.190.

³³⁶ Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih Ve Rehberi*, (Haz: Atilla Oral), İstanbul, 2007, (Hz:Attila Oral), s.254.

³³⁷ Sofuoğlu, a.g.e. , s.26.

³³⁸ Karavar, a.g.e. , s.23.

³³⁹ Çam, a.g.e. , s.34; Okur, a.g.e. , s.221.

16 yaşında Ali adlı misafirleri ölmüştür. Burada kurtulan Raşit, Milli Mücadele’de şehit olmuştur.³⁴⁰

Çete elemanları eskiden beri arabacılık, çobanlık, değirmencilik gibi işlerle uğraştıklarından dolayı bölgede rahatça hareket edebilmişlerdir. Rum çeteleri, Türk köylerine baskınlar yapmanın dışında, Jandarma ve askerleri de hedef alarak asayişin bozulmasında rol oynamışlardır.³⁴¹ Darıca’da faaliyet gösteren Rum çeteleri, mütareke sonrası hükümet konağını basarak, Jandarma Komutanı Davut Çavuş’u öldürmüşlerdir.³⁴² Bu sebeple, Darıca’daki resmi daireler Gebze’ye taşınmış, halk Rum zulmünden kurtulmak için bölgeden göç etmiştir. Davut Çavuş’u öldüren Darıcalı Kosti, 1919 yılı sonlarında yakalanmıştır. Darıca’daki 30 kişilik İstelyanus çetesi de Yahya Kaptan ve adamları tarafından ortadan kaldırılmıştır.³⁴³

İzmit ve çevresinde, baskın ve soygunculukla ünlenen ve vahşice hareketleri ile korku salan Zoroğulları, yine İzmit ve Karamürsel civarında Yetimoğulları ve Bombacı Mustafa çetesi de bu dönemde faaliyetleriyle ün salmışlardı. Bombacı Mustafa, İzmit’in Çatak köyünde bir değirmen baskını sırasında adamlarıyla birlikte öldürülmüştür.³⁴⁴ Rum çetelerinin en önemli faaliyet merkezlerinden biri de Adapazarı’ndaki Fındıklı köyü olmuştur. Adapazarı ve İzmit yöresindeki Rum çete reislerinin başında Avadis, İstavri ve Yorgi bulunmaktaydı. Bölgedeki Rum çeteleri, bilhassa Yunan işgali döneminde faaliyetlerini arttırmışlar, bölgenin işgalden kurtulması ile çeteler de eski güçlerini kaybetmişlerdir.³⁴⁵

1919 yılı içerisinde, Rum çetelerinin İzmit ve çevresindeki faaliyetleri, İzmit Mutasarrıflığı ile Dâhiliye Nezareti arasındaki yazışmalara yansımıştır. İzmit Mutasarrıflığı’ndan 27 Nisan 1919 tarihinde gönderilen bir yazıya göre, Geyve’den karyesine dönen bir kişinin, arkadaşlarıyla beraber Karaçay hanları mevkiinde, dört silahlı şahsın saldırısına uğradıkları belirtilmektedir. Saldırganların, Ortaköy’den olduğu

³⁴⁰ Yüce, a.g.e. , (Haz: A.Oral), s.259–262.

³⁴¹ Çam, a.g.e. , s.35.

³⁴² Özel, a.g.e. , s.194; Özel, a.g.m. , s.431.

³⁴³ Özel, a.g.e. , s.195.

³⁴⁴ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral), s.263–264.

³⁴⁵ Özel, a.g.e. , s.197–198.

anlaşılması ve takibatlarına başlanmıştır. Ayrıca, Geyve kazasının Akhisar nahiyesine bağlı iki köy ve İzmit'in Çepni karyesinin de korucu Kamil ve kardeşi tarafından basıldığı anlaşılması, yapılan takibat sonucu, Kamil yakalanmıştır.³⁴⁶

3 Mayıs 1919'da, İzmit'ten vazifeleri başına giden, Çubuklu karakolunda görevli olan Alioğlu Yakup ve İbrahimioğlu Murat, Tekeköy karyesi civarında 6 kişilik bir çetenin pususuna düşmüşlerdir. Gerçekleşen çatışma sonunda İbrahimioğlu Murat, yaralanarak vefat etmiştir. Çetenin takibi için özel bir müfrezenin görevlendirildiği konusunda Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir.³⁴⁷ 17 Haziran 1919 tarihli raporda, eşkıya tarafından katledildiği belirtilen, Mülazım Celal Efendi'nin katillerinden, Şahinbeyoğlu Nureddin'in Geyve'de yakalandığı, arkadaşının da Sapanca'nın Göldibi karyesinden Ahmetoğlu İsmail olduğu belirtilmiştir.³⁴⁸ 18 Haziran 1919'da, İzmit'te beş kişilik bir Rum çetesinin yol kestiğinin haber alınması üzerine, Mülazım-ı Sani Nail Efendi olay yerine gitmiştir. Nail Efendi, gözcüleri vasıtasıyla kendisinin geldiğinden haberdar olan çete mensuplarının, dağınık halde kaçtıklarını çobanlardan öğrenmiştir. Şakilerin civardaki Mihaliç Rum köyünden olması ihtimaliyle, gece köy çevresinde pusu kurulmuştur. Eşkıyadan Şile Yeniköylü Kiryakoğlu İstavri, gasp ettiği eşyalarla yakalanmış, Hristo da tutuklanmıştır.³⁴⁹ 19 Temmuz günü Adapazarı'nın Karasu karyesinde Halis Ağa'nın hanesi, meçhul kişiler tarafından basılarak, ziynet altınları ve çeşitli eşyaları gasp edilmiştir. Firar eden şakilerin takipleri için müfreze sevk edilmiştir.³⁵⁰

I. Dünya Savaşı yıllarında faaliyet gösteren en güçlü Rum çetelerinden biri de, Deli Yani Çetesi olmuştur. Çete mensupları, Akçaova nahiyesine bağlı Esmetler köyünden İsmail Kaptan'ı, para ve eşyalarını gasp ettikten sonra öldürmüşlerdir. İsmail Kaptan'ı öldüren kişinin koyunlarına çobanlık yapan kişi olduğu anlaşılmıştır.³⁵¹ Gerçekleştirdiği faaliyetler sebebiyle Deli Yani Çetesi hakkında yapılan takibat, silahsız gezmek ve

³⁴⁶ *DH. EUM. AYŞ.* , 6/ 34.

³⁴⁷ *DH. EUM. AYŞ.* , 7/38.

³⁴⁸ *DH. EUM. AYŞ.* , 6/ 34.

³⁴⁹ *DH. EUM. AYŞ.* , 13 / 39.

³⁵⁰ *DH. EUM. AYŞ.* , 6 / 34.

³⁵¹ Yüce, a.g.e. , (Haz. Atilla Oral), s.254.

eşkîyalık faaliyetlerinde bulunmamak şartıyla kaldırılmıştır. Bu konu, Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na çekilen telgrafta belirtilmiştir.³⁵²

Deli Yani çetesinin, Hamidiye karyesine geldiği, bir muhbir tarafından, Karaca köyünde, Takib Bölüğü Zabıta Vekili Ahmet Efendi'ye ihbar edilmiştir. Çanakkale Takib Bölüğü Kumandanı Mülazım-ı Evvel Cafer Tayyar ve Mülazım-ı Sani Ahmet Efendi ile birlikte Hamidiye karyesine gelmişlerdir. Ahmet Efendi, maiyetindeki 45-50 neferle (asker) adı geçen yere gitmiştir. Deli Yani, beraberindeki dört şaki ile Hamidiye karyesinden Cemal Efendi'nin hanesine gitmiştir. Diğer 15 şaki, Göksulu Rıfat ile birlikte Emin Ağa'nın evine gitmişlerdir. Ahmet Efendi, Cemal Efendi'nin evini ablukaya almışsa da ablukadan önce Rıfat, avanesiyle bu haneden diğerine geçmiş ve sonra da firar etmişlerdir. Deli Yani ile diğer iki şaki, Cemal Efendi'nin hanesinden firar etmek teşebbüsünde bulduklarından, kapı önünde vurulmuşlardır. Bu 3 kişiye defalarca teslim ol çağrısı yapılmıştır. Ancak, katiyen teslim olmayacaklarını söylemeleri üzerine, Jandarma Bölük Kumandanının emri üzerine, şakilerin içinde bulunduğu hane, ateşe verilmiştir. Hanedeki üç şaki yanmış, ayrıca hanede Hamidiye karyesi ahalisinden, Alaaddin Ağa'nın 18 yaşındaki kızı da, geceki çatışmada yaralanarak vefat etmiş ve şakiler ile aynı odada bulunduğundan yanmıştır. Deli Yani ile birlikte beş kişi ölmüştür. Deli Yani yanmış ve iki şaki, Şile'ye gönderilmiştir. Şile'ye gönderilenlerin, Yeniköy aşağı mahallesinde, Ellibeşoğulları'ndan Dimitrioğlu ve Anastas olduğu tesbit edilmiştir. Bu çatışmada Çanakkale Takip Bölüğü'nden bir ağır yaralı ve bir de şehit verilmiştir.³⁵³

Bu dönemde bölgede asayiş bozan faaliyetler içinde bulunan diğer bir çete de Yetimoğulları çetesidir. Yetimoğulları, Rize'nin Karadere nahiyesinden gelerek Gölcük'ün 3 km güneyindeki Saraylı köyüne yerleşmişlerdir. I.Dünya Savaşı'nda askerlik için davet edilmişlerse de icap etmemişlerdir. Yetimoğulları, Gölcük, İznik, Karamürsel arasında yıllarca eşkıyalık yapmışlar, özellikle Değirmendere'de soygunculuk faaliyetleri sebebiyle korku salmışlardır. Bu çetenin en etkili isimleri, İbrahim, Haşim, Mustafa, Hüseyin, Kör Ahmet, Kalaycı İbrahim olmuştur.³⁵⁴

³⁵² *DH. ŞFR.* , 94 / 112.

³⁵³ *DH. EUM.* 3. Şb. 25/32.

³⁵⁴ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral), s.263.

Yetimoğulları çetesi hakkında, zaman zaman Rum Patrikhanesi de şikâyetlerde bulunmuştur. İzmit'in Mihaliç karyesini basan çetelerin Rumların mallarını gasp ettikleri, İzmit'e giden seyr-ü sefain vapuru vasıtasıyla, Karamürsel'de Deli Laz Hüseyin namına sekiz sandık fişek gönderilerek, jandarma binbaşısı tarafından Müslümanlara dağıtıldığı ve silahlanan Müslümanların Hıristiyanlara saldırdıkları belirtilmiştir.

Ayrıca oluşturulan çetelerin, İzmit'in bazı karyelerinde aile kızlarına tasallut ettikleri ve Yetimoğulları çetesine mensup beş kişinin, gündüzleri İzmit çarşısında silahları dolu olduğu halde gezerek, geceleri de otel masrafı vermeden, Yavro'nun otelinde kaldıkları konularındaki şikâyetler hakkında, İzmit Mutasarrıflığı'ndan tahkikat yapılması istenmiştir.(16 Nisan1919)

Mutasarrıf Mahir Bey ise, yapılan takibat sonucunda şakilerden Ali adlı birinin yakalandığını, sekiz sandık cephanenin Müslüman ahaliye dağıtılmadığını, cephaneyi müsadere ile kaçıranlar hakkında takibat yapıldığını belirtmiştir. Yetimoğulları çetesine mensup kişilerin ise yalnızca istiman (sığınma, af dileme) için İzmit'e geldiklerini, silahlı olsalar da silah atmadıklarını belirtmiştir. Ancak dönüşleri sırasında tesadüfen hapishanedeki tutukluların firar teşebbüsünde bulunmalarından dolayı, jandarma silaha sarılmış ve Yetimoğullarını silahla gören halk, silahın onlar tarafından atıldığını düşünmüştür. Mutasarrıf Mahir Bey, Gence ve diğer karyelerde, çeteler oluşturarak Hıristiyan halka saldırdıklarına dair Patrikhanenin iddiasının, Rum halkı mağdur gösterme amaçlı bir plan olduğunu ifade etmiştir. Karamürsel Kaymakamı'nın bizzat Gence karyesine giderek yaptırdığı tahkikat sonucunda da, Rum halkın bulunduğu karyeye hiçbir çetenin uğramadığı, aile kızlarına tasallut etmediğinin, ihtiyar heyetleri ve ruhani reislerin ifadelerinden anlaşıldığını ve şikâyet konusunun tamamen gerçek dışı olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir. İzmit Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta ayrıca, halkı Rum olan Gence karyesine hiçbir çetenin uğramadığı, İznik kazası ve karyelerine de hiçbir çetenin uğramadığı belirtilmiştir.³⁵⁵

I.Dünya savaşı yıllarında faaliyete geçerek mütareke sonrası cüretlerini arttıran Yeniköy Rum çeteleri de en yoğun faaliyet gösteren çetelerdendir. Yeniköy Rum çeteleri ile 1919 yılı boyunca, Binbaşı Remzi Bey komutasındaki Üsküdar Jandarma Taburu mücadele etmiştir. Milli Mücadele döneminde de Kuzey Marmara Havzası'nda faaliyet

³⁵⁵ DH. KMS. , 51/2, 7.

gösteren en önemli Rum çetesi olmuşlardır.³⁵⁶ Şile Yeniköy, halkın tamamı Rum olan Aşağı ve Yukarı adıyla bilinen iki mahalleydi. Şile Yeniköy Rumları, İzmit Körfezi'nin kuzey ve kuzeydoğu taraflarında genellikle çobanlık ve değirmencilik yaptıklarından dolayı bölge arazisini çok iyi biliyorlardı.³⁵⁷ Fahri Can, Şile'nin Yeniköy çeteleri hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“ O kadar gaddar ve hunhar insanlardı ki, hareketleri insanın tüylerini ürpertir. Bir köyü basınca rastladıkları genci öldürürler, kızlara, genç kadınlara canavarcasına saldırırlar ve ne var ne yok, kızların çeyiz sandıklarından, musluklardaki sabuna kadar ne varsa alırlar ve köyden koştukları arabalara yükleyerek götürürler ve bu facialar devam edip gider... Hükümet, jandarma, adı var kendi yok bir zümrüd-ü anka ! İsyân ediyorsunuz. Kime? Deli oluyorsunuz. Kime ne? Ve bu böylece sürüp gidiyor...”³⁵⁸

13 Nisan 1919 akşamı, Kandıra yakınlarında bir köyü basan Yeniköy Rumlarından oluşan 7 kişilik bir çete, halkın para ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Şakir adlı bir Müslüman'ı bıçakla kolundan yaralayarak, Muhtar Mehmet'in değirmeninden de bir hayvanı alarak kaçmışlardır. Şakilerin takibi için müfrezeler çıkarılmıştır.³⁵⁹ 3 Haziran 1919 tarihinde, İzmit Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta yine Şile Yeniköy Rumlarından bahsedilmiştir. Şile Yeniköylü olan Kanioglu Dimitri ve Yorgioğlu Dimitri Veys adlı eşkıyaların, İzmit'in Şapşallar karyesinde, Kandıra müfrezeleriyle yaptıkları müsademede yakalanarak, Kandıra Adliyesi'ne teslim olup bilahare adliye tarafından tahliye edildikleri belirtilmiştir. Bu şakilerin İzmit'in iki köyünde bazı kişileri yaralayarak, gasp ettikleri bazı eşyalar ile kaçtıkları anlaşıldığından, takip edildikleri ve müsademede silahlı olarak yakalanan şakilerin, neden serbest bırakıldıkları konusunun tahkiki için durumun İzmit Müdde-i Umumiliği'ne bildirildiği belirtilmiştir.³⁶⁰

5 Haziran 1919'da Yeniköy Rum Çetesi, Kandıra'da bir jandarma erini şehit etmiş ve Babaköyü'nü basmıştır. Ayrıca, Bahçecikte de Uzun Ali'nin oğlu, kızı ve iki hizmetçisi çete mensupları tarafından öldürülmüştür.³⁶¹ İzmit Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir telgraf ile 20 kişilik Şile Yeniköy Rum çetesi tarafından,

³⁵⁶ Özel, a.g.m. , s.427.

³⁵⁷ Yüce, (Haz: Atilla Oral), s.253.

³⁵⁸ Fahri Can , “ Birinci Dünya Harbi'nden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu” , *Yakın Tarihimiz* , C.I., S. II. İstanbul , 1962, s.334.

³⁵⁹ *DH. EUM. AYŞ.* , 6 / 45.

³⁶⁰ *DH. EUM. AYŞ.* , 11/38.

³⁶¹ Çam, a.g.e. , s.30.

Kandıra kazasının Bab karyesinin basıldığı, ahaliden iki kişinin eşya ve paralarını gasp eden eşkıyaların kaçtığı ve takip edildikleri bildirilmiştir.³⁶² 9 Haziran 1919 tarihinde, İzmit Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta da; Şeyhler nahiyesinin Kaba karyesinin Yeniköy Rumlarından 12 eşkıya tarafından basıldığı, karyeden Hacı Osman'ın katledilerek para ve eşyasının da gasp edildiği, kaçan eşkıyaların şiddetle takip edildiği belirtilmiştir.³⁶³

Yeniköylü Rum çeteleri ile mücadele konusunda, asker kaçaklarından faydalanma yoluna gidilmiştir. İbrahim Süreyya Bey'in mutasarrıflığı döneminde asker kaçağı Koca Mehmet, ikna edilmeye çalışılmıştır. Kandıra'nın Akçaova nahiyesi Bulduk divanı Çakırlar köyünden olan Koca Mehmet, kaçmayı bırakıp eşkıya takibi için görevlendirilmeyi beklerken, hastane nöbetine gönderilince duruma tepki göstermiştir. Daha sonra İzmit'in karşı kıyısında görev alan Koca Mehmet, önemli hizmetlerde bulunmuştur.³⁶⁴

Kocaeli Kuva-i Milliye'si de Yeniköy Rum eşkıyasının faaliyetlerine karşı harekete geçmiştir. Bu mücadelede, Mavri-Mira'nın bölge komitesinin başı olan Yunanlı kurmay subay Todori hedef alınmıştır. Şile'deki iskele gazinesunu işleten ve bakkallık yapan Todori'nin mekânı, İngiliz ve Yunanlıların gönderdikleri silah, cephane ve bomba sandıklarının dağıtım merkezi olmuştur. Kuva-i Milliye tarafından görevlendirilen Demir Hulusi Bey, Sadık Baba ve Osman Kaptan tarafından Todori ortadan kaldırılmışsa da, Yeniköy Rumları faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Alemdağ çevresinde faaliyet süren Tahir çetesi ile yapılan işbirliği sonucunda, İngiliz karargâhının Şile'den çıkartılması, bölgedeki çete faaliyetlerinin azalmasında etkili olmuştur. Ancak, Şile'deki Yunan işgali, Rum çetelerini cesaretlendirmiş hatta Yunan subaylar çeteleri yönetmeye başlamıştır.³⁶⁵ Yunan işgalinde asayişin bozulması sebebiyle, Şile'deki İngiliz komutan, Müslümanların korunması için buraya Jandarma sevk edilmesine müsaade etmiştir. Bunun üzerine Üsküdar'dan Şile, Ağva, Ömerli kazalarına, 25 kişilik müfrezeler gönderilmiştir. Bölgede asayişin sağlanması, buradaki Yunan subaylarının Şile'den çıkartılmasıyla gerçekleşmiştir.

³⁶² *DH. EUM. AYŞ.* , 11/1.

³⁶³ *DH. EUM. AYŞ.* , 11/107.

³⁶⁴ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral), s.265–266.

³⁶⁵ Cebesoy, a.g.e. , s.417.

1921 Nisan'ından sonra Yeniköy Rum çeteleri, İzmit yöresine çekilmişlerdir. İzmit'te ise Yunan işgalinden cesaret aldıkları gibi, İngilizlerden ve Amerikalılardan da destek almışlardır. İzmit'teki Yunan işgal kumandanı Gargalidis gözetimindeki İngiliz irtibat subayı Lister'in, İzmit'teki Hıristiyan çetelere silah ve mühimmat sağladığı bilinmekteydi.³⁶⁶ Şile Jandarma Takib Yüzbaşı Yusuf imzasıyla, Umum Jandarma Kumandanlığı'na çekilen telgrafta, Üsküdar'dan Şile'ye gönderilen müfrezelerin, çetelerin faaliyetlerine sed çektiği bildirilmiştir. Çetelerin ise, Paşaköy ve Pendik havalisine çekildikleri, takibata şiddetle devam edildiği belirtilmiştir. Ayrıca, Dâhiliye Nezareti'nden tahkikat için Şile mıntikasına gelen heyetin, Ağva'ya hareket ettiği, İzmit'ten de tahminen 400 mevcutlu Vangel Çetesi'nin Kandıra havalisine geçtiğinin haber alındığı bildirilmiştir.³⁶⁷

Nisan 1921'den itibaren Şile'deki Rum çetelerinin İzmit'e çekilmesi ile beraber, İzmit Sancağı'nda bulunan Rum çeteleri, Yunanlılardan aldıkları destek ve cesaretle, derhal faaliyetlerini hızlandırmışlardır.4 Nisan 1921'de, Mihaliç köylü Rumlar ve Yunan askerleri, Mihaliç köyünde biri kadın, 14 köylüyü birbirlerine bağlayarak öldürdükten sonra ayaklarından asıp, altında saman yakarak tutuşturmuşlardır.³⁶⁸

7 Ağustos 1921 tarihli, İstanbul Emniyet Müfettişliği'nin raporunda, İzmit'in Yunan işgalinden kurtulması üzerine, Yunan subayların Pendik'te çete oluşturma girişimleri hakkında şu hususlara yer verilmiştir: Yunan taarruzunun aldığı şekle dayanarak, Kuva-i Milliye'nin İzmit'i tahliye edeceği düşüncesiyle Pendik karyesi, resmi ve sivil Yunan zabıtasının ziyaretgâhı olmuştur. Bunlar, Pendik'te bazı şahısların hanelerinde toplanmaktadırlar. Bir süredir Büyükada ile Heybeli arasında duran Averof zırhlısından, devriye gezmek ve boğaza levazım tedarik etmek bahanesiyle adalara çıkan bahriyeliler, nümayışgane bir vaziyetle dolaşarak halkın duygularını incitecek beyanatta bulunmaktadırlar. O havalide bir seneden beri eşkıyalık yaparak, 25 Müslüman'ı katleden Yeniköy Rum eşkıyalarından birçoğunun, çete kurmak için uğraştıkları bilinmektedir. Kuva-i Milliye'nin İzmit'i tahliyeye mecbur kalması ve karargâhını nakletmesi halinde,

³⁶⁶ *DH. KMS.* , 60/2, 11.

³⁶⁷ *DH. EUM.* , *AYŞ.* , .53/46.

³⁶⁸ Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.480.

Pendik civarındaki 15–20 Müslüman köyünün tecavüze maruz kalacağı endişesiyle, halk işini gücünü terk ederek, şimdiden istasyona göç etmek niyetindedir.³⁶⁹

Yunanlıların İzmit'i boşaltmaları, Rum çetelerinin de faaliyet sahalarını yeniden değiştirmelerine sebep olmuştur. İzmit'in Yunan işgaline girmesi ile artan çete faaliyetleri, işgalin sona ermesi ile büyük ölçüde azalmıştır.

³⁶⁹ *DH. KMS. , 60 /3, 1.*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

5) KUVA-İ MİLLİYE’NİN DOĞUŞU VE İZMİR ‘TE TEŞKİLATLANMASI

Osmanlı Devleti’nin, I. Dünya Savaşı sonunda itilaf devletleri ile imzaladığı Mondros Mütarekesi gereği ordusu terhis edilmiş, silah ve cephanelerine el konulmuştur. İşgallerin başlamasıyla beraber, varlığının itilaf devletlerinin isteklerine ve ateşkes hükümlerine uymakla devam edeceğini düşünen İstanbul Hükümeti, ordu birliklerine işgallere karşı koymamaları için kesin direktif vermiştir. Bu durum, işgal tehlikesi karşısında yurdun birçok yerinde direnişlerin doğmasına sebep olmuştur.

Mütareke sonrası başlayan ilk direnişler dernekler kurma, kongreler toplama, mitingler düzenlemek, işgalleri protesto etmek niteliğindedir. Daha sonra ise kişisel veya bölgesel silahlı direniş grupları; çete, milis kuvvetleri, milli müfrezeler, mücahit müfrezeleri gibi adlarla, ancak genel olarak “Kuva-i Milliye” denilen gönüllü birlikler olarak doğmuştur.³⁷⁰ Özetle; Kuva-i Milliye amaçları milli bağımsızlık olan, merkezi bir komutanlığa bağlı olmadan gerilla ile savaşan, silahlı direniş birlikleridir.³⁷¹ Milli Mücadele’nin temelini atan bu kuvvetler, Türk köylerini ve halkını Rum ve Ermeni çetelerinin baskınlarından, korumuşlar, Milli Mücadele’nin hedefe ulaşmasında etkili olmuşlardır.³⁷²

İzmir’in işgalinden itibaren, işgalcilere karşı birlikte hareket etmek için, batı cephesinde olduğu kadar güney ve güneydoğu bölgelerinde de, Kuva-i Milliye birlikleri kurulmuştur.³⁷³ İlk dönemlerde, Yunan ilerleyişini durduraktan çok, iç isyanları bastırmakla uğraşmak zorunda kalan milli kuvvetleri en çok oyalayan isyanlardan biri de 21 Eylül 1919’da başlayıp üç aşamada bastırılabilen Anzavur isyanı olmuştur. Ahmet Anzavur, 11 Mayıs 1920’de Geyve Boğazı çevresinde aldığı yenilgiden sonra, kaçarak canını kurtarabilmiştir.³⁷⁴

³⁷⁰ Ahmet Emin Yaman, “ Milli Ordu “ , *Atatürk Yolu*, C. I. , S.2. , Ankara, 1988, s.115.

³⁷¹ Türkmen, a.g.e. , s.167.

³⁷² Abadan, a.g.e. , s.61.

³⁷³ Yücel Özkaya , “ Kuva-i Milliye” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VIII. , S.24. , Ankara, 1992, s. 451.

³⁷⁴ Abadan, a.g.e. , s.72–73.

I.Dünya Savaşı sırasındaki asayişsizlik sebebiyle, İttihat-Terakki Fırkası, Ermeni ve Rum faaliyetlerine karşılık olarak bazı çeteleri desteklemiştir. Mütareke imzalandıktan sonra İttihat Terakki iktidarı sona ermiş ve ülkedeki otorite boşluğu ile beraber asayişsizlik de artmıştır. Bu süreçte, Ermeni ve Rumlara karşı savunma amaçlı kuvvetler ortaya çıkmıştır. Bu Türk milis kuvvetleri, halkın da beklentilerine cevap veren ilk grup olmuştur. Cephede bulunduktan sonra, terhis olup geri dönen Türk gençleri de bu dönemde Ermeni ve Rum çetelerine karşı teşkilatlanmışlardır.³⁷⁵ Bu milis güçlere, halk da maddi-manevi destek sağlamıştır. Azınlık çetelerinin faaliyetleri arttıkça halk daha da kenetlenmiş ve birkaç köyün birleşmesiyle, milis teşkilat kurma yoluna gidilmiştir. Böylece Molla Halit Pehlivan, Taşköprülü Rıza (Paksoy), Gebeş Mustafa, Rifat Hoca teşkilatları oluşturulmuştur. Silah, cephane ve erzak ihtiyaçlarının giderilmesi ile daha da güçlenen bu milis kuvvetler, Milli Mücadele’de büyük rol oynamışlardır.³⁷⁶

Sivas Kongresi’ne kadar İzmit ve çevresinde merkezi bir direniş örgütlenmesi gerçekleştirilememiş, hatta bu dönemde İzmit’in, Heyet-i Temsiliye’yi desteklemekte duraksadığı görülmüştür. Bu duruma, yerel yöneticilerin İstanbul Hükümeti’ne bağlılığı ve bölgede ittihatçı-italafçı ayrılığının olması da sebep olmuştur. Sivas Kongresi’nden sonra, bölgedeki bu durum değişmiş ve Mustafa Kemal de bu konuda şunları söylemiştir: “İzmit gibi melce-i vatanperveran olan bir şehirde ne asker, ne memur, ne de herhangi bir vatanperverin hariç kalmasını zaten tasavvur etmiyoruz.” İzmitliler, bunun üzerine Damat Ferit hükümetini istifaya çağırarak telgraflar çekmişlerdir.

Damat Ferit hükümeti istifa edip Ali Rıza Paşa hükümeti kurulunca, Meclis-i Mebusan seçimleri yapılmış ve Sırrı Bey, Ali Bey, Sapançalı Hakkı Bey, İzmit mebusları seçilmişlerdir. İzmit’teki ilk merkezi direniş örgütü de bu dönemde kurulmuştur. Anadolu Ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Cemiyeti’nin ülke çapında örgütlenmesi konusunda Sivas Kongresi’nde alınan karar üzerine harekete geçen İzmitliler, cemiyetin İzmit şubesini kurarak, başkanlığına da Hacı Ali Bey’i getirmişlerdir.³⁷⁷

³⁷⁵ Çam, a.g.e. , s.36.

³⁷⁶ Öztüre, a.g.e. , s.160; Yüce, a.g.e. , s.72-73.

³⁷⁷ Ulugün , a.g.e. , s.58, 60 ; Öztüre , a.g.e. , s.160: İzmit’te Müdafai-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluş tarihi Öztüre tarafından Mart 1920 olarak verilmiştir.Diğer kaynaklarda kesin bir tarihe rastlanmamakla beraber, Sivas Kongresi sonrası olduğu açıktır.Ayrıca bu cemiyetin kaza ve köylere kadar teşkilatlanmasında dönemin

İzmit-Adapazarı yöresinde kurulan ilk milli teşkilatlardan birisi de, merkezi Edirne’de olan Trakya Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi’nin, Adapazarı şubesi olmuştur. Ayrıca, Adapazarı’nda İzmir Redd-i ilhak Cemiyeti’nin de şubesi bulunmaktaydı.³⁷⁸

İzmit ve çevresinde, Ermeni ve Rum çetelere karşı kuvvet oluşturmak için Karakol Cemiyeti’nin Üsküdar Grubu’nun oluşturulmasıyla ilk teşkilat ortaya çıkmıştır. Üsküdar Grubu’nun başına da Yenibahçeli Şükrü Bey getirilmiştir. İzmit-Adapazarı çevresinin teşkilatlanması için de bazı kişiler görevlendirilmiştir. Adapazarı’ndaki teşkilatlanma için Kuşçubaşı Eşref (Eski Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı) ile Yüzbaşı Ramiz, Hopalı Yüzbaşı Rauf, Trabzonlu Doktor Yüzbaşı Raif ve Gebze’ye gönderilen doktor Fahri Can görev almışlardır.

Bu görevliler, öncelikle asayişsizlik sonucunda ortaya çıkan Türk çeteleri elde etmeye çalışarak, Ermeni ve Rum çetelerine karşı ortaya çıkan silahlı grupları da teşkilatlı hale getirmişlerdir. Fahri Can, Karaaslan çetesini elde etmeyi başarmıştır.³⁷⁹ Fahri Can, Yeniköylü çetelerin peşini bırakmaması konusunda Karaslan çetesi ile anlaşarak, bu çeteyi elde etmeyi başarmıştır. Böylece, Gebze’de köy baskınları ortadan kalkmış ve halk rahat bir nefes almaya başlamıştır.³⁸⁰

Milli kuvvetlerin, İzmit Sancağı’ndaki önemli merkezlerinden biri de Bahçecik olmuştur. 27 Mayıs’ta Bahçecik’e giren milli kuvvetler, burada Müdafa-i Hukuk Teşkilatı ve bir tabur oluşturmuşlardır. Bu kuvvetler, nahiyeyi kaza haline getirerek, tabur ve bölük komutanlarını da seçtikten sonra, iki ay kadar burada asayişi sağlamayı başarmışlardır. Ayrıca, teşkilatın Ali Fuat Paşa’nın emrine girmesiyle, inzibatçı kuvvetlere ve İngilizlere karşı mücadele edilmiştir. Yunan ordusunun Anadolu’da taarruza başlaması ve Mutasarrıf İbrahim’in kötü propagandaları sonucunda bu kuvvetler dağılmış, bir kısmı da Geyve Boğazı’na çekilmişlerdir. Daha sonra Arslan Bey ve Zobo Hasan başta olmak üzere, pek

mutasarrıfı Ali Suat Bey’in çabaları olduğu ifadesi Kocaeli İl Yıllığı’nda yer almaktadır. Ancak cemiyetin kuruluşu onun döneminde gerçekleşse de örgütlenmesi konusunda büyük katkı sağlayacağı tartışmalıdır. Temsil Heyeti’ni desteklemekte duraksayan mutasarrıfın, bu tutumu, fikrin doğruluğu konusunda şüphe yaratmaktadır. Bkz. Kocaeli İl Yıllığı, s. 78

³⁷⁸ Özel, a.g.e. , s.40.

³⁷⁹ Sofuoğlu, a.g.e. , s.70.

³⁸⁰ Fahri Can, “Birinci Dünya Harbi’nden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu”, *Yakın Tarihimiz, C.I. , S.13. , İstanbul, 1962, s.394.*

çok kişi milli kuvvetlere katılmıştır.³⁸¹ Zobo Hasan, Bahçecik halkının Kuva-i Milliye'ye katılımında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde Bahçecik'te, halkın katılımı ile tam bir cephe oluşturulmasını sağlayan diğer önemli isimler: Milli İhtiyat Zabiti Süleyman ve Tevfik Beyler, Servetiye'den Milli Tabur Kumandanı Mahmut Bey, Bayraktar Çavuş ve İhtiyat Zabiti Mehmet Bey, Servetiye'den Hasan Çavuş olmuştur.³⁸² Süvari Albayı Atıf ve Doktor Raif Bey ise Karasu-Kefken-Akçakoca çevresinde korsanlık yapan İpsiz Recep'i elde etmeyi başarmışlardır. Bu sayede Karasu ve çevresinde, ilk milis teşkilatlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Yahya Kaptan, Bulgar Sadık, Yüzbaşı Nail gibi daha önce Balkanlar'da komitacılık yapmış ya da Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışmış olan kişiler de bölgede teşkilat kurmakla görevlendirilmişlerdir. Böylece, kısa sürede Küçük Aslan, Büyük Aslan, Sarı Aslan, İpsiz Recep, Bulgar Sadık, Dayko, Yüzbaşı Nail, Yalovalı İbo, Gebzeli Rıfat Kaptan Müfrezeleri oluşturulmuştur.

Kuva-i Milliye'nin İzmit çevresindeki diğer önemli faaliyeti, İstanbul'dan Anadolu'ya geçen gruplara güvenli bölgelere kadar refakat etmek, İstanbul ve çevresindeki depolardan silah ve cephane kaçırmak olmuştur. Silah ve cephane sağlamak konusunda, Yenibahçeli Şükrü Bey'in katkıları olmuştur. Yenibahçeli Şükrü Bey'in isteği ve Karadeniz Boğazı Komutanı Emin Paşa'nın(Koral) yardımlarıyla, Kocaeli Kuva-i Milliyesi'nin silah ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmıştır.³⁸³ Emin Paşa, mühimmat konusunda Boğaz istihkâmlarından, Keçilik, Kılburnu tabyalarından alınan silahlar ile Kocaeli Kuva-i Milliye'sinin ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.³⁸⁴

Adapazarı'nda milli teşkilatlanmayı sağlaması için bölgeye gönderilen Binbaşı Osman Bey, Adapazarı'nda, Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurarak, Metozade Hüseyin komutasında bir milli müfreze oluşturmuştur. Adapazarı'nda, Kuva-i Milliye'nin çekirdeğini oluşturan bu müfreze, Geyve'nin Kızılkaya, Fındıksuyu, Mesudiye köyleri ile İzmit'in Serindere köyüne yerleşmiş olan Çolak Mustafa, Mahmut Çavuş, Memiş ve Nuri Ağalar ile Gavur Ali komutasındaki kişilerden oluşmuştur.³⁸⁵

³⁸¹ Apak, a.g.e. , s.172.

³⁸² Yüce, a.g.e. , s.110,111.

³⁸³ Özel, a.g.e. , s.122.

³⁸⁴ Aydın, a.g.e. , s.137.

³⁸⁵ İlyas S. Kalkavanoğlu, *Milli Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1957, s.19.

İzmit ve çevresindeki bu milis örgütlenme karşısında, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Lister, İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'ndan aldığı destek ile İzmit'i denizden kuşatmıştır. Bekirdere'den itibaren (Akça yokuşa, Malta pınarına, Tüysüz çiftliğini takiben) Ağa Deresi'ne kadar şehri, tel örgü içine aldirtmiştir. Bununla yetinmeyen İngilizler, Kuzey'den gelebilecek akınları önlemek için, Tabakhane'yi Bağçeşme'ye, Bağçeşme'yi Akçayokuş'a, Maltapınarı'nı Bekirdere'ye bağlayan ve "İngiliz Yolu" olarak tanınan şoseyi yaptırmışlardır. İzmit ve çevresindeki köy halkı, bu sıkı tedbirlere rağmen milis kuvvetlere yardım etmekten vazgeçmemiştir. Hatta giderek şiddetini arttıran zulümler bile (şehir girişlerinde yaptıkları katliam, işgalleri altındaki tersane bahçesindeki kurşuna dizmeler) halkın bu kuvvetlere katılmasına ve yardımına engel olamamıştır. Bölgede giderek artan milli şuur İngilizlerin şehri Yunan kuvvetlerine teslim ederek buradan ayrılmasına sebep olmuştur.³⁸⁶

Bahçecik, Yeniköy, Yuvacık bölgesinde bulunan azınlık çetelerinin ortadan kaldırılması, milis kuvvetler sayesinde gerçekleştirilmiştir. Milis kuvvetlerinin bu başarıları sonucu, azınlık çetelerine mensup olanların bir kısmı İznik, bir kısmı da Gölcük ve Değirmendere'ye kaçarken yakalanarak yok edilmişlerdir. Geyve Boğazi'nı zorlayan Yunan kuvvetleri ile yerli azınlık çeteleri de, Hafız Fuat komutasındaki milis kuvvetler tarafından yenilmişlerdir. İzmit'e doğru kaçışlarını takip etmekle görevli olan Kaymaslı Kasım Kaptan ve Gebeşoğlu Mehmet Ağa'nın İzmit'in kurtuluşuna kadar büyük emekleri olmuştur. Kaymakçı çiftliğinden Bekirdere Altıncıoğlu çiftliğine kadar olan 5 km'lik cephe bölgesi; Gebeşoğlu Mehmet Ağa, Kandıra şosasından Mihaliç (Gündoğdu) köyüne kadar olan bölgeyi; Kaymaslı Kasım Kaptan, Mihaliç'tan Derince'ye kadar kuzeydeki 10 km'lik cepheyi de; Rıza Bey (Paksoy), Halit Molla, Akçaovalı Rifat Molla kuvvetleri tutmuşlar ve buralardaki çatışmaları bastırmışlardır.³⁸⁷ Şabanlar köyünden Rasim Kaptan da, Kandıra'nın Kaymas nahiyesi halkından oluşan 60 kişilik müfrezesi ile İzmit'in kurtuluşu sırasında Gebeşoğlu Mehmet Ağa'nın kuvvetlerine destek vermiştir.

Bu dönemde, çetelerle mücadelede başarı sağlayan önemli isimlerden birisi de Beşdivanlı Rıza Bey (Paksoy) olmuştur. İlk kuvvetlerini, Toylarlı eşkıya Nuri çetesinden korunmak için oluşturan Rıza Bey, Nuri'yi yakalayarak, kesik başını İzmit

³⁸⁶ Öztüre, a.g.e. , s.160–162.

³⁸⁷ Öztüre, a.g.e. , s. 162–163; Yüce, a.g.e. , (Hz: Atilla Oral), s.269

Mutasarrıflığı'na getirince daha da güçlenmiştir. İzmit'teki Yunan İşgal Komutanlığı, bu olay üzerine bölgeye bir birlik göndermiş ancak Rıza Bey'in gücü karşısında etkisiz kalmıştır. Yunanlılar, Rıza Bey üzerine yerli işbirlikçilerden oluşan 300 kişilik bir çete göndermişlerdir. Ancak Rıza Bey, 1000 kişiye ulaşan kuvvetleri ile Doğancılar, Süveller, Kuyulu, Çakırlar köyleri civarında iki gün süren çarpışmalar sonunda, çete mensuplarını kaçmaya zorlamıştır.

Rıza Bey, kuvvetlerini daha düzenli hale getirdikten sonra, Karasu'da bulunan Trabzon mebusu Necati Bey'den aldığı direktifler doğrultusunda hareket ederek, İzmit Mutasarrıflığı ile ilişkilerini sürdürdüğü gibi Yunanlılara karşı da oyalama siyaseti takip etmiştir.³⁸⁸

Zoboğlu Hasan Bey ise Bahçecik'te topladığı kuvvetlerle düşman karşısında savaşmış ve Yunan birliklerinin bölgeden çekilişi sırasında Yunanlılara birçok kayıplar verdirmiştir.

Arnavut Kazım Bey ise arkadaşı Süleyman Kaptan ile birlikte 50 kişilik kuvvet oluşturarak, Bilecik'ten İzmit'e kadar uzanan bölgede faaliyet göstermiştir. Yunanlılar ile savaşarak, çalışır haldeki bir treni ele geçirmesi sayesinde, demiryolu ulaşım ve nakliyesinin teminini sağlamıştır. Arnavut Asım Kaptan, 50 kişilik kuvvetiyle cephede görev almış ve Mudanya'da şehit olmuştur. Cebeli köyünden Sıdık Efendi, arkadaşı Musa Çavuş ile beraber 30 kişilik kuvvetleri ile İzmit'in kurtuluşu sırasında büyük fedakârlıklar göstermişlerdir.³⁸⁹

23 Ekim 1920'de, Yunanlıların üçüncü defa Karamürsel'e gelmesi üzerine, bölgeyi savunmak için terzi Laz Mevlüt Efendi komutasında milis kuvvet oluşturulmuştur. 85 kişilik bu kuvvet, Zeytinlik hattını elde ederek bölgeyi savunmuştur. Bu savunma üzerine mevzilerini terk eden Yunan askerleri de şehre çekilmişlerdir. Ancak, bu sırada iki torpidonun gelerek milli kuvvetleri bombardımana başlaması üzerine, Mevlüt Efendi komutasındaki kuvvetler, çekilmek zorunda kalmışlardır. Ertesi sabah Yunan kuvvetleri 15 yaşın üzerindeki tüm erkekleri hükümet önünde toplayarak sıraya dizmiş ve sağdan başlayarak her onuncuya isabet edeni kurşuna dizmişlerdir.³⁹⁰

³⁸⁸ Özel, a.g.e. , s.182; Yüce, a.g.e. , (Hz: Atilla Oral), s.271.

³⁸⁹ Yüce, a.g.e. , (Haz: Atilla Oral), s.271.

³⁹⁰ Özalp, a.g.e. , s.180; Özel, a.g.e. , s.214; Apak, a.g.e. , s.167.

İzmit Sancağı'nda tüm bu teşkilatlanma çabaları, Yunan işgaline kadar geçen dönemde, istenen düzeye gelememiştir. Çünkü İzmit'in işgal altında olduğu bu dönemde, mülki amirler de İstanbul Hükümeti'ne yakın bir tutum sergilemişlerdir. Kuva-i Milliye faaliyetleri, Yunanlıların bölgeye gelişi ile artmıştır. Bu durumda özellikle, Yunanlıların yerli Rum ve Ermenileri silahlandırıp köyleri yakıp yıkmaları etkili olmuştur.³⁹¹ Yunan işgalinin başladığı 28 Nisan 1921 tarihinde İzmit ve çevresinde milis kuvvet olarak şunlar bulunmaktaydı: Çayırköy ve çevresinde; Gebeşoğlu Mehmet Ağa, Yuvacık ve Suadiye çevresinde; Mahmut Bey, Müslüman Osman, Beşdivan bölgesinde; Kocabaşoğlu Rıza Bey (Paksoy), Kandıra civarında (Şeyhler bucağı); Halit Molla, Akçaova Bucağında; Halit Pehlivan, Adapazarı civarında; Meto Hüseyin, Sabri Bey, Geyve'de Hafız Fuat (Çelebi), Sapanca'da; Mehmet Cemal, Karasu'da; İpsiz Recep, Arnavut Yahya, Arnavut Kazım, Karaaslan.

Bu milis kuvvetler, Yunan işgal döneminde ayrı cephelerde düşmanı bölerek yıpratma mücadelesi vermişlerdir. Oluşan milli şuuru kırmak isteyen Yunanlılar, asker ile uğraşmaktan çok halka zulmederek, şehri Yunanlılaştırmaya çalışmışlardır. Gebeşoğlu Mehmet Ağa, Biberköy ile Eseler köyü civarını Yunan destekli azınlık çetelerinden almayı başarmıştır. Molla Hamit ve Biberöğlü Hüseyin kuvvetleri ise Yunan destekli bir çete ile 300 kişilik Ermeni çetesini saf dışı bırakmayı başarmışlardır. Yunanlılar ile onlara yardım eden azınlık çetelerin zorladığı Geyve Boğazı'nda, Kuva-i Milliye birlikleri, galip gelmiştir.³⁹²

Milli Mücadele döneminde Karamürsel'de, vatani savunmak amacıyla; "Ne Olursa Olsun" adında bir milis taburu oluşturularak, uzun süre Yunanlılar ile çarpışılmıştır. Karamürsel'de, "Gökbayrak Taburu" da önemli faaliyetlerde bulunmuştur.³⁹³ İzmit-Adapazarı yöresinde milli güçlerin teşkilatlanmasında, Geyve ve Taraklı da önemli yer tutmuştur. Nitekim TBMM'nin 8 Şubat 1921 tarihli oturumunda İzmit mebusu Hamdi Namık Bey, Gökbayrak Taburu'nun oluşmasında, Geyve halkının katkılarına dikkat çekmiştir.³⁹⁴

³⁹¹ Özel, a.g.e. , s.180

³⁹² Öztüre, a.g.e. , s.162-163.

³⁹³ Özel, a.g.e. , s.223.

³⁹⁴ Özel, a.g.e. , s.243.

a) Karakol Cemiyeti ve Kocaeli Mıntıkası

Karakol Cemiyeti, Anadolu'ya silah, cephane, asker ve uzman kişiler gönderen, milli harekete istihbarat bilgileri sağlayan Türk gizli teşkilatlarının ilkidir. Mütareke sonrası, Talat Paşa, İstanbul'dan ayrılmadan önce Kara Vasıf ve Galatalı Şevket Bey'lere örgüt kurmaları talimatı vermiş ve bunun üzerine Karakol Cemiyeti kurulmuştur.³⁹⁵ Genel kuruluş tüzüğüne göre; cemiyetin genel merkez üyelerinin sayıları, toplantı yerleri ve toplantı şekilleri, seçim usulleri ve görevlendirmeleri gizli tutulmaktaydı. Ayrıca, en ufak bir sırrı açığa vuran ve cemiyete tehlike getiren ya da tehlikeye yol açabilecek bir şüphe uyandıran idam edilirdi.³⁹⁶

Karakol Cemiyeti'nin merkez heyetinde; Baha Sait, Refik İsmail, Miralay Kara Vasıf Kafkas Fırkası Kumandanı Çolak Kemal (Kemalettin Sami Paşa), Karadeniz Boğazı Kumandanı Galatalı Şevket, Sevkiyatçı Ali Rıza (İstanbul Mebusu), Miralay Edip Servet (Milletvekili Edip Servet Tör) bulunmaktaydı. Cemiyetin, Anadolu ile haberleşme işlerini Galatalı Şevket Bey yapıyordu. Miralay Kara Vasıf Bey ise, Kuva-i Milliye'ye taraftar olanlar ile Anadolu arasındaki haberleşmeyi sağlıyordu. Cemiyetin, Üsküdar Grubu'nun başında bulunan Yenibahçeli Şükrü Bey, Kocaeli Kuva-i Milliye Umum Kumandanlığı görevi ile bölgedeki milli güçleri örgütleme görevini de üstlenmişti.³⁹⁷

Karakol Cemiyeti, ilk toplantısını Mahmutpaşa Camii avlusundaki bir kahvede yapmıştır. İşgal kuvvetleri, Rum ve Ermeni gözcülere, hatta kendi gizli cemiyetlerinin çalışmalarına rağmen, Karakol Cemiyeti'nin kurucularını ve yerini tespit edememişlerdir.³⁹⁸ Ancak daha sonra İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Karakol Cemiyeti'nin içine sızmayı başarmıştır. Karakol Cemiyeti'nin belgelerini ve grup mührünü kullanarak, birçok casusunu Anadolu'ya geçirmiştir. İngilizler adına çalışan en önemli casus olan Mustafa Sagir de Karakol Cemiyeti'nin belgeleriyle Anadolu'ya geçenlerdendir.³⁹⁹ Mustafa Sagir, yakalanınca İstiklal mahkemesince yargılanmış ve suçu sabit bulunarak 24 Mayıs'ta idam edilmiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁵ Okur, a.g.e. , s.204–205. ; Bülent Çukurova , “Kurtuluş Savaşında İstanbul Gizli Grupları “ , *Atatürk Araştırma merkezi Dergisi, C.II. , S.5*, Ankara, 1986, s.520.

³⁹⁶ Nutuk, s.51.

³⁹⁷ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 2000, s.414, 415.

³⁹⁸ Muharrem Giray , “Karakol Cemiyeti” , *Yakın Tarihimiz, C.I. , S.II.,b.y.y. , 1962 , s.345*

³⁹⁹ Aydın, a.g.m. , s.24, 36.

⁴⁰⁰ Özalp, a.g.e. , s.186.

Karakol Cemiyeti, İstanbul’u Anadolu’ya bağlayan Kocaeli yolunu elinde bulundurmak ve kontrol etmek için gayret sarf etmiştir. Özellikle İngiliz ve Yunanlılar tarafından oluşturulan ve Yeniköy, Bakkalköy, Paşaköy Rumlarından oluşturulan Rum çeteler ile İzmit çevresindeki Ermeni çetelere karşı teşkilatlanmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde bir taraftan, Ermeni ve Rum çeteleri faaliyet gösterirken diğer taraftan; İzmit, Sapanca, Adapazarı, Hendek ve Düzce’deki Çerkez ve Abazalar da, milli kuvvetlere karşı teşkilatlandırılmaktaydı. Bu çetelere karşı, aynı mıntıkada yaşayan Karadenizlilerden bir kuvvet oluşturmak düşüncesiyle, Yüzbaşı Ramiz, Hopalı Yüzbaşı Rauf, Trabzonlu Doktor Yüzbaşısı Raik Bey ve arkadaşları, Adapazarı’nda teşkilat kurmakla görevlendirilmişlerdir. Bu isimler bölgede, Meto Hüseyin ve Mehmet Bey’lerin geniş yardımları ile milli müfrezeler oluşturmuşlardır.⁴⁰¹

Milis teşkilatlanma çalışmalarının daha düzenli olarak yürütülmesi için faaliyet sahası mıntikalara ayrılmış ve Yenibahçeli Şükrü Bey komutasında, Kadıköy mıntikasına Veysel Bey (Büyük Millet Meclisi Umumi Kâtibi Veysel Orhan Bey), Gebze’ye Dayı Mesut, Şile’ye Yusuf Ziya, Kartal’a İhsan, Beykoz’a Murat Beyler ve Kefken’e de İpsiz Recep kumandan olarak atanmışlardır. Oluşturulan bu mıntikalarda, çeteleri imha etmek amacıyla, 22 seyyar grup oluşturulmuştur.⁴⁰² Maltepe Endaht Mektebi talim heyetinden Yüzbaşı Fehmi, Yüzbaşı Hulusi Beyler ve Ömer Kaptan öncülüğündeki seyyar müfrezeler, Kocaeli Mıntikası’ndaki azınlık çetelerin ortadan kaldırılmasında önemli rol oynamışlardır. Seyyar kuvvetlerin harekâtında ise Üsküdar Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşı Remzi, Atıf Bey, Gebze Jandarma Kumandanı Nail, Kartal Jandarma Kumandanı İzzet, İzmit Jandarma mülhaki Kerim Bey’lerin önemli çabaları görülmüştür.

16 Mart 1920’de İstanbul’un işgal edilmesi ile Karakol Cemiyeti’nin faaliyetleri de son bulmuştur.⁴⁰³ Cemiyet, ittihatçılık faaliyetleri sebebiyle Mustafa Kemal tarafından kaldırıldıktan sonra isim değiştirerek, 1920 yılı ekim ayından itibaren “Zabitan Grubu” adıyla çalışmaya başlamıştır.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Cebesoy, a.g.e. , s.415 – 416.

⁴⁰² Cebesoy, a.g.e. , s.416; Aydın, a.g.e. , s.137; Çapa, a.g.m. , s.142.

⁴⁰³ Çukurova, a.g.m. , s.522.

⁴⁰⁴ Türkmen, a.g.e. , s.244.

b) Milis Kuvvetlerin Azınlık Çeteleri Karşısındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

Ermeni ve Rum çetelerinin bölgedeki zulümleri, Kocaeli Kuva-i Milliye'sinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. İzmit Sancağı'nda, Ermeni ve Rum çetelere karşı vatani savunma ihtiyacından doğan çeteler, giderek Kuva-i Milliye müfrezeleri haline dönüştürülmüştür.⁴⁰⁵

Bu milis kuvvetler, azınlık çetelerine karşı mücadele ederek asayişin sağlanmasında önemli rol oynamışlardır. Özellikle İzmit'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi sonrası faaliyetlerini arttıran milis kuvvetler, Yunanlılara karşı da başarılı mücadeleler vererek İzmit ve çevresinin işgalden kurtulmasında pay sahibi olmuşlardır. Her biri ayrı önem taşıyan bu milis kuvvetler dışında, özellikle İpsiz Recep, Yahya Kaptan ve Fatma Seher Hanım'ın (Kara Fatma) faaliyetleri, milli kuvvetlerin bölgede teşkilatlanması açısından ve özellikle azınlık çetelere karşı mücadeleleri bakımından önemlidir.

b-1) Yahya Kaptan ve İzmit'teki Milli Teşkilatlanmaya Katkıları

Yahya Kaptan, Makedonya'nın önemli kasabalarından biri olan Köprülü'de doğmuştur.⁴⁰⁶ Milli Mücadele'nin en kritik dönemlerinde görev yapan bir Kuva-i Milliyeci olan Yahya Kaptan Darıca, Derince, Hereke, Molla Fenari, Tavşancıl ve İzmit çevresinde faaliyet göstermiştir. 1913'de Makedonya'dan İstanbul'a gelen Yahya Kaptan, İttihat-Terakki'ye katılmış, Balkan ve Irak cephelerinde çarpışmış, dönünce de Tavşancıl'a yerleşmiştir. Mütareke döneminde kurduğu milis kuvvetlerle, Rum çetelerine karşı mücadele etmiştir.⁴⁰⁷ Bölgedeki Rum çeteleri ortadan kaldırmayı öncelikli görev sayan Yahya Kaptan ve adamları, oluşturulacak müfreze için İstanbul'dan İngiliz denetimindeki cephaneden silah ve mühimmat kaçıarak Darıca'ya ardından Tavşancıl'a gelmişlerdir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Özel, a.g.e. , s.121.

⁴⁰⁶ Şener Aksu, *Bireyin Tarihteki Rolü Açısından Yahya Kaptan*, Kocaeli, 2007, s.43.

⁴⁰⁷ Konukçu, a.g.m. , s.232.

⁴⁰⁸ Aksu, a.g.e. , s.89-90.

Yahya Kaptan, Büyük Arslan çetesini kendisine bağlamış ve Rum çetelerini sindirerek güvenliği sağlamıştır. Kısa sürede Kocaeli Kuva-i Milliyesi'nin en önemli ismi haline gelmesinde, Yenibahçeli Şükrü Bey'in Gebze'ye gönderdiği bir mektupla, Yahya Kaptan'ın bölgedeki silahlı kuvvetlerin başına getirildiğini, kendisine her türlü yardımın yapılmasını istemesi etkili olmuştur. Gebze Jandarma Komutanı Yüzbaşı Nail Bey, Yahya Kaptan'ın evine jandarma telefonu çektirmiş, tüm karakollara da onu amir olarak tanımlarını bildirmiştir.⁴⁰⁹ Ancak, daha sonraları Yüzbaşı Nail Bey, Yahya Kaptan'ın kısa sürede başarı kazanmasını çekememiş ve aralarında düşmanlığa dönüşecek olan bir rekabet başlamıştır.

Yahya Kaptan'ın Kuva-i Milliye'ye hizmet ettiği dönemde, İstanbul Hükümeti tarafından Kuva-i Milliye'yi ortadan kaldırma planları yapılmaktaydı. Kuva-i Milliye karşıtları, Hıristiyanlara saldırarak, çeteler oluşturup cinayet ve soygunlar gerçekleştirerek bunları Kuva-i Milliye'ye yüklemek suretiyle, teşkilatı yok etmek amacındaydılar. Bu durum Biga, Balıkesir ve İstanbul'a yakınlığı sebebiyle İzmit, Adapazarı, Bolu çevresinde dikkat çekici bir hal almıştı. Bu durumu ortadan kaldırmak için, İzmit çevresinde silahlı müfrezeler kurularak çetelere son verilmesi gerekmiş, bunlar içinde en önemli ve kuvvetlisi Yahya Kaptan Müfrezesi olmuştur. İşte bu süreçte Mustafa Kemal ile temasa geçmek isteyen Yahya Kaptan 4 Ekim 1919'da Kuşçalı'dan çektiği telgraf ile ne yapması gerektiğini sormuştur. Mustafa Kemal'den de güçlü bir teşkilat kurması konusunda emir alarak harekete geçmiştir.⁴¹⁰

Yahya Kaptan'ın Gebze'deki faaliyeti, Mustafa Kemal ile haberleşmeleri Ekim ayından önce başlamıştır. 7 Ağustos 1919'da Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılan Halil Paşa ile Küçük Talat, Karamürsel'e geçmeden önce bir hafta kadar Yahya Kaptan'ın himayesinde kalmışlardır. Bu sırada Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti ile ilişkilerinin iyi olduğu bilinmektedir. Nitekim Halil Bey Yahya Kaptan ile beraberken Kara Vasıf, Yahya Kaptan'a çetesinin iaşesi için 4000 lira getirmiştir. Yahya Kaptan'ın Karakol Teşkilatı ile arasının açılması ise muhtemelen Ekim ayından sonradır.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Can, a.g.m. , s.395. ; Özel, a.g.e. , s.123.

⁴¹⁰ Berna Türkdoğan, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, Ankara, 2002, s.163; Nutuk, s.212-213.

⁴¹¹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C.II. , İstanbul, 1992, s.203.

Mustafa Kemal'den aldığı emir doğrultusunda çalışmalara başlayan Yahya Kaptan hakkında, bir süre sonra şikâyetler başlamıştır. Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Şubesi adına hareket ettiğini belirten Binbaşı Ahmet Necati Bey ile Karakol Cemiyeti yöneticileri Kara Vasıf ve Şevket Bey, Mustafa Kemal'e çektikleri telgraflar ile Yahya Kaptan'ın saf dışı bırakılmasını istemişlerdir. Yahya Kaptan'ın Gebze'de adam öldürdüğünü, köylülerden zorla para toplayarak halka kötü davrandığını ve Kuva-i Milliye'nin adını lekelediğini öne sürmüşlerdir. Soygunculuk ve adam öldürmek suçundan İstanbul Hükümeti tarafından da arandığı belirtilerek, yakalanıp İstanbul Hükümeti'ne teslim edilmesi ile sorunun çözümleneceğini belirtmişlerse de, Mustafa Kemal bu bilgilere güvenmeyerek konunun araştırılmasını istemiştir. Bu konunun araştırılması için de İzmit'teki I.Tümen Komutanı Rüştü Paşa'yı görevlendirmiştir.⁴¹² 27 Kasım 1919 tarihli Heyet-i Temsiliye kararlarına da bu araştırma meselesi şöyle yansımıştır:

“ Su-i isti'malatı ile Kuva-i Milliye'yi lekedar ettiği Yahya Kaptan tarafından bildirilen Kartal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti reisi Binbaşı Necati Bey hakkında tahkikat-ı seria ifası ve her türlü su-i tefehhümatın izalesi İzmit'te Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e yazıldı.”⁴¹³

Rüştü Paşa'ya göre; soygunculuk ve adam öldürmekle suçlanması gereken kişi Ahmet Necati Bey'dir. Necati Bey, Arnavut Küçük Aslan Bey ile işbirliği yaparak köylüleri soymuş ve bu sırada cinayetler de işlemiştir. Olaylar henüz çözümlenmeden, 10 Ocak 1920'de Ankara'da bulunan Mustafa Kemal'e Jandarma Genel Komutan yardımcısı Hilmi Bey komutasındaki bir birliğin, Tavşancıl'da Yahya Kaptan'ı kuşattığı haberi verilmiştir.⁴¹⁴ İstanbul'da oluşturulan 90 kişilik bir kuvvet, Tavşancıl Köyü'nü basmış, yapılan müdahalelerden sonuç alınamamış ve 9 Ocak'ta teslim olan Yahya Kaptan'ın bir komplo sonucu şehit edildiği haberi bildirilmiştir.⁴¹⁵ Tavşancıl'da başı kesilerek öldürülen Yahya Kaptan'ı İstanbul'un takibinden kurtarmak isteyen Mustafa Kemal'in girişimleri de ne yazık ki sonuçsuz kalmıştır.⁴¹⁶

⁴¹² Ulugün, a.g.e. , s.62.

⁴¹³ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara, 1989, s.65.

⁴¹⁴ Ulugün, a.g.e. , s.62.

⁴¹⁵ Çam, a.g.e. , s.228–229.

⁴¹⁶ Sarıhan, a.g.e. , s.315.

Yahya Kaptan'ın öldürülmesinde Yüzbaşı Nail Bey ve arkadaşlarının tutumu etkili olduğu gibi, İngilizlerin Yahya Kaptan'ın yakalanması konusunda, hükümete baskı yapmaları da etkili olmuştur. Çünkü İstanbul'un yakınında silahlı bir güç oluşturarak, Rum çetelerini sindirmeyi başaran Yahya Kaptan'ın varlığı, İngilizleri tedirgin etmiştir. Yahya Kaptan'ın öldürülmesi, Kocaeli Kuva-i Milliyesi için büyük bir kayıp olmuştur. İngilizler, bu olay sonrasında kendilerini daha rahat hissederek, tutumlarını sertleştirmişlerdir. Hatta 20 Ocak 1920'de Ali Rıza Paşa Hükümeti'nde, Kuva-i Milliye yanlısı olarak gördükleri Cemal ve Cevat Paşaların istifalarını istemişlerdir.⁴¹⁷

20 Ocak 1920'de Kara Vasıf ve Albay Şevket imzalarıyla Mustafa Kemal'e gönderilen telgrafta, Yahya Kaptan'ın öldürülme sebebi, Kuva-i Milliye adına eşkıyalık yapması ve verilen emirleri dinlememesi gösterilmiştir.⁴¹⁸ Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal'i dinlemesi ve sadece ondan emir alması konusunda Mazhar Müfit Kansu şunları söylemiştir:

“Yahya Kaptan, İstanbul'u dinlemezdi. Çünkü doğrudan Mustafa Kemal'den emir alıyor ve Paşa'yı dinliyordu. Verilen emre göre hareket ediyordu. Zaten bizce de Dâhiliye Nazırı'ndan, şuradan buradan gelen emirleri dinlememesi matluptu. Şurasını söyleyeyim ki Kuva-i Milliye namına şekavet ve fecaatte bulunmuyordu; bilakis hainane maksatla yani bu fenalıkları Kuva-i Milliye yapıyor dedirtmek için düşmanlar tarafından teşkil edilen Küçükaslan çetesi, bu fenalığı ve fecayii vukua getirmekte, Yahya Kaptan da buna mani olmaktaydı...”⁴¹⁹

Mustafa Kemal, Nutuk'ta Yahya Kaptan konusuna şöyle açıklık getirmiştir:

“... Yahya Kaptan'ın hiç kimseyi dinlememesinin öldürülmesine sebep olarak gösterilmesi asla doğru olamaz. Merhum şehit beni dinliyordu, benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre hareket ediyordu. Başka bir makama veya şahıslara bağlı olduğunu, onlardan emir alması gerektiğini kendisine emretmemiştim. Bu sebeple, İstanbul'dan her önüne gelenden, Dâhiliye Nazırı'ndan, Jandarma Komutanı hain Kemal Paşa'dan verilen emirleri dinlememesi zaten bizim istediğimiz şeydi. Kuva-i Milliye adına eşkıyalık ve zulüm yapanın da kendisi olmayıp, Küçük Aslan çetesi gibi, haince bir maksatla kuruldukları belgelere dayanılarak anlaşılmış olan çeteler idi. Yahya'nın

⁴¹⁷ Özel, a.g.e. , s.125–126.

⁴¹⁸ Nutuk, s.222.

⁴¹⁹ Kansu, a.g.e. , s.458.

bunların eşkıyalıklarını önlemeye çalıştığı, sözlerine güvenilmesi gereken kimselerin soruşturmalarıyla kesinleşmiş bir durumdur.”⁴²⁰

14 Ocak 1920’de, Yahya Kaptan’ın eşi Şevket Hanım, Mustafa Kemal’e yazdığı mektupta, eşinin Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Mülazım-ı evvel Abdurrahman tarafından öldürüldüğünü belirtmiştir.⁴²¹ Şevket Hanım’ın Mustafa Kemal’e yazdıkları şöyledir:

“Zevcim Yahya Kaptan, mahza zat-ı samilerine olan münasebeti dolayısıyla (sırf yüksek şahsiyetinizle olan ilgisi sebebiyle), bir cürmi kanunisi (kanun karşısında suçlu olmaksızın) arz-ı teslimiyet ettiği halde (teslim olduğu halde) Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Üsteğmen Abdurrahman Efendi’ler tarafından alçakçasına şehit edildi. Bütün Tavşancıl ahalisi vakanın tanığıdır. İhkakı hak için(Hakkın yerini bulması için) Adliye ve Dâhiliye Nezaretleri’ne müracaat edildi. İki nefer yetimle perişan bir halde bulunuyoruz. Bu babta, teşebbüsat ve muavenet-i samilerine muntazırız, ferman.”⁴²²

T.B.M.M.’de alınan karar ile daha sonra Yahya Kaptan’ın eşine maaş bağlanmıştır. Yahya Kaptan’ın ölümünden sonra, Kocaeli Yarımadası’nda Aslan Çetesi ve Halil Ağa, Şumnulu Tahir Ağa, Köprülü Adil, Sırrı, Yüzbaşı Celal, Göçmen Ali ve Demircili Abdullah gibi arkadaşları, Kuva-i Milliye adına çalışmaya devam etmişlerdir.⁴²³ Mustafa Kemal, Milli Mücadele’den çok sonra İstanbul’a yaptığı bir tren seyahatinde, Gebzelilerin kendisi için yaptıkları heykelin açılma talebini reddederek, “ Gebzeliler benim heykelimi dikeceklerine, buralarda mücadele eden Yahya Kaptan’ın heykelini dikmelidir.” demiştir. Bu istek daha sonra Gebzeliler tarafından uygun görülerek gerçekleştirilmiştir.⁴²⁴

b-2) İpsiz Recep’in Bölgedeki Rolü

1862 yılında Rize’nin Portakallık Mahallesi’nde doğan Recep Reis, Rize ile Rusya arasında tuz kaçakçılığı yaparken, Rusların eline düşerek Sibiry’a’daki esir kamplarında ve Rus cezaevlerinde kaldıktan sonra Azerbaycanlı bir gardiyan yardımıyla kaçmayı başarmıştır.

⁴²⁰ Nutuk, s.222–223.

⁴²¹ Kansu, a.g.e. , s.459; Konukçu, a.g.m. , s.232.

⁴²² Kansu, a.g.e. , s.459.

⁴²³ Konukçu, a.g.m. , s.232.

⁴²⁴ Atatürk’ün Kocaeli Ziyaretleri (Kent Ve Konuğu), s.19.

Rus işgali sırasında, Rize'den çekilen Rusları geriden vurarak pek çok ganimet elde etmiş ve Rize'deki evlerinin önünde karaya oturan Rus motorunu yüzdürerek kendine mal etmiştir. Bu motorla Zonguldak'tan İstanbul'a kömür nakline başlamış, fırtınalı bir havada Kefken Adası'na sığınmış, ancak motorunun batmasını engelleyememiştir.⁴²⁵ Bu olay sonrası sermayesiz kalan Recep Reis, Kandıra-Karasu çevresinde eşkıyalık ve korsanlık faaliyetlerine başlamış ve bu sebeple idama mahkûm edilmiştir. Kaymakam Atıf ve Doktor Yüzbaşı Raif Beyler, Recep Reis'i Kuva-i Milliye'ye katılmaya ikna etmişlerdir.⁴²⁶

Karakol Teşkilatı'nın yaptığı görevlendirme sonucu 21 Mart 1920 tarihinde Kefken'e komutan olarak atanan Recep Reis,⁴²⁷ milli kuvvetlere katıldıktan sonra, Kandıra ve çevresinde Rum çetelere karşı mücadele vermiştir. İstanbul'dan Kandıra yoluyla kaçan asker, subay ve komutanlara yol göstererek yardımcı olmuştur.⁴²⁸ Recep Reis'in katılımı ile Kuva-i Milliye, Batı Karadeniz kıyılarında ve iç kesimlerde önemli bir güç kazanmıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya denizden geçebilmek ancak Recep Reis ve çetesi sayesinde mümkün olabilmiş, takalarla silah ve cephane de ancak onun gözetiminde kaçırılabilmiştir.⁴²⁹ Yeniköy'deki Rum çetelerinin Kandıra köylerine kadar gelerek yağmalamalar yapması üzerine, bu faaliyetlere engel olmak amacıyla, 85 adamıyla beraber Yeniköy'e baskın yapmıştır. Ancak, olayı önceden haber alan Rumların kaçması sebebiyle amacına ulaşamamıştır.⁴³⁰

Yeniköy eşkıyası ve köyün ileri gelenleri, Recep Reis'in köyleri basarak çoluk çocuğa taarruzda bulunduğu konusunda İstanbul'da bulunan Yunan ve İngiliz komutanlarına şikâyetlerde bulunmuşlardır. Damat Ferit'e baskı yapan İngilizler, duruma müdahale etmesini isteyince Damat Ferit, Kemal Reis gambotu ile 80 kadar jandarmayı, Kefken Adası'ndaki Recep Reis üzerine yollamıştır. Gambotta bulunan jandarmalara da Recep Reis'in adi bir korsan olduğu söylenmiştir. Mürettebatın çoğu, İstanbul'daki teşkilatta olduğundan Kuva-i Milliye karşıtı harekette bulunmak niyetinde değillerdi. Gambotun seyir subayı mülazım Hayrettin Kaptan, Kefken'e hareket etmemek için ısrar

⁴²⁵ Özel, a.g.e. , s.153.

⁴²⁶ Apak, a.g.e. , s.174.

⁴²⁷ Özel, a.g.e. , s.156.

⁴²⁸ Apak, a.g.e. , s.174.

⁴²⁹ Şerif Güralp, *İstiklal Savaşı'nın İç Yüzü*, İstanbul, 1958, s.61; Özel, a.g.e. , s.160.

⁴³⁰ Özel, a.g.e. , s.163.

etmişse de diğerleri gibi onu da kurşuna dizilmekle tehdit etmişlerdir. Kefken Adası'na geldiklerinde, Recep Reis'i hala adi bir eşkıya sanan Hayrettin Kaptan ile Recep Reis arasında yapılan görüşmeler sonrası, gambottan ateş açılması üzerine Recep Reis'in askerleri de gambotu kurşun yağmuruna tutmuşlardır. Kayalara çarparak batma tehlikesi geçiren gambot, Recep Reis'in ateşkes emriyle kurtularak yönünü İstanbul'a çevirerek hızla uzaklaşmıştır.⁴³¹

Kemal Reis gambotunun başarısızlığı üzerine, itilaf temsilcileri Recep Reis vekuvvetlerini ele geçirmek için, bu defa Fransız muhriplerinden Hüva'yı harekete geçirmişlerdir.⁴³² Recep Reis, karanlık basınca, yeğeni Hamza ile arkadaşlarından Altıkonakoğlu Mehmet Ağa, Kaçıran Şerif, Kaşkının oğlu İbrahim ve altmış silahlı adamı ile birlikte adaya çıkmaya çalışan düşmana karşı tedbir alırken bir yandan da arkadan çevirdiği muhribi ateşe tutmuştur.⁴³³ Açılan ateş, Fransız muhribinin projektörlerine isabet edince, deniz karanlığa bürünmüş ve Hüva, Ereğli'ye dönmek zorunda kalmıştır.

Ekim 1920'de, İzmit ve çevresinde Karasu yerlilerinden 1500 Rum, 300 Abaza, İzmit'ten Karasu'ya gelerek yağma ve soygun yapmışlar, Belediye Başkanı'nın evini yakarak yirmi civarında masum sivil öldürmüşler, kadınların süs eşyalarını almışlar, halktan da 5000 lira istemişlerdir. Recep Reis, bu sırada Akçakoca'da olmasına rağmen, halk arasında "İpsiz Recep geliyor" söylentilerinin çıkması üzerine Rumlar, paralarını toplamaya fırsat bulamadan kaçmışlardır.⁴³⁴

Milli Mücadele'nin sonraki dönemlerinde Recep Reis, Yunanlılara karşı da mücadele etmiştir. Kandıra'nın Pınar mevki civarında, Yunan kuvvetlerini geri püskürterek birçok ganimet ele geçirmiştir. Recep Reis, düzenli ordunun kurulmasından sonra "Orhan Gazi müfrezesi" adıyla çalışmış daha sonra da kuvvetlerinin sayısını sekiz

⁴³¹ Özel, a.g.e. , s.164–168; Bu olay, Rahmi Apak tarafından şöyle anlatılmıştır: Adapazarı'ndan gelen Abazalar, milli cephenin İstanbul'a karşı ilk gözetleme ve sığınak merkezi olan Kandıra'ya geliyorlardı. Bunlara yardım için Ferit Paşa hükümeti, İstanbul'dan Kemal Reis Gambotunu göndermişti. Kefken Adası'na gelen gambottan yirmi kadar jandarma, kıyıya çıkmış ve Recep Reis'e padişahın selamını iletterek, kendisini taltif etmek için İstanbul'a davet ettiklerini söylemişlerse de Recep Reis bu daveti geri çevirmiştir. Kemal Reis gambotu daha sonra kıyıda açılıp bombardımana başlamış, Recep Reis'in askerleri de gemiye piyade atışı ile karşılık verince gemi uzaklaşmıştır. Bkz Rahmi Apak, a.g.e. , s.174–176.

⁴³² Apak, a.g.e. , s.170–173.

⁴³³ Kalkavanoğlu, a.g.e. , s.36.

⁴³⁴ Apak, a.g.e. , s. 170- 173, 177.

yüze kadar çıkartmıştır. Alay haline gelen kuvvetleriyle Mekece'ye giderek, cephe emrinde mücadele etmiştir. Bu dönemde yaşı altmışın üzerinde olduğundan, "Amca" lakabıyla anılan Recep Reis, hizmetlerinden dolayı yüzbaşı rütbesi ve 23.9.1929 tarih ve 15675 sayılı İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.⁴³⁵ Denizdeki hizmetleri kadar karada da önemli hizmetlerde bulunan İpsiz Recep, Karasu'da vefat etmiştir.⁴³⁶

b-3) Fatma Seher Hanım'ın (Kara Fatma) İzmit'teki Mücadelesi

Milli Mücadele döneminde Anadolu'daki çarpışmalarda beş defa yaralanan Fatma Seher Hanım, Tanin muhabirinin ifadesine göre; kırk beş yaşlarında, orta boylu, insana tam bir asker karşısında bulunduğu hissi veren bir kadındır.⁴³⁷ Asıl adı Fatma Seher olan Kara Fatma, Milli Mücadele döneminin en önemli savaşçı kadınlarından. Bu dönemde savaşçı kadınlara genel olarak "Kara Fatma" denildiğinden, onu diğerlerinden ayırmak için kendisine; "Erzurumlu Kara Fatma" denilmiştir. Erzurumlu Yusuf Ağa'nın kızı olan Fatma Seher'in eşi, ömrü cephelerde geçen Binbaşı Derviş (Erden) Bey'dir. Balkan Harbi'ne eşiyle beraber katılan Fatma Seher Hanım, mütareke sonrası eşini kaybetmiştir.⁴³⁸ Kara Fatma, başından geçenleri Ahmet Emin Yalman'a şöyle özetlemiştir:

" Balkan Harbinde kocamla beraber Edirne'de mahsur kaldık. Yanık kışlada askerlik hayatını paylaştım. Mütarekeden sonra eşim öldü. Onun orduda boş bıraktığı yeri doldurmayı aklıma koydum. Adana cephesinde Fransızlar ve Ermenilerle savaş vardı, oraya koştum. Orada Dinar, Afyonkarahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire'de bir asker gibi çalıştım. Sonra Kocaeli'ne geçtim ve İznik cephesinde vazife gördüm. İznik'e 380 gönüllü getirerek bunları İntikam Taburu'na teslim ettim. Oğlum ve kardeşim de bunların arasındaydı. Bir defa da 180 gönüllü topladım. İzmit'e getirildim. Bir müddet Birlik Kumandanlığı'nda bulundum, sağ kolumdan vuruldum. İzmit Hilal-i Ahmer (Kızılay) hastanesinde tedavi edildim. İnşallah yakında yine cepheye gideceğim."⁴³⁹

Mustafa Kemal'in Sivas'ta faaliyette bulunduğu sırada onunla görüşmek için Gül cemal Vapuru ile Samsun'a ve oradan da Sivas'a gelen Kara Fatma için Mustafa Kemal ile

⁴³⁵ Özel, a.g.e. , s.174-175.

⁴³⁶ Yüce, a.g.e. , s.93.

⁴³⁷ Tanin, 5 Temmuz 1923.

⁴³⁸ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, İstanbul, 2007, s.279.

⁴³⁹ Ahmet Emin Yalman, *Gördüklerim ve İşittiklerim* (1918-1922), C.II. , İstanbul, 1970, s.316.

görülebilmek pek kolay olmamıştır.⁴⁴⁰ Sivas'ta küçük bir lokantada yaptıkları görüşmede Mustafa Kemal, ona savaş bilgisi ve cesareti olup olmadığına dair bazı sorular sormuştur.⁴⁴¹

_ Silah kullanır mısın? Ata biner misin? Harpten, ateşten korkmaz mısın? Sorularına Kara Fatma şöyle cevap vermiştir:

_ Ata binerim, silah kullanırım, muharebe bana düğün gelir.

Bu cevaplardan memnun olan ve Kara Fatma'ya hayran kalan Mustafa Kemal ona ;

“ bütün kadınlarımız senin gibi olsalardı Kara Fatma “ demiş ve adı bundan sonra, “Kara Fatma “ olarak kalmıştır.⁴⁴²

Bu görüşme sonrası Mustafa Kemal, kendi el yazısıyla Kara Fatma'ya talimat vererek İstanbul'a dönmesini, hazırlıklarını tamamlayarak hemen işe başlamasını tavsiye etmiştir.⁴⁴³

Aldığı emir üzerine İstanbul'a gelen Kara Fatma, Topkapılı Pire Mehmet ve Laz Tahsin ile beraber on beş kişilik kuvvet oluşturduktan sonra, hep birlikte İzmit'e gelerek sayılarını arttırmaya çalışmışlardır. Gülbahçe Köyü ileri gelenlerinden Mehmet Ağa'nın da desteği ile sayılarını doksan altıya yükseltmişlerdir. Paşa Köyü'nde karargâh kurarak burada düşmanla çarpıştıktan sonra Kaynarca, Bereket, Alakaya'ya hareket ederek Üsküdarlı Albay Neşet Bey emrinde savaşmışlardır. Daha sonra Fındiktepe'yi düşmandan kurtararak buraya Türk bayrağını dikmişlerdir.⁴⁴⁴

Kocaeli Grubu Kumandanı Halit Paşa'nın isteği üzerine, Kara Fatma'nın 93 kişilik müfrezesinin sayısı 300'e yükseltilmiştir. Bundan sonra, karargâhını Hendek ile Düzce arasındaki Nefren Boğazı yakınındaki bir köye kuran Kara Fatma, birliğine iki çete reisi de çeteleriyle beraber katılmışlardır.⁴⁴⁵ Kara Fatma'nın ünü arttıkça kuvvetlerine katılanların

⁴⁴⁰ Fevziye Abdullah Tansel, *İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız*, Ankara, 1991, s.26.

⁴⁴¹ Erol Mütercimler, *Onlar Bizim İçin Öldüler Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, İstanbul, 2005, s.216; Sarıhan, a.g.e. s.282.

⁴⁴² Cahit Çaka, *Tarih Boyunca Harp Ve Kadın*, Ankara, 1948, s.74. ; Mısıroğlu, a.g.e. , s.108; Tansel, a.g.e. s.27.

⁴⁴³ Tansel, a.g.e. , s.27.

⁴⁴⁴ Mütercimler, a.g.e. , s. 216-217 ; Sarıhan, a.g.e. , s.282-283.; Tansel , a.g.e. , s.27-28; İlknur Kalıpçı , “Bursa'nın Kurtuluşuna İmza Atmış Bir Mücahit Kadınıımız Kara Fatma “, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* , C.14 , S.42, Ankara, 1998, s.1201-1202.

⁴⁴⁵ Tansel, a.g.e. , s.29.

sayısı da kısa sürede 480'e ulaşmıştır.⁴⁴⁶ Aralarında Kara Fatma'nın da bulunduğu milis kuvvetler, köylü kıyafetiyle işgal altındaki İzmit'e inerek, Sultanide Ali Efendi'den aldıkları cephane sandıklarını götürürken, üçüncü seferlerinde Kara Fatma yakalanmış ve askeri koğuşlardan birine atılarak 19 gün boyunca dövülmüştür.⁴⁴⁷

Kara Fatma büyük emek ve fedakârlıklar sonucu, kuvvetlerinin sayısını 750'ye çıkartmayı başarmıştır. İzmit çevresindeki çarpışmalarda ona bağlı kadınlardan 28'i şehit olmuştur. I. ve II. İnönü Savaşlarına da çetesi ile katılan Kara Fatma, burada da 18 genç kızını şehit vermiştir.⁴⁴⁸ Kara Fatma'nın 13 yaşındaki küçük kızı da annesi gibi harbe katılmış ve Kocaeli'deki bir çarpışma sırasında iki parmağını kaybetmiştir.⁴⁴⁹ İzmit'te işgalciler ile çatışmalara giren Kara Fatma "çavuş" rütbesi alarak, 28 Haziran 1921'de İzmit'in kurtuluşuna kadar burada kalarak mücadele etmiştir. Kara Fatma, Kocaeli Grup Kumandanlığı'na verdiği 24 Ekim 1921 tarihli dilekçesinde, kendisine verilen "çavuşluk" rütbesine teşekkür ederek, iki yıldır çok yorulduğunu, İzmit'te veya cephe gerisinde dinlenmek istediğini belirtmiş ve bu isteği uygun görülmüştür.⁴⁵⁰

Büyük Taarruz'da Afyon çevresindeki Sürmeli Köyü'nde Yunanlılara karşı yaptığı bir saldırıda esir düşmüş ve sorgulama sonrası, Başkumandan Trikopis'in karşısına çıkartılmıştır. Kara Fatma'nın ufak tefek görünüşü karşısında şaşırان Trikopis'in:

_ Sen Kara Fatma ha! Demesi üzerine Kara Fatma:

_ Anadolu'daki Kara Fatmaların en kuvvetlisi benim demiştir. Bu olay sonrası bir yere kapatılan Kara Fatma, nöbetçinin sarhoşluğundan faydalanarak onun silahını da alarak kaçmayı başarmıştır. On dokuz gün sonra, Sürmeli Köyü'ndeki birliğinin başına geçmiş, birliği ile beraber 10 Eylül 1922 tarihinde Bursa'nın kurtuluşuna katılmıştır.⁴⁵¹

İstanbul'da yayınlanan Tevhid-i Efkâr gazetesi, Fatma Seher hanım ile görüşmüş ve 18 Haziran 1922'de onunla ilgili bir makalede şu ifadelerle yer vermiştir:

⁴⁴⁶ Mütercimler, a.g.e. , s.217; Aynur Mısıroğlu, *Kuva-i Milliye'nin Kadın Kahramanları*, İstanbul, 1994, s.97; Tansel, a.g.e. , s.29.

⁴⁴⁷ Mısıroğlu, a.g.e. , s.97; Sarıhan, a.g.e. , s.283; Kalıpçı, a.g.m. , s.1202.

⁴⁴⁸ Ülger, a.g.e. , s.88.

⁴⁴⁹ *Tanin*, 5 Temmuz 1923.

⁴⁵⁰ Sarıhan, a.g.e. , s.283; Tansel, a.g.e. , s.30.

⁴⁵¹ Mısıroğlu, a.g.e. , s.106; Tansel, a.g.e. , s.35.

“ Fatma Seher Hanım, çeşitli muharebelerde erkeklerden daha büyük hizmetler ifa etmiş, düşman karşısında bir dişi aslan gibi çarpışmıştır.

Onu geçen kış İzmit’te gördüm. Ne olursa olsun böyle pür silah omuzdan aşağı fişeklere sarılı belinde uzun kaması ve tabancasıyla bir Anadolu kadını. İlk defa görülünce insana öyle derin bir hayret hissi geliyor, sonra bu hayret yavaş yavaş bir kahraman karşısında duyulan hürmet ve tazim hislerine karışıyor ve insan ne büyük bir milletin evladı olduğunu o zaman gurur ve iftiharla duyuyor.

Size eğer tatlı memleket şivesiyle hatırnızı soruyorsa, sesinde o kadar merhamet ve şefkat bulursunuz ki kahraman Fatma o zaman gülümser, gözleri gözlerinden sıyrılıp uzaklara bakar. Fakat bu tatlı tebessümde ve gözlerini bu şanlı günlerin anlatımından kaçırmak istemesinde o kadar ulvi bir tevazu vardır ki, o anda ellerinden öper ve “ var ol ana, var ol ana” diye sesiniz titrer. Ben işte böyle şanlı bir Erzurum annesini ve kadınların en kahramanını tanıdım.

İznik cephesinde (29 Ağustos) düşmanın yaptığı taarruzu Kara Fatma püskürttü. Yine İznik’te bir düşman taarruzuna karşı kahramanlarıyla birlikte harp etti, göğsünün sağ tarafına saplanan bir mermi bu mücahidenin sinisini kan içinde bıraktı. Fakat kahraman Fatma, göğsünün kanlarıyla düşman üzerine yürüdü. Onun İntikam Taburu’na gönüllü giren oğlu, ne büyük bir şanın varisidir ve aynı taburda gönüllü kalan kardeşi yine büyük bir şanın geldiği nesilde yetişmiştir. Kara Fatma şimdi İzmit Karargâh Kumandanıdır.”⁴⁵²

5 Temmuz 1923 tarihli Tanin gazetesinde yayınlanan röportajındaki ifadeleri, Fatma Seher Hanım’ın yürekliliğini ortaya koymaktadır:

“ Bundan sonra erkek, kadın hep beraber çalışacağız. Kadın peçesiz ve yüzü açık gezmekle iffetini kaybetmez. Zaten memleket bizden o kadar çok hizmet istiyor ki... Bunlar arasında peçe ve çarşafı düşünecek halde değiliz. İstanbullu hemşerilerimize silah kapıp cepheye gidin denilemez; fakat onlara düşen iş, silah kullanmaktan daha büyüktür. Şimdiden sonra Anadolu’ya gitmeli ve cahil Anadolu kadınının gözünü açmalı. Anadolu halkı hele kadınları, İstanbullu hanımları seve seve karşılayacak, onların söylediklerini harfîyen yapacaktır. Kadın neden erkek kadar çalışmasın? Bugün Anadolu’da bir ailede iki erkek varsa yanı başında on da kadın vardır. Bunun için kadın erkek hep beraber çalışacaktır. Bunun kimseye bir zararı yok, belki faydası çoktur. Kadının erkek gibi çalışması aleyhinde bulunan kalın kafalılara çok düşmanım. İşte ben, ne okumak ne yazmak biliyorum. Şimdi tahsilim olsaydı zarar mı ederdim Hangi adam kadının memlekete hizmet etmesini istemezse, o adam mutlak, bizden cahildir...”

⁴⁵² Özgür Kocaeli Gazetesi, 26 Ekim 2003 Pazar, s.7.

“...Çocuklarımız mutlak okumalıdır. Ben çok iyi biliyorum ki bugün Anadolu’da erkek ve kız bütün çocuklar okuyacak olurlarsa, Anadolu’nun hali değişecek, Türk’ün yüzü gülecek, işi düzelecek, bütün batıl düşünceler kalkacak, Türkler yaşamaya başlayacaktır...”⁴⁵³

Ölünceye kadar sırtında muharebe zamanlarında giydiği elbisesinin bir benzeri ve göğsünde de İstiklal Madalyası olduğu halde çoğu kez sokaklarda geçenlerin dikkatini çeken Kara Fatma hayatının son yıllarını yoksulluk içinde geçirmiştir.⁴⁵⁴ Zaferden sonra terhis edilen Kara Fatma, kendisine bağlanan üsteğmenlik maaşını Kızılay’a bırakmıştır. Bunun gerekçesini de şöyle açıklamıştır:

“ Vatanın büyük kurtarıcısı Ebedi Şef’in, layık olmadığım büyük iltifatı, beni son derece sevindirmişti. Esasen bütün emel ve arzum, yapmış olduğum hizmetten hiçbir menfaat beklemiyordum. Bu itibarla taltif edilmiş olduğum rütbemin mukabilinde verilecek maaşımı Kızılay’a terk etmekle son vazifemi yaptım.”⁴⁵⁵

1946’da İstanbul Valisi Lütfü Kırdar ve Belediye Başkanı, Kara Fatma’nın muhtaç durumda olduğu haberleri üzerine onu bularak durumu ile ilgilenmişlerdir.⁴⁵⁶ Kara Fatma’ya yardım edilmiş, defterdarlıkta bir işe yerleştirilerek, belediye bütçesinden de kendisine yardım yapılmasına karar verilmiştir.⁴⁵⁷ 1954 yılı başlarında, bakacak kimsesi olmadığından ve yaşının ilerlemesi sebebiyle çalışmadığından, İstanbul’da bir kulübede yardıma muhtaç halde yaşamaktaydı. Kara Fatma’ya maaş bağlanması için T.B.M.M. Başkanlığı’na dilekçe veren Kars Mebusu Tezer Taşkiran ve Rize Mebusu İzzet Akçal, bu durumun gerekçesini de şöyle açıklamışlardır:

“Milli Mücadele’ye 350 mücahit Akıncı ile iştirak ederek, onsekizinci Fırka’nın Yirminci Hücum Taburu Süvari Bölüğü Kumandanlığı’nı yapmış ve bu hizmet mukabili kendisine Milis Subayı unvanı verilmiş olan Erzurumlu Kara Fatma, yaşının yetmişi aşması, kendisine bakacak hiç kimsesi bulunmaması dolayısıyla İstanbul’da bir kulübede yaşamakta ve büyük bir sefalet içinde kıvrınmaktadır. Bu kahraman kadın, vatani hizmet tertibinden maaş tahsisi için Büyük Millet Meclisi’nin atıfetine sığınmıştır.”

⁴⁵³ *Tanin*, 5 Temmuz 1923.

⁴⁵⁴ Mısıroğlu, a.g.e. , s.106. ; Tansel, a.g.e. , s.39; Tansel, 1923’de Akşam’da yayımlanan bir yazıdan hareketle üzerinde üsteğmen elbisesi ve göğsünde de Harp Nişanı ile İstiklal Madalyası olduğunu belirtmiştir.

⁴⁵⁵ Tansel, a.g.e. , s.37.

⁴⁵⁶ Çaka, a.g.e. , s.75.

⁴⁵⁷ Sarıhan, a.g.e. , 289.

Bunun üzerine maaş bağlanması hakkındaki 6270 numaralı kanun 17 Şubat 1954'te, kabul edilmişse de, Kara Fatma, kendisine meclis tarafından aylık bağlanmasından bir yıl sonra 1955'te Erzurum'da ölmüştür.⁴⁵⁸ İzmit Sancağı'nın işgalden kurtuluşuna kadar Bahçecik, Servetiye, Kaynarca ve Fındıktepe civarında, Yunan ordusuna karşı mücadele eden Fatma Seher Hanım'ın büyük emekleri olmuştur. Bu bakımdan bölgenin Milli Mücadele tarihi açısından unutulmayacak bir isimdir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Mütercimler, a.g.e. , s.219; Tansel, a.g.e. , s. 37-39.

⁴⁵⁹ *Özgür Kocaeli Gazetesi*, 26 Ekim 2003, s.6.

BEŞİNCİ BÖLÜM

6) MİLLİ MÜCADELE'DE KANDIRA'NIN ROLÜ VE ÖNEMİ

Kocaeli Sancağı'nın kuzeyinde, Karadeniz'e yakın bir Anadolu kasabası olan Kandıra, Orhan Gazi'nin silah arkadaşlarından Akçakoca tarafından fethedilmiştir. Kandıra Fatih olarak tarihe geçen Akçakoca, 1328'de Kandıra civarında 94 yaşında ölmüştür.

Kandıra halkı, buranın fethedildiği günden beri, Selçuklu ve Osmanlı kültürünü yaşatmayı başarmıştır. Ayrıca Osmanlı döneminde çeşitli savaşlarda ve deniz mücadelelerinde, Kandıralı yiğitlerden de büyük ölçüde faydalanılmıştır.⁴⁶⁰

1868'den önce, Üsküdar kazasına bağlı bir nahiye olan Kandıra, kaza olunca İzmit Sancağı'na bağlanmıştır. İlçe belediyesi ise 1868 yılında kurulmuştur. 1881/82–1893 Osmanlı nüfus sayımları sonuçlarına göre, İzmit Sancağı'nın Adapazarı'ndan sonra en kalabalık kazası, 44.033 kişi ile Kandıra'dır.⁴⁶¹ Bu nüfusun 40.686'sı Müslüman, 2.088'i Rum, 1.259'u da Ermeni'dir.⁴⁶² 1914 yılında ise 40.495 Müslüman, 1.804 Rum, 641 Ermeni ve 4 Yahudi nüfus tespit edilmiştir.⁴⁶³

İzmit ve İstanbul'a yakınlığı sebebiyle, Milli Mücadele'de önemli bir yer tutan Kandıra, 1918'de İngiliz, 1920'de Yunan işgaline uğramış ve 21 Haziran 1921 tarihine kadar da işgal altında kalmış bir kazadır.⁴⁶⁴ 13 Mayıs 1920 tarihinde Ahmet Anzavur emrindeki Kuva-i İnzibatiye birlikleri de Kandıra'yı işgal etmiştir.⁴⁶⁵

Milli Mücadele sürecinde Kandıra halkı, İngiliz ve Yunan işgallerine ve azınlık çetelerine karşı, milli müfrezelere destek vermiştir. İstanbul'un işgali sonrası Anadolu'ya geçenlerin bir kısmı, Kandıra üzerinden Ankara'ya ulaşmışlardır. Ayrıca Kandıra'nın Karadeniz'e bakan sahil şeridi de Anadolu'ya silah ve cephane taşıyan takaların en önemli geçiş noktası olmuştur. Kandıra halkı ve burada mücadele veren milis kuvvetler sadece

⁴⁶⁰ Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit, 2000, s.21; Kandıra, Hammer'ın Büyük Osmanlı Tarihi adlı eserinde "Kanderi" şeklinde geçmektedir. Hammer, a.g.e. , s.92–93.

⁴⁶¹ Altun, a.g.e. , s.44.

⁴⁶² Karpat, a.g.e. , s.270.

⁴⁶³ Karpat, a.g.e. , s.386.

⁴⁶⁴ Yüce, a.g.e. , s.87; Altun, a.g.e. , s.44.

⁴⁶⁵ Çam, a.g.e. , s.96.

bölgesel kurtuluş için çalışmamış, tam bağımsızlığın sağlanması konusunda da mücadeleci olmuşlardır.

TBMM Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey, Anadolu halkının bağımsızlık konusundaki kararlılığını, Avrupalı devletlere anlatmak amacıyla Londra Konferansı'na giderken, 9 Şubat 1922'de İzmit'e gelmiştir. Kendisi için yapılan karşılama töreninde, kazalardan gelen telgraflar okunmuştur. Kandıra'dan gelen 14 Şubat 1922 tarihli telgraf, Kandıra halkının Milli Mücadele dönemindeki azmini ve kararlılığını göstermesi açısından önemlidir:

“ Mukaddes vatan ve milletimizin hukuku meşruasını müdafaa eylemek üzere Avrupa'ya seyahatiniz hasebiyle İzmit'i teşrif buyurdıkları haber-i mesretini isrini istibşar (haber almak) eyledik. Bu uğurdaki Seyahat-i Alilerin vatan ve milletin hayatını idame edecek muvaffakiyet ile intacını cenab-ı haktan temenni eder ve bu vesile ile Büyük Millet Meclisi'nin prensipleri dairesinde Misak-ı Milli'nin husulüne kadar ahd-ı peymanımızdan (verdiğimiz sözden) hiçbir vakit inhiraf etmeyeceğimizi (dönmeyeceğimizi) tarihi alemler şanlı ve medeni vekaiyle tezyin etmiş (süslemiş) olan Türk unsurunun kudret-i cengaveranesini beşeriyetin yüzkarasından başka bir şey olmayan, hain Yunanlılara göstermeye ve bu uğurda ölümü istihkar (aşağı görme) edercesine çalışarak kanımızın son damlasını akıtmaya kemal-i fahişle azim ve kast eylemiş olduğumuzu umum kaza namına arza cesaret eyleriz.”

Yusuf Kemal Bey'e, İzmit-Kandıra halkı adına gönderilen bu telgrafta imzası olanlar; Müdafa-i Hukuk ve Belediye Reisi Ahmet, Müftü Ali Rıza, eşraftan semerci Mehmet, eşraftan Tefvik, eşraftan Esat, eşraftan Hasanağazade Nazif, Hacı Mehmet, Mehmet Münir, Ruhi, Semerci Mehmet Tefvik, Eşref Bey'lerdir.⁴⁶⁶

a) Kandıra'da Teşkilatlanan Milis Kuvvetler

İstanbul ve İzmit'e yakınlığı sebebiyle Milli Mücadele'de Kuva-i İnzibatiye, İngiliz ve Yunan işgaline maruz kalan Kandıra'da, Halit Pehlivan Ve Rıfat Molla'nın girişimleriyle 1500 kişilik kuvvet oluşturulmuş ve bu kuvvetler İzmit ve Adapazarı'nın kurtuluşunda önemli rol oynamışlardır. Yunan işgali sırasında da bu kuvvetler, Şeyhler'in Fındıklı ve Seyfiler köylerinde Ermeni ve Rum çetelerini imha etmişler ve bir Yunan taburuna da önemli kayıplar verdirmişlerdir. İzmit ve Adapazarı'nın kurtuluşu sonrası

⁴⁶⁶ *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*, C.I., Ankara, 1992, s.391.

Kocaeli Grup Kumandanlığı'nın Avdan cephesine katılan bu kuvvetler, burada da önemli hizmetler vermişlerdir. Düzenli ordunun kurulması ve milli müfrezelerin düzenli orduya katılması emri üzerine bu kuvvetlerin erleri kıtalara verilmiş, komutanları ise terhis edilerek memleketlerine dönmüşlerdir.⁴⁶⁷

Milli Mücadele sırasında, silah ve cephane taşıyan takaların Karadeniz'de faaliyet göstermeleri, Kandıra ve çevresini Kuva-i Milliye'nin en önemli merkezlerinden biri haline getirmiştir. Kızılcaali'deki bölge okulunun öğretmeni Alişan Hoca'nın silahlanma çağrısına ilk uyanlar, Aşır Ali, Halit Molla ve Zekeriya kardeşler olmuşlardır. Bu kardeşler, Kefken'den kendi imkânlarıyla silah alarak, ileride Batı Cephesi'nin bir taburu haline gelecek olan milli müfrezenin temelini atmışlardır. Yunanlılara ve azınlık çetelerine karşı silahlanan bu kardeşler, müfrezeleri sayesinde çetecileri sindirerek, işgalci Yunanlıları da baskı altına almışlardır.⁴⁶⁸ Ayrıca azınlık çetelerine zarar vererek köylerini korumuşlar, Yunanlıların Geyve Boğazı'nı zorladıkları sırada Yunan kuvvetlerini, Solaklar Köyü'nden İzmit'e kadar takip ederek, düşmana kayıplar verdirmişlerdir.⁴⁶⁹

Bu örgütlenme çabaları karşısında, 16 Nisan 1921'de Kızılcalı Halit Müfrezesi sayesinde Kandıra İngilizlerden geri alınmıştır.⁴⁷⁰

Kandıra'nın Sakarya mensabından Ağva Boğazı'na kadar 80 kilometreye yakın alanın Karadeniz kıyısı olması ve bölge halkının tamamının Türk olması sebebiyle düşman deniz yönüne hâkim olamamıştır.⁴⁷¹ Bu sebeple, bölge denizyolu açısından da milli kuvvetlere destek sağlayan bir role sahip olmuştur. Milli Mücadele sırasında, Anadolu'ya götürülecek silah ve cephaneleri taşıyan takaların en önemli geçiş noktalarından birisi de Kefken Adası açıklarıydı.1922 yılında, Kefken Adası'nda korsanlık yapanlar tarafından, cephane taşıyan takalar korsan saldırısına maruz kalmışlardır.1922 yılında, Anadolu kavağı iskelesi başında Sürmeneli kahveci İlyas Efendi'nin kahvesinde oturan Mustafa Kaptan, Trabzonlu Ömer, Talip Reis bir kayık ile gece geç vakitte boğaz haricine bir sandal ile açılarak, harp malzemesi yüklü bir motor ve takalar ile beraber Akçaşehir'e hareket etmişlerdir. Kefken Adası açıklarında, derininde cephane bulunan bir motor ve peşinde bir

⁴⁶⁷ Yüce, a.g.e, (Atilla Oral), s.274–275.

⁴⁶⁸ Özel, a.g.e. , s.180.

⁴⁶⁹ Yüce, a.g.e. , s.77.

⁴⁷⁰ Sarıhan, a.g.e, C.III. , s.499.

⁴⁷¹ Yüce, a.g.e. , s.91.

taka bulunan, Mustafa Kaptan bir korsan tecavüzüne maruz kalarak katledilmiştir. Kefken Adası'na defnedilen Mustafa Kaptan hakkında, Kefken fener memuru ile bölgenin jandarmaları sayesinde haberdar alınmıştır.

Ayrıca, Talip Reis'in motoru peşinde bağlı olan takalar da Kefken Adası önünden geçerken Adada bulunan Laz eşkıyaların attığı kurşun, Talip Reis'in motoru güvertesinde yatan Gencaloğlu Nazmi'ye isabet etmiştir. Tayfalardan Nazmi'nin, almış olduğu yara sebebiyle vefat etmesi üzerine Talip Reis, derhal motor ve takalar ile beraber sahile yanaşarak, eşkıyaların üzerlerine gitmiştir. Ancak, kaçtıklarını görerek; "utanmıyor musunuz? Allah'tan korkmuyor musunuz? Allah'tan korkmazlar! Gözünüz kör mü? Anadolu'ya cephane götürüyorlar! Diye feryat etmiştir. Talip Reis, cesedi karaya çıkarmayarak Akçaşehir'e hareket etmiştir. Cephaneler bilinen yere varmıştır. Yalnız Talip Reis, defalarca deniz merkezi memurlarından sandal veya bir motorun gönderilmesini istemiş ve vesait olmazsa orada iş göremeyeceğini bildirmiştir.⁴⁷²

Belgedeki ifadelerden çok açık bir şekilde anlaşılmasa da muhtemelen bu saldırıyı gerçekleştirenler, Anadolu'ya cephane taşındığının farkında değillerdi. Çünkü bölgede buna benzer bir olaya rastlanmamıştır. Milli Mücadele döneminde, bağımsızlık adına çalışan kahramanlar, silah ve cephane açısından bölgeyi malzemesiz bırakmamışlardır. Bölgeden Anadolu'ya yapılan silah sevkiyatını, işgal kuvvetlerine haber vermek gibi bir durum yaşanmamıştır. Bu sayede işgal kuvvetleri, burada tutunabilmenin imkânsızlığını anlayarak, Kandıra'dan çekilmek zorunda kalmışlardır.⁴⁷³

a-1) Aziz Molla

Kandıra'ya bağlı Şeyhler nahiyesi, Hoca köyünden il genel meclisi üyesi olan Aziz Molla, değerli bir aydın olarak tanınmaktaydı.⁴⁷⁴ Müderrislik yapan ⁴⁷⁵ Aziz Molla, Adapazarı'ndan Kandıra üzerine yürüyen Abaza çeteleri tarafından öldürülmüştür. Çeteciler, dört oğlunu da I. Dünya Savaşı'nda kaybeden Aziz Molla'yı, Kuva-i Milliyeci olması sebebiyle öldürmüşlerdir. Aziz Molla'yı öldürdükten sonra, bir hafta kadar daha

⁴⁷² *TİTE*, S.N: 279, K.N: 39, B.N: 70.

⁴⁷³ Yüce, a.g.e. , s.91.

⁴⁷⁴ Yüce, a.g.e. , s.87.

⁴⁷⁵ Doğan Gürpınar, a.g.m. , s.58; Aziz Molla'nın gasp amacı ile Çerkez çeteler tarafından öldürüldüğünü belirtmiştir.

Kandıra'da kalan Abaza çetesi, soygunculuk faaliyetlerinde bulunarak, binlerce lira topladıktan sonra, milli kuvvetlerin gelmekte olduğunu duyarak kaçmıştır.⁴⁷⁶

a-2) Halit Molla

Halit Molla, 29 Mart 1921'de Seyifler'e yapılan baskın sonucu şehit olan, ilk Kuva-i Milliyeci'lerden Aşır Ali'nin kardeşidir.⁴⁷⁷ Şeyhler Nahiyesi gençlerinden oluşturduğu beş- altı yüz civarındaki kuvvetlerini her zaman hazır tutan Halit Molla, önemli hizmetlerde bulunmuştur. Halit Molla, İncili'de (Karasu) bulunan Kuva-i Milliye temsilcisi Necati Bey'den aldığı emirler doğrultusunda hareket etmiştir. Karasu'da faaliyet gösteren İpsiz Recep ve Kaymaz Nahiyesi'nden Halit Pehlivan ile işbirliği yapmıştır. Halit Molla, Seyifler ve Fındıklı köyleri çevresindeki seksener yüzer kişilik Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetlerine tamamen son verdiği gibi Çerkes çetelerine ve Kuva-i İnzibatiye'ye karşı da mücadele etmiştir.⁴⁷⁸

Halit Molla, Sakarya Muharebesi adını verdiği Seyifler Meydan Muharebesi'nde⁴⁷⁹, beraberindeki arkadaşlarından ve Şeyhler Nahiyesi köylerindeki Türk kadınlarının yardımlarından övgüyle söz etmiştir. Bu muharebe sonrası Yunan kuvvetlerini, Adapazarı'na kadar takip etmiştir. Halit Molla, Adapazarı'na yürüyen ordumuz ve milis çetelerle işbirliği yaparak düşmanı sıkıştırmıştır. Ayrıca Yunan ordusu ve onunla işbirliği yapan Ermeni, Rum, Çerkez, Abaza çetelerini de Adapazarı'nı terk etmeye zorlamıştır. Bundan sonra, İzmit Muharebesi'ne katılarak, Kandıra şosesi yolundan itibaren düşmanı takip ile 27 Haziran 1921 günü İzmit'e girmiştir.⁴⁸⁰ Yunan birlikleri, İzmit'e doğru ilerlerken, Kuva-i Milliye'den Halit Molla Müfrezesi ile karşılaşmış ve iki taraf arasında gerçekleşen müsademe (çatışma) sonunda Halit Molla, Kandıra'dan Çubuklu'ya çekilen Yunan müfrezesine, pek çok kayıp verdirmeyi başarmış ve

⁴⁷⁶ Apak, a.g.e. , s.176.

⁴⁷⁷ Özel, a.g.e. , s.187.

⁴⁷⁸ Yüce, a.g.e. , s.88.

⁴⁷⁹ Seyifler Köyü'nün Sakarya Nehri kıyısındaki konumundan dolayı Seyifler Savaşını Sakarya Savaşı olarak adlandırmıştır. Özel, a.g.e. , s.188.

⁴⁸⁰ Yüce, a.g.e. , s.88.

Yunanlıların beraberlerinde götürdükleri hayvanattan bir kısmını geri almayı başarmışlardır.⁴⁸¹

a-3) Halit Pehlivan

Kandıra Kazası'nın Kaymaz Nahiyesi'nde yaşayan Halit Pehlivan, Mondros Mütarekesi'nden sonra yöre halkının kendisine duyduğu güven sebebiyle, milis kuvvetlerin başına getirilmiştir. Arkadaşlarıyla beraber Rum, Ermeni, Çerkez, Abaza çetelerine karşı mücadele veren ve Halit Molla ile işbirliği yapan Halit Pehlivan, Adapazarı ve İzmit çevresindeki muharebelerde, önemli hizmetlerde bulunduktan sonra, emrindeki kuvvetlerle birlikte Kocaeli Grubu'na dâhil olmuştur.

a-4) Rifat Molla

Akçakova Nahiyesi, I. Dünya Savaşı'nın ortalarından beri Şile'deki Rum çetelerinin taarruzuna maruz kalmıştır. Yöre halkı bu çeteleri yok etmek amacıyla, Tokaçlar köyünden Koca Ahmet Reis oğlu Rifat Molla'yı milis kuvvet reisi olarak görevlendirmiştir. Medrese çıkışlı olan Rifat Molla, I. Dünya Savaşı'nda da cephede görev almış, mütareke sonrası da köyüne dönmüştür. Milli Mücadele döneminde Akçakova Nahiyesi halkından, 50 kişilik bir kuvvet oluşturarak, Rum çeteleri ile mücadele etmiştir. Rifat Molla Karasu'daki Kuva-i Milliye temsilcisi Necati Bey ve yakın çevredeki diğer milis çeteleri kumandanları ile de işbirliği yaparak önemli hizmetler görmüştür. Ayrıca, Rıza Bey'e 300 atlıdan oluşan Abaza ve Çerkes çetelerine karşı giriştiği mücadelede yardımcı olmuştur. İzmit'in kurtuluşu sırasında da Rıza Bey ile işbirliği yapan Rifat Molla, daha sonra kuvvetleri ile birlikte Kocaeli Grubu'na katılmış, 1935 yılında ölmüştür.⁴⁸²

a-5) Süleyman Kaptan

Süleyman Kaptan adlı milis kuvvet reisi de, Yunanlılara karşı mücadele etmiştir. Bir çatışma sonrası yaralı olarak, Yunan askerlerinin eline geçmiş ve yarası tedavi

⁴⁸¹ *DH. KMS.* , 60/ 2, 11.

⁴⁸² Yüce, a.g.e. , s. 89-90.

edildikten sonra İstanbul'a gönderilmiştir. Süleyman Kaptan'ın İstanbul'da öldürülmüş olabileceği ihtimali kuvvetlidir.⁴⁸³

Şile Kaymakamlığı'nın verdiği bilgide ise Süleyman Kaptan'ın öldürülüp öldürülmediğine dair herhangi bir bilgi yer almamakla beraber, şu ifadeler bulunmaktadır: Şile'ye on iki saat mesafede bulunan Kandıra kasabasında, meçhul bir kuvvetle Kuva-i Milliye arasında bir çatışmada gerçekleşmiştir. Süleyman Kaptan bu çatışmada yaralanarak yakalanmış ve adamlarından on altı kişi katledilmiştir. 28 Ağustos gecesi, Şile'ye uğrayan İngiliz bandıralı bir vapurla Süleyman Kaptan ve avenesinden on üç kişi, yaralı olarak İstanbul'a getirilmiştir.⁴⁸⁴ Fahri Can'a ise; Süleyman Kaptan'ın İngilizler tarafından esir alındığını ve kadanaların arkasına bağlanıp yolda sürüklenerek şehit edildiği belirtmektedir.⁴⁸⁵

b) Kandıra'nın İşgali Ve Çetelerin Kandıra'daki Faaliyetleri

Kandıra, ilk olarak 1918'de, İngilizler tarafından işgal edilmiştir. İngilizler Hint taburundan "Siyamlılar"ı, beş altı aylığına yörede devriye olarak bırakmışlardır. Yöre halkı tarafından "Araplar" olarak adlandırılan Siyamlılar, kafalarına sardıkları kavuk ile bölgede dikkat çekmişlerdir.⁴⁸⁶

13 Mayıs 1920 tarihinde Anzavur kuvvetleri, Kandıra'da Dayı Mesut müfrezesine saldırmış, dört saat süren çatışma sonrası Kandıra'yı işgal etmiştir. Böylece Anzavur, İstanbul-Ankara yolunun denetimini sağlayarak, Geyve'ye yönelmiştir.⁴⁸⁷ 25 Temmuz 1920 Pazar günü Yunan işgaline uğrayan bölgede, Kandıra Taburu ve İpsiz Recep Müfrezesi, savunma yaparak çekilmek zorunda kalmıştır. 26 Temmuzda, Kuva-i Milliye tarafından geri alınan Kandıra, üç defa daha işgale uğramış ve 21 Haziran 1921'de kesin olarak kurtarılmıştır.⁴⁸⁸ İngiliz ve Yunan işgali döneminde, diğer bölgelerde olduğu gibi işgal kuvvetlerinden aldıkları destek sayesinde Kandıra'da da çetelerin faaliyetleri, asayişin

⁴⁸³ Gürpınar, a.g.m. , s.54.

⁴⁸⁴ *DH. EUM. AYŞ.* , 45/42.

⁴⁸⁵ Fahri Can, "Kuva-i Milliye Ruhü" , *Yakın Tarihimiz* , C.I., S.8, 1962 , s.249.

⁴⁸⁶ Gürpınar, a.g.m. , s.53.

⁴⁸⁷ Özel, a.g.e. , s.138.

⁴⁸⁸ Sarıhan, a.g.e. , s.141-143.

bozulmasına sebep olmuştur. Bu durumun ortadan kalkması için milis kuvvetler büyük çaba sarf etmişler ve Kandıra halkından büyük destek görmüşlerdir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belgeler de Kandıra'da, hem gasp ve soygun amaçlı, hem de halka zulmedici çete faaliyetlerinin gerçekleştiğini göstermektedir. Bölgede asayişli sağlamaya çalışan Umum Jandarma Kumandanlığı, 9 Ağustos 1918 tarihinde, İzmit Mutasarrıflığı'na çekilen telgrafta, Kandıra'da görülen silahlı kişiler hakkında Takip Kumandanlığı'na bilgi verilip verilmediğini sorgulamıştır. Ayrıca, bölgeye kuvvet gönderilip gönderilmediğinin bildirilmesi ve bu gibi durumlar üzerine alınan tedbirler hakkında da bilgi istenmiştir.⁴⁸⁹

Kandıra ve köylerinde görülen asayişsizliğin çeşitli sebepleri vardır. Temel sebep Mütareke sonrası ortaya çıkan otorite boşluğu olmakla beraber, işgalle birlikte cesaretlenen azınlık çeteleri yanında yerli halk arasında da husumetten kaynaklanan bazı asayiş olayları yaşanmıştır. Martın dokuzuncu gecesi, İzmit'in Çubuklu karyesine gelen Osman'ın hanesini basarak, mülkünü gasp eden meçhul kişilerin, yapılan takip sonucunda, firarilerden İlyas ve Ahmet oğlu İsmail oldukları anlaşılmıştır. Şakiler yakalanarak Heyet-i Adliyyeye teslim olmuşlardır. 12 Nisan gecesi, Kandıra'nın Karaçalı karyesinde Sarı Mehmet ile Hayrullah'ın haneleri de silahlı iki şaki tarafından basılarak, her ikisinin de zevceleri kurşunla yaralanmıştır. Eşkıyalık yaptıktan sonra kayıkla Rusya'ya firar etmek için Kandıra'ya gelen Yusuf ve İbrahim adlı şakilerin ve diğer üç arkadaşlarının, mevcudiyetlerini hükümete bildiren bu karye halkından, intikam almak için bunu yaptıkları anlaşılmıştır.

13 Nisan akşamı Kandıra'nın Hüdaverdi karyesi, Yeniköy Rumlarından oluşan 7 kişilik bir çete tarafından basılmış ve bazı kişilerin para ve eşyaları gasp edilmiştir. Karyeden Şakir, bıçakla kolundan yaralanmış ve muhtar Mehmet'in de değirmeninden bir hayvanı ahz edilmiştir. Olayın takibi takip için müfrezeler gönderilmiştir. 13 Nisan gecesi, yine Kandıra'nın Ören karyesi, asker kıyafetli 20 mütecaviz şaki tarafından basılarak, iki kişinin paraları gasp edilmiştir. Kandıra kazasının Şeyhler nahiyesine bağlı, Karaçalı karyesinde gerçekleşen ve 15 Nisan 1919 tarihli rapor ile arz olunan cinayet olayının

⁴⁸⁹ DH. ŞFR. , 90/105.

faillerinin, olayın incelenmesi neticesinde Şileli Rumlar olduğu anlaşılmıştır. Şile Kaymakamlığı'nın da takibatıyla canilerin tenkili (uzaklaştırma, tepelenmesi) ve istihsali(kökünü kurutma) için Kandıra Kaymakamlığı'na yazılmıştır. Kandıra'nın Kıncılı karyesinde yaşayan, bir eşrafın dağda cesedi bulunmuştur. Katiller için tahkikat ve takibat yapılacağı bildirilmiştir. 15 Nisan gecesi, Adapazarı'nın karyelerinden birinde, bir kişinin hanesi, meçhul altı şaki tarafından basılarak, hane sahibi yaralanmış ve kızı da katledilmiştir. Laz oldukları haber alınan şakilerin, hane sahibiyile şahsi husumetleri olması muhtemeldir. Katillerin şiddetle takip edilmekte olduğu belirtilmiştir. Kandıra'da yakınlarındaki iki köy arasında bulunan cesedin, yapılan inceleme sonunda, eşkıyadan olup arkadaşları tarafından öldürüldüğü anlaşılmıştır.

Kandıra kazası dâhilinde eşkıyalık faaliyetleri dikkati çekecek derecede çoğaldığından, kuvvet takviyesi yapılması hakkında 16 Nisan 1919 tarihinde Jandarma Kumandanlığı'na emir verilmiştir.⁴⁹⁰

Kandıra ve çevresinde I. Dünya Savaşı sonrasında Ermeni çeteleri de soygunculuk ve gasp faaliyetleri ve adam öldürme faaliyetleriyle korku salmışlardır. Kandıra'nın Evkum karyesi Yörüklerinden olup, Adapazarı'ndan karyesine dönen Süleyman oğlu Mustafa ile kardeşi Musa ve akrabasından bir kadın, Adapazarı'na yarım saat mesafede, iki şahıs tarafından gasp edilmişlerdir. Musa, katledilmiş olup katillerin Ermeni oldukları anlaşılmış ve yakalanmaları için takibat başlatılmıştır.⁴⁹¹

Rum Patrikhanesi, Yunan işgali altındaki bölgelerde Türk çetelerin Rum halka saldırdığına dair iddialarına Milli Mücadele boyunca devam etmiştir. Bunun bir örneği de, Kandıra'da yaşanmıştır. Ancak aşağıda yer alan belgeden de anlaşılacağı üzere Patrikhanenin bu iddiası asılsız çıkmış, saldırıyı gerçekleştirenin Deli Konstantin adlı Rum çeteci olduğu anlaşılmıştır. Rum Patrikhanesi, Adapazarı çevresinde Çerkezlerden oluşturulan bir çetenin halka saldırılarda bulunduğu, ancak bu çetenin yakalanması için milli hükümet tarafından hiçbir teşebbüste bulunulmadığı konusunda şikâyetle bulunmuştur. Yapılan tahkikat sonucunda, Kandıra'nın Fındıklı nahiyesinin Aşağıköy karyesine, jandarma kıyafeti ile giren silahlı çeteler halka da iki saat eziyet etmişlerdir. Hristo Efendi'nin hanesini bastıktan sonra, külliyetli miktarda eşyasını gasp ederek,

⁴⁹⁰ DH. EUM. AYŞ. , 6/45.

⁴⁹¹ DH. EUM. AYŞ. , 7/85.

kulağını keserek öldüren şakilerin, Pavlo oğullarından Nikoli ile Adapazarı'nın Serdivan karyesinden Deli Konstantin oldukları anlaşılmıştır. Şakilerden Konstantin, ölü olarak yakalanmış olup Kandıra zabıtalılarının ortaklaşa takibatı ile diğer ikisinin de yakalanmaya çalışıldığı İzmit Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne 1919 Nisan ayında bildirilmiştir.⁴⁹²

Kandıra'nın Şeyhler nahiyesi ile livanın Kayaköy karyesi, 27 Nisan 1919 gecesi sabaha karşı mavzer tüfekleriyle, silahlı 9 kişilik bir çete tarafından basılmıştır. Bazı hanelerden muhtelif eşya ve bir miktar para gasp eden eşkıyalar kaçmışlardır. Bunların, Rum oldukları anlaşılaraq, yakalanmaları için süratle tahkikat yapılmıştır.⁴⁹³

1921 yılı Mart'ının sonlarında Şile'de Teğmen Kaçaros komutasında 32 kişilik bir Yunan müfrezesi, Kandıra'nın Akçaova Bucağı Kadı Divanının Karamadin köyüne gelerek, halkı camiye toplayıp hapsedtikten sonra Abbasoğlu Halil'i öldürmüşlerdir. Kaçaros, Oniki kadar köylüyü ipe ayaklarından astıktan sonra, kimini de çuvallara doldurduktan sonra işkence yapmıştır. Kandıra'ya bağlı Büyük Bıçaklı Köyü'nde de aynı işkenceleri sürdüren Kaçaros ve adamları Mart ayı içinde Kandıra'nın pek çok köyünde bu zulümleri tekrarlamışlardır.

5 Nisan 1921'de bir binbaşı komutasındaki 500 kişilik Yunan kuvveti, Kandıra'nın Salmanlı Nahiyesi'ne bağlı Kaymas Köyü'ne gelerek 19 haneyi yakmış, Gedikoğlu Aşir'i süngü ile öldürmüş, Hacı oğlu Ahmet'i de göğsünden kurşunla yaralamıştı. Nisan ayı sonlarında yeniden aynı köye gelen Yunan Kuvvetleri, birinci muhtar Halit Ağa ve ikinci muhtar Ali Ağayı da öldürmüşlerdir. Ayrıca köyü yağmalayarak köylünün 200'ün üzerinde koyununu ve 50 kadar sığırını da götürmüşlerdir. Kandıra'da büyük mezalim yapan bu Yunan kuvveti, Kandıra telgrafhanesini tahrip etmiş ve hükümet konağındaki resmi evrakı da yok etmişlerdir.⁴⁹⁴ 1921 Nisan ayında, Mihaliç köylü Rumlar ve Yunan askerleri, biri kadın olmak üzere 14 köylüyü birbirlerine bağlayarak öldürmüşler, ayaklarından asıp altında saman yakarak tutuşturmışlardır.⁴⁹⁵

⁴⁹² *Dâhiliye Umur-ı Mahalliyeye Ve Vilayat Müdürlüğü (DH. UMVM)*, Dosya No (D.N), Vesika No (V.N) 159 / 76.

⁴⁹³ *DH. EUM. AYŞ.* , 6 /34.

⁴⁹⁴ Özel, a.g.e. , s.224–225. ; Ali Üzmez, *Milli Mücadelede Servetiye Cephesi*, Kocaeli, 2006, s.204.

⁴⁹⁵ Sarıhan, a.g.e. , C.3, s.480.

Yunan işgali döneminde Kandıra'da gerçekleşen asayiş sorunları, İngilizlerin de dikkatini çekmiştir. Bazı İngiliz subayları, bölgedeki Yunan vahşeti konusunda araştırmalar yapmışlardır. Araştırma sonucunda da, Yunan askerlerinin gasp yoluyla para, hayvan, taşınır eşyaları aldıklarını, işkenceye başvurdıklarını, ırza geçme ve adam öldürme olaylarının yaşandığını, köylerden bazılarının tamamen ya da kısmen yakıldığını belirtmişlerdir.⁴⁹⁶

27 Nisan 1921 tarihinde, Şile Takip Kumandanlığı'ndan Yüzbaşı Yusuf imzasıyla, Umum Jandarma Kumandanlığı'na çekilen telgrafa göre; İzmit-Kandıra şosesini takiben gelen Yunan süvari ve piyade kuvvetleri, evvela Kocakaymaz nahiyesinde bulunan, milli kuvvetlere taarruz ettikten sonra Kandıra'ya gelmişlerdir. Bu olay üzerine, Kandıra kaymakamlığı memurlarından ve hükümetten bazıları Kandıra'daki İncili karyesine çekilmişlerdir. 28 Nisan 1921 günü öğleden evvel, Kandıra'yı işgal eden tahminen dört yüz mevcutlu ve çetelerden oluşan Yunan müfrezesi, Kandıra'da Müslümanlara ait ticarethaneleri yağmalayarak, İzmit istikametine doğru çekilmişlerdir. Yunanlıların Abaza, Rum ve Ermenilerden teşkil ettikleri çeteler, Şabanlı ve Kızılalı karyeleri çevresinde, milli kuvvetler ile çatışmaya girişmişlerdir. Ayrıca Şile mıntikasındaki çetelerin de İzmit'e çekildikleri ve Şile mıntikasında asayişin iade edildiği Şile Jandarma Takib Müfreme Kumandanlığı tarafından, Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Kandıra'nın işgali üzerine, Müslüman halkın katledilmekte olduğu ve Kandıra Kaymakamı'nın da Balcı istikametine doğru çekildiğinin Ağva müdüriyetinden haber alınması üzerine, bu bilginin Jandarma Kumandanlığı ile İrtibat zabıtine tebliğ edildiği Şile Kaymakam Vekili'nin telgrafından anlaşılmaktadır.

Bu dönemde, Şile'deki çetelerin İzmit'e gelerek faaliyet göstermesinde, bölgedeki Yunan işgalinden cesaret almaları etkili olmuştur. Yunan destekli Abaza, Ermeni ve Rum çeteleri ile milli kuvvetlerin Kandıra çevresindeki mücadeleleri sonucunda; Kandıra'nın Kuva-i Milliye mensubu küçük bir kıt'a tarafından ele geçirildiği, Jandarma Alay Kumandanlığı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Mc.Cartey, a.g.e. , s.318.

⁴⁹⁷ DH. KMS. , 60 /2, 11.

Kandıra'yı işgal eden Yunanlılar, diğer bölgelerde olduğu gibi, burada da mezalim yapmışlardır. Bölge halkı işgalcilere karşı milli kuvvetlerimize büyük destek vermiştir. Ancak, zaman zaman işgalcilerle işbirliği yapanlar da olmuştur ki bunların sayısı çok azdır. Nitekim Yunanlılar tarafından jandarma kumandanlığına getirilen H.R.'de Yunanlılar ile işbirliği yaparak vatandaşlarına zulüm yapmaktan çekinmemiştir.⁴⁹⁸ Şile Jandarma Takip Müfreze Kumandanlığı'nın 2 Mayıs 1921 tarihli telgrafına göre, Kandıra'nın işgali sırasında yapılan zulümlerden bir kısmı şöyledir:

- 1- Kantarcılar köyünden Ç.H'nin ailesine tecavüz eden yirmi Yunan askeri, ayaklarından hanesinin ocağına baş aşağı asarak süngü ile çeşitli yerlerini yaralayarak Hüseyin'i katlettikleri gibi köydeki kadınların da ırzlarını aynı suretle işgal ederek, para ve takım altınlarını çıkartmak bahanesiyle yaralamışlardır.
- 2- Kışla köyünde, Doğancıoğlu İbrahim'i, ensesinden kasatura ile vahşiyane bir surette kesip cesedini süngü ile parçalamışlardır.
- 3- Karasakal köyünden bir kadının, beş-altı Yunan askeri tarafından ırzı işgal edilmiş, Kandıra'nın Karakiraz köyünde bütün kadınlar bir haneye tıkılarak yüz kadar Yunan askeri mezburelerin namuslarını kirli elleri ile lekeledikten sonra, üzerlerinde ve hanelerinde bulunan eşyalarının tamamını yağmalamışlardır.
- 4- 300 kişilik Yunan ve yerli Rum, Ermeni çeteleri ile Çerkesler, Cebecioğlu ve Araman köyleri ile Şeyhler nahiyesine giderek, kadınların ırzlarını işgal ile birçok katliam ve mezalim gerçekleştirmişlerdir.
- 5- Kandıra'nın Karakiraz karyesinden Bayram Ali'nin kulaklarını keserek, ceplerine koymuşlar ve gözlerini çıkararak şehit etmişlerdir. Ayrıca, köyde ele geçirdikleri eşyaları ve hayvanları gece sürü halinde götürmüşlerdir.
- 6- Ötükler karyesi ahalisi, mezalimden haberdar olarak dağa çekilmişlerdir. Karye Yunanlılar tarafından tamamen ihrak edilmiştir.(yakılmıştır.)
- 7- Beşkeş Hacı İsmail karyesinde, Cemal Efendi'yi katlederek, Çavuş namındaki birini de, kulak ve burnu kesilmek suretiyle şehit ederek, karyenin eşya ve mevaşini alıp götürmüşlerdir.
- 8- Adapazarı tarafından gelen Yunan çeteleri ve efradı Karadere köyüne giderek iki kişiyi katletmiş ve kadınların ırzlarını işgal etmişlerdir.

⁴⁹⁸ Çam, a.g.e. , s.243.

- 9- Araman karşısındaki İnanlar karyesinde, “Anacı“ namındaki bir Müslüman’ı süngüleyerek öldürmüşlerdir. Kadınları bir haneye toplayarak, para ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Daha sonra ise kadınlara tecavüz ettikten sonra yaralamışlardır.
- 10- Tekeler karyesinde tecavüz ettikleri kızları çıplak bir halde, ayaklarından asarak ve omuzlarından yaralayarak, para ve ziynetlerini çıkarmaları için mezalim yapmışlardır.
- 11- Hatipli karyesinde, esaretten henüz dönmüş bir delikanlıyı, feci ve pek vahşiyane bir surette katletmişlerdir.
- 12- Karadere karyesinden dört delikanlı ile birkaç tane, yedi sekiz yaşlarındaki oğlan çocuğuna, döktükleri gözyaşlarını dikkate almayarak tecavüz etmişlerdir.
- 13- Kandıra’dan ayrılırken, kasabanın camisindeki halıları alıp Adapazarlı A. namındaki bir kadınla, Mustafa Bey’in ailesinin de ırzlarına tecavüz edilerek bu kişileri zorla Çubuklu’ya götürmüşlerdir. Daha sonra hayat ve mematları hakkında bir haber alınmamıştır.
- 14- Yunanlılar, Kandıra telgrafhanesini tahrip edip hükümetin resmi evrakını da parçalamışlar ve hükümet dairesinde bulunan eşyaları da tahrip etmişlerdir.
- 15- Yunan kuvvetleri, bu mezalimleri yaparak İzmit’e doğru ilerlerken ve Kuva-i Milliye’den Halit Monla Müfrezesi ile karşılaşarak çarpışmışlardır.
- 16- Kuva-i Milliye’nin elde ettiği bilgiye göre; İstanbul, Şile, Kandıra, İzmit çevresinde icra-i şekavet etmek üzere 6000 kişiden oluşan Rum ve Ermeni komitelerinin, mıntikalara gönderilecekleri anlaşılma ile arz-ı malumat olunur.

Kandıra’yı işgal edip iki gün sonra tahliye eden Yunan kıtaatı ile Rum ve Ermeni çetelerinin kaza ve çevresinde Müslüman halka yaptıkları vahşet, mezalim ve cinayetler hissiz insanları bile tedhiş edecek (dehşete düşürecek) bir mahiyettedir. Her türlü himayeden mahrum olup, köylerinde iş ve güçleriyle işgal eden çaresiz Müslüman halka, günahsız ve masum Müslümanlara ve çocuklara dahi uygulanan mezalim, insanlık ve medeniyet için bir utançtır.

Son günlerde çocuk ve kadınlar dâhil olmak üzere, Müslüman halka karşı yapılanlar pek çirkin bir şekil almıştır. Üsküdar livası, müttelik devletlerce tarafsız mıntika haline getirilmediği takdirde bu livadaki Müslüman halkın da aynı akıbeti uğrayacağı 2 Mayıs

1921 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne ve İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'ne bildirilmiştir.⁴⁹⁹

Bölgeyi, İngilizlerden alan 500 kişilik Yunan kuvveti burada yaptıkları yağma ve zulümlerden sonra 29 Nisan 1921'de Kandıra'yı terk etmişlerdir.⁵⁰⁰

İzmit Sancağı'nın diğer kazalarında olduğu gibi bölgenin genel asayişinin bozulması, gasp amaçlı çetelerin de faaliyetlerini arttırmıştır. Nitekim Kandıra tüccarından Ahmet Efendi ve yedi arkadaşı, Kandıra'ya bağlı Bağrıkanlı (Bugünkü ifade şekli Bağıranlı) iskelesinde, beş kişiden oluşan bir Laz çetesi tarafından saldırıya uğramışlardır. Ahmet Efendi ve arkadaşlarına ait 1666 lira gasp edilmiştir. Çete mensuplarından İlyas ve Şileli Mehmet'in yakalandığı, diğerlerinin de takip edildiği 7 Haziran 1921 tarihinde, Üsküdar Mutasarrıflığı'ndan bildirilmiştir.⁵⁰¹

Şile Jandarma Bölük Kumandlığı'nın 9 Haziran 1921 tarihli raporundan anlaşıldığı üzere, Şile'ye giden İngiliz Generali, kaza kaymakamı ve Jandarma Kumandanı ile görüşmüştür. İngiliz karargâhında yapılan bu görüşmede General, Şile asayişinin yolunda olduğundan bahsetmiştir. Kandıra'nın durumu hakkında izahat talebinde bulunmuş, kendisine milli hükümetin bu konuda resmi bir malumatı olmadığı söylenmiştir. Bundan başka İngiliz General, Osmanlı'nın Harb-i Umumiye'ye ne suretle dâhil olduğu hakkında bilgi istemiştir. Ayrıca, Kuva-i Milliye'nin Rusya ile anlaşma yaparak, İngiltere'ye muhalif bir vaziyet alacağını, Cemal Paşa'nın Kabil'de bulunduğunu, İngiltere'nin Türk esirleri bıraktığı halde, Kuva-i Milliye'nin İngiliz esirlerini bırakmadıkları gibi İngiliz tebaasından birisini Mustafa Kemal Paşa'ya suikast gerekçesiyle idam ettiklerini söylemiştir. Bütün bu olanlara karşı, İngiltere'nin bigâne kalmayarak Kuva-i Milliye'nin gerçek amacını anlamak üzere Kandıra'ya müfreze göndereceğini belirtmiştir. General, şayet müfrezelere karşı silah kullanılırsa, bunun düşmanlık sayılacağını söylemiştir. Yunanlıların, Türklerin düşmanı ise de İngiltere'nin müttefiki olduğunu ifade ederek, Yunanistan'ın Türkiye üzerine musallat edilmesinin, İngilizler tarafından olduğu hakkındaki anlayışın da doğru olduğunu itiraf etmiştir. Buna gerekçe olarak da, Türkiye'nin birçok karışıklığa sebebiyet vererek 1914 yılında sebepsiz yere İngiltere'ye savaş ilan ettiğini ve artık meselenin kapalı

⁴⁹⁹ *DH. KMS.* , 60/2, 11.

⁵⁰⁰ Sarıhan, a.g.e., C.III. , s.510.

⁵⁰¹ *DH. EUM. AYŞ.* , 53/92.

bir tarafı kalmadığını belirtmiştir. Şile Jandarma Bölük kumandanı da İngilizlerin, Kandıra'ya taarruz ettikleri takdirde Şile'nin durumunun büyük önem kazanacağına değinerek, Rum kıtal ve mezaliminden henüz kurtulan bu mıntıkada meydana gelecek bir hareketin büyük karışıklıklara sebep olacağını belirtmiştir.⁵⁰²

21 Haziran'da Yunan işgalinden kurtulan Kandıra'da, mülki teşkilatlanma gerçekleştirilmiş ve Sapançalı Şakir Bey, kaymakam olarak görevlendirilmiştir. Ancak jandarma kuvvetleri konusunda henüz yeni teşkilatlanma gerçekleşmemiştir. Bu sırada İzmit'te asayiş, düzenli ordu tarafından sağlanmaktaydı.⁵⁰³

29 Haziran 1921 tarihli *Tevhid-i Efkâr Gazetesi*'nde "Kandıra'nın bitaraf (tarafsız) mıntika ilanı " haberinin içeriğinde özetle şu ifadeler bulunmaktadır: "Kandıra'nın bitaraf mıntika ilanıyla, mahal-i mezkûr (adı geçen mahal, yer) asayişinin temini için Türk jandarması i'zamı (yollama, gönderme) için hükümetçe teşebbüsat-ı لازمada bulunulduğu haberi alınmıştır."⁵⁰⁴

⁵⁰² *DH. KMS.* , 61/1, 44.

⁵⁰³ *Tevhid-i Efkâr*, 7 Temmuz 1921.

⁵⁰⁴ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921.

ALTINCI BÖLÜM

7) İZMİT'İN KURTULUŞU

Düzenli bir Yunan tümeninin işgali altında olan Adapazarı ve İzmit'te, azınlık çeteleri ve yerli işbirlikçiler de Yunanlılara destek olmuşlardı. Bölgedeki milli kuvvetler, Recep Reis'in oluşturduğu bir tabur, Ethem Şevki Bey komutasındaki Adapazarı milis taburu ve Zoboğlu Hüseyin Bey komutasındaki iki taburdan oluşmaktaydı.

Yunan kuvvetleri 3 Mayıs 1921'de Kandıra ve Şeyhler (Kaynarca) çevresini terk ederek Çubuklu tarafına çekilmişler,⁵⁰⁵ 11.Yunan Tümeni ise 16 Haziran'dan itibaren İzmit'te toplanmaya başlamıştır. Bu sırada düşmanın bir alayı Sakarya Nehri boyunca yayılarak bir alayı da, Arifiye istasyonundan İzmit Körfezi'ne kadar uzanan hattı işgal etmiş, bir başka alay da İzmit'te yedekte bekletilmiştir.⁵⁰⁶

22 Haziran'da, milli kuvvetlerin İzmit'e geldiğinin duyulması, Rum ve Ermeniler arasında panik yaratmıştır. Rumlar, kendilerini nakletmek için sefer yapan vapurları beklemeden, adam başı yüz-yüz elli lira vererek, motorlarla İzmit'i terk etmeye başlamışlardır. Kuva-i Milliye'nin şehre akın ederek, civar tepelere çekilmesi üzerine Bahçecik'te bulunan Yunan kuvvetleri, Değirmendere'ye çıkarılan kuvvetlerle birleşebilmek için Kuva-i Milliye'ye saldırmışlardır. Bahçecikteki bulunan bu Yunan kuvvetlerinin tamamı kılıçtan geçirilmiş, alay komutanı Zoboğlu Hüseyin Bey, akşama doğru karşı taarruzda bulunmuştur.⁵⁰⁷ Yunanlıların, Karamürsel ve Yalova'yı terk ederek Gemlik'e doğru ilerledikleri sırada Bahçecik'te 600 kayıp verdikleri, Kuva-i Milliye'den ise 130 kişinin öldüğü ve tahliye edilen yerlerin ateş içinde olduğu görülmüştür.⁵⁰⁸

Yunan Kumandanlığı tarafından şehirde bulunan yerli Hıristiyanların silahlandırıldığı da bir gerçektir.⁵⁰⁹ İzmit ve çevresinde Yunanlıların, Ermenilerin ve Abazaların yaptıkları soygunculuk ve adam öldürme faaliyetleri, Milli Mücadele'de önemli yer tutmaktadır. Sadece 23 Haziran 1921'de Rum, Ermeni ve Abaza çeteleri, Bağçeşme

⁵⁰⁵ Özalp, a.g.e. , s.177.

⁵⁰⁶ Özel, a.g.e. , s.204.

⁵⁰⁷ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921.

⁵⁰⁸ *Tevhid-i Efkâr*, 4 Temmuz 1921.

⁵⁰⁹ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921.

mahallesinden 18 Türk'ü öldürmüşlerdir. Ayrıca eşraftan Kalemci Haydar ile eşi ve kızı da işkence ile öldürülmüştür. Tabakhane mahallesinde 16 yaşında Laz Mahmut adlı çocuğun ırzına geçilmiş ve tüm ailesi öldürülmüştür. Hacıhasan mahallesinden, emekli jandarma teğmeni Osman Ağa'nın kızına tecavüz edilmiştir.⁵¹⁰ 23 Haziran 1921 'de İzmit ve Adapazarı çevresindeki Hıristiyanlar, İzmit'e gelmiş ve tüm Müslüman evlerine de birer Hıristiyan ailesi yerleştirilmiştir. Bu arada Hıristiyanlar, Türkleri "sizi keseceğiz" diye tehdit etmişlerdir. Vaktiyle dost bilinen Artin ve Karabet kardeşler de Müslüman Türklere karşı düşmanca tavır takınmışlardır. Bu sırada Çerkez İbrahim de memleketi soymaktan ve Yunanlılar ile işbirliği yapmaktan çekinmemiştir.

24 Haziran'da, Kılaz ve Bekirdere taraflarında çatışmalar olmuş, Bağçeşme'de yapılan katliam, İzmit halkını üzere ümitsizliğe itmiştir. Ayrıca evlerin aranacağı ve silah bulunduranların öldürüleceği duyurulmuş, bu ilan sonrası Ermeni çeteler her yerde aramalar yapmaya başlamışlardır. Taşköprülü Rıza Bey'i soyarak önlerine katan çeteciler, 800 lirasını aldıktan sonra serbest bırakmışlardır. Evleri dolaşarak Hıristiyan muhacir olup olmadığını soran Ermeni çeteleri, aynı gün Asım Hoca hanesine gelerek, evin önündeki bir Ermeni kadına evde silah olup olmadığını, hane halkını nasıl bildiğini sormuşlar ve olumlu cevap alınca da uzaklaşmışlardır. 25 Haziran'da, önceki gün gerçekleşen katliam sebebiyle Fransız ve İngiliz mümessilleri, halkı teselli etmiş ve hiçbir çetenin evlere gelmeyeceğinin garantisini vermişlerdir.⁵¹¹

25 Haziran 1921'de Kuva-i Milliye topları, kayık ve gemilerle Değirmendere'ye çıkarılmak istenen Yunan askerlerine büyük kayıplar verdirmişlerdir.26 Haziran Pazar günü, subayların emirlerini dinlemeyen askerler silahlarını bırakarak, sahildeki erzak depolarını yağmalamaya başlamışlardır. Yunan askerleri, artık savaşamayacak derecede yorgun düşmüşlerdir. Aynı gün, Değirmendere'de aralıksız süren çarpışmalar sonunda yenilen Yunan kuvvetleri, İzmit'e çekilmişlerdir. Bu sırada Kılıkş Zırhlısının bombaladığı Tatarköy'ün büyük bir bölümü yanmıştır. Mürettep Ordu Komutanlığı, İzmit'te süren çarpışmalar sonunda, Yunanlıların buradan çekileceklerini görerek, taarruz ile İzmit'in ele

⁵¹⁰ Apak, a.g.e. , s.172.

⁵¹¹ Nail İnal, *Bir İzmitli'nin Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun Anıları Milli Mücadele Ve Barış Dönemi*, İzmit, 2005. , s.4-6.

geçirmesi emrini vermiştir.⁵¹² İzmit'te Müslümanların yaşadığı yukarı mahalle kısmında ve çeşitli yerlerde yangınların çıkarılması üzerine, ahalinin buradan tahliye edilmesi için yedi vapur istenmiştir. Halk, sahillere dökülmüş halde ateş ve deniz arasında mahsur kalmıştır. Bu sırada İzmit'te, 27 bin Müslüman, 12 bin Ermeni, 17 bin Rum muhaciri bulunmaktaydı.⁵¹³

Haziran 1921 sonlarında İzmit ve çevresinde birçok insan öldürülmüş, evler basılmış, soygunlara engel olmaya çalışanlar esir alınmış ve esir alınanların çoğu Namazgâh denilen yerde kurşuna dizilmişlerdir. Şehri daha fazla elde tutmanın imkânsızlığının anlaşılması üzerine, 27 Haziran'da Yunanlılar ile işbirlikçi azınlık çetelerinin tüm İzmit halkını topluca öldürecekleri duyurulmuştur.⁵¹⁴ 27 Haziran 'da saat 20.00'de Yunanlılar, İzmit'i boşaltmaya başlamışlardır. Ertesi gün, saat 03.00'de Yunan birliklerinin ve yerli Rumların bindirilmesi ile gemiler harekete geçmiştir. Fransız temsilcisi Delor, Yunanlıların geri çekilmesi sırasında yapılan zulümden İzmit halkını korumak için büyük çaba harcamıştır. Delor, iki kâtip neferi ve tercümanı Ahmet ile beraber 4000 kişiyi Fransız mektebi ve rahiplerinin evlerinde toplamıştır. Ayrıca tercümanı Ahmet Bey, Kılıçzade Hakkı Bey'in ailesi dâhil, 25 aileyi kendi evinde barındırmıştır. Fransız Mektebi müdürü Perkır ve Duyun-u Umumiye Müdürü, Türk halkı korumak için çaba harcamışlardır. Yunanlılar çekilirken, Musevi evlerini de yaktıklarından dolayı, Türklerin korunma amaçlı yerleştirildiği bu evlerin de yanmasına ramak kalmıştır. Ancak, Bağçeşme ve civarındaki yukarı mahallelerde, Yunan askerlerinin katliamından kaçıp Delor'un himayesine sığınan halk, Delor'un Fransız askerleriyle beraber Müslüman halkı koruması sayesinde kurtulmuşlardır. Bunun üzerine çeteler, Müslüman halkın bulunduğu binaları ateşe vererek yakmak istemişlerse de başarılı olamamışlardır.⁵¹⁵

Hanlar başı yangını büyüyerek çarşı içlerine doğru ilerleyince, Fransız rahipleri öncülüğünde ve Fransız mümessili ile askerleri himayesinde toplanan 20–30 kişi Fransız mektebinden çıkarak, Kapanönü'ndeki tulumba ile yangını önlemeye çalışmışlardır. Bu

⁵¹² *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921; Özel, a.g.e. , s.209–210.

⁵¹³ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921.

⁵¹⁴ Öztüre, a.g.e. , s.164; Hasan Tahsin Elbeyoğlu'da anılarında 23 Haziran 1921'da, İzmit'te katliamın başladığını, 27 Haziran Salı günü İzmit'in Yunanlılardan geri alındığını ve köylü çetelerin geldiğini, 28 Haziran 1921'de de askeri kıtalar tarafından şehrin teslim alındığını belirtmiştir. İnal, a.g.e. , s.1.

⁵¹⁵ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921; Özel, a.g.e. , s.211.

sırada dükkânları kundaklayan Yunan askerleri ve Ermeniler, Fransız mümessili Delor tarafından öldürülmüşlerdir. 27 Haziran'da halkın bir kısmı, Duyun-u Umumiye Binası ve Gümrük Binası önünde toplanmıştır. Parası olanların bir kısmı, motorlarla İstanbul'a gitmiş, bir diğer kısmı da şaşkınlıkla Yunan gemilerine binince, Yunanlılar tarafından Atina'ya götürülmüşlerdir. Bu arada İzmit halkı fesle dışarı çıkamaz olmuş, çıkanların fesleri yırtılıp atılmıştır. Dışarı çıkacak olanlar ise kalpakla gezenler Çerkez sanıldığı ve onlara dokunulmadığından dolayı kalpak giyerek çıkmayı tercih etmişlerdir.⁵¹⁶ İzmit'te bulunan ve sayıları kırk bine yakın olan Ermeni ve Rum muhacirleri nakletmek için, 27 Haziran günü dört vapur İzmit'e gönderilmiştir. Bir önceki gün ise İstanbul'a 1700 Rum muhacir İstanbul'a ulaşmıştır.⁵¹⁷

27 / 28 Haziran gecesi 200 kadar ev ve dükkân Yunanlılar tarafından yakılmış ve bu suretle de 64 Türk, köylerde de 400 erkek, 10 kadın ve kız öldürülmüştür. Aynı tarihte Yunanlılar, çetelerin tecavüzünden halkı kurtarmak bahanesiyle kandırarak, Türkleri vapurlara bindirmiş, aldanıp binenlerin bir kısmı denize atılarak öldürülmüştür. Bir kısım halk da Adapazarı ve çevresinden savaş esiri olarak alınıp Yunanistan'a sevk edilmiş, ancak bunların da bir bölümü yolda öldürülmüştür.⁵¹⁸ Yunanlılar geri çekilirken Adapazarı ve İzmit'i yakmaya teşebbüs etmişlerse de birliklerimizin seri hareketi bunu engellemiştir. İzmit'in yalnız bir mahallesini ve yakınındaki köyleri yakabilmişlerdir. Bağçeşme, Orhan, Tabakhane mahallelerindeki evlere giren Rum ve Ermeni çeteleri topladıkları erkekleri Namazgâh denilen alana götürerek öldürmüşlerdir. 23 Haziran ile 27 Haziran 1921 tarihleri arasındaki üç gün boyunca İzmit'teki bazı mahallelerden 56, çevre köylerden de 34 kişi olmak üzere isimleri tespit edilebilen 90 kişi öldürülmüştür.⁵¹⁹

İzmit'in ele geçirildiği gün, İngilizler adına bir subay, Türk komutan Emin Bey'e başvurarak Kolordu komutanı ile görüşmek istemiş, Kazım Özalp ise bu isteği geri çevirmiştir. İngilizler, İzmit Kumandanı Emin Bey aracılığı ile İzmit'e giren Türk kuvvetlerinin İstanbul'a ilerlemelerinden endişe duymuşlardır. İngiliz Erkan-ı Harbiyesi'nin "İzmit'e giren Türk kıtalarının İstanbul'a doğru ilerlemeleri düşünülmekte

⁵¹⁶ İnal, a.g.e. , s.7-8.

⁵¹⁷ İleri, 27 Haziran 1921.

⁵¹⁸ Apak, a.g.e. , s.173.

⁵¹⁹ Yüce, a.g.e. , s.103; 23-27 Haziran 1921 tarihleri arasındaki üç gün içerisinde öldürülenlerin kimlikleri Yüce'nin kitabında belirtilmiştir. Bkz. Yüce, a.g.e. , s.104-106.

midir?” sorusuna, Kazım Özalp; ”Ankara Erkan-ı harbiye reisliğinden alacağımız emirlere göre hareket edilecektir.” cevabını vermiştir.⁵²⁰

28 Haziran Salı günü, son Yunan torpidosu Gümrük İskelesi’nden harekete geçmiştir. Çarşıdaki tüm Müslüman dükkânları dağıtılmış, her şey yağmalanmış, zeytinyağları ağızları açılmak suretiyle boşa akıtılmıştır.⁵²¹ İzmit’in kurtuluşu sonrası, İzmit’ten gelen yardımcı kuvvetlerle Anadolu kuvvetlerimiz takviye edilmiştir. Bu kuvvetler de Gemlik’e doğru Yunan kuvvetlerini takibe başlamıştır. Ayrıca, milli kuvvetlerimiz Derince ve Yarımca’yı da ele geçirmiştir. Burada faaliyet gösteren Anadolu kuvvetlerinin sayısının üç bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁵²² 28 Haziran Salı sabahı, kuvvetlerimizin İzmit’e girmesiyle düşmanın son enkazı, perişan bir surette denize dökülmüştür. Yunanlılar İzmit’te birçok malzeme ve hayvan bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu sırada şehirdeki sükûnete karşın Körfez karmakarışık bir haldeydi. Derince’de birçok nakliye gemisi beklemekteyken, malzeme ve asker yüklü bir Yunan vapuru, Karamürsel önündeki Dil’de, Hersek Feneri’nin tam önünde karaya oturmuştur.

Yarımca ve Değirmendere çevresinde gerçekleşen muharebelerde Yunanlılar, yüzlerce ölü ve yaralı bırakarak, meydanı kahraman askerlerimize terk etmeye mecbur kalmışlardır.⁵²³ Ancak bu başarısızlığı kabul etmeyen Yunan Generali Papulas, “İzmit mintikasında, kasabadaki işgal kuvvetlerimiz, bütün muhacirler nakledildikten sonra, askeri sebeplerle kasabayı terk ve tahliye etmişlerdir.” şeklinde beyanatta bulunmuştur.⁵²⁴ Yunanlılar, çekilirken şehrin en işlek çarşısını ateşe vermişler ve çarşı ile beraber birçok ev de yanmıştır. Ayrıca Müslüman mahallesinde 120 ev yakılmış, 29 Haziran sabahı Yunan donanması Değirmendere’yi bombalayarak karaya asker çıkartmıştır.⁵²⁵

İzmit’e büyük zorluklarla gidip gelmeyi başaran, Tevhid-i Efkâr gazetesinin bir muhabiri, dönerken Yunanlılar tarafından katledilme tehlikesine maruz kaldıysa da

⁵²⁰ Özalp, a.g.e. , s.179.

⁵²¹ İnal, a.g.e. , s.8–9.

⁵²² *Tevhid-i Efkâr*, 3 Temmuz 1921.

⁵²³ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

⁵²⁴ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921.

⁵²⁵ Özel, a.g.e. , s.213.

İstanbul'a ulaşmayı başarmıştır. Muhabirin İzmit'in işgalden kurtuluşu sırasındaki gözlemleri şöyledir:

“ Sabah saat 08.00 'de, Müslüman halkın alkışları arasında, Muhittin Paşa Kolordusu'na mensup XI. fırkanın süvari müfrezeleri şehre girmiştir. Yunanlıların, çekilirken şehri yakacaklarını söylemeleri üzerine halk, pazartesi akşamını endişe içinde geçirmiştir. İzmit'teki dükkânlar, Kuva-i Milliye'nin Bağ civarındaki akınından sonra, yani Cuma gününe kadar açılmamıştır. Ahali, dışarı çıkamaz hale gelmiş ve Yunanlılar çekilinceye kadar bir çok fecai gerçekleştirmişlerdir. Özellikle geceleri Bağçeşme ve İzmit'in yukarı mahallelerinde çetelerle Yunan askerleri soydular, kestiler, ırza namusa tecavüz ettiler. Şehri yakmak istedilerse de kısmen başarılı oldular. Yunanlıların çekildiklerini gören Müslümanlar, Kuva-i Milliye'nin şehre gireceğini hissettiklerinden, Pazar gününden itibaren sevinmeye başlamışlardır. Yunan askerleri, yerli Rumlar, Ermeniler ve Abazalar ile beraber Cuma gününden Pazar akşamına kadar özellikle geceleri birçok Müslüman'ı katletmişlerdir. Nihayet Salı günü sabah ezanında İzmit'e Kuva-i Milliye'nin girmek üzere olduğu duyuldu. Bütün Müslümanlar evlerinden çıkarak Kuva-i Milliye müfrezelerini karşıladılar. İzmit'in her tarafı bayraklarla donatılarak, Kuva-i Milliye'nin şehre girdiği davullarla ilan edildi ve şenlikler Salı akşamına kadar sürdü. Salı günü öğleden sonra iki fırıncı ve kahvehaneler dükkânlarını açmışlardır. Kuva-i Milliye'nin şehre girmesiyle, İzmit'te düzen ve asayiş sağlanmıştır. İzmit'te Namazgâh denilen yerde yirmi kadar Müslüman ölü bulunmuş, yabancılar da bu durumu görmüşlerdir. Bağ mevkiinde katledilen Müslümanların resimleri, bir Amerikalı tarafından alınmıştır. İzmit civarındaki köylerin bir kısmı yanmış, yangından Sarımeşe köyü ve Çerkez köyleri kurtulabilmiştir. Yarımcı da Kuva-i Milliye'nin eline geçmiştir. Derince'ye de Rıza Bey komutasındaki kuvvetler tarafından yeni bir baskın yapılmıştır. Derince'de bulunan Sultan Abdülaziz köşkü tahrip edilmiştir. Derince'den ayrılan Yunan askerleri silahlarını bırakmışlar, erzak ve elbise depolarını yağmalamışlardır. Bununla beraber Yunanlılar pek çok hayvan, zahire ve malzeme bırakmışlardır. Ayrılırken çıkarttıkları yangınlarda yalı boyunda yirmi- otuz, yukarı mahallelerde altmış-yetmiş ev ve bir cami yanmıştır. İzmit'in kuvvetlerimizin eline geçmesi ile Yunan işgali sırasında halka büyük kötülükler yapan Mutasarrıf İbrahim de kaçmıştır.”⁵²⁶

⁵²⁶ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

29 Haziran günü, Değirmendere civarında, Gülnihal Vapuru, bir Yunan muhribi tarafından” hemen durunuz, yoksa batırırız! ” tehdidiyle tevkif edilmiştir. Bu sırada Kılıkış Zırhlısı da Değirmendere civarını topa tutmuştur.⁵²⁷ İzmit’te yenilen Yunan kuvvetleri, Dil İskelesi’nden vapurlara bindirilerek, Karamürsel’in doğusunda Ulaşlı’da karaya çıkarak önlerine gelen mevkileri yakıp yıkmışlardır. Kuva-i Milliye’nin taarruzuna mukavemet edemeyeceklerini anlayan Yunana kuvvetleri, İzmit Körfezi’nin güneyindeki bu köy ve kasabalarda durmamış ve Gemlik’e doğru ilerlemişlerdir. Tevhid-i Efkâr gazetesinin İzmit’te bulunan muhabiri, 29 Haziran’da Yunanlıların sahilin karşı yakasında, Kılıkış zırhlısı ile torpidoların yarım saatten fazla süren ateş sonrası karaya dört bin civarında kuvvet çıkarttıklarını belirtmiştir. Ayrıca gemilerinin himayesinde, sahil boyunca ilerleyen Yunan kuvvetlerinin Ulaşlı, Ereğli, Karamürsel, Halıdere ve Değirmendere’yi işgal ederek, bu kasabaları yakması üzerine, halkın dağlara kaçarak kurtulabildiğini belirtmiştir. Ereğli’de halktan neredeyse kurtulan olmamış, Değirmendere Kılıkış’ın toplarıyla uzun süre dövülmüştür.⁵²⁸

29 Haziran Çarşamba günü, Yunanlıların İzmit’ten çekilmeleri tamamlanmıştır. Ancak Yunanlıların çekilirken İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Yalova, İznik’te yaptıkları toplu katliamlar hakkında, mecliste de görüşmeler olmuştur. Mecliste daha sonra yapılacak açıklamaya göre zarar, 156 milyon lira olup, 1.194 kişi öldürülmüş, 152 yaralı, 314 esir ya da kayıp vakası olmuştur. İzmit’in Türk kuvvetleri tarafından geri alınması üzerine Düzce’de dükkânlar kapatılarak şenlik yapılmış, Keskin, Zile ve Isparta’da da gösteriler düzenlenmiştir.⁵²⁹ İzmit’in Yunan işgalinden kurtarılması büyük bir düzen içinde gerçekleştirilmiştir. Şehre ilk giren kuvvetler de, Demir Bey komutasındaki süvari müfrezeleri olmuştur. İzmit civarında gerçekleşen muharebeler sırasında Yunan kuvvetleri 500 kayıp vermiştir. Yunan kuvvetleri ile beraber şehri Kuva-i Milliye’ye karşı savunan Abazalar da 200 kayıp vermişlerdir. Şehrin Kuva-i Milliye’ye geçmesi ile İzmit şehri ve civar köylerde şenlikler yapılmış ve caddelerde davullar çalınmıştır.⁵³⁰ İzmit’in kurtuluşu ile 1600 Ermeni ve 1255 Rum, Bahçecik’ten Tekfur Dağı’na iltica etmişlerdir.

⁵²⁷ *Tevhid-i Efkâr*, 4 Temmuz 1921.

⁵²⁸ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921.

⁵²⁹ Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.588.

⁵³⁰ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

29 Haziran tarihli *Tevhid- i Efkâr Gazetesi*, İzmit'in milli kuvvetlerimiz tarafından alınışı sonrası muhaceretin (göç) bir akın halini aldığından bahsederek muhacirini nakletmek için 28 Haziran'da bölgeye 20 vapur gönderildiğini ve 450 Müslüman nüfusun İstanbul'a geldiğini yazmıştır. İstanbul'a gelen gayrimüslim nüfus ise iki gün zarfında 7000 kişi olup, geleceği tahmin edilen elli bin gayrimüslim nüfus bulunmaktadır. Gayrimüslimler, on gün boyunca, Yunan vapurlarıyla Gelibolu ve Tekfurdağı'na gönderilmişlerdir. İzmit ve Derince'ye giden Nimet, Gülnihal, Kızılırmak, Yalova, Gayret, Nevasir, Gelibolu adlı vapurlarla, Müslümanların İstanbul'a nakli sonrası, iaşe için erzak ve ekmek temini konusunda, Muhacirin Müdüriyeti Umumiye'si gereken tedbirleri almıştır.⁵³¹

İzmit'in kurtuluşunu merak ve ıstırapla bekleyen İstanbul halkına ilk müjdeleyen de Karamürsel Kaymakamı Seyfettin Bey olmuştur. Karamürsel'in kurtulduğu haberini Seyfettin Bey, telgrafla şöyle bildirmiştir:

“ Ordumuz bugün öğleden evvel, saat 08.00'de İzmit'e girmiştir. Düşmanın son enkazı çekilmiştir. Düşmanın bir nakliye gemisi Dil İskeleyi'nde karaya oturmuştur. Her tarafta icra-i şadımanı edilmektedir. Karamürsel Kaymakamı Seyfettin.”⁵³²

Yunan çekilişi sırasında, İzmit Sancağı'na bağlı olan Yalova'da; 2 köy yarı yarıya, 22 köy ise tamamen yakılmış olup çeşitli köylerden 2000 kişi hunharca öldürülmüştür. *Tevhid-i Efkâr* gazetesi, Yalova sahillerindeki yangının büyüklüğü hakkında özetle, şu bilgiyi vermiştir: “Yalova sahillerinde başlayan yangın, İstanbul'un Marmara'ya yakın bazı semtlerinden görülmektedir. Bütün Samanlı Dağı şube-i ceziresini Bozburun'a kadar epey yoğun bir duman kaplamıştır. Dumanlar Marmara afaklarını da örtmüş olup, herhalde bütün bir yangın veya muhtelif yangınlar ika edildiği anlaşılmaktadır. Yangın, adalardan özellikle Büyükada'dan görülmektedir. Bu yangınlar, Karamürsel sahillerinde karaya çıkmış olan Yunan kuvvetlerinin marifetidir.”⁵³³ Bursa yönüne ilerleyen Yunanlılar, çekilirken de 300 kişiyi katletmişlerdir.⁵³⁴ Ayrıca, Değirmendere, Halıdere, Bahçecik, Karamürsel yakılmıştır.⁵³⁵ Haziran sonlarında Yunanlılar, İzmit'ten çekilirken yağlı

⁵³¹ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Haziran 1921.

⁵³² *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

⁵³³ *Tevhid-i Efkâr*, 2 Temmuz 1921.

⁵³⁴ Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.587.

⁵³⁵ İnal, a.g.e. , s.9.

paçavralarla Karamürsel'i bombalamışlar ve bu sırada Karamürsel çuha fabrikası da yanmıştır.⁵³⁶

Tevhid-i Efkâr'ın, bir Fransız gazetesinin (Lö Jurnal Duryan) verdiği bilgiye dayanarak yayınladığı yazıda, Karamürsel'de 5000 kişinin yurtlarını terk etmek zorunda kaldığı ve Karamürsel'in ateşe verilmesi sonrası, İzmit'in sakin sularını saran kızılığın, adalardan bile görüldüğü belirtilmiştir.⁵³⁷

İzmit'ten firar eden Abazalar ile firari Yunan zabiti efradından bir kısmı Darıca'ya iltica etmişlerdir. Geyve'deki Müslüman halk Gebze'ye gitmişler, Gebze'den jandarma ile birkaç polis de Darıca'ya sevk edilmiştir. Yunan kuvvetleri tarafından tamamen harap edilen Değirmendere ile yakılan Karamürsel'de de aynı durumlar yaşanmıştır. Yunanlıların XI. Tümeni ile Tekfur dağından gönderilen askerleri çıkarabilmeleri için yangının söndürülmesi gerekmiştir.⁵³⁸ Jandarma Kumandanı Kemal Paşa'nın, Tevhid-i Efkâr gazetesi muhabirine verdiği bilgiye göre Darıca, halkının beşte dördünün Rumlardan oluşması sebebiyle, hükümete karşı olan bu bölgede asayiş sorunları daima dikkat çekmiştir. Darıca'da asayişin sağlanması için Üsküdar Jandarma Taburu sekiz-on ay faaliyet göstermiştir. Kamil Paşa'nın ifadesiyle, bir fesat ve şekavet ocağı olan Darıca, evvelce de Jandarma karakolunun basılması ve askerimizin şehit edilmesi olayına da sahne olmuştur. Bu olay üzerine Jandarma karakolunun Gebze'ye taşınması kararı uygulanmıştır. İzmit'ten dönen Yunan askerlerinin bölgede yeni bir asayiş sorununa sebep olmalarını engellemek için birkaç gün içinde jandarma müfrezelerinin yeniden Darıca'ya iadesi düşünülmektedir.⁵³⁹

Karamürsel'e uğrayarak İzmit Körfezi'nden İstanbul'a ulaşan geminin bir yolcusu, gördüklerini, Tevhid-i Efkâr gazetesi muhabirine anlatmıştır: İzmit Körfezi'nin en mamur ve işlek bir kasabası olan Karamürsel'in evleri, çarşıları, fabrikası ile bir taş ve kül yığınına döndüğünü, kırk-elli kişinin Fransız bayraklı bir istimbot ile İstanbul'a geçerek, bir kısım halkın da dağlara kaçarak kurtulduğunu belirtmiştir. Bir Rum tarafından, kendisine oralara

⁵³⁶ Özel, a.g.e. , s.214.

⁵³⁷ *Tevhid-i Efkâr*, 3 Temmuz 1921.

⁵³⁸ *Tevhid-i Efkâr*, 3 Temmuz 1921.

⁵³⁹ *Tevhid-i Efkâr*, 7 Temmuz 1921.

bir süre sonra Abazalardan oluşan bir çetenin geleceği bilgisinin verildiğini ve Karamürsel’de hiçbir Yunan kuvvetinin kalmadığını söylemiştir. Ayrıca, Yunanlılara ait olup Dil’de karaya oturan nakliye gemisinin de birkaç römorkör tarafından çekilerek yüzdürüldüğünü söylemiştir.⁵⁴⁰

Kocaeli müfrezesi, 4 Temmuz 1921’de Yunanlıların boşalttığı Karamürsel’e girmiştir.⁵⁴¹ Karamürsel’den çekilen Yunan kuvvetleri daha sonra, İzmit’e doğru ilerlemiş ve Mürettep Kolordu Komutanı Kazım Bey de İzmit Gölü’nün kuzeyine naklettiği kuvvetleri ile burada da çarpışmalara devam etmiştir.⁵⁴² İzmit’in kahraman kuvvetlerimiz tarafından alınması üzerine, Karamürsel, Geyve, Adapazarı, Sapanca kasabalarıyla, İzmit şehrinde merasim yapılmış ve kahraman ordumuzun muvaffakiyeti için dualar edilmiştir.⁵⁴³

a) İzmit’in Kurtuluşunun Önemi

İzmit’in kuvvetlerimiz tarafından geri alınması, Milli Mücadele’nin devam etmesi sebebiyle, bölgeden daha rahat faydalanma imkânını sağlamıştır. Ulaşım, haberleşme ve Anadolu’ya yapılacak olan her türlü sevkiyat kolaylaşmıştır. İzmit’in geri alınışı askeri ve siyasi yönden büyük önem taşımıştır. Bu tarihe kadar İnebolu üzerinden sağlanan Ankara-İstanbul bağlantısı için, bu tarihten itibaren, daha kısa bir yol açılmış oldu.⁵⁴⁴ Böylece, Anadolu’ya geçiş için İzmit-Adapazarı-Nallıhan üzerinden ikinci bir irtibat yolunun açılmasıyla, bu yol üzerinden sağlanan irtibatın muharebeler sırasında büyük faydaları görülmüştür.⁵⁴⁵ Tevhid-i Efkâr gazetesinde başlı başına bir konu olarak ele alınan İzmit’in zaptı ile sağlanan faydalar şöyle ifade edilmiştir:

“İzmit’in ele geçirilmesi ile Eskişehir- İzmit ulaşımının sağlanması, iaşe ve asker temini kolaylaşmıştır. Çünkü şimdiye kadar Ankara-İstanbul arasındaki haberleşme ve ulaşım çok zor sağlanmaktaydı. Hatta Anadolu’nun tebliğleri, İstanbul tarafından ancak

⁵⁴⁰ *Tevhid-i Efkâr*, 2 Temmuz 1921.

⁵⁴¹ Sarıhan, a.g.e. , C. III. , s.594.

⁵⁴² Özalp, a.g.e. , s.180.

⁵⁴³ *Tevhid-i Efkâr*, 3 Temmuz 1921.

⁵⁴⁴ Sarıhan, a.g.e. , C.III. , s.587.

⁵⁴⁵ İncedayı, a.g.e. , s.87.

dört beş gün sonra öğrenilebiliyordu. Ulaşım ve haberleşmenin kolaylaşması, İstanbul ile Ankara'nın münasebetini etkilemiştir. İzmit'in zaptı, Anadolu ile İstanbul arasındaki irtibatın azami ölçüde sağlanması açısından önemli olduğundan, bundan sonra İstanbul-Ankara arasındaki yol kısalmış oldu. Daha önce, İstanbul'dan Ankara'ya giden en kısa yol, İstanbul- İnebolu olup, bu yol ile en az dokuz günde Ankara'ya ulaşılıyordu. Bir vapura tesadüf edilirse, İstanbul'dan İnebolu'ya 24 saatte gidilebiliyor, ondan sonra da bir arabayla Geyve üzerinden Kastamonu yoluyla, ancak yedi günde Ankara'ya gidiliyordu. İzmit'in zaptıyla beraber, Geyve Boğazı'na musallat olan Yunan kuvvetleri de oradan uzaklaştırıldığından, İzmit-Ankara yolu açılmış oldu. Bu hat üzerindeki demiryolları, iki yıldan beridir tahrip olduğundan ulaşım çok düzenli olamayacaksa da, ancak aktarma ile üç günde gitmek mümkün olacaktır.

İzmit ve çevresinde asayişin sağlanmasından sonra pek mahsuldar olan bu bölgeden Ankara'ya erzak ve levazım gönderilmesi de kolaylaşmıştır. Geyve Boğazı'nın da ele geçirilmesi ile Eskişehir-İzmit arasında ulaşım sağlanmıştır. Tahrip olan köprüler onarıncaya kadar Eskişehir-İzmit arasındaki ulaşım biraz zor olmakla beraber, bu yollar arasında her türlü nakliyat yapmak mümkün hale gelmiştir. İzmit-Adapazarı çevresi çok mahsuldar olduğundan, bundan sonra bölge, iaşe açısından da Kuva-i Milliye'ye fayda sağlayacak hale gelmiştir.

Yunan gazetelerinde yer alan haberlerde, General Papulas, İzmit'i askeri sebeplerle boşalttıklarını belirtmiştir. Bu konuda Tevhid-i Efkâr Gazetesi de, Papulas'ın anlamsız savunmasına şu ifadelerle yer vermiştir: İzmit ve çevresinde düşman tazyiklerine rağmen epey Müslüman vardır. Bu Müslümanlar da Yunan işgali döneminde çektikleri felakete, gördükleri tahkir ve tazyiklere karşı Kuva-i Milliye'ye katılacaklardır. Şimdi General Papulas'a soruyoruz, taarruza başlayacakları sırada Kuva-i Milliye'ye bu kadar fayda sağlayan bir mevkiyi, askeri sebeplere dayanarak terk ve tahliye etmek doğru mudur? İzmit gibi mühim bir mevkinin terk ve tahliyesi ne gibi bir esbab-ı askeriyeye mani olabilir? ⁵⁴⁶

⁵⁴⁶ *Tevhid-i Efkâr*, 3 Temmuz 1921.

b) Kurtuluş Sonrası İzmit

İzmit'in kuvvetlerimiz tarafından alınmasından sonra, bölgede işledikleri suçlar sonrası İstanbul'a giden bazı Müslüman ve Rumlardan 19 kişi tutuklanmıştır. Bunlardan en çok fenalık yaptıkları ihbar ve iddia edilenler; İzmit Maarif Müdürü Ferit, Yusuf oğlu Hasan, Sava oğlu Petro, Yusuf oğlu Yorgi, Misan oğlu Agasim, Andan oğlu Hristo, Ziso oğlu Mihail, Kirkoroğlu Serkis vb. bazı şahıslardır. Bunların yanlarında ve üzerlerinde külliyele para, Müslüman hanımlara ait mücevherat ve eşya, cami-i şerif halıları bulunmuştur.⁵⁴⁷

İzmit'in Kuvai Milliye'nin eline geçmesinden sonra, şehrin rıhtımdan uzak yerlerinde bulunan bazı Rum, Ermeni ve Abaza çeteleri, milli kuvvetler tarafından yakalanmıştır. Adapazarı ve İzmit'te Divan-ı Harp oluşturulmuştur. Kocaeli Mıntıkası Kumandanı Kazım Bey, Çerkez ve Abazaların yakalanarak, Divan-ı Harb'e teslim edilmeleri için emir vermiştir.⁵⁴⁸

Bu dönemde, Yunan çekilişi ile beraber, azınlık çetelerinin faaliyetleri de azalmıştır. Ancak, asayişin tam olarak sağlanması biraz zaman almıştır. Tahliyeden bir süre sonra, İzmit Sancağı'na bağlı Kayalar karyesindeki Kuva-i Milliye'ye ait karakol, Yarımca'daki İngiliz müfrezesi tarafından kuşatılarak, silahlı on- on beş kişi tutuklanmıştır.

Gökboza (Gebze) Kaymakamı'nın İngiliz tercümanlardan aldığı bilgiye göre, bu kişilerin kaçak bir vagon dâhilinde, Yarımca'dan İngiliz karargâhına sevk edildiği anlaşılmıştır. Bu kişiler arasında, vaktiyle Gökboza polis memurlarından Hüsnü Efendi'ye suikast düzenleyerek kaçan Sait Efendi'nin de bulunduğu 3 Ağustos 1921 tarihli belgeden anlaşılmaktadır.⁵⁴⁹ 29 Ağustos 1921 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere Yunanlıların bölgeden çekilmeleri ile asayiş sorunları tamamen çözülmemiş, çete oluşturma gayretleri devam etmiştir. Kocaeli Kumandanlığı'na ait sahte bir belge düzenlenerek, Yunanlıların ve Laz Aşir adlı bir şahsın önemli yardımlarıyla, çete oluşturulmaya çalışılmıştır. Çeteye mensup olan ve saf bir adam olduğunu sergilemeye çalışan Mehmet adlı şahıs, gereken

⁵⁴⁷ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

⁵⁴⁸ *Tevhid- Efkâr*, 3 Temmuz 1921.

⁵⁴⁹ *DH. KMS.* , 61 / 1, 74.

makamı haberdar ederek çete mensuplarını, cürm-ü meşud (suçüstü) halinde yakalatarak gereken mükâfatı alacağından bahsetmiştir.⁵⁵⁰

İzmit Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin, 21 Ağustos tarihinde düzenlediği mitingde, İzmitliler tarafından, Başkumandan'a bağlılık ve orduya duyulan güven belirtilmiştir. Ayrıca kesin zafer elde edilene kadar bölgedeki tüm erkeklerin çarpışmaya hazır oldukları da dile getirilmiştir.⁵⁵¹

İzmit'in kurtuluşundan sonra da bölge halkının işgal yıllarında azınlık çetelerinden, Kuva-i İnzibatiye'den ve işgalcilerden çektikleri unutulmamış ve zaman zaman dile getirilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye'deki 14 Aralık 1921 tarihli yazısında, Mustafa Necati'de bölgedeki Yunan mezaliminden şöyle bahsetmektedir:

“...Bolu, Adapazarı, İzmit'i gördükten sonra milletimizin ne kadar büyük fedakârlıklar, gayretler ibraz ettiğini ellerinizle, gözlerinizle yokladıktan, gördükten sonra, göğsünüzün kabarmaması elde değildir. Öyle hainane maksatlarla evler yıkılmış, hanümanlar söndürülmüş ki beşeriyetin bu kadar sefil ruhu, kirli eli olduğunu düşünemezsiniz. Yunan vahşeti ile hilafet ordusu kahramanlarının cinayeti tüyler ürpertecek derecede feci ve elemnaktır. Bolu Sultani Mektebi'nin üst katında Hilafet ordusu namıyla hareket eden kahramanların doğradıkları dört yüz Türk askerinin kanları duvarlardan sızmış, hala orada o devrin hatırayı siyah ve elemnakını yaşıyor. Hele zavallı Adapazarı'nın elliden fazla geçirdiği işgale ait hatıralarla bugünkü hayatı, milletimizin azamet ve azimkarlığına o kadar büyük şahit ki bunu cihana göstermek davamızın ulviyetini ispat için kâfidir. İzmit, o güzel limanın kenarında öyle hainane emellerle Müslümanlar kesilmiş, ihtiyarlar öldürülmüş, genç yavrular doğranmış ki acımamak, ağlamamak kabil olmuyor. En taş kalpli insan bilmem bu vakayı karşısında, zalim Yunanlılarla ve Hilafet Ordusu namıyla hareket eden ordu erkânına lanethuvvan olmaz mı? “⁵⁵²

İzmit halkı, çekilen bunca acılara rağmen özveri ve fedakârlıklarına İzmit'in kurtuluşundan sonra da devam etmeye kararlı olmuştur. TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'in 9 Şubat 1922 tarihinde İzmit halkına hitaben yaptığı konuşmada; halkın dileklerini milli çıkarlar doğrultusunda gerçekleştireceklerini, bu konuda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacaklarını, İzmir, Adana ve Trakya geri alınincaya

⁵⁵⁰ *TİTE*, S.N: 1113, K.N: 63, B.N: 57.

⁵⁵¹ Sarıhan, a.g.e. C.III. , s.662.

⁵⁵² Baran, a.g.e. , s.142.

kadar mücadele edeceklerini belirtmiştir. İzmit'te Yasal Savunma İl Genel Meclisi, Ticaret Odası ve Belediye Meclisi üyeleri tarafından, İzmit halkı adına Yusuf Kemal Bey'e şu muhtıra verilmiştir:

“...Ulusun siyasi inancı olarak kalbinin en derin köşesine yerleşmiş bulunan ulusal birlik yasaları bütünüyle yürürlükte ve geçerli oluncaya değin Türk ulusunun bundan böyle diniyle, yaşamıyla ve kutsal inanışlarıyla oynamanın ne öldürücü olduğunu bütün dünyaya benimsetinceye kadar özverilerimizi sürdüreceğiz. Diğer uluslara tanınan siyasal, yönetsel ve ekonomik bağımsızlık Türk ulusundan esirgendiği ve yasalarımıza uyulmadığı sürece, her ne kadar ağır da olsa özveriden kaçınılmayacak, ulusal işlerimizi yerine getirmek için kararlılık ve inancımızı pekiştirerek savaş alanına atılmaktan çekinmeyeceğiz. Özetle anlatalım ki başarıdan umudumuzu kesmedik ve kesmeyeceğiz...” Bu muhtıra, İzmit halkının ulusal bağımsızlık konusundaki kararlılığını ve bölgesel kurtuluşu asla yeterli görmediğinin de kanıtı olmuştur.⁵⁵³

İzmit'in kurtuluş günü öncesi yapılan katliamlardan kaçarak İstanbul'a gidenler, durumu İstanbul hükümetine bildirmişlerse de, İstanbul Hükümeti yardım girişiminde bulunmamıştır. İzmit'in kurtuluşunu müteakip, asayiş sağlamak amacıyla şehrin gençlerinden oluşan bir teşkilat meydana getirilmiş ve şehirde hükümet duruma hâkim olana kadar güvenlik sağlanmıştır. İstanbul'dan İzmit'e gelen Hacı Ali Bey tarafından ilk Müdafai Hukuk Cemiyeti oluşturulmuştur. Bu teşkilat, Kocaeli Grubu için orduda görev alacakların elbise, iye, mühimmat nakliyatının temini için çalışmıştır.⁵⁵⁴ Ayrıca kurtuluş sonrası ekonomik gücü elde tutmak ve Türk birliğini sağlamak için İzmit'te Türk Varlığı Cemiyeti ve Müslüman Esnaf Cemiyeti oluşturulmuştur.⁵⁵⁵

1 Temmuz 1921 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesinde, gazetenin bir muhabirinin Jandarma Kumandanı Kemal Paşa ile yaptığı görüşmeye yer verilmiştir. Jandarma Kumandanlığı dosyalarındaki malumat-ı resmiye başlığı altında, Bandırma'nın kanlı eşkiası Şah İsmail ve Anzavur'un yakınlığı, Kuva-i İnzibatiye'ye katılan Şah İsmail'in işlediği cinayetlerin bilinmesine rağmen o dönem hükümet işlerinde kullanıldığı ve bu

⁵⁵³ *İzmit Milletvekilleri*, s.27-28.

⁵⁵⁴ Yüce, a.g.e. , s.107-108.

⁵⁵⁵ Yüce, a.g.e. , s.118.

sebeple yakalanmadığı, belirtilmiştir. Kemal Paşa, asayiş hakkında yaptığı açıklamada ise Şile’de asayiş sorunu kalmadığını, Gökboza taraflarında da sükûnetin hâkim olduğunu belirtmiştir. Ancak eskiden beri hükümet tekliflerini tanımamakta direnen Derince çevresinde asayiş sorunlarının eksik olmadığını dile getirmiştir. Kemal Paşa’ya göre; Derince, tarafsız mıntıka olmasına rağmen burada Yunanlıların varlığı, halkın büyük çoğunluğunun Rumlardan oluşmasından dolayıdır ki bu durum da asayişin sağlanmasını zorlaştırmaktadır.⁵⁵⁶

İzmit’in kurtuluşu sonrası, İzmit-Eskişehir hattının tamiri için çalışmalar başlamıştır.⁵⁵⁷ Ayrıca, Anadolu’da hala işgal altında olan yerlerin de kurtulması amacıyla, 13 Eylül 1921’de Kocaeli Grup Komutanlığı kurulmuş ve buradaki milli kuvvetler, İznik-Lefke arasına nakledilmiştir. İzmit’te Miralay Emin Bey emrinde küçük bir kıta bırakılmıştır. Ayrıca bölgedeki milli kuvvetler, Sakarya ve Başkomutanlık Meydan Savaşı’na da büyük destek vermişlerdir.⁵⁵⁸

Mustafa Kemal, İzmit’in kurtuluşundan sonra 17 Haziran 1922’de, Kocaeli Cephesi’ni denetlemek, annesi Zübeyde Hanım’ı karşılamak, Fransız yazar Claude Farrere ile görüşmek amacıyla İzmit’e gelmiştir.⁵⁵⁹ Mustafa Kemal’in, İzmit’in kurtuluşu sonrası yaptığı bu ziyaret, Büyük Taarruz öncesi bölgedeki güçlerin organize edilmesi gerekliliğinden de kaynaklanmaktadır.⁵⁶⁰ 18–19 Haziran 1922 tarihinde, İzmit’te bulunan askeri birlikleri denetledikten sonra, 19 Haziran’da İzmit’ten ayrılmıştır. Mustafa Kemal, Adapazarı’na doğru giderken istasyonda, İzmitlilere teşekkürlerini belirten şu konuşmayı yapmıştır:⁵⁶¹

“Muhterem Arkadaşlar,

Bütün kalp ve vicdanlarınızla benimle beraber olduğunuza imanım vardır. Bu böyle oldukça, gittiğimiz yolun hakiki olduğuna inandıkça elbette yürüyeceğiz. Bu yürüyüşümüzle, memleketi netice-i hakikiyeye isal edeceğimize şüpheniz olmasın. Hakkımda gösterdiğiniz asarı muhabbet ve teveccühe, suret-i mahsusada takdimi teşekkürat ederim. Güzel memleketinizde geçirdiğim iki

⁵⁵⁶ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921.

⁵⁵⁷ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921.

⁵⁵⁸ Aras, a.g.e. , s. 49; İzmit *Milletvekilleri*, s.27.

⁵⁵⁹ *İzmit Milletvekilleri*, s.28.

⁵⁶⁰ *Atatürk’ün Kocaeli Ziyaretleri (Kent Ve Konuşu)* , s.25.

⁵⁶¹ *İzmit Milletvekilleri*, s.29–30.

günün kıymetli hatırasını kalbimde saklayacağım. Gördüğüm tezahurat taziyanei teşvik oldu. Netice-i hakikiye vusul için her her türlü tedabiri düşünmekten hali kalmadım. Buna emin olunuz. Cümlenize teşekkür ederim.”

28 Haziran günü, İzmit'in işgalden kurtuluşunun ilk yıldönümü için kutlamalar yapılmıştır. Bu törenler vesilesiyle Mutasarrıf Saadettin Bey ve Esnaf Cemiyeti Başkanı Hakkı Bey, TBMM'ye şükran telgrafı göndermişlerdir.⁵⁶² İzmit'e ikinci kez 16 Ocak 1923'te gelen Mustafa Kemal, İzmit istasyonunda törenle karşılanmış ve doğrudan kendisi için hazırlanan köşke gelmiştir.⁵⁶³ Mustafa Kemal, saltanatın kaldırılması, halifeliliğin de yetkisiz kalması üzerine halk ile yakından görüşerek düşüncelerini öğrenmek istiyordu. Ayrıca, Meclisin son yılına girmesi ve yapılacak yeni seçimler sebebiyle de Anadolu Ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'ni de bir siyasi parti durumuna getirmek düşüncesindeydi. Bu amaçlar doğrultusunda, halkla karşılıklı görüşüp, sorularını cevaplamak üzere halkı uygun bir yerde toplamak istiyordu ⁵⁶⁴

Mustafa Kemal'in basın toplantısı için İzmit'i seçmesi anlamlıdır. O tarihlerde henüz İstanbul'a gitmek istemeyen Mustafa Kemal, basın toplantısını, İstanbul basınının kolay ulaşabileceği İzmit'te yapmayı düşünmüştür. Ayrıca İstanbul'da bazı aydınlar ve bazı basın mensupları Milli Mücadele'ye ve Mustafa Kemal'e kuşku ile bakmışlardı. Azalmakla beraber bu tavrın devam etmesi de toplantı yeri olarak İzmit'in seçilmesinde etkilidir.⁵⁶⁵

İzmit basın toplantısı, 16 Ocak 1923 Salı günü İzmit Kasrı'nın alt salonunda saat 21.30'da başlamıştır. Meclisin dört kâtibi de toplantıda hazır bulunmuştur ki bu durum toplantıya verilen önemi göstermektedir. Saat 21.30'da toplantı salonuna giren Mustafa Kemal, masadaki yerini alarak; “Konuşacağımız esaslı meseleler ne ise evvela onları tesbit edelim. Hangi noktaları öğrenmek istiyorsunuz? “ Diye sormuştur.⁵⁶⁶ Bu toplantıya katılmak için İzmit'e gelenler arasında Tevhid-i Efkâr yazarı Velid Ebuşziya, Vakıf yazarı

⁵⁶² Sofuoğlu, a.g.e. , s.196.

⁵⁶³ Selami Kılıç, “Batı Anadolu Gezisi Sırasında Mustafa Kemal Paşa'yı Karşılama Törenleri“, *Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, C. I. , S.3. , 1989, s.152–153.*

⁵⁶⁴ İsmail Arar, *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*, İstanbul, 1969, s.8.

⁵⁶⁵ *İzmit Milletvekilleri*, s.30–31.

⁵⁶⁶ Arar, a.g.e. , s.25, 26; İzmit Kasrı, 1874 yılında Haydarpaşa- İzmit Demiryolunun açılması üzerine padişah Abdülaziz'in İzmit'e gidiş ihtimali üzerine yaptırılmıştır. Bkz: Arar, a.g.e. , s.25.

Ahmet Emin (Yalman), Akşam yazarı Falih Rıfki (Atay), İleri yazarı Suphi Nuri (İleri), İkdam yazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Tanin yazarı İsmail Müştak (Mayakon) bulunmaktaydı.⁵⁶⁷ Mustafa Kemal, İzmit'te İstanbul'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesini kurmakla görevli olan Yakup Kadri ve İstanbul'daki istihbarat örgütü Mim Mim grubunu temsil eden Velid Ebuziya, İttihatçıların lideri Kara Kemal ile de görüşerek, hepsinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleşmeleri gerektiğini söylemiştir.⁵⁶⁸ Basın toplantısı 17 Ocak 1923'de sabah saat 3'de bitmiş, o gün öğleye kadar dinlenen Mustafa Kemal, öğleden sonra heyetleri kabul etmiştir. Ertesi gün de Nurettin Paşa ile birlikte Yarımca ve Hereke'deki askeri birlikleri denetlemiştir. Yarımca halkı tarafından Mustafa Kemal'e hemşerilik beratı verilmiştir.⁵⁶⁹

Mustafa Kemal'in İzmit basın toplantısını da kapsayan Batı Anadolu gezisi 14 Ocak 1923'den 20 Şubata kadar sürmüştü ve Ankara sonrası ilk durak Eskişehir olmuştur.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Arar, a.g.e. , s.9.

⁵⁶⁸ Arar, a.g.e. , s. 30–31.

⁵⁶⁹ Kılıç, a.g.m. , s.156–157.

⁵⁷⁰ Arar, a.g.e. , s.10.

SONUÇ

Mondros Mütarekesi ile başlayan işgal süreci, yıllardır süren savaşıardan bıkmış ve yorulmuş bir ulusun yeniden harekete geçirilmesini gerektirmiştir. Üstelik bu dönemde Damat Ferit başkanlığındaki hükümet ise işgalcilerin her türlü isteğine boyun eğen bir politika takip etmekteydi. Ordunun elinden silahları alınmış ve türlü bahanelerle İtilaf devletlerine ait donanmalar ve askerler 13 Kasım 1918'den itibaren İstanbul'a yerleşmişlerdi. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş ve Antep İngilizler tarafından işgal edilmişti. Antalya ve Konya'da İtalyan, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunmaktaydı. Ayrıca Hıristiyan azınlıklar da amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlere başlamışlardır. 15 Mayıs 1919 yılında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ise büyük bir uyanışın başlangıcı olmuş ve Kuva-i Milliye ruhu ortaya çıkmıştır.⁵⁷¹

Mondros Mütarekesi sonrası, İstanbul hükümetinin İtilaf Devletleri'ni kızdırmayacak bir politika takip etmesinin en önemli sebeplerinden biri, toplanacak olan Paris Barış Konferansı'nda, büyük devletlerin geri adım atacağı düşüncesiydi. Azınlıklara ve tüm İtilaf Devletleri temsilcilerine karşı çıkmama politikasıyla, kaybedilen toprakların alınabileceği düşüncesi hâkimdi. Bu sebeple de İstanbul Hükümeti, barış konferansına kadar silahlı bir mücadele olmamasını istiyordu. Şayet işgaller sırasında “vekar ve sükûnet” korunursa, kaybedilen haklar geri alınabilirdi. Hükümet bu konudaki talebini, tüm yerel birimlere de duyurmuştur. Mütareke sonrası İngiliz dostluğuna güvenerek, İstanbul merkez olmak üzere bırakılan bir Anadolu toprağında yaşama düşüncesinde olan Damat Ferit Hükümeti, bu sebeple İngiliz yanlısı politika takip etmiştir. Ayrıca Damat Ferit, kendi politikasını uygulamaya engel olarak gördüğü Kuva-i Milliye'yi yok etmeye çalışmış, askeri direnişin eldeki toprakları kaybetmeye sebep olacağını düşünerek de teslimiyetçi politikasını sürdürmüştür.

Ülkenin içinde bulunduğu koşullar, İstanbul hükümetinin işgaller karşısındaki tutumu, ekonomik sıkıntılar, birçok bölgede asayiş sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Boğazlar üzerinde denetim sağlamaya çalışan İngilizler, İstanbul'a yakın olan İzmit'i elde tutmak istemişlerdir. Bu amaçla, ayaklanmalar ve çete faaliyetleri ile kargaşa

⁵⁷¹ Nutuk, s.1

ortamı yaratılmak istenen bölgede, asayiş sorunları eksik olmamıştır. İzmit'in, Mondros Mütarekesi'nden sonra İngiliz ve Yunan işgaline maruz kalması, işgalcilerin desteğiyle bölgede çete faaliyetlerinin artması, hiç şüphesiz bölgenin stratejik konumundan kaynaklanmaktadır.

Ankara'nın İstanbul ile bağlantısını sağlayan önemli kara ve denizyolları üzerinde bulunan İzmit, özellikle İstanbul'un resmen işgalinden sonra (16 Mart 1920) İstanbul'dan Anadolu'ya geçişlerde önemli rol oynamıştır. Bu önem sebebiyle, bölgede "Kocaeli Menzil Hattı" oluşturulmuş ve İzmit Hat Komiserliği, geçişlerin titizlikle yürütülmesi için gayret sarf etmiştir. Anadolu'ya silah ve cephane taşınması sırasında da büyük önem taşıyan İzmit, bölgedeki bu faaliyetleri engellemek isteyen İngilizler tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca İstanbul'dan Anadolu'ya geçişlerin arttığı dönemde Kandıra üzerinden geçişlerin yoğunlaştığını anlayan İngilizler 4 Nisan 1920 tarihinde İzmit-Kandıra yolunu tamamen kapatmışlardır. İngilizler, İzmit ve çevresinde asayiş sorunlarının başrol oyuncusu olarak, bölgede çıkarttıkları ayaklanmalar ile milli kuvvetleri yok etme amacını taşımışlardır. İstanbul Hükümeti'nin İngilizlerden aldıkları silah desteği ile Geyve'deki milli kuvvetleri ortadan kaldırmaya yönelik Kuva-i İnzibatiye hareketi de bölgedeki milli kuvvetleri uğraştırmıştır. "Kuva-i Milliye'nin asi hareketlerine son vererek, bölgede asayişi sağlamak" amacıyla harekete geçen Kuva-i İnzibatiye, aksine bölgede ciddi bir asayiş sorunu yaratmıştır. Yine İstanbul Hükümeti'nin kışkırtması ile harekete geçen Ahmet Anzavur'un, Bolu-Düzce-Hendek-Adapazarı ayaklanması, 13 Nisan 1920'de başlayarak üç ay boyunca, milli kuvvetleri uğraştırmıştır. İkinci kez 8 Ağustos'ta başlayan Düzce ayaklanmasının 23 Eylül'de sona ermesiyle milli kuvvetler tarafından bölgede asayiş sağlanmıştır. Kuva-i İnzibatiye'nin İzmit'e geldiği Mayıs 1920 tarihinde, Anzavur da bölgeye gelerek, Geyve taarruzu öncesinde Kandıra'yı işgal etmiştir.

Damat Ferit Hükümeti'nin belirlediği ve İtilaf Devletleri'nin adalet duygusuna dayanan politika ile Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen ve halkın gücüne dayanan hareket birbirinden çok farklı politiklardır.⁵⁷² İşgaller karşısında biri teslimiyetçi, diğeri ise halk desteğiyle mücadeleyi esas alan bu iki tavır uygulamada çatışmış, Damat Ferit Hükümeti'nin İngiliz yanlısı politikası, yerel yönetimlere de yansımıştır. Damat Ferit'in

⁵⁷² Baran, Tülay Alim, "Kuva-i Milliye Örgütlenmesine Karşı Damat Ferit Hükümetleri", *Atatürk Yolu*, Y.12, S.23, Ankara, 2003, s.283-294.

görevden aldığı İzmit Mutasarrıfı İbrahim Süreyya Bey döneminde, iki tren soygunu dışında bir asayiş sorunu yaşanmamıştır. 1919 yılında Damat Ferit tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Mahmut Mahir Bey, işgal kuvvetlerinin emrinde biri gibi çalışmış ve onun döneminde azınlık çetelerinin faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Mütareke sonrası dönemde İzmit Sancağı'nı yöneten Mutasarrıflar, İngiliz etkisi altında kalan Damat Ferit Hükümeti'nin politikalarından etkilenmişlerdir. Bu durum, sancakta asayişin sağlanmasını engellemiştir. 1919 yılı içerisinde yine Damat Ferit tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Ahmet Anzavur ve Ali Suat Bey dönemlerin de asayiş sorunları bitmemiştir. Özellikle Nisan 1920'den sonra İzmit Mutasarrıfı olan İbrahim Hakkı, işgalcileri kızdırmayan hatta onları memnun eden, işbirlikçi bir politikanın takipçisi olmuştur. Çerkez olması sebebiyle bölgedeki Çerkez unsur üzerinde nüfuzunu kullanarak onları Milli Mücadele'ye karşı kışkırtmıştır. Bu durumdan şikâyetçi olan Çerkezlerden biri olarak Maanzade Mithat, Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgraf ile İzmit-Kandıra ve Adapazarı çevresinde asayişin bozulmasının temel sebebi olarak Mutasarrıf İbrahim'i göstermiştir. Çete kurmak ve Yunan hesabına casusluk komitesi oluşturmak gibi faaliyetleri olan Mutasarrıf İbrahim'in, bölgede asayiş sağlamak gibi bir gayesi olmadığı açıktır. Adapazarı'nın işgalinde hizmeti geçen subayların terfisini isteyen Damat Ferit gibi Mutasarrıf İbrahim de Kuva-i Milliye'yi desteklemeleri halinde, Adapazarı ve Sapanca'yı yakacağı tehdidinde bulunarak, halkı sindirmeye çalışmıştır. Zaten işgal altında bulunan, ayrıca Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetlerinin arttığı bu dönemde bölgede böyle bir yönetim anlayışı altında asayişin sağlanması da mümkün olamamıştır. Görevden alındığı ve yerine yeni mutasarrıf olarak Abdülvehap Bey atandığı halde görevinden ayrılmayan ve yeni mutasarrıfın göreve başlamasına da engel olan İbrahim Hakkı, ancak İzmit'in Yunan işgalinden kurtulmasından sonra bir Ermeni'nin yardımıyla kaçarak bölgeyi terk etmiştir.

Mutasarrıf İbrahim'in, yaptığı atamalar da dikkat çekicidir. Yunan işgal döneminde, Adapazarı Kaymakamı olarak atadığı Abaza Mustafa da, İbrahim Hakkı'nın politikasını Adapazarı'nda sürdürmüş ve bölgede asayiş bu kaymakam eliyle daha da bozulmuştur. Adapazarı kaymakamının faaliyetleri, çok sayıda şikâyete sebep olmuştur. 1 Temmuz 1921 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesinde, bu şikâyetlerden birine değinilmiştir. Adapazarı manifatura tüccarından bir şahıs(aynı zamanda meclis-i umumi azası), Adapazarı kaymakamı ile polis komiseri Tatar Osman'ın dükkânını bastığından

bahsetmiştir. Dükkândaki otuz bin liralık eşyayı gasp ederek, evinden de beş bin lira değerinde para ve eşya ile beraber bir miktar altın parasını da gasp ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, Sapanca'da bulunan evi ile on beş bin lira değerindeki sekiz dükkânının da tahrip edildiğini belirten tüccar, kaymakamdan ve polis komiserinden şikâyetçi olmuştur.⁵⁷³ Bir yerel yöneticinin ve asayişî sağlamak temel görevi olan bir polis komiserinin, bu tür faaliyetlerde bulunması o dönemde asayişî sağlamanın imkânsızlığını göstermektedir. İbrahim Hakkı, Abaza Mustafa'yı Adapazarı kaymakamı olarak atayarak ya da özel kalemi olan Kürt Ferit'i yanında tutarak, kendi politikasına uygun davranan bu şahıslarla, bir anlamda rahat hareket emiştir. Kendisi gibi düşünen ve hareket eden bu kişiler, İbrahim Hakkı'nın işini kolaylaştırmıştır ki mutasarrıf, bu kişileri daima kayırmıştır. Yunan işgal döneminde İzmit'te maaş alamayan memurlar bulunurken, İbrahim'in özel kalemi Kürt Ferit'in, işgal döneminde her ay düzenli maaş alması dikkat çekicidir.⁵⁷⁴ Milli kuvvetlere karşı Kuva-i İnzibatiye ordusunu kurarak, maddi açıdan büyük destek sağlayan İngilizlerin, kendilerine yardımcı olan bu işbirlikçileri de desteklemeleri muhtemeldir.

Damat Ferit Hükümeti'nin İngiliz yanlısı politikası, İzmit yerel yönetimine mutasarrıflar aracılığıyla bu şekilde yansımıştır. Diğer taraftan, TBMM tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na atanan Saadettin Bey ise; Kuva-i Milliye ruhunun sirayet ettiği ve Mustafa Kemal'in işgaller karşısında, teslimiyeti reddeden tavrını yansıtan bir mutasarrıf olmuştur. İzmit'in işgal altında olması ve İstanbul'un atadığı İbrahim Hakkı tarafından yönetilmesi sebebiyle, görevine Geyve'de başlayan Saadettin Bey, İzmit'te Kuva-i Milliye'nin örgütlenmesi için mücadele etmiştir.

Bu çalışmada, İzmit Sancağı'nda, işgal durumu ortadan kalkmadan ve bölgede İstanbul Hükümeti'nin nüfuzu azalmadan istenen huzur ve asayişî sağlamanın ne kadar güç olduğunu ortaya koymaya çalışılmıştır. Bölgede asayişî bozan çete faaliyetleri ve ayaklanmalar, Kuva-i Milliye'ye karşı yürütülmüş faaliyetlerdi. Her ne kadar bölgede siyasi nitelikli olmayıp gasp ve soygun amaçlı çete faaliyetleri görülmüşse de bunlar sosyal ve ekonomik kaynaklı veya şahıslar arasındaki husumetlerden kaynaklanan faaliyetlerdir. Dolayısıyla, İzmit Sancağı'nda genel asayişin sağlanması ile bu türdeki faaliyetler daha rahat çözümlenecek sorunlardı. Oysa siyasi nitelikli çete faaliyetleri, milli kuvvetleri hedef

⁵⁷³ *Tevhid-i Efkâr*, 1 Temmuz 1921.

⁵⁷⁴ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Haziran 1921.

aldığından ve işgalcilerden maddi-manevi destek gördüğünden dolayı halk üzerinde daha büyük etki yaratmıştır.

28 Haziran 1921 yılında İzmit'in kurtuluşu ile bölgede asayiş ancak sağlanmaya başlanmış, Ermeni ve Rum faaliyetleri de zamanla azalarak sona ermiştir. Ancak, Kurtuluş Savaşı devam ettiğinden dolayı fedakâr İzmit halkı, sadece kendi bölgelerinin kurtulmasıyla yetinmeyerek, bundan sonra da bu bağımsızlık mücadelesinde her türlü özveri ve fedakârlığa devam etmişlerdir.¹³ Eylül 1921 tarihinde Kocaeli Grup Kumandanlığı kurulunca, bölgedeki kuvvetler İznik- Lefke hattına gönderilmiştir. İzmit'teki milli kuvvetler Sakarya Meydan Muharebesi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde de görev almışlardır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

A. Türk İnkılâp Tarihi Arşivi Belgeleri [TİTE]

Sıra No	Kutu	No Belge
279	39	70
148	31	208
924	64	134
1113	63	57
924	64	137
224	70	23
200	65	4

TİTE Fotoğraflar

Kutu no (K) 4, Belge no (B)76

K8, B77

K16, B19

K42, B25

K47, B52

K48, B49

K70, B30

K70, B39

K36, B15

K51, B8

B. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (B.O.A)

Dâhiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus (DH. KMS)

60 / 2, 34

51 / 2, 7

60 /3, 1

60 /2,11

61/1, 44

61/1, 74

57/1, 10

60/1, 19

Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti Evrak Odası Belgeleri (DH. EUM. VRK),

23/27

Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti İkinci Şube (DH. EUM.2.ŐB),

56/25

Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti Üç¼nc¼ Şube (DH. EUM.3.ŐB),

25/32

Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye M¼d¼riyeti, Asayiş Şubesi Analitik Envanteri (DH. EUM. AYŞ),

7/85

6/34

7/38

13/39

5/89

10/29

6/45

11/38

11/1

11/107

53/46

45/42

53/92

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS.)

81/65

83/9

Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı (DH. ŞFR)

94/12

94/105

94/112

90/105

Dâhiliye Umur-u Mahalliye Ve Vilayat Müdürlüğü, (DH. UMVM.)

159/ 76

II. SÜRELİ YAYINLAR

A.) Gazeteler

İleri

Tanin

Tevhid-i Efkâr

Özgür Kocaeli

B.) Dergiler

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk İlke Ve İnkılâp Tarihi Dergisi

Atatürk Yolu

Bellekten

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

Toplumsal Tarih Dergisi

III. BASILI KAYNAKLAR

A. Kitaplar

1. Abadan, Yavuz, *Mustafa Kemal Ve Çetecilik*, İstanbul, 1964.
2. Aksu, Şener, *Bireyin Tarihteki Rolü Açısından Yahya Kaptan*, Kocaeli, 2007.
3. Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri Ve Milli Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C.II, İstanbul, 1992.
4. Altun, Işıl, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme Ve Ölüm*, İzmit, 2004.
5. Apak, Rahmi, *İstiklal Savaşı 'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1990.
6. Arar, İsmail, *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*, İstanbul, 1969.
7. Aras, Kazım, *İstiklal Savaşı 'nda Kocaeli Bölgesi 'nde Harekât*, İstanbul, 1936.
8. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl: 30, S.79, Ankara, 1981
9. Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk (1919–1927)* (Haz: Zeynep Korkmaz), Ankara, 2006.
10. Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.8, İstanbul, 2002
11. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*, C.I, Ankara, 1992.
12. Atay, Falih Rıfkı, *Babanız Atatürk*, İstanbul, 2006.
13. Aybars, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir, 2006.
14. Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C.II, İstanbul, 2006.
15. Aydın, Mesut, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar Ve Faaliyetleri*, İstanbul, 1992.
16. Aydoğan, Metin, *Mustafa Kemal Ve Kurtuluş Savaşı*, İzmir, 2005.
17. Baran, Tülay Alim, *Mustafa Necati'nin Söyledikleri*, Ankara, 2008.
18. Başboğa, Sevcan, *Anadolu Ajansı (1919–1922)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
19. Baykal, Bekir Sıtkı, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara, 1989.
20. Baytok, Taner, *İngiliz Kaynakları 'nda Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1970.
21. Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983.
22. Cebesoy, Ali Fuat, *Bilinmeyen Hatıralar*, İstanbul, 2005.
23. Cebesoy, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 2000.
24. Çaka, Cahit, *Tarih Boyunca Harp Ve Kadın*, Ankara, 1948.

25. Çam, Yusuf, *Milli Mücadele'de İzmit Sancağı*, İzmit, 1993.
26. Çetin, Atilla, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit, 2000.
27. Dedeoğlu, Ömer, *Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş Savaşımızın Zor Yıllarında Yaptığı Gizli Oturum Konuşmaları*, İstanbul, 2008.
28. Dönmez, Cengiz, *Milli Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, Ankara, 2008.
29. Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara, 1990.
30. Esengin, Kenan, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*, İstanbul, 1975.
31. Günay, Bekir, *Ermeni Meselesi Ve Tehcir (İzmit Ermenileri Ve Tehcir)*, İzmit, 2006.
32. Güralp, Şerif, *İstiklal Savaşı'nın İçyüzü*, İstanbul, 1958.
33. Gürer, Turgut, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, İstanbul, 2007.
34. Halaçoğlu, Yusuf, *Ermeni Tehciri*, İstanbul, 2006.
35. Hammer, Von Joseph, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, b.y.y.
36. Heyet (Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çelik, Yusuf Halaçoğlu) *Ermeniler: Sürgün Ve Göç*, Ankara, 2005.
37. Heyet (Mehmet Sarioğlu, Esmâ Torun, Şener Aksu, Kazım Çelik), *Atatürk'ün Kocaeli Ziyaretleri (Kent Ve Konuşu)*, İstanbul, 2003.
38. Heyet(Emin Çaycı, Esmâ Torun, Sıdıka Cebeci, Vasfi Korkmaz), *İzmit Milletvekilleri (1920–1927)*, Kocaeli, 2006.
39. İnal, Nail, *Bir İzmitli'nin Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun Anıları (Milli Mücadele Ve Barış Dönemi)*, İzmit, 2005.
40. İnalçık, Halil, *Devlet-i Aliye- Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Klasik Dönem (1302–1606): Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul, 2009.
41. İncedayı, Cevdet Kerim, *İstiklal Harbi (Haz: Muhammed Safi)*, İstanbul, 2007.
42. İnönü, İsmet, *Hatıralar*, Ankara, 2006.
43. Kalkavanoğlu, İlyas, *Milli Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1957.
44. Kansu, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.I*, Ankara, 1966.
45. Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz, C.III*, İstanbul, 1995.

46. Karavar, Hilal, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmit Çuha Fabrikası (1844–1920)*, Kocaeli, 2007.
47. Karpaz, H.Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830–1914)*, İstanbul, 2010.
48. Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul, 2007.
49. Kinross, Lord, Atatürk, İstanbul, 2006.
50. Kocaeli İl Yıllığı, İstanbul, 1967.
51. Köklügiller, Ahmet, *Nutuk Nedir Ne Değildir*, İstanbul, 2005.
52. Mc.Carty, Justin, *Ölüm Ve Sürgün* (Çev: Bilge Umar), İstanbul, 1998.
53. Mısırlıoğlu, Aynur, *Kuva-i Milliye'nin Kadın Kahramanları*, İstanbul, 1994.
54. Müderrisoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara, 1981.
55. Mütercimler, Erol, *Onlar Bizim İçin Öldüler, Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, İstanbul, 2005.
56. Okur, Mehmet, *Milli Mücadele'de Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik İngiliz Faaliyetleri*, Ankara, 2006.
57. Okuyan, Tuğba, *İzmit Temettuat Defterleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2004
58. *Osmanlı Belgeleri'nde Ermeniler (1915–1920)* (Haz: Ahmet Altıntaş, Ali Kaya, Bülent Kulüp, Mehmet Canatar, Oğuz Çakıl, Recep Karacakaya), Ankara, 1994.
59. Özalp, Kazım, *Milli Mücadele*, C.I, Ankara, 1988.
60. Özel, Sabahattin, *Milli Mücadele'de İzmit*, Adapazarı Ve Atatürk, İstanbul, 2005.
61. Öztüre, Avni, *İzmit Tarihi*, İstanbul, b.y.y.
62. Öztürk, Kazım, *Atatürk'ün Açık Ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, C.I, Ankara, 1992.
63. Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.II, Ankara, 1994.
64. Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.III, Ankara, 1995.
65. Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, İstanbul, 2007.
66. Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C.I, İstanbul, 2004.
67. Sofuoğlu Adnan, *Kuva-i Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919–1921)*, Ankara, 1994.
68. Sofuoğlu, Adnan, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Ankara, 2006.
69. Şimşir, N. Bilal, *Atatürk Ve Cumhuriyet*, İstanbul, 2006.
70. Tansel, Fevziye Abdullah, *İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız*, Ankara, 1991.

71. Türkdoğan, Berna, *Milli Mücadele Tarihi- Makaleler*, Ankara, 2002.
72. Türkmen, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Ve Yeniden Yapılandırılması (1918- 1920)*, Ankara, 2001.
73. Ulubelen, Erol, *İngiliz Belgeleri'nde Türkiye*, İstanbul, 2006.
74. Ulugün, F.Yavuz, *Kocaeli Tarihi (Osmanlı Ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli)*, Kocaeli, 2002.
75. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988.
76. Ülger, S. Eriş, *Zafere Giden Yol*, İstanbul, 2007.
77. Üzmez, Ali, *Milli Mücadele'de Servetiye Cephesi*, Kocaeli, 2006.
78. Yalman, Ahmet Emin, *Gördüklerim Ve İştiklerim (1918–1922)*, C.II, İstanbul, 1970.
79. Yurtsever, Serdar, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-!922)*, Ankara, 2008.
80. Yüce, Rifat, *Kocaeli Tarih Ve Rehberi*, (Haz: Atilla Oral), İstanbul, 2007.
81. Yüce, Rifat, *Kocaeli Tarih Ve Rehberi*, İstanbul, 1945.

B. Makaleler

1. Atnur, İbrahim Ethem “Osmanlı Hükümetleri Ve Tehcir Edilen Rum Ve Ermenilerin Yeniden İskânı Meselesi “ , *Atatürk Yolu*, C.IV, S.14, Ankara, 1994
2. Aydın, Mesut ”Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Giriş Ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *Atatürk Yolu*, C. II, S.5, Y.3, Ankara, 1990
3. Baran, Tülay Alim “ Kuva-i Milliye Örgütlenmesine Karşı Damat Ferit Hükümetleri”, *Atatürk Yolu*, Y.12, S.23, Ankara, 2003.
4. Baran, Tülay Alim “Mütareke Döneminde İtilaf Devletleri'nin Hapishaneler Üzerindeki Denetimi, *Bulleten* (XXII, 263, Nisan 2008 Ayrı basım)
5. Beyoğlu, Süleyman “Milli Mücadele'nin Örgütlenmesi Ve Kuva-i Milliye”, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi (Ed: Cemil Öztürk)*, Ankara, 2005.
6. Bostan, İdris “ İzmit Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul, 2001

7. Can, Fahri “İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu”, *Yakın Tarihimiz*, C.I, S.13, İstanbul, 1962.
8. Can, Fahri “ Birinci Dünya Harbi’nden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu”, *Yakın Tarihimiz*, C.I, S.2, İstanbul, 1962.
9. Can, Fahri “ Kuva-i Milliye” , *Yakın Tarihimiz*, C.I, S.8, İstanbul, 1962.
10. Çağlar, Günay “ Kuva-i İnzibatiye” , Atatürk Yolu, C.IV, S.15, Ankara, 1995.
11. Çapa, Mesut “ Bir Harbiyeli’nin Milli Mücadele Anıları” , *Atatürk Yolu*, C.IV, S.14, Ankara, 1994.
12. Çetin, Atilla “ Osmanlı Döneminde Kandıra Tarihine Toplu Bir Bakış “ , *Kandıra Sempozyumu Ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı (25–26 Aralık 2004)*, Kocaeli, 2005.
13. Çukurova, Bülent “ Kurtuluş Savaşı’nda İstanbul Gizli Grupları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, S.5, Ankara, 1986.
14. Genel Kurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, “ XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Türkiye Ve Kafkaslar” (24–26 Ekim 2001- İstanbul), *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler)*, Ankara, 2003.
15. Giray, Muharrem “ Karakol Cemiyeti” , *Yakın Tarihimiz*, C.I, S.II, b.y.y, 1962.
16. Gürpınar, Doğan “Bir Kasabanın Yakın Dönem Tarihi”, *Toplumsal Tarih*, İstanbul, 2001.
17. Kalıpçı, İlknur “ Bursa’nın Kurtuluşuna İmza Atmış Bir Mücahit Kadınımız Kara Fatma” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIV, S.42, Ankara, 1998.
18. Kılıç, Selami “Batı Anadolu Gezisi Sırasında Mustafa Kemal Paşa’yı Karşılama Törenleri “ , *Atatürk İlke Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C.I, S.3, 1989.
19. Konukçu, Enver “ Heyet-i Temsiliye-İzmit İlişkileri” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, S.13, Ankara, 1988.
20. Özel, Sabahattin “ Milli Mücadele Döneminde Kuzey Marmara Havzası’nda Rum Ve Ermeni Çeteleri’nin Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi Prof. Dr. Fikret İşıltan Hatıra Sayısı*, İstanbul, 2000.
21. Özkaya, Yücel “ Kuva-i Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VIII, S. 24, Ankara, 1992
22. Tuncel, Metin “İzmit Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul, 2001.
23. Yalman, Ahmet Emin “ Milli Ordu” , *Atatürk Yolu*, C.I, S.2, Ankara, 1988

EKLER

EK-1: Kandıra'nın Evkum köyünden Mustafa ve biraderi Musa'nın, Adapazarı'ndan köylerine dönerken önlerini kesen Ermeniler tarafından soyulduklarını ve Musa'nın öldürüldüğüne dair İzmit Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafname sureti

İzmit Mutasarrıflığı'ndan alınan telgrafnamenin suretidir.

Şehr-i mahallin altıncı günü Kandıra'nın Evkum karyesi Yörüklerinden olup, Adapazarı'ndan karyesine avdet etmekte olan Süleyman oğlu Mustafa ve biraderi Musa ve akrabasından bir kadının Adapazarı'na yarım saat mesafede müsli (silahlı) iki şahs-ı meçhul tarafından nakd-i mevcutları gasp ve Musa'nın katl edildiği ve katillerin Ermeni oldukları anlaşılaraq takibat icra edilmekte bulunduğu.

8 Mayıs 1335 (1921)

Aslına mutabıktır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي

از جانب منقذ منقذ انما به نفع خداوند است عودتند -

امید به تو می کنم

شعبه :
عمومی
خصوصی

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي
از جانب منقذ منقذ انما به نفع خداوند است عودتند -
امید به تو می کنم
شعبه :
عمومی
خصوصی

اصولت بقصد
صدا

بروزین ۸ تا ۱۰

EK-2: Kandıra'nın Yunanlılar tarafından işgali

Hulasa

Kandıra'nın Yunanlılar ve bade

Kuva-i Milliye tarafından işgal olduğuna dair.

Dâhiliye Nezaret-i Vekâlet-i Celilesi'ne,

Devletlû Efendim Hazretleri

Yirmi sekiz Nisan günü öğleden evvel Kandıra'yı işgal eden, tahminen dört yüz mevcutlu çetelerden mürekkep Yunan müfrezesinin Kandıra'daki İslam ticarethanelerini yağma edip İzmit istikametine çekildikleri ve Yunanlılar ile Abaza, Rum ve Ermeni milletlerinden teşkil edilen çetelerin Şabanlı ve Kızılali karyeleri cihetlerinde Kuva-i Milliye ile müsademeye giriştikleri, fakat henüz neticenin tayin etmediği ve Şile mıntikasındaki çetelerin de İzmit'e çekildikleri Şile Jandarma Takip Müfreze Kumandanlığı'ndan bildirildiği ve muahheren alınan telgrafnamede Kandıra'nın, Kuva-i Milliye mensubu küçük bir kuvvet tarafından işgal olduğunun işar kılındığı ve Dersadet Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan bildirilmiş olmakla arz olunur. Ol babda emr-ü ferman hazret-i menleh-ül emrindir.

fi 2 Mayıs 1337, fi 24 Şaban 1339

İstanbul Valisi

EK-3: Kandıra kasabasında meçhul bir kuvvetle, Kuva-i Milliye arasında gerçekleşen çatışmada Kuva-i Milliye reislerinden Süleyman Kaptan'ın yaralı olarak ele geçirildiği, adamlarından on altı kişinin öldüğü ve ahaliden de zaiyat olduğu hakkında tahrirat sureti

Üsküdar Mutasarrıflığı'ndan alınan 3224 / 810 numaralı ve Eylül 1336 tarihli tahrirat sureti

Şile'ye on iki saat mesafede bulunan Kandıra kazasında, meçhul bir kuvvetle milliciler arasında vuku bulan müsademe neticesinde millici Süleyman Kaptan taifesinde on altı kişi maktul olmuş ve merkum mahallinden mecruh bulunduğu halde derdest etmiş ve ahaliden de zaiyat ve mecruh bulunmuş olduğu ve millicilerden bazısının hangi tarafa firar ettiklerine dair malumat alınmadığı Ağva nahiyesi müdüriyetine telgrafla bildirildiği ve ağustosun yirmi sekizinci günü Şile'ye uğrayan İngiliz bandıralı vapurda, merkum Süleyman Kaptanla refikasından on üç kişinin mecruh olarak Dersaadet'e götürüldüğünün haber alındığı Şile Kaymakamlığı'ndan işar edilmekle, arz-ı malumat olunur ol babda.

Aslına mutabıktır.

استانول ولایتی

کتابخانه

شماره

تاریخ

پتله مطرفه الفیه ۴۴۴۶ / ۸۱۰ نوونو و اوله ایله تاخیز خزان صوف

شده اوده این ساعه صادره بولانه فدره قضیه محمول برتوز ملهید ره رخ وقوع بولانه صادره نونوخ ملی
برین سلجانه قیوره قیظ اوره این کن مقول اولسه در فرقوم اوج عملنده کردج بولنه جن حالده در دسته ایله دهلهنده
صافیات و کردج بولنه اولنه و ملهید بقدست صانی طرفه فرار اینه کلرته راز معلوماته اده نادیمی آغوه نایجه
مدیرتق تعارفه بیلدرلگی دشونت باری ساری کوی شده اوزنامه انکله نامه له ذبوره و قوم سلجانه قیور اوله رقصه
اوده اوج کسیت کرده اولاره دیسارنه کور اوله خیر الدین شید قیظ الفیه اشفا ایله لکله عرصه معلومات اولور اوله

اصله مطرفه

EK-4: İzmit Körfezi'nde Korsanlar.

Dersaadet'e gelmek üzere Derince Feneri'nde demirli bulunan yağ kapanı mavnacılarından Salih Efendi ile Amasralı Mustafa Reis ve İsmail Kapudan'ın mavnalarını gece yarısı korsanlar basmış ve üzerlerinde bulunan paralarını gasp ettikleri gibi, mavnaların hamulandan (yük) bir kısmını sandallarına alarak savuşmuşlardır.

İsmail Kapudan'ın rivayetine göre; bu korsanların Arnavut Kazım ve maiyetini teşkil eden çete efradından oldukları tahmin ediliyor. Bu hırsızlar, geceleyin gemilere kendilerine yine deniz devriyesi süsü vererek sokuluyor ve içeri girer girmez derakıb silah başı ederek taifeyi kısıkıvrak ediyorlarmış.

اذمیت، کور فزنده قورسانلر

درسماده کلا اوزره دریجه فنارند. دمیرلی
بولونان یاغ قپانی ماونه جیلرندن صالح افندی ایله
آماصره لی مصطفی رئیس و اسماعیل قایدانک ماونه لرینی
کیجه یاریسی قورسانلر باصمش و اوزرلرنده بولنان
یازارلرینی غصب ایتدکاری کبی ماونه لرك حمله نندن
برقسه نی صدالارینه آلهرق صاووشه لر در.

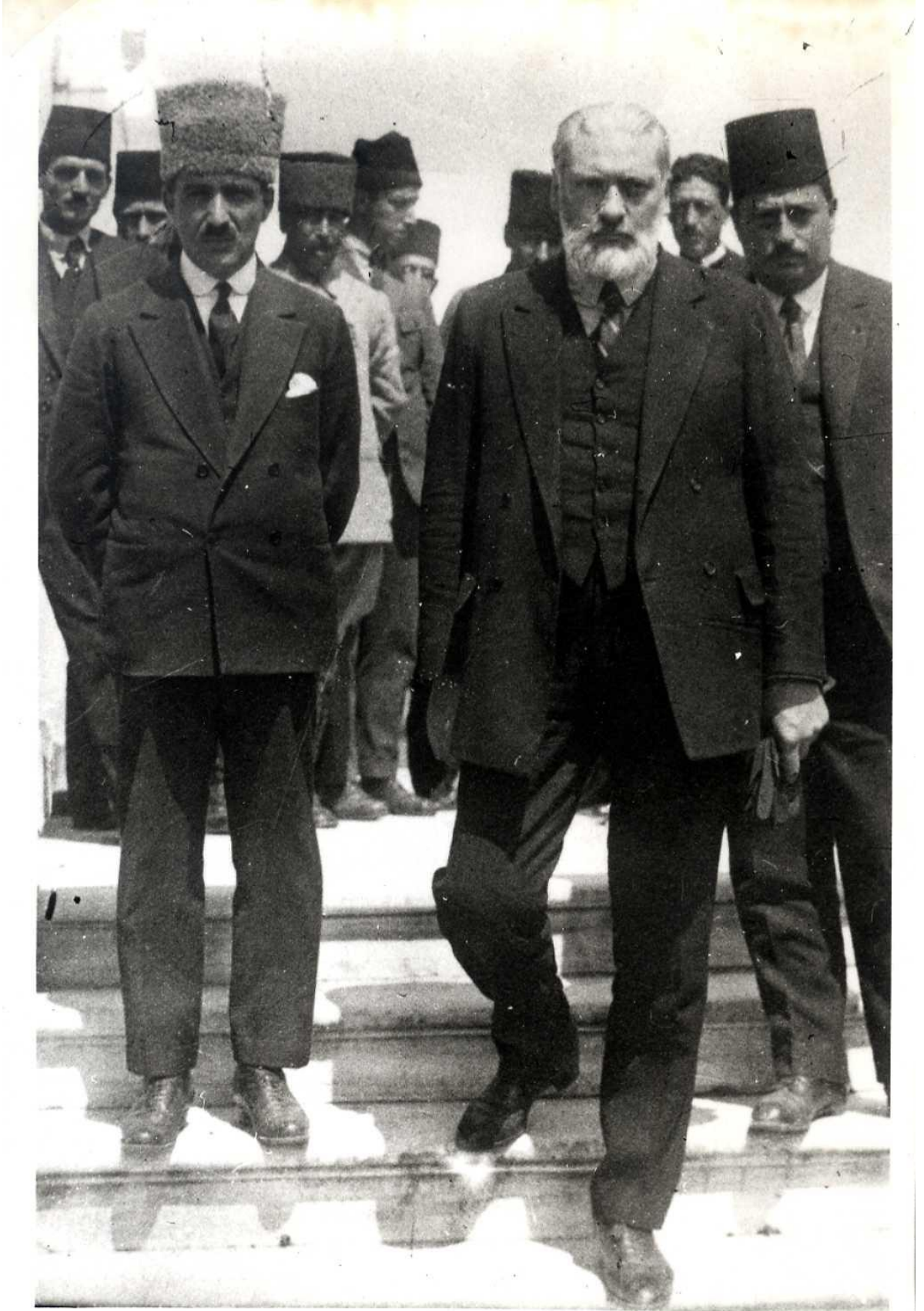
اسماعیل قایدانک روانته کوره بو قورسانلرک
آزناوود کاظم و معینی تشکیل ایدن چته افرادندن
اولدقلری تخمین ایدیله وره بو خرسزلر کیجه لین کیلره
آندیلرینه دکزدور یسی سوسی و بره رک صوقولبور
و ایچری کیرر کیمین درعب سلاح باشی ایدهرک
طائفه بی قیص قیوراق ایدیورلر مش .

Milli Mücadele döneminde, İzmit ve çevresinde önemli hizmetleri olan Fatma Seher Hanım'ın (Kara Fatma) temsili resmi (TİTE Arşivi'nden)

Kara Fatma'yı II. İnönü Muharebesi'nde gösteren temsili resim. (TİTE Arşivi)

Fransız yazar Claude Farrere'nin İzmit'i ziyareti sırasında, İzmit Mutasarrıfı Saadettin Bey ve Ercüment Ekrem Talu (TİTE Arşivi)

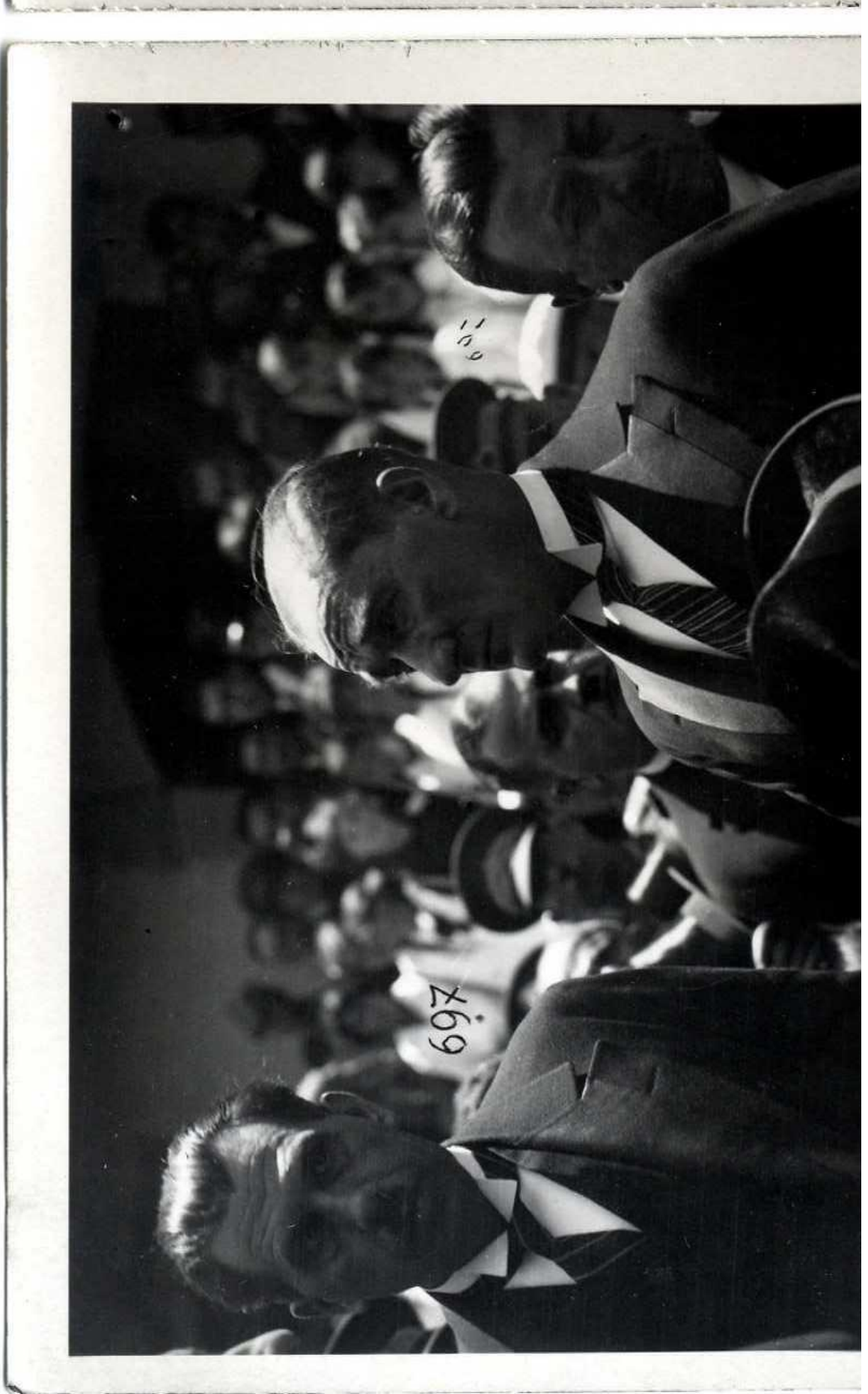
Mustafa Kemal, İzmit'te Fransız yazar Claude Farere'nin şerefine verilen yemekte (TİTE Arşivi)

Ertuğrul Grubu Komutanı Kazım Paşa(Özalp). (TİTE Arşivi'nden)

Mustafa Kemal İzmit'te. (TİTE Arşivi)

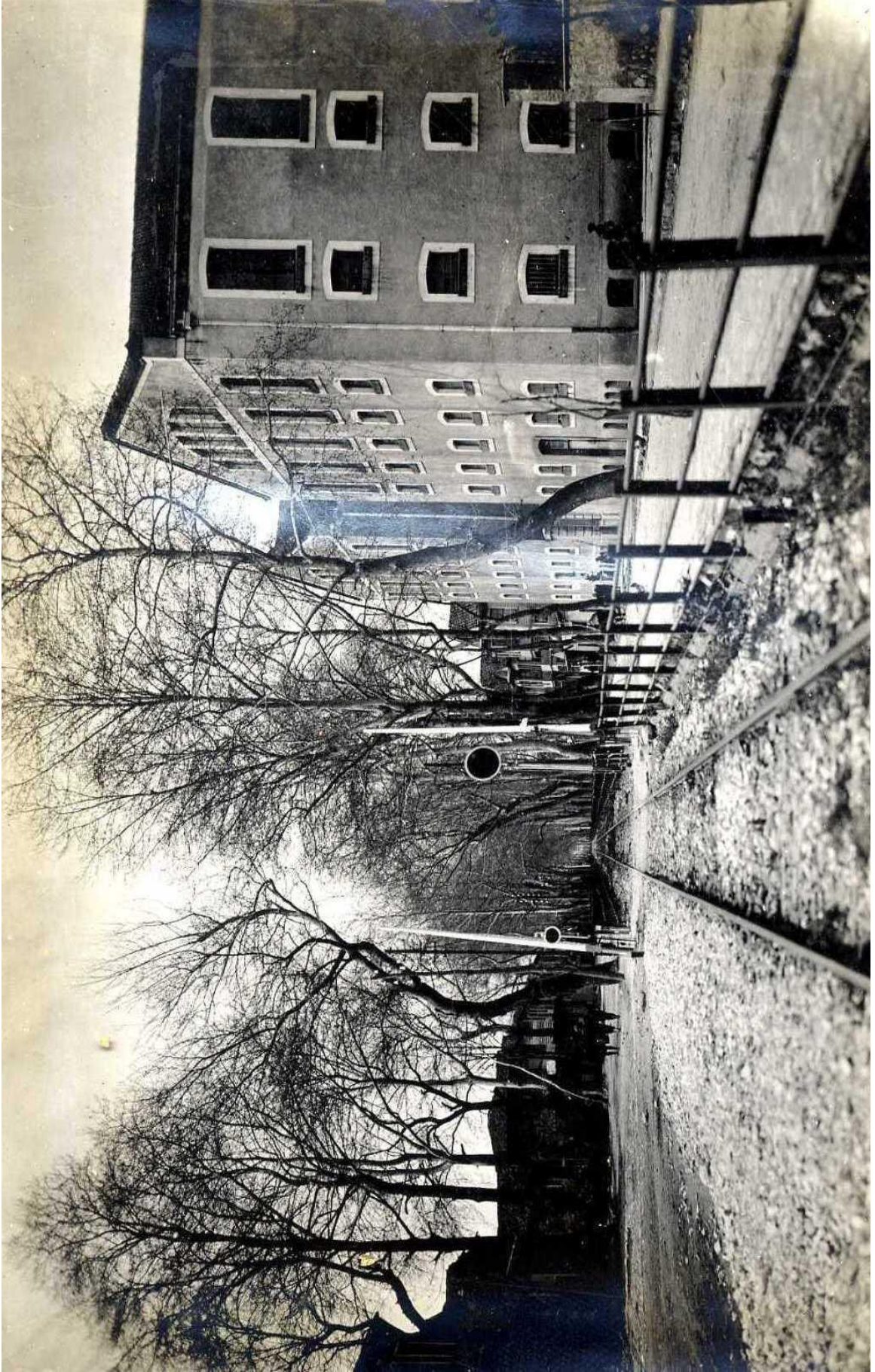
Mustafa Kemal İzmit'te. (TİTE Arşivi)

Mustafa Kemal İzmit'te . (TİTE Arsivi'nden)

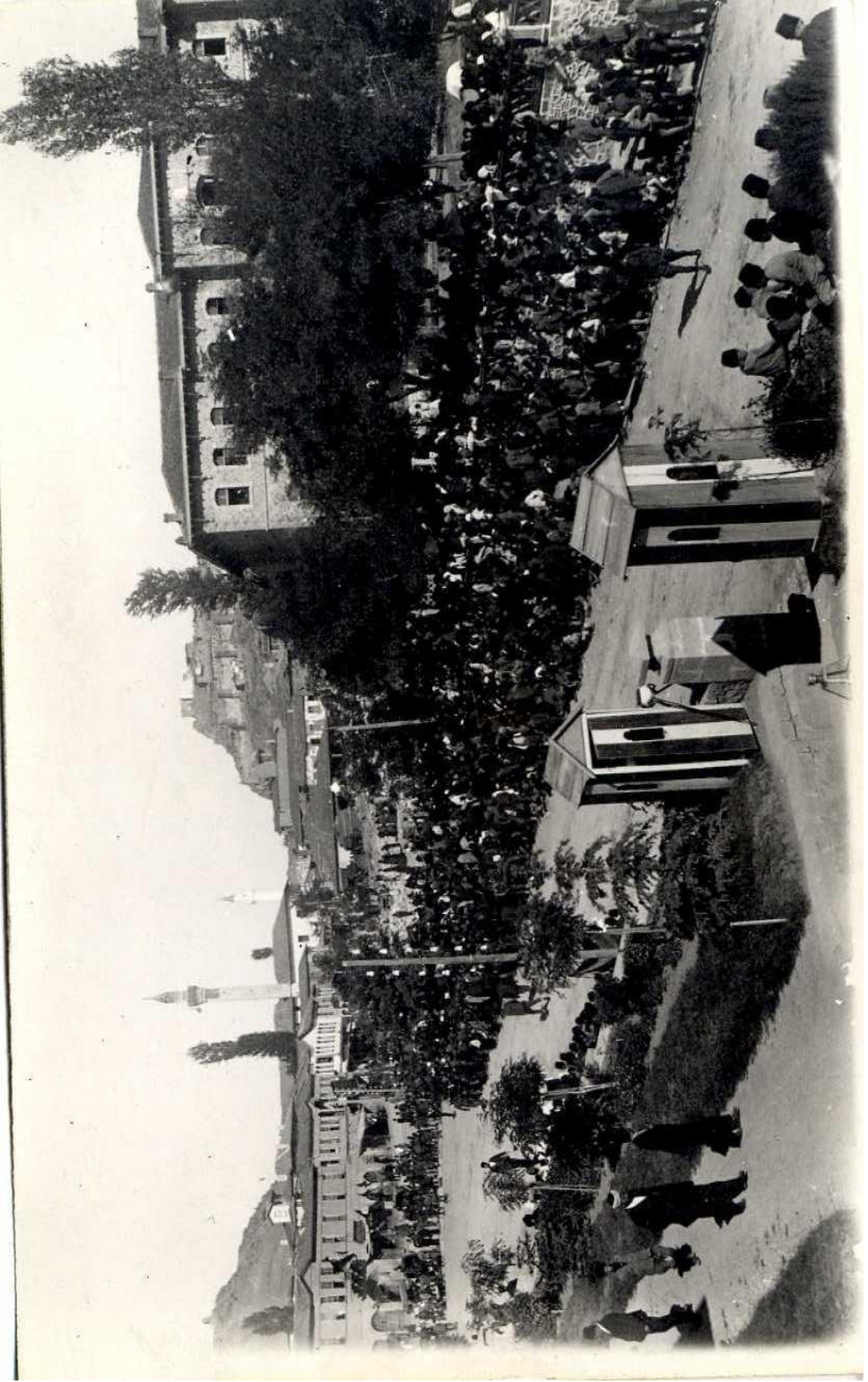
Mustafa Kemal İzmit Gari'nda. (TİTE Arşivi'nden)

İzmit İstasyonu. (TİTE Arşivi)

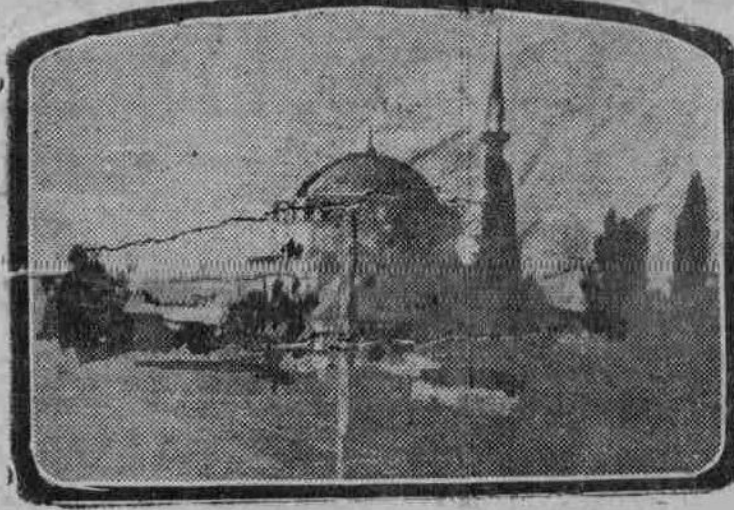
Derince İstasyonu (TİTE Arşivi'nden)

28 Haziran 1921 tarihinde, İzmit'in kurtuluşu için Meclis önünde yapılan tezahurat. (TİTE Arşivi'nden)

« ایزمیت » اوکنده یونان انہزامی

ہرب دوام ایڈیور ؛ « بنچہ جک » دہ کی یونان قوتلری منہزم اولدی . قوتلریمز تعقیب ایڈیور . « ایزمیت » ک تخلیہ سی

« ازمیت » دہ برہانیہ جامعہ شریفی

ایزیتہ کی یونانہزمتک
آرتق تاویل کوتورہ جک بر
جہتی قلمادی . ہر طرفہ
بریشاہ اولان یونان قوتلری
بر قسسی حاضر لاناہ کیرلہ
روم ایلی سواہلنہ نقل ایڈاکنده
قالان قسسی دہ اسیر ایڈاکنده در
بنچہ جکدہ ، سوک بر غیرتہ
مدانماندہ بولتی ایتہ
ماورو مایسک قومانداسی
آئندہ کی یونان طاہوری دہ
کوردیکی تضیق اوزرینہ
مذکور ناحیہ نی تمامہ ترکہ
وتخلیہ ایشدر . ہوطاہوری
محاصره دہ قورتارقی ایچول
سوق اولناہ دیگر قوتلردہ
مغلوب ایڈیلرک قوای ملیہ
پیشدارلری دکرمن درہ بہ
یاغلا شملدر . ہونکہ اوزرینہ
بوافر ادہ واپورلرہ ارکاب

28 Haziran 1921 tarihli İleri gazetesinde, İzmit'in kurtuluş haberi "İZMİT ÖNÜNDE YUNAN İNHİZAMI" (BOZGUNU) başlığıyla yer almıştır.

(قره مرسل) ك مژدهسى

(ايزميت) ك قورتولدىنى حقتده كى خىر بشارت استانبوله اولا (قره مرسل) دن كادى

دون (ايزميت) • عالم بشارت آور ايلك خيزلى استانبوله بشارتدن حرب حاضرده كى
موفتلك اھيق معلوم بولونان
(قره مرسل) مزدن برمنظره

قره مرسل قائمقائى
صفى الدين

۲۵ تاريخلى آناتولى تبلىنى
آقره : ۲۵ خيزوان ۱۳۴۷

۱- قرب جبهسى : (فوجہ ایل) منظره سندنه
(ايزميت) ك شرق و جنوبنده عمارات وقوع بوانقده

الم وقوعاته صحنه اولان (ايزميت) من

(ايزميت) شھرى نھایت يونان استلاستندن قورتولدى

قواى مليه (دريجه) به واصل اولمش و ايلرى
حركتى اوراده تہ قف اشخدر

اطرافنده صوك كوتلرده يك مهم وھجايلى ونوعات جريان ايلدى قواى
مليہ سرك فدا كاراقلزله قورتولمش عداولونان
(ايزميت) مزدن برمنظره

(ايزميت) شھرى قواى مليه طرفندن استقداد يونان استقلاستندن تھيلى ايلدى . (ايزميت)
خلاص بازامنى . بر چوق قربان و دكتار صوكرم • صال كوفى ادراك ايلمشدر . (ايزميت) •
قواى مليه ايلك دنمه . كچين جبه كوفى (باج) موعده و وع بولان برھارھين متباب داخل اولمشدرى .
فقط بويرواين حركتى ايلدى و كوجوك سواى آئينى قوتلرى طرفندن اجرا ايلمشدى . يونانيلر آلاملك
معاوتى ايله مقاومت ايلكلرندن ايلچيلر قوشه كلياك ورديه انتظارا كرى چكشدرى . بوجده ايله قواى
اصليه شھره كيرمش و ايلكلر اتندن سامانلرى قورتازمشدر . باينده (ايزميت) ك اولدىنى كى اروسه سرك
(و ازمير سرك) دھ دشمنك استقلاستندن قورتولاجى اطراف سركدن مستدى واردومسرك قهرمانقندن منتظر در .

(ايزميت) ك اشمال بويوك برانظام آلتنده | مدافنه ايلدى آرزوندى اربى بوزيلى نفا اولمشدر .
اجرا ايليشدر . ايلك كيرمن قوتلر ديمرك ك | شھرك تامه له يادىنى دغر و دكيدر .
قوتداستندى سواى مفرزدرى
اولمشدر . يونانيلر اولمده تھلى اتلاندن
ديمرك
قومانده سندن اشغال قوتلرى
شھره داخل اولور اولماز
سكوت بولمش و يالغى

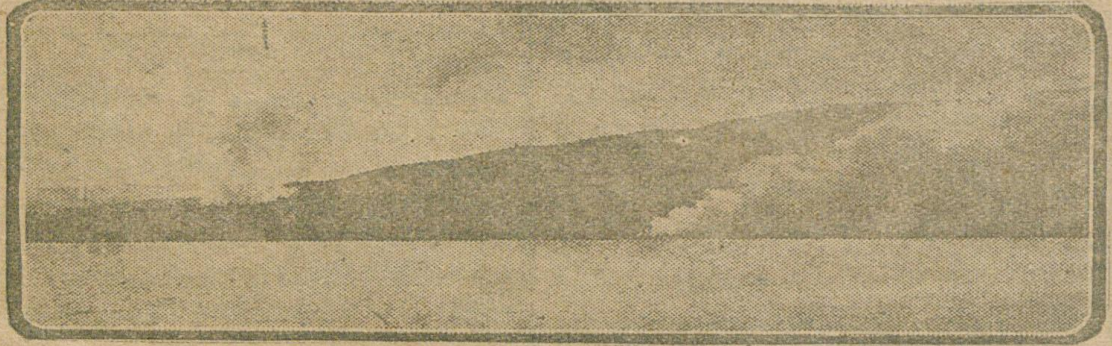
30 Haziran 1921 tarihli Tevhid-i Efkâr'da yer alan haberde; sol üstteki yazıda; Karamürsel'in müjdesi haberi yer alıyor. Alt resimde görülen ise İzmit'in kurtuluş haberini İstanbul'a veren Karamürsel Kaymakamı Seyfettin Bey. Sağ üstte ise; Elim vukuata sahne olan İzmit'imiz başlığı ve altta da "İzmit şehri nihayet Yunan istilasından kurtuldu" ifadesi yer alıyor.

يونانليلىك جبهه كرىسى قهرمانلىقلىرى!

فوطوغراف مخبرمىزك (ايزمىت) سياحتى وئاقىندىن

(ايزمىت) ده بوكون مبدل زماىد اولان برىمىلىك حالى

قره مىسلىمىز ياناركن

(دكرمن دره) و (غافى) قريهلىرى احراق بالئار اولوركن

Tevhid-i Efkâr Gazetesi, “YUNANLILARIN CEPHE GERİSİ KAHRAMANLIKLARI !” başlığı altında, İzmit’ten çekilişleri sırasında Karamürsel ve Değirmendere’yi yaktıklarını belgeleyen fotoğraflara yer vermiştir.

(ایزمیت) اشغال قوماندانی یوزباشی راسم بك ایله یاوری حتی بك بعدالاشغال
معینده کی دلاورلری تفتیش ایدر کن

ینه (ایزمیت) ك استردادى منافعدن

میرآلای کاظم بك (ایزمیت) ی قورتارمقله آناتولی یه نهلر تأمین ایتدی ؟

میرآلای کاظم بك

(قوجه ایلی) غروبوزك سونكوسنك وایمانك قوتیله یونانیلری سوکوب آتمق صورتیله دشمندن
استرداد ایله دیکی (ایزمیت) ایله آناتولی یه نصل یکی ومهم منابع قوت اهدا ایتدیکنی کوستر
تمشیل رسم

ایزمیت سنجاغنك نفوسنی، محصولات زراعیه و حیوانیه سنی کوسترن بعض مهم ارقای بروجهزیر
درج ایدیورز :

Tevhid-i Efkâr Gazetesi, Üst fotoğraf, Yüzbaşı Rasim Bey ve yaveri Hakkı Bey'i İzmit'in ele geçirilişi sonrası orduyu teftiş ederken gösteriyor. Alttta ise; "MİRALAY KAZIM BEY İZMİT'İ KURTARMAKLA ANADOLU'YA NELER TEMİN ETTİ?" başlıklı haber veriliyor.

(ایزمیت) ك خلاصكارلری ، (میثاق ملی) مزك نكهبانلری

(ایزمیت) ه کیرن بهادرلر مزك انتظام وضبط وربطی اوراده کی اجنبیلر طرفندن فوق العاده تقدیر ایدلشدز

(ایزمیت) دن دشمنی مجبور فرار ابتدکدن سوکره تصبیه ، خلقك فوق العاده برتبهج و سروری ایچنده ایلک داخل اولان دلاورلر مغرزه سی

Tevhid-i Efkâr Gazetesi, “ İZMİT’İN HALASKARLARI, MİSAK-I MİLLİMİZİN NİGAHBANLARI “ başlığı altında, İzmit’e 28 Haziran 1921’de giren Milli Ordumuza yer vermiştir.

ÖZGEÇMİŞ
SEDA AYSU KÖSEOĞLU

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi: 23.07.1973

Doğum Yeri: Kocaeli

Medeni Durumu: Evli

Eğitim

Lise: 1987–1990 İzmit Lisesi

Lisans: 1992 -1996 Trakya Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölümü

Yüksek Lisans: 2007–2010 Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Çalıştığı Kurumlar

Çardaklı Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (1996–1998)

Çankırı Atatürk İlköğretim Okulu (1998–1999)

Mehmet Salih Bal Ticaret Meslek Lisesi (1999–2003)

Halit Armay Lisesi (2003–2009)

Nuri Cıngıllıoğlu Lisesi (2009- Devam)